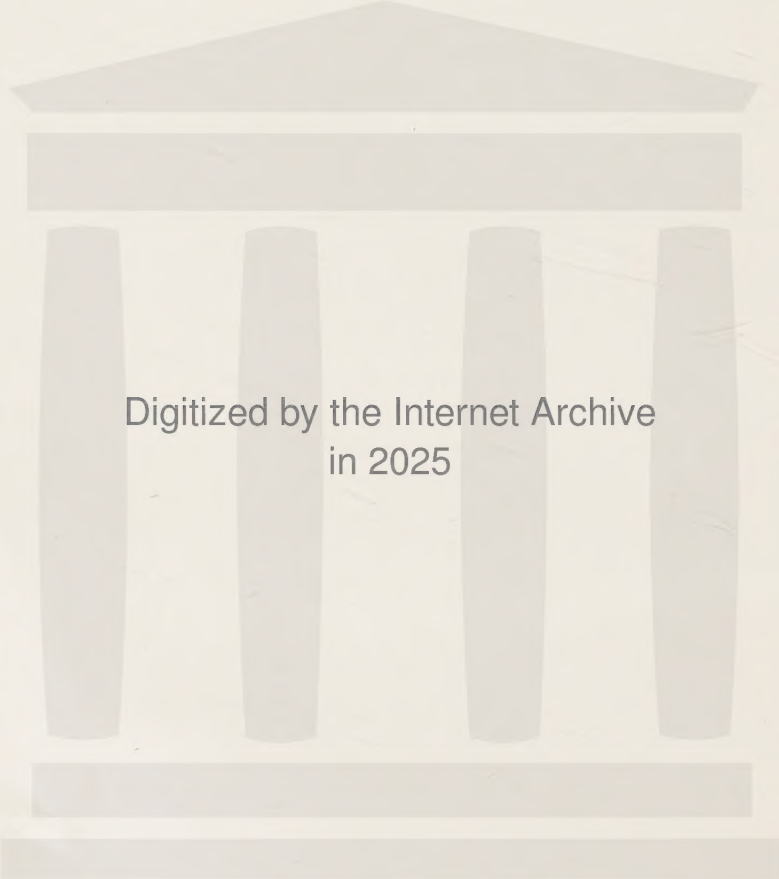

DE FEM VERDENSDELE

☆

ANDET BIND

Digitized by the Internet Archive
in 2025

DR. WILLI ULE

PROFESSOR VED ROSTOCKS UNIVERSITET

DE FEM VERDENSDELE

JORDEN OG DENS FOLK

☆

UNDER REDAKTION AF

MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN

OG

PROFESSOR, DR. J. ØSTRUP

AFSNITTET OM NORDEUROPA

OMARBEJDET AF

MAGISTER EINAR STORGAARD

☆

ANDET BIND

VEST-, SYD- OG NORDEUROPA

BALTISK FORLAG * KØBENHAVN

MALMØ * BERLIN * AMSTERDAM

AUTORISERET OVERSÆTTELSE 1928
VED
MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN

VESTEUROPA

Ved Vesteuropa forstaar vi kun de Lande i vor Verdensdel, som i deres Natur væsentlig er bestemt af den vestlige Beliggenhed. Klimaet er her den afgørende Faktor. Fra Atlanterhavet bærer de fremherskende Vestenvinde en varm, fugtig Luft langt ind i det indre Land og bringer de vestlige Lande et mildt oceanisk Klima; men i fuldt Omfang bestaar et saadant kun paa de britiske Øer og i Frankrig. Allerede i Mellemeuropa begynder det kontinentale Klima at gøre sig gældende, og i Nordeuropa, som med Skandinavien, og i Sydeuropa, som med den pyrenæiske Halvø naar ud til Atlanterhavet, staar kun den vestlige Skraaning under oceanisk Indflydelse. Begrebet Vesteuropa indskrænker sig derfor til de britiske Øer og Frankrig.

Begge Lande adskilles ogsaa ellers geografisk fra det øvrige Europa, de britiske Øer ved Havet, Frankrig ved sit overvejende mod Havet rettede Fald. Øklimaet betinger desuden mange Afvigelser i deres Planteverden. Men fremfor alt giver deres historiske og politiske Udvikling, deres Befolkning og deres sociale Forhold dem et geografisk Særpræg indenfor vor Verdensdel.

DE BRITISKE ØER

Først i den nyere geologiske Fortid er den yderste, nordvestlige Del af Europa ved en Sænkning af Landet og delvis Overskylning af Lavlandet blevet adskilt fra Fastlandet, og derved er de britiske Øer opstaaet, der paaviseligt endnu efter Istiden var forbundet med Land. Vesterhavet er kun et lavt Bækken, og Kanalen formodentlig først uddybet og udvidet af Tidevandet.

Ogsaa i deres geologiske Bygning er Øerne knyttet nøje sammen med Fastlandet; de er et Stykke af det nordvestlige Flageland. Mod Vest opfyldes de af gamle Foldebjerger, der er opbygget af arkaiske

og palæozoiske Bjergarter, mod Sydøst af et Bækken af mesozoiske Lag, som fortsættes paa den anden Side af Kanalen i det nordfranske Bækken. Disse Bjerge tilhører to efter deres Alder forskellige Dannelser. Gennem det sydvestlige England, det sydlige Wales og det sydlige Irland strækker sig et Foldebjerg, som først er opstaaet i Kulperioden, en Del af den store armorikanske Foldebue, medens de øvrige Bjerge er Dele af et endnu ældre fra Sydvest til Nordøst strygende Foldedrag, de kaledoniske Foldebjerge, hvis Dannelse allerede var fuldendt ved Slutningen af Silurperioden, og som i Hebridernes Gnejsregion udgør Europas ældste Foldelag. Kambriske og siluriske Bjergarter (Glimmerskifer, Lerskifer, Sandsten) gennembrudt af gamle eruptive Bjergarter (Granit) bygger dem op. Over disse Bjergarter ligger ujævnt aflejrede de devoniske gamle røde Sandsten (old red sandstone) og Lag fra Stenkulsformationen (Kulkalk, Kulsandsten, produktive Stenkul), som imidlertid kun er blevet bevaret i Sænkningerne; thi Erosion og Denudation har for længst planeret de gamle Foldebjerge og først en senere Hævning har igen ladet dem stige op som Bjerge. De danner nu kun Roden af de gamle Foldebjerge og har ganske den typiske Form: flade, plumpe Bjerge og brede, flade Dalsænkninger. Bjerglandets Ensformighed forhøjes yderligere ved det Arbejde, som de diluviale Gletsjere udførte, da de bredte sig lige til Sydengland og Sydirland og berøvede Klipperne deres Humuslag, afsleb dem og afrundede dem. Derfor rager Bjergene nu ofte nøgne og vegetationsløse op, i det højeste dækket af Moser; og med deres mørke Sten virker de meget dystert. Dog har Gletsjerne ogsaa givet Landskabet en særlig Skønhed; de har oplivet og prydet det med Søer (Fig. 1), som er indsænket i Dalene, hvor samtidig Vegetationen er rigere, og Skove og Enge lyser op mellem de ensformige mørke Klipper.

Paa den devoniske Sandstens og Karbonlagenes Omraade, som optager det Indre af Irland og det skotske Lavland, gaar Bjerglandet over i et lavt, jævnt bakket Land. Ogsaa det østlige England, der er opbygget af yngre sedimentære Sten, har Karakteren af et Bakkeland. Lagene danner her London Bækkenet, der i det Indre er opfyldt af Tertiær, som indrammes af Kridt; dette er i Weald fladt ophvælv og afsluttes mod Vest af Juraformationens Land. Paa Grund af Stenarternes vekslende Haardhed (Kalk og Sandsten) er Landet ved Nedbrydning omdannet til et Terrasseland ligesom det lige overfor liggende Pariser Bækken. Trinene følger omtrent Randen af Kridt- og

Juraaflejringerne. I den nordlige Del dækker diluviale Moræneaflejringer de ældre Lag.

Øernes paafaldende rige vertikale og horisontale Sønderdeling er betinget af den geologiske Bygning. I Hovedtrækkene bliver denne bestemt af de tektoniske Linier, af Foldernes Retning i de gamle planerede Bjerge og af Forskydninger og Brud, der ogsaa har ladet yngre Eruptivmasser (Basalt) træde frem, navnlig mod Nordvest. I det en-

Fig. 1. Thirlmere (Sø i Cumberland).

kelte er den stærke Sønderdeling dog mere en Folge af Havspejlets Hævning; det stigende Hav trængte ind i alle Sænkninger, afskar talrige Stykker af Bjerglandet som Øer: Hebriderne, Orkney- og Shetlandsoerne mod Nord og Scilly Øerne mod Sydvest; disse sidder imidlertid alle endnu fast paa Faslandssoklen; ved at Dalene oversvømmedes, skabtes mod Syd (Irland, Cornwall og Wales) Riaskysten og i den nordlige Del med dens glaciale Bjerg- og Dalformer den typiske Fjordkyst. De dybt indgribende Havbugter fortsættes delvis ind i Landets

Sænkninger og sønderskærer Bjerglandet i enkelte Stykker, som Firth of Lorne og Moray Firth, som er forbundet ved den caledoniske Kanal, eller Firth of Clyde og Firth of Forth, mellem hvilke det skotske Lavland breder sig. I Almindelighed er Østkysten mere ensformig; her findes ogsaa flade marskagtige Kyser, ved Wash Bugten endog lavt Marskland. Vestkysten falder derimod overvejende stejlt af mod Havet og er overordentlig rig paa Øer og Bugter.

Havets dybe Indgriben formindsker i høj Grad Afstanden fra Havet for selv de inderste Dele af Landet; intet Sted overstiger denne 120 Kilometer. Derfor gives der heller ikke store Landflader, fremfor alt ingen udstrakte Fladlande. Dette er af afgørende Betydning for Flodernes Udvikling; disse er for største Delen smaa Kystfloder. Kun i England, hvor Vandskellet ligger paa det vestlige Bjergland og i Irland, som i sit Indre er opfyldt af et lavt Bakkeland, er der opstaaet større Floder, Themsen og Shannon. Floderne ender som oftest i dybt indskaarne, tragtformede Mundinger; dette skyldes Havet, hvis Tidevand trænger ind i Flodernes Mundinger som mægtige Flodbølger; og naar disse strømmer tilbage, fører de alle Sedimenter med sig ud i Havet og forhindrer saaledes Dannelsen af Land.

Floderne er trods deres Lidenhed vandrige; thi paa de britiske Øer hersker et fugtigt, regnrigt Klima. De ligger ganske indenfor den varme Golfstrøms Omraade, der beskyller Vest- og Sydkysten og trænger ind i Vesterhavet. Den varme Luftstrøm, som Vinden derfra fører ind over Land, betinger en høj Aarstemperatur, der er indtil 8 Gr. højere, end den skulde være efter Øernes Breddebeliggenhed fra 50 til 59 Gr. Navnlig bliver Vinteren mildnet stærkt, og i det sydvestlige Irland og Halvøen Cornwall stiger Januartemperaturen endda over 6 Gr., mod Øst og Nord synker den næppe under 3 Gr. Da den varme Luftstrøm hovedsagelig kommer fra Vest, gaar Isotermene nordsydligt. Om Sommeren virker Havet ganske vist afkolende, Julitemperaturen er endda ringere, end det svarer til Breddegraden; den tager i Almindelighed normalt af fra Syd til Nord. Det Indre af Landet er noget varmere end Kyserne. Den højeste Temperatur paa 17 Gr. ligger i det sydøstlige England, hvorfra den mod Nord synker til 13 Gr., mod Irlands Vestkyst til 15 Gr. Den aarlige Temperatursvingning er gennemgaaende lille, og ogsaa Yderpunkterne holder sig indenfor moderate Grænser svarende til Klimaets oceaniske Karakter.

Særlig karakteristisk for Klimaet er den store Fugtighed i Luften

og den dermed sammenhængende stærke Taage og Skydannelse samt den rigelige Nedbør. Herved viser der sig en skarp Modsætning mellem Vest og Øst; den vestlige Del, navnlig af Skotland, er med sine mere end 2000, ja selv 3000 Millimeter det regnrigeste Omraade i Europa; den østlige Del har med 650 til 700 Millimeter næppe større Fugtighed end det nærliggende Mellemeuropa. Dette Forhold er en Virkning af de fremherskende Vestenvinde og af, at det vestlige Bjergland skærmer

Fig. 2. Typisk Landskab paa Øen Wight.

mod Vinden. Øerne ligger paa Sydostsiden af det nordatlantiske Lufttryksminimum, altsaa indenfor de vestlige Vindes Omraade, som hyppigt blæser med stor Voldsomhed. De bringer fugtig, varm Luft fra det af Golfstrømmen opvarmede Hav, men mister deres Fugtighed ved Opstigningen over de vestlige Bjerglande og naar de østlige Egne i nedadgaende Retning, hvorved Muligheden for Nedbør yderligere formindskes. Det regner i alle Maaneder, men den største Regnmængde falder overvejende i Slutningen af Efteraaret eller om Vinteren, hvor Havet relativt er varmet; kun i Midtengland indtræder Hovedregntiden i September, mod Øst endog i Juli og August.

Det fugtigvarme Klima giver de britiske Øers Jordbund et yppigt, frisk grønt Plantedække, undertiden af subtropisk Karakter. I Bjerglandene, hvor ofte kun et sparsomt Humuslag dækker Klipperne, og Klimaet er mere barsk, moder vi ganske vist den fattige Hede eller dystre Mose. Den stærke Fugtighed har ogsaa fremmet Mosedannelsen i det Indre af Irland. Det øvrige Omraade var formodentlig engang overvejende Skovland. Af denne Skov er der nu ikke meget tilovers mere, den er faldet som Offer for Agerdyrkningen og Græsgangene; næppe 4 pCt. af Jorden bærer endnu Skov. Ofte afbryder kun nogle enkelte Trægrupper Markerne, Engene og Græsgangene (Fig. 2), saa at Landskabet faar en mere parkagtig Karakter, hvilket navnlig er Tilfældet i England. Floraen ligner Mellemeuropas; men i Skovene naar Bogen kun til Nordengland, Egen til det nordvestlige Irland og mellemste Skotland, og kun Fyr og Birk trænger frem til det yderste Nord. Under den ensartede Varme i det sydlige Irland og Cornwall trives stedsegrønne, subtropiske Planter som Laurbær og Myrte i det Fri, men paa det samme Omraade kan Vinen ikke modnes i den lidet sollyse og kolige Sommer. Dyreverdenen er ligeledes mellemeuropæisk, men dog fattig paa Arter, idet mange Dyr her er uddøde tidligere end paa Fastlandet eller ikke mere har kunnet indvandre paa Grund af Adskillelsen.

Klimaet har ogsaa paatrykt de dyrkede Omraader et bestemt Præg. Til Kornavl er Landet for fugtigt, Græsgange og Enge er fremherskende. Dette begunstiger Kvægavlen, som stadig drives ivrigt. I det samlede Næringsliv spiller Landbruget ganske vist nu kun en underordnet Rolle; oprindelig var det anderledes, og de britiske Øer var et kornavlende Land. Først i Slutningen af Middelalderen kom der til Landbruget nogen Industri, og i Løbet af det 16. Aarhundrede begyndte Skibsfarten, som gav Erhvervslivet et fuldstændig nyt Grundlag; men endnu i det 17. Aarhundrede leverede Landet Korn til Udforsel, da det først af alle Stater indførte Sædskilte og derved betydelig forøgede Udbyttet af Jorden. Ogsaa i vore Dage staar Landbruget paa et højt Trin, dog formaar det ikke at dække Befolkningens Forbrug. Klima og Jordbund sætter visse Grænser for Landbrugets videre Udvikling. Til Agerbrug egner sig kun den tørre og varme sydøstlige Del, hvor der dyrkes Hvede og Byg. I andre Egne træder Agerbruget tilbage og indskrænker sig mest til Dyrkning af Havre, som er Brødkorn i Skotland, og Kartofler, især i Irland. En Del af Jorden

er ikke under Kultur, idet en Femtedel ligger uopdyrket hen og 4 pCt. er dækket af Skov; kun 18 pCt. falder paa Agerlandet; Enge og Græsgange derimod optager 57 pCt. Det fugtige Klima kommer især Græs og Urter til gode; Kvægavlen er derfor højt udviklet og frembringer navnlig fortrinlige Resultater paa Raceavlens Omraade. Der holdes mest Faar, Hornkvæg og Heste. Avlen af Hornkvæg og i nyere Tid ogsaa af Faar tager i første Række Sigte paa Kodproduktionen, men denne er ikke tilstrækkelig til Underhold af den talrige Befolkning, og

Fig. 3. Grimsby: Fiskehavnen.

der maa indføres betydelige Mængder af Kod og andre Kvægavlsprodukter (Smor og Ost). Endelig staar Ejendomsforholdene hindrende i Vejen for Landbrugets Udvikling; Jorden ejes af store Godsejere og bliver overvejende dyrket af Forpagtere. Store Arealer er ogsaa som Parkanlæg eller Jagtdistrikter unddraget Dyrkning.

Fiskeriet er ret vigtigt for Folkets Ernæring, ganske særlig Dybhavsfiskeriet, der nu drives lige fra Island og Barents Hav til Kysten af Mogador. Det vigtigste Fangstomraade er Vesterhavet og det nordatlantiske Ocean. Ved Storbritanniens Østkyst ligger derfor de betydeligste Fiskerihavne: Aberdeen, Grimsby og Hull, Yarmouth og Lowes-

toft. Foruden Briternes Dygtighed som Sømænd har netop Tilstedeværelsen af gode Havne og lettilgængelige Afsætningsmarkeder fremmet Fiskeriet. Udbyttet er saa rigt, at betydelige Mængder af Fisk og Fiskeriprodukter kan udføres.

I ældre Tid, da England endnu var en ren Agrarstat, virkede Beliggenheden i Udkanten af Europa og den insulære Afsondrethed hæmmende paa Erhvervslivets Udvikling. De britiske Øer havde dengang endnu ingen Andel i Fastlandets Næringsliv, de leverede kun Raastoffer til den Industri, der allerede var ved at blomstre op dør. Det blev anderledes, da den oversøiske Skibsfart begyndte omtrent i Midten af det 16. Aarhundrede. Den ugunstige Beliggenhed blev nu en Fordel: Atlanterhavet var imidlertid blevet Skuepladsen for Verdenstrafiken, og de britiske Øer blev mere og mere Udgangspunkt for Skibsfarten paa Oceanet. Rigdommen paa gode Havne bidrog i den følgende Tid til det uhyre Opsving, som Landets Næringsliv fik ved Fremdragelsen og Udnyttelsen af de store mineralske Skatte i Jorden, og den stadig tiltagende Betydning af Havet bragte England Kolonierne, hvorved der aabnedes det uudtømmelige Kilder baade for Næringsmidler og Raastoffer og tillige Afsætningsmarkeder for Moderlandets Industriprodukter. Saaledes blev de britiske Øer ved Skibsfarten paa Oceanet den største Kolonimagt og den første Industri- og Handelsstat paa Jorden.

Den nuværende Industri havde allerede Forgængere i Middelalderen. I det 13. og 14. Aarhundrede bosatte hollandske og flamske Klædevævere, som under Religionskrigen i Nederlandene havde forladt deres Hjem, sig i England og grundlagde især i Suffolk og Norfolk den engelske Uldindustri. Ogsaa de forhaandenværende Jernertser blev tidlig forarbejdede; hertil anvendte man Brændefyring, hvilket førte til en Udryddelse af Skovene. Man greb derfor til Kulfyring og den stærkere Udnyttelse af Stenkullene begyndte; Bjergværksdriften begyndte. Denne gik snart over til Anvendelse af Dampkraft; Maskinindustriens Tidsalder begyndte, og nu fik Landets Mineralrigdom først sin fulde Betydning.

Paa Mineraler er Øerne overordentlig rige; dette hænger nøje sammen med den geologiske Bygnings Mangfoldighed, frem for alt med den store Udbredelse af de palæozoiske Lag og med Bevarelsen af Lejerne med de produktive Stenkul i Landets gamle Sænkninger. Udnyttelsen af Mineralrigdommene er til Dels ældgammel; Tinudvindingen

gen i Cornwall og Udførslen af Kobber er bekendt fra de ældste Tider. Dog grunder den nuværende Industriudvikling sig hovedsagelig paa de rige Kul- og Jernertslejer, som ofte forekommer i umiddelbar Nærhed af hinanden, ja undertiden kan endog Erts og Kul hentes frem fra den samme Grube. De vigtigste Lejer findes ved Wales' Sydkyst, ved Bristol Kanalen, i Midtengland i Grevskaberne Staffordshire, Yorkshire og Lancashire, endvidere i Cumberland og ved Nordenglands Østkyst og endelig i det skotske Lavland. De ligger overvejende i umiddelbar Nærhed af Kysten; dette har fremmet Afsætningen af Kul ad Søvejen og gjorde derved Kullene til et værdifuldt Handelsprodukt, saa at Englands Handel ogsaa fik en Støtte i dets Rigdom paa Kul.

I anden Række kommer Jernertsene, der, som ovenfor nævnt, for største Delen er aflejlrede i Kulomraaderne, men ogsaa optræder i næsten udtømmelig Mængde i Juraformationens Lag. Skønt den britiske Jernproduktion staar langt tilbage for de Forenede Staters og Frankrigs, er den dog stadig meget udviklingsdygtig. Imidlertid formaar den ikke i Øjeblikket at dække Industriens Behov; der maa indføres betydelige Mængder af Jernerts.

Af stor Vigtighed er endvidere Udvinningen af Stensalt, som findes i Triasformationens Lag, navnlig ved Severn, Mersey og Tees; desuden findes der i Cornwall og Wales Tin, Zink, Bly og Kobber, hvis Udvinning dog kun nu har ringe økonomisk Betydning. Endelig findes her ogsaa i rigelig Mængde gode Byggesten (Granit, Skifer, Kalk- og Sandsten), samt teknisk anvendelige Jordarter (Ler, Kaolin).

Den engelske Industri forarbejder først de Raastoffer, som Landet selv leverer, men dog i langt højere Grad saadanne, som indføres udefra. Derfor har dens vældige Udvikling ikke alene sin Rod i Landets Rigdom paa Kul og andre vegetabiliske, animalske og mineralske Produkter, men endnu mere i Udvidelsen af Skibsfarten paa Verdenshavene og den stadig forøgede Kolonibesiddelse. Kolonierne er de vigtigste Leverandører af Raastoffer og samtidig de bekvemteste Afgivere af Moderlandets Industriartikler. Deri ligger en vis Svaghed for den britiske Industri; den har ikke vokset sig stor ved mojsommeligt erhvervede Fremskridt i Videnskab og Teknik; thi Englænderne ynder ikke Arbejdet i Laboratoriet, der kræver Taalmodighed og Tid; men dens Udvikling beror udelukkende paa Letheden ved at skaffe Raastoffer og Afsætningsmulighederne af de færdige Fabrikata. Man kan vel sige, at det britiske Rige er blevet en Industristat gennem sine

Kolonier. Derfor vaager Englænderne saa ængstelig over deres koloniale Besiddelser og søger endog at forøge dem for stadig at aabne sig nye Afsætningsmarkeder. Industriens tekniske Fremskridt udspringer mere af Erfaringen og Englændernes praktiske Sans; deraf forklares ogsaa et væsentligt Træk i den engelske Industri, nemlig Specialiseringen og den vidtgaaende Arbejdsdeling i Bedriften, ja selv mellem de enkelte Byer i Industriomraadet. I første Række staar Tekstilindustrien, der, som vi har set, ogsaa er den ældste, og som oprindelig kun forarbejdede Landets egen Uld, men nu hovedsagelig indført Bomuld. Paa dette Omraade er den britiske Industri baade i Kvalitet og Kvantitet stadig uovertruffen. Ved Siden af Uld- og Bomuldsforarbejdningen er Lærredsindustrien af ringere Betydning.

Mellem de øvrige Industrier staar Metalindustrien øverst; de store Smeltehytter, hvori Raaertsen først bliver forarbejdet, ligger overvejende i Kuldistrikterne nær ved Kysten, hvor der umiddelbart ved Skibe kan tilføres Raastoffer. Af det forarbejdede Jern kan saa fremstilles alle mulige Metalvarer; netop i denne Industrigren hersker der en stærk Arbejdsdeling, idet der paa det ene Sted næsten kun fabrikeres Knive, paa et andet kun Naale eller Søm o. s. v. Endvidere finder Jernet Anvendelse i Maskinfabrikation og Skibsbygning. Jernskibe af engelsk Oprindelse (Newcastle og Glasgow) møder man i Alverdens Havne.

Betegnende for den britiske Industri er det, at den næsten altid er anlagt der, hvor der findes de gunstigste geografiske Betingelser for dens Udvikling. Dette gælder ogsaa for Porcelænsindustrien, navnlig for Fremstillingen af det berømte Wedgwood Porcelæn, som knytter sig til et Kulfelt og nærliggende Saltlejer, og som faar Kaolin pr. Skib, endvidere for den ikke ubetydelige Glasfabrikation, som vi finder i Nærheden af Kul- og Saltlejer, der leverer den fornødne Soda.

Mest foretrukket er Beliggenheden ved eller i Nærheden af Kysten, fordi der kan tilføres Industrien Raastoffer ad Søvejen for en billig Pris, og paa den anden Side Afsætningen af Fabrikaterne ikke fordyres ved en lang Landtransport. Det indenlandske Samkvem har derfor ringe Betydning og er heller ikke særlig udviklet. Floderne er ofte for smaa, og deres Forbedring ved Kanaler ingenlunde tilstrækkelig til en større Trafik. Kun Jernbanerne omspænder Landet, navnlig i England, med et tæt Net, men de tjener overvejende til Personbefordring.

Ved den vældige Produktion af Industrivarer har Briterne en fremragende Andel i Verdenshandelen. Handelens Opsving begyndte navn-

lig, da i Midten af forrige Aarhundrede Kornlovene og Navigationsakterne blev ophævede, og England gik over til Frihandel. Indforslen beløb sig i Aaret 1913 til ca. 15 Milliarder Kroner, Udforslen ca. 12,7. I 1923 ca. 21 henholdsvis ca. 20 Milliarder Kroner. Handelsbalancen er altsaa passiv, men dette udlignes af den i Udlandet anbragte Kapital; Betalingsbalancen er i høj Grad aktiv. Der indføres frem for alt Lev-

Fig. 4. Faareflokke i Regent's Park (London).

nedsmidler, derpaa følger Raastoffer og da i første Række Bomuld. Der udføres Bomuldstojer, Kul, Jernvarer og Uldvarer. I den nyere Tid er Handelens Udvikling blevet langsommere, idet England er ved at miste sin Førerstilling i Industrien. Tidligere udviklede Næringslivet sig frit paa Grundlag af de naturlige Forhold, men nu er Landet tvunget til at indføre Levnedsmidler til den tætte Befolkning og afsætte Industriprodukter. Dertil kommer, at dets Konkurrencedygtighed paa Verdens-

markedet er formindsket. Den engelske Industri arbejder dyrt med høje Lønninger og forkortet Arbejdstid; desuden tager den ogsaa for ringe Hensyn til Købernes Ønsker og er købmandsmæssig set ikke tilstrækkelig imødekommende. I England har man erkendt disse Mangler og bestræber sig for at rette dem ved politiske Forholdsregler, navnlig ved Grundlæggelsen af Toldforbund, der skal omfatte Moderlandet og Kolonierne. Udførelsen af denne Tanke vil stode paa Vanskeligheder ved Selvstændighedsfølelsen i de engelske Dominions.

I Udenrigshandelen tager Kolonierne stærk Del, i Aaret 1921 med 30 pCt. af Indførslen og 39 pCt. af Udførslen. Deraf ses Koloniernes store Betydning for Englands Handel og Erhverv, hvis Opblomstring ogsaa grunder sig paa den uhyre Kolonibesiddelse. Erhvervelsen af Kolonierne blev lettet for de sofarende Briter ved geografiske Faktorers Gunst, i første Række ved Moderlandets Ønatur, der lod England forblive uberrørt af Fastlandets Krigsuroligheder. England begyndte først at erhverve Kolonier efter Spanierne og Portugiserne, omtrent samtidig med Nederländerne og Franskmandene; men saa bredte deres Kolonimagt sig ogsaa over hele Jorden, og Englænderne har forstaaet at beskytte deres Besiddelser, idet de overalt paa Vejen til dem har skaffet sig Støttepunkter (Gibraltar, Malta, Cypern, Aden, Helena, Singapore, Hongkong o. s. v.) og ved deres Krigsflaade sikret sig Herredømmet paa Havet. Af deres tidligere Besiddelser har de vel mistet de Kolonier i Nordamerika, af hvilke Unionen udviklede sig, men til Gengæld har de erhvervet andre Omraader. Nu omfatter det britiske Verdensrige et Areal af 36,5 Millioner Kvadratkilometer med 457 Millioner Indbyggere, d. v. s. mere end en Femtedel af Jordens samlede Overflade og omtrent en Fjerdedel af dens Befolkning.

For denne Udbredelse af Kolonimagten ligesom for Udviklingen af den oversøiske Skibsfart har de britiske Øers geografiske Beliggenhed været af største Betydning. Det er værd at lægge Mærke til, at de næsten ligger nøjagtig i Centrum af Jordens Landhalvkugle. Endnu vigtigere og indflydelsesrigere er imidlertid Beliggenheden ved Atlanterhavet, Verdens vigtigste Samkvemsvej; thi derved aabnedes der Vej over Havet til alle Fastlandes Kyster, og Øerne blev Udgangspunkt og tillige Samlingspunkt for alle betydeligere Skibsfartslinier. Desuden har denne Storbritanniens Stilling til Fastlandet ogsaa den Fordel, at det vender sin aabne Side mod dette, og derved er ligesom en Forpost for Europas Fastland i Verdenstrafiken. Endelig ligger det ved den gunstigste Ad-

gang til det europæiske Indland ved Vesterhavet, som skærer sig dybt ind i Verdensdelen.

Det britiske Riges uhyre Udvikling er for en stor Del dog ogsaa Briternes eget Værk; i dem bor der stadig noget af de gamle Vikingers Foretagsomhedsaand og Eventyrlyst, hos dem parres en hensynslos Energi med en forbavsende Arbejdskraft og en udpræget Sans for det praktiske. De er Herskernaturer, og de har hovedsagelig derved skabt sig deres Verdensstilling, ikke som Købmænd og ikke som Fabrikanter; thi det er de kun blevet ved Erhvervelsen af Kolonierne og ved deres eget Lands Rigdom paa Kul og Jern.

Efter deres Oprindelse er Beboerne overvejende germanske. Den germanske Indvandring skete paa Folkevandringens Tid; dengang bosatte Anglere, Sachser, Danskere og Nordmænd sig i den østlige Del og fortrængte den forhaandenværende keltiske Befolkning til de vestlige Bjerglande i England og til Irland. Men ogsaa disse Keltere danner nu en Blandingsrace, den gæliske, der er fremgaaet af en Blanding med en ældre, formodentlig mediterræn (iberisk) Race. I det 11te Aarhundrede trængte Normannerne ind fra Nordfrankrig og undertvang Angelsachserne. Af disse romaniserede Germaner og den allerede herboende ældre germanske Befolkning fremstod saa den nuværende Befolkning af Briter eller Englændere.

I sit Ydre viser Englænderen helt sin germanske Oprindelse; han er høj, med lyst Haar og lyse, i Reglen blaa Øjne, overvejende langskallet. Kun hvor keltisk Blod er fremherskende, træffer vi den mørke Type, der er karakteristisk for Kelterne. Ogsaa i hans Væsen minder meget om den germanske, fremfor alt normanniske Afstamning.

Sprogligt er Øernes Beboere meget ensartede, idet 97 pCt. taler Engelsk. Kun i Bjerglandene og i Irland, hvor Kelterne har holdt sig rene, betjener man sig endnu af et keltisk Sprog, det gæliske. Irenene adskiller sig desuden fra de øvrige Briter ved deres Religion; de er Katholiker, medens Englænderne er Protestanter. I England hersker den anglikanske, i Skotland den (mere protestantiske) presbyterianske Kirke. Et dybt religiøst Sind og tillige en stor Tilbojelhed til Sektvæsen karakteriserer Englænderen.

Ved Siden af den sproglige og nationale Enhed bestaar der i det britiske Folk skarpe Modsætninger i social Henseende. Oprindeligt stod Adel og Bønder, men nu fremfor alt Rige og Fattige overfor hverandre. Men Levefoden er i Almindelighed god paa Grund af den store Na-

Fig. 5. Parlamentsbygningen (London).

tionalrigdom og bedre end i andre Industrilande, hvilket viser sig ved det store Forbrug af Kød og ved, at man foretrækker Enfamiliehuse i Byerne. Paa Landet er der kun en sparsom Bebyggelse, i Bjerglandene gaar Befolknings-tætheden ned under 25; i Agerbrugsomraaderne, hvor Industri ikke ganske mangler, stiger den til 100. Der drager stadig mange Folk bort fra Landet. Befolkningens vigtigste Samlingspunkter er Industriomraaderne, hvor Folketætheden stiger til 500 eller mere. Den gennemsnitlige Befolknings-tæthed for Øerne i deres Helhed, som opfylder et Areal paa 313 373 Kvadratkilometer, beløber sig med et Indbyggerantal paa 47,5 Millioner til ca. 150. Den største Del af Befolkningen bor i Byerne, af hvilke mange er vokset op til Storbyer. Det er Handels- og Industribyer, der overvejende ligger ved eller i Nærheden af Havet, i hvilket det engelske Erhvervsliv jo har sin Rod. Industrien har som oftest i det ydre paatrykt dem et bestemt Præg: uskonne, røgsværtede Fabriksanlæg, omgivet af ensformige Beboelseshuse.

Politisk danner Øerne det Forenede Kongerige Storbritannien og Irland, hvis enkelte Dele: England, Skotland og Irland geografisk afviger betydeligt fra hverandre og er selvstændige Lande.

ENGLAND

England, den sydlige Del af Storbritannien, falder efter sine Terrænforhold og geografisk set i to meget forskellige Dele. Den vestlige Del optages af flere gamle Bjerglande, den østlige er et lavt Bakke- eller Terrasseland, dannet af yngre mesozoiske og tertiære Lag. De vestlige Bjerglande staar ganske under Havets Paavirkning og har et fugtigt sommerkoligt Klima; de er derfor lidet egnede til Agerbrug, men byder Kvægavlen gode Græsgange. I Læ af Bjergene aflager Fugtigheden mod Øst, og der hersker et næsten kontinentalt Klima med Sommervarme, med rigeligere Solskin og ringere Nedbør. Dette muliggør en Udbredelse af Agerdyrkningen, som kun er udelukket paa de ufrugtbare Højder, der tjener som Græsgange for Faar. I denne østlige Del ligger fra gammel Tid Englands Kornkammer. I lange Tider, ja langt ud over Middelalderen var denne sydøstlige Del paa Grund af sin Berøring med det nærliggende Fastland Midtpunktet i det politiske og økonomiske Liv, og

Fig. 6. Towerbroen i London.

her ligger ogsaa Landets Hovedstad. Først med Begyndelsen af Industriens og den oversøiske Skibsfarts Opløbsstring flyttedes Erhvervslivets Tyngdepunkt til de kul- og jernrige vestlige Landsdele.

Midt i Terrasselandet sænker sig mod Øst en af gamle tertiære Aflejringer opfyldt, af Themsen gennemstrømmet Fordybning, *London Bækkenet*. Themsens (Thames) nedre Dal er overskyttet af Havet og danner den tragtformede Munding. Der hvor Floden sidste Gang kunde overskrides, opstod *London*, der først var en vigtig Broby, men snart, begunstiget af sin Beliggenhed, udviklede sig til en af Englands første Havne. I Themsens tragtformede Munding trænger Flodbølgen ind og gør det muligt endog for store Skibe at sejle ind. Hvor den hertil nødvendige Tidevandsbevægelse ender, ligger *London*. Den ældste Del, det nuværende *City*, er opbygget paa diluvialt Sand ved Themsens Bred. I Floddalens opskyllede Land kunde de store Havnebassiner, Dokkerne, let udgraves, og de yder nu selv de største Oceandampere tilstrækkelig Plads til at lægge til. *London* voksede da snart ud over den gamle By, men dens Udvikling til den nuværende Størrelse skete først i det 19'de Aarhundrede samtidig med den engelske Industris Opsving. Med alle Forstæder har den nu som Stor-London 7,5 Millioner Indbyggere og er saaledes den største By i Europa og den næststørste i hele Verden, kun overgaaet af *New York*. *City* er nu kun Forretningskvarter; her ligger de store Handels- og Lagerhuse, hvorimellem enkelte offentlige Bygninger rejser sig, (*Guild Hall*, *St. Paul's Cathedral*). Omkring *City* breder Beboelseskvartererne sig, som har en uhyre Udstrækning, da man foretrækker Enfamiliehuse, saaledes at Byens samlede Areal omfatter ca. 300 Kvadratkilometer. Udadtil gaar Byen umærkelig over i Landet. Dette vældige Hav af Huse afbrydes af store Parker (*Hyde Park*) og smukke Pladser (Fig. 4). Herlige Bygninger pryder Byen, navnlig i *Westminster* med Parlamentsbygningen (Fig. 5), *Westminster* Abbediet, mange Slotte og smukke Klubhuse. De store Afstande i Byen overvindes af en uhyre Mængde forskellige Trafikmidler, Omnibusser, Sporvogne, over- og underjordiske Baner. Paa Gaderne bevæger der sig desuden en livlig Vognfærdsel og en Hær af Fodgængere. Midt igennem Byen gaar Themsens bugtede Løb, hvorover talrige Broer forer, deriblandt *Tower Bridge* (Fig. 6) og *London Bridge* i *City*.

Denne voldsomme Udvikling skylder *London* utvivlsomt i første Række sin Beliggenhed til Mellem- og Nordeuropa; thi den er samtidig blevet disse Omraaders vigtigste Havn for deres oversøiske Handel. Den

Forrang, som den derved har faaet fremfor andre Havne i England, beholdt den ogsaa, da Industrien blomstrede op mod Vest paa Grund af de rige Kullejer, og den vestlige Del blev Midtpunktet i det engelske Erhvervsliv; den vedblev at være en af de første Verdenshavne, til hvilken der stadig kommer Skibe fra alle Lande paa Jorden, og den fik fremfor alt mere og mere den første Plads paa Pengemarkedet, ja, var

Fig. 7. Klipperne ved Dover.

indtil Verdenskrigen Verdens Finanscentrum. Tillige har der udviklet sig Industri i London. En Overvægt over de andre Byer har den ogsaa faaet som Hovedstad og som Sæde for Regeringen og Parlamentet. I det britiske Aandsliv indtager den ligeledes en forende Stilling, navnlig ved sine fremragende Samlinger og Museer, især British Museum, samt ved sine Højskoler og talrige videnskabelige Selskaber. Indenfor dens Omraade ligger ogsaa Observatoriet *Greenwich*, hvorfra Meridianerne regnes.

Londons Omegn har Karakteren af det for England typiske Parklandskab med mange Herresæder. Mod Vest ligger ved Themsen *Windsor*, de engelske Kongers Sommerresidens. London Bækkenet omgives paa

alle Sider af det ostengelske Terrasselandskab, først af et Bakkedrag af Kridt, som mod Vest falder af i *Chiltern Hills*, mod Nord strækker sig som et bredt Plateau til the Wash og mod Syd hæver sig fladt hvælvet op og optages af Weald; langs denne gaar North og South Downs, som ender ved Havet i stejle Kridtklipper (Fig. 7). Syd derfor hæver Kridtet sig paa den anden Side af en af Havet overskyllet Sænkning til en anden Højderyg, som danner Halvoen *Purbeck* og Øen *Wight*.

Denne sydøstlige Del af England er endnu den Dag i Dag et Landbrugsomraade med Agerbrug i de frugtbare Lavninger og Faareavl paa de tørre Højder. Industrien har vundet mindre Indpas; kun i *Norfolk* og *Suffolk*, der ligger Nord for London, er der bevaret noget af den gamle Klædefabrikation, hvis Midtpunkt *Norwich* var. De øvrige Byer er forblevet smaa, men har ofte en historisk Betydning og bærer et middelalderligt Præg. Hertil hører Universitetsbyen *Cambridge* (59 000 Indb.) og den gamle Ærkebispestad *Canterbury* i Grevskaftet Kent. Den rigt udviklede Sydkyst har ydet gunstige Betingelser for Anlæg af Havne. Her ligger Overfartshavnen *Dover* (40 000 Indb.) og her er *Southampton* (161 000 Indb.) blomstret op ved en Bugt, der skærer sig dybt ind i Landet; den er navnlig for Passagertrafiken en Udhavn til London. Tæt derved ligger, beskyttet af Øen *Wight*, den store Krigshavn *Portsmouth* (247 000 Indb.) med betydelige Værfter. Havet har ogsaa lokket med sin Badestrand. *Brighton* ved Foden af South Downs er Englands mest besøgte Badested, og paa Øen *Wight* er der opstaaet flere Kursteder paa Grund af det milde Kystklima, i hvilket der trives stedsegrønne Vækster.

Terrasselandet omfatter ogsaa en stor Del af det indre England. Til Kridtaflejringerne slutter sig en Sænkning, der er opfyldt af Lag fra den ældre Kridt- og den yngre Juraperiode, og som mod Nordøst i the Wash overskylles af Havet og i Fen danner en flad Marsklavning. Saa følger Oolittrinet fra den mellemste Jura, hvortil *Cotswold Hills* hører. Mellem disse og det vestlige Bjergland ligger en af Triaslag udfyldt Sænkning, som ved Bristol Kanalen og Liverpool Bugten naar Havet.

Dette midtengelske Lavland er ved sit Klima og sine Jordbundsforhold godt egnet for Landbrug; men det ejer ogsaa rige Kul- og Jernertslejer, der har fremkaldt en livlig og mangfoldig Industri. Saaledes er der mod Nord opstaaet et betydeligt Industriomraade, hvis Midtpunkt er *Birmingham* (919 000 Indb.), Englands næststørste By, bekendt for sine Metalvarer af forskellig Art, navnlig Skruer og Staalpenne, med

talrige Fabriker og sodsvættede Huse, men omgivet af venlige Villabyer (Fig. 8). Nordvest herfor ligger det »sorte Land« (black country), opfyldt af rygende Skorstene og Hojovne, drønende af Maskinernes be-

Fig. 8. Corporation Street (Birmingham).

standige Larm og indhyllet i mørke Røgskyer. Længere mod Nord ved Foden af de penninske Bjerge har Forekomsten af de mange Lerarter bevirket Grundlæggelsen af store Lervarefabriker, som har bragt flere tæt ved hinanden liggende Byer til Opløbsring; disse er dog nu delvis forenet i Storbyen *Stoke on Trent* (240 000 Indb.). Endelig Øst for Birmingham kommer vi til et Omraade med Uldindustri, hvortil Faareavlen paa de nærliggende Jurahojder leverer Raastof. Midtpunktet i dette Industriomraade er *Leicester* (234 000 Indb.). Iøvrigt drives der i Lavlandet Agerbrug og Kvægavl; der ligger derfor her mod Vest i Reglen kun mindre Byer, Landsbyer (Broadway i Worcestershire, Fig. 9) og Herresæder (Warwick). I Sænkningen mellem Chiltern og Cotswold Hills ligger i landskabelig skønne Omgivelser det ved sit gamle Universitet berømte *Oxford* (57 000 Indb.) med smukke middelalderlige Bygninger, Colleges og Halls, besøgt af henved 3500 Studenter, der ligesom deres Lærere endnu bærer en særlig akademisk Dragt og ved Siden af det aandelige Studium driver megen Sport.

Mod Øst breder det mesozoiske Terrasselands sig langt mod Nord. Til de penninske Bjerge slutter sig først et af Trent og Ouse gennemstrømmet Lavland, hvorfra der mod Øst hæver sig Oolit- og Kridttrin, gennembrudt af Floden Humber, i hvilken Trent og Ouse forener sig. Ogsaa her hersker i Almindelighed Landbrug, paa Højderne især Faareavl, og derfor er større Byer sjældne. Selv Grevskabernes Hovedstæder *Lincoln* (66 000 Indb.) og *York* (84 000 Indb.) er kun middelstore Byer, men de udmærker sig ved smukke middelalderlige Bygninger og herlige Kathedraler. I Modsætning dertil er Lavlandet ved Foden af de penninske Bjerge et paa Kul og Jernerts overordentlig rigt Industriomraade med store Industribyer. Der forarbejdes navnlig Jern og Uld. Et Midtpunkt for Uldindustrien er først og fremmest *Nottingham* (263 000 Indb.) ved Trent, med talrige Trikotage-, Gardin- og Kniplingsfabriker; Byen har ogsaa et Universitet. Nord herfor ligger den for sine fortrinlige Knive og Sakse saa berømte By *Sheffield* (491 000 Indb.) som ogsaa fremstiller alle mulige andre Staal- og Jernvarer. Saa følger længere mod Nord *Leeds* (458 000 Indb.), fremragende ved sin Tekstilindustri, særlig sine Klædefabriker; ligesom Nottingham har den et Universitet. Ved Tekstilindustri udmærker sig ogsaa den nærliggende By *Bradford* (286 000 Indb.); den har navnlig betydelig Kamgarnsspinderier samt Bomulds- og Silkeindustri, men ogsaa store Jernværker og Maskinfabriker. Udførselshavnen for dette Industriomraade er *Hull* eller Kingston upon

Hull (287 000 Indb.), der ligger ved den øvre Ende af Humbers tragtførmede Munding, en allerede i Middelalderen betydelig Handelsby; den har regelmæssig Dampskibsforbindelse med alle vigtige Havne i Mellem- og Nordeuropa. Ved den øvre Ende af Humbers Udlob er *Grimsby* (82 000 Indb.) paa Grund af Dogger Bankens Nærhed blevet Englands betydeligste Fiskerihavn (Fig. 3).

Længere mod Nord gaar de palæozoiske Lag, som opbygger de vestlige Bjerglande, over mod Øst og strækker sig lige ud til Havet. Erhvervsmæssigt set er de af stor Betydning, da de rummer rige Lejer af Kul og Jern og derved har skabt Grundlag for en blomstrende Industri og, paa Grund af Havets Nærhed, ogsaa for en omfangsrig Udførsel af Kul og Jern. Udførslen sker navnlig fra Havne ved Tyne, af hvilke den betydeligste er *Newcastle* (275 000 Indb.), som ogsaa har Betydning ved sin Jernindustri og Skibsbygning; sammen med den paa den anden Side af Tyne liggende *Gateshead* tæller den mere end 400 000 Indbyggere. Langs ned ad Tyne ligger Industriby ved Industriby. Havn ved Havn. Ved selve Mundingen ligger Southshields og Northshields, nu kaldet *Tynemouth* (74 000 Indb.), begge vigtige Kulhavne. Ogsaa *Sunderland* (159 000 Indb.) Syd for Tynemundingen horer til dette Industriomraade og udfører navnlig Kul. Derimod har Opløbsstringen af *Middlesbrough* (131 000 Indb.) ved Tees Munding sin Grund i de rige Jernertslejer i det nærliggende Cleveland Distrikt; Byen har Jern- og Staalværker.

Gennem det Indre af Nordengland gaar i nordsydlig Retning *de penninske Bjerge*, der er opstaaet ved en Ophobning i ringe Højde af palæozoiske (devoniske og karboniske) Lag; de danner ikke noget samlet Bjerg, men er ved dybe Sænkninger delt i flere. Landskabelig set er de af ringe Tiltrækning; i deres Helhed forekommer de mere som en ensformig Højslette; Bjergene, som selv paa de højeste Punkter ikke naar 900 Meter, er nøgne og gor et dystert Indtryk, dækket som de er af Moser og Heder. Kun Dalene, som ofte gennemstrømmes af rivende Floder, bærer paa deres Skrænter lyse Skove og oplives af Enge og Marker. Menneskelige Boliger er sjældne, men økonomisk er Bjerglandet af største Betydning ved sine rige Kullejer.

Fra de ved Skotlands Grænse liggende Cheviot Hills adskilles de penninske Bjerge ved en Sænkning, som mod Vest ved *Carlisle* (53 000 Indb.) udvider sig til en bredere Slette. Fra denne hæver sig mod Syd Cumberlands Bjerge, en kuppelformet Hævning med straaelformigt ord-

nede Floder; den er næsten 1000 Meter høj, med tydelige Spor af diluvial Gletsjerdannelse, som har givet Bjergene vilde Højbjergsformer og ved Morænevolde opdæmmet talrige Søer i Dalene (Lake district, Fig. 10). Paa Grund af sin landskabelige Skonhed opsøges dette Bjergland gerne af Turister.

Længere mod Syd kommer vi atter ind i et Lavland, som her strækker sig Vest for de penninske Bjerge fra Midtengland langt mod Nord. Paa Grund af sit mildere, fugtige Klima var det oprindeligt et Kvægavlsdistrikt og Hjemstedet for den bekendte Chesterost. Nu er det, takket være de rige Kullejer og den umiddelbare Beroring med Havet, et af de betydeligste Industriomraader i England. Her forarbejdes i første Række Bomuld, som let kan føres hid ad Sovejen. Her ligger midt i en tæt befolklet Landsdel ved Foden af Bjergene Bomuldsbyen *Manchester* (730 000 Indb.) omgivet af talrige mindre Industribyer. Forst drev Indbyggerne Uldfabrikation, som var blevet indført i det 14'de Aarhundrede af flamske Indvandrere. I dens Sted traadte senere Bomuldsforarbejdelsen, som fik et voldsomt Opsving, da henimod Slutningen af det 18'de Aarhundrede Maskiner blev anvendt til Spinderiet. For at bringe Bomulden umiddelbart til Byen er der anlagt en kunstig Kanal, sejlbar for store Skibe, til Mundingen af Mersey, saaledes at Manchester trods sin Beliggenhed inde i Landet dog er en Havneby. Industrien bestemmer ogsaa det indre Bybillede, som med sine Fabriker, Forretningshuse og smaa Arbejderboliger gør et lidt kedeligt Indtryk. Med Salford, som den paa det nøjeste er knyttet sammen med, har den næsten 1 Million Indbyggere. Ved et Universitet sørges der ogsaa for det aandelige Liv. Foruden Manchester er *Oldham* (145 000 Indb.), *Bolton* (179 000 Indb.), *Blackburn* (127 000 Indb.) og *Preston* (117 000 Indb.) betydelige Industribyer.

Samkvemmet med Yderverdenen besorger *Liverpool* (803 000 Indb.), der ligger ved Mersey's brede Munding; den er Storbritanniens største Havn, hvis Udførsel overgaar selve Londons, og som har kæmpemæssige kunstige Havnebassiner og vældige Kajanlæg. Den er Stabelplads for det nære Industriomraades Produkter og tillige for de indførte Raastoffer, navnlig Bomuld, samt for Levnedsmidler. Liverpool er derfor en Skibsfarts- og Handelsby, medens Industrien staar noget tilbage. Lige over for den ved Mersey's Munding er en anden Storstad blomstret op, *Birkenhead* (145 000 Indb.), der ligeledes har store Havneanlæg og er nøje forbundet med Liverpool ved en Jernbanetunnel under Floden. Syd

for begge disse Byer ligger ved Dee det lille *Chester* (41 000 Indb.), bekendt for den allerede omtalte *Chester Ost*, men ogsaa berømt for sit gammeldags Udseende, endnu omgivet af gamle Mure og rigt paa smukt udskaarne Træhuse.

Det midtengelske Lavland afsluttes længere mod Sydvest af *Wales' Bjergland*, der strækker sig langt frem mod Vest som en Halvø mellem *Liverpool Bugten* og *Bristol Kanalen*. Landet bestaar af stærkt nedbrudte Bjerge af ringe Højde; kun mod Nord naar de i *Snowdon* 1085

Fig 9. Broadway, typisk Landsby i Worcestershire.

Meter, men ellers sjældent over 800 Meter. Den vestlige og nordlige Del optages af de cambriske Bjerge, som tilhører de gamle caledoniske Bjerge, den sydlige Del derimod af Stykker af den yngre armorikanske Foldezone. Landskabelig set har Bjerglandet i Almindelighed kun ringe Skønhed; de ensformige Bjerge og Højflader er dækket af Moser og Heder, hvor nogle smaa Faareflokke græsser; Dalene er ensomme, sparsomt bebyggede og lidet opdyrkede. Kun det kuppelformede *Snowdon* har vilde, næsten alpine Former. Her har den diluviale Gletsjerdannelse skaaret Fordybninger ind i Skrænterne og skabt brede Trugdale, hvor igennem Floderne styrter ned i Vandfald eller stemmes op til Soer. Den oprindelige vidt udbredte Skov er der kun sparsomme Rester tilbage af.

Fra det øvrige England adskiller *Wales* sig ogsaa ved sine Beboere. Det er Keltere, som her i Bjerglandet har fundet et Tilflugtssted, Efter-

kommere af Kymrerne, efter hvilke de ogsaa nu benævner sig; de er blandet med de Keltere, som af Angelsachserne blev fortrængt fra Øst-england til Bjergene. De er meget forskellige fra Englænderne baade i deres Ydre og i deres Væsen. Trods det langvarige engelske Overherredomme benytter endnu ca. 45 pCt. af dem det kymriske Sprog (Walisisk), og mange gamle Sæder og Skikke har holdt sig her. Deres Tal er ringe; thi her gaar Befolkningstætheden delvis ned under 25; mere end en Tredjedel af Jorden er ode Land, ikke en Femtedel Agerland, det øvrige tjener som Enge og Græsgange for Kvægavl. I Almindelighed er kun de dybere Dale og Kysterne, hvor Fiskeriet er en god Indtægtskilde, tættere bebygget. Her ligger ogsaa stærkt besøgte Badesteder. Øerne *Anglesey* og *Holyhead* har faaet en særlig Betydning for Trafiken; thi her er Endepunktet paa Englandssiden for Trafiklinien til Dublin. Paa samme Maade er Fishguard ved Sydvestspidsen blevet en vigtig Havn for de atlantiske Dampere, og herfra fører en direkte Bane til London. Et væsentlig andet Billede har Bebyggelsen i den sydlige Del, hvor Kul- og Jernertslejer har fremkaldt en blomstrende Industri. De vigtigste Byer er her *Rhondda* (163 000 Indb.) og *Merthyr Tydfil* (80 000 Indb.); ogsaa her har Havets Nærhed fremmet Udviklingen af Industrien og Bjergværksdriften. Ved Kysten er der opstaaet Havnebyer som *Swansea* (158 000 Indb.) med store Kobberværker og Ertsudforsel, *Cardiff* (200 000 Indb.), den vigtigste Kuludforselshavn, og *Newport* (92 000 Indb.), der ligeledes udfører Kul.

Bristol Kanalen aabner Skibsfarten en Vej ind i Landet. Nær ved dens øvre Ende er der derfor opstaaet en betydelig By, *Bristol* (377 000 Indb.), der i lang Tid var den vigtigste Havn paa Englands Vestkyst, men derpaa i det 18'de Aarhundrede gik tilbage og først i nyere Tid igen er blomstret op ved udvidede Havneanlæg og Grundlæggelse af Ud-havnen *Avonmouth*. Foruden Handel har Byen en livlig Industri, og den har desuden et Universitet.

Syd for Bristol Kanalen ender England i en langstrakt Halvø, som optages af Bjerglandet *Devon* og *Cornwall*. Her rager et Stykke af det gamle armorikanske Foldebjerg op, stærkt nedbrudt og planeret og kun af ringe Højde. Kun nogle faa Bjergdrag gaar op over 500 Meter, som det af Sandsten opbyggede Exmoor Forest med 520 Meter og Dartmoor med 620 Meters Højde. Kysten udmærker sig ved en rig Udvikling. Ved en Sænkning er de lavere Dale overskyllet af Havet og danner talrige Bugter, men det fremspringende Land bliver under hyppige Storme

pisket og nedbrudt af en voldsom Brænding, saa at Klippekystrer ofte er opløst i enkelte Klipper, som ved *Lizard Head* og *Lands End* og navn-
paa *Scilly Øerne*. Det Indre af Halvoen er ensformigt; der findes kun Moser og Heder paa Højderne; først i Dalene og de dybere Landstrog findes en yppigere Vegetation, undertiden Skov. Mod Syd er Klimaet saa mildt, navnlig om Vinteren, at der kan vokse stedsegrønne Planter og drives Have- og Frugtavl. Ved Kysten spiller Fiskeriet en betydelig Rolle som Indtægtskilde, men den vigtigste Erhvervskilde for Beboerne er dog den store Ertsrigdom, navnlig af Tin og Kobber. Tinnet har i sin Tid fort Fonikerne herhen. Nu er Ertslejerne i mange Tilfælde udtomt og bringer kun ringe Udbytte paa Grund af deres Dybde. Derfor er selv Bjergværksbyerne smaa, ligesom Halvoen overhovedet kun er tyndt befolket; dens Beboere tilhører den mørke Type, men taler udelukkende Engelsk. Den eneste Storby er *Plymouth* (210 000 Indb.), der ligger ved en stærkt forgrenet Bugt paa Sydkysten og er Englands anden Krigshavn. Nu er den forenet med Nabobyerne *Devonport* og *Stonehouse* til een By og er tillige en betydelig Fiskeri- og Handelshavn samt har en livlig Industri, navnlig i Marinens Tjeneste.

SKOTLAND

Den nordlige Del af Storbritannien, Skotland, er næsten helt opfyldt af Bjerge, som ved en Lavlandsstribe, the Lowland, deles i et sydligt og et nordligt Højland. Denne Sonderdeling er betinget af den geologiske Bygning; i Bjerglandene rager Stykker af de gamle caledoniske Foldebjerge op, Lavlandet derimellem er en Gravsænkning, opstaaet ved Brud. Samtidig ændres de geologiske Forhold. I Lavlandet ligger ufoldede, devonisk-karboniske Sedimenter, som er blevet bevaret i Sænkningerne; det sydlige Højland (Uplands) bestaar derimod af folde-
det Silur, og det nordlige (Higlands) overvejende af krystallinske Skifere og Gnejs, gennembrudt af mægtige Granitmasser.

Geografisk adskiller Skotland sig væsentlig fra England. Ved sin nordlige Beliggenhed og fremherskende Højlandsnatur har det et barskere og navnlig mere vinterkoldt Klima; Vegetationen er derfor langt fattigere og Dyrkning af Jorden i Almindelighed kun mulig i de lavere østlige Dele og i Lavlandet. Ogsaa Menneskene er anderledes. Højlandene bebos endnu af Rester af en keltisk Befolkning med gælisk

Sprog, og de germanske Indvandrere, der fra Ost er trængt ind i Lavningerne, har her holdt sig renere og rober stærkere skandinavisk Af-

Fig. 10. Loch Catherine (Skotland).

stamning. Ogsaa politisk bestaar der Modsætninger til England, som tydelig genspejler sig i de historiske Begivenheder.

Sydskotland strækker sig fra den engelske Grænse, som gaar over Cheviot Hills Kam til Lavlandet. Det er opfyldt af enkelte Bjerggrupper, der skilles ved mere eller mindre brede Dalbækkener. Mod Syd hæver Cheviots Bjerger sig, som overvejende er opbygget af vulkanske Sten, et stærkt nedbrudt, bolget Bjergland, hvis højeste Top er 816 Meter; det er fattigt paa Skov, men rigt paa Græs til Faar, af hvis Uld det bekendte Cheviot Stof fremstilles. Gennem det øvrige Omraade gaar det sydsjotske Højland, et rigt udviklet, let fremkommeligt Bjergland, i Almindelighed med blide Former og ringe Højde. Kun den vestlige Del, *Merrick Gruppen*, 842 Meter højt, har et vildere Præg med stejlt opstigende Bjerger og Spor af diluvial Gletsjerdannelse, med Karnicher paa Skrænterne og talrige Glacialsoer i Dalene (*Loch Catherine*, Fig. 10, *Loch Lomond*). Den østlige Del naar ligeledes i *Broad Law* 839 Meter, men er mere et blidt, bolget Bjergland, ofte en plateauagtig Hævning, gennemskaaret af Dalslugter, og fattigt paa Soer. Klimaet er her oceanisk fugtigt, men dog om Sommeren saa koligt, at Agerbrug kun er muligt paa de lavere Landstrækninger. De større Højder har tilstrækkelig Græs til Faareavl, hvorfor der ogsaa her findes en livlig Uldindustri, der samtidig støttes af den forhaandenværende Vandkraft, de nærliggende Kullejer og de gunstige Samfærdselsforhold. Alligevel er Befolkningstætheden i Sydskotland ringe; den overstiger næppe 25.

Nord for det sydsjotske Højland sænker Lavskotland sig, der ogsaa kaldes Midtskotland. Det er et Land med lave Bakker, opbygget af Old red Sandsten og Karbonlag, hvorfra nogle enkelte Bjergrygge, for største Delen af vulkanske Bjergarter, hæver sig til større Højde, som *Ochil Hills* mod Nord (720 Meter) og *Pentland Hills* mod Syd (500 Meter). Landet bliver her stærkt indsnævret af Havbugter, der skærer sig dybt ind paa begge Sider, *Firth of Clyde* mod Vest, *Firth of Forth* og *Firth of Tay* mod Øst. Floderne gennemskærer Lavlandsstriben og er derfor ældre end Jordbundens nuværende Relief. Paa Grund af den ringere Højde hersker der et mildere Klima, som tillader Agerbrug, især da glaciæle Moræneaflejringer og et mægtigt Forvittringslag yder en frugtbar Jordbund. Agerbruget er fornemmelig forbeholdt den mere tørre østlige Del, hvor der endog kan dyrkes Hvede; den vestlige Del er for fugtigt til Kornavl. Mod Øst laa oprindelig Tyngdepunktet for Landets Erhverv; her bosatte de germanske Indvandrere sig, som fuldstændig

Fig. 11. Princes Street i Edinburg med Mindesmærket for Walter Scott.

fortrængte Kelterne og indførte en højere Kultur. Her opstod tidlig Byer, rigtige Bondebyer for Størstedelen behersket af Borge, som hæver sig paa isolerede Bjerge af vulkansk Oprindelse. I nyere Tid har dog Billedet af Erhvervet og Bebyggelsen væsentlig ændret sig, siden der blev aabnet for de rige Stenkuls- og Jernertslejer mod Vest, og derved en betydelig Industri udvikledes. Det længe saa menneskefattige Omraade blev nu Midtpunktet i Skotlands Erhvervsliv, hvor Befolkningen mere og mere samlede sig, og samtidig Udgangspunktet for Handels- trafikken over Havet, navnlig til Amerika. Befolkningstætheden svulmede op til mere end 500. Industrien forarbejder i første Række Jern og driver en betydelig Skibs- og Maskinbygning, men den beskæftiger sig ogsaa i stort Omfang med Fremstilling af Tekstilvarer (Bomuld) og Kemikalier. De nødvendige Raastoffer faar den ved den oversøiske Skibsfart, hvorved dens Beliggenhed paa den vestlige Side nærmere det aabne Hav meget gavner dens Udvikling.

Midtpunktet i dette Industriomraade er *Glasgow*, der ligger paa begge Sider af Clyde, som ved Udvidelse og Uddybning af Floden er gjort tilgængelig selv for store Oceandampere; den er en gammel By, der dog først i det 19'de Aarhundrede er blomstret op til sin nuværende

SKOTSKE SVÆRDDANSERE

Storrelse, fremragende ikke blot ved sin vældige Industri, men ogsaa ved livlig Handel. Ogsaa Videnskaben dyrkes her ved et Universitet. Talrige Industribyer omgiver den, og ved Clyde ligger flere Udhavne, af hvilke *Greenock* (81 000 Indb.) er den betydeligste. Glasgow er med mere end 1 Million Indbyggere nu den næststørste By paa de britiske Øer. I den østlige Del af Lavskotland ligger Hovedstaden *Edinburgh* (420 000 Indb.) Skont nu langt overflojet af Glasgow er den dog en fremragende Handelsplads, den betydeligste ved den skotske Østkyst. Den breder sig Syd for Firth of Forth paa den højre Bred af den lille Flod Leith, op over hvilken det 250 Meter høje Arthur Seat hæver sig. Mellem dette og Slottet ligger den gamle By med mærkværdige, 10 til 12 Etager høje Huse og krogede Gader. Mod Nord slutter sig hertil den regelmæssig byggede nye By, der er rig paa smukke Anlæg, mod Syd Villakvarterer med Haver. Byen er vokset sammen med Havnen, *Leith*. De enkelte Bykvarterer skilles fra hinanden af dybe Slugter, hvorover der fører Kæmpebroer. Edinburgh anses paa Grund af sin Beliggenhed og paa Grund af sin Bygningsmaade for en af de smukkeste Byer i Europa (Fig. 11). Industrien træder tilbage, derimod blomstrer Handelen, men navnlig indtager Byen en fremragende Stilling i det skotske Aandsliv ved sit Universitet, sine videnskabelige Instituter, Museer og Samlinger.

Fig. 12. Bro over Firth of Forth.

Noget Nord for Edinburgh forer en mere end 2 Kilometer lang Bro i en Højde af 100 Meter over Firth of Forth (Fig. 12), ligesom der ogsaa Nord herfor forer en Bro over Tay's tragtformede Munding i en Længde af 3300 Meter. Banen ender i *Dundee*, en vigtig Havne- og Industriby, der er Midtpunktet i en livlig Lærreds- og Juteindustri.

Det nordskotske Hojland optager langt den største, nordlige Del af Skotland. Her er det gamle Grundfjeld gennemfuret af talrige Brud, der ofte har bestemt Kystens Form og bevirket Losrivelsen af enkelte Øgrupper, Orkney- og Shetlandsoerne mod Nord og Hebriderne mod Vest. Et saadant Brud gaar ogsaa gennem det indre Hojland, som er gennemskaaret i hele sin Bredde fra Firth of Lorne til Moray Firth af Great Glen eller Glenmore, og som derved deles i Grampian Mountains og Northern Highlands. Bruddene indtraadte snart efter de caledoniske Bjerges Opfoldning; de var ledsaget af mægtige vulkanske Udbrud, navnlig af Granitmasser, der nu rager frem paa Grund af deres Haardhed som de højeste Toppe (Ben Nevis, 1343 Meter og Ben Macdhu, 1309 Meter). Iovrigt er Hojlandet opbygget af arkaiske Bjergarter; kun mod Øst er der paa det planerede Foldebjerg aflejret ufoldede Lag af den devoniske Old red Sandsten, som falder af mod Havet i en ensformig Brudlinie. Disse Lag opbygger ogsaa Orkney Øerne og en Del af Shetlandsoerne. De gamle Brud gentog sig i Tertiærtiden, da nye tektoniske Bevægelser begyndte, som væsentlig skabte den nuværende Form og Højde. Disse Fænomener var ligeledes sammenknyttet med Frembrud af mægtige Eruptivmasser, hvoraf Resten er bevaret paa de inderste Øer af Hebriderne.

Den sidste Udformning fik Hojlandet i Istiden, da Gletsjerdannelsen gav Bjerglandet dets nuværende Former, der ligner Norges. Bjergene blev afslebet og omdannet til Fjelde, saaledes at et sammenhængende Dalsystem gennemskærer Hojlandet, og herfra rager de enkelte Bjerggrupper frem som Fjeldflader. De paa Skrænterne indsænkede, ofte vandfyldte Nicher, de talrige Dalsoer (Lochs) og de mange Vandfald kan ogsaa føres tilbage til Gletsjernes Arbejde. Hojlandet skylder derfor hovedsagelig Istiden sin landskabelige Skonhed og sin vildt romantiske Natur.

Ved en Sænkning opstod tillige mod Vest den sonderrevne Fjordkyst, idet Havet trængte ind i de nedre Dale. Derved blev Stykker af Fastlandet adskilt ved Tværdale, saaledes at en Sværm af Øer omgiver Fjordkysten. Mod Nord er det de basaltiske indre Hebrider, hvortil den ved

Fingalshulen bekendte Ø, *Staffa*, horer, Syd for Firth of Lorne de losrevne Dele af Grampians. Ogsaa de ydre, af Gnejs opbyggede Hebrider hinsides Minch's dybe Sænkning, er indskaaret af Fjorde og bearbejdet af den diluviale Is, og de nedbrydes endnu stadig af hæftige Vestenvinde og en voldsom Brænding. De har derfor næsten alpine Former og hæver sig i takkede Tinder til 800 Meter.

Dette Nordskotland har et barsk, ugæstnildt Klima, med kolig Sommer og overordentlig rig Nedbor i den milde Vinter. Højderne er kun dækket af Moser og fattig Hede, Skoven er helt indskrænket til Dalene og kun til Stede i større Udstrækning mod Øst. Her er Landet lavere og Klimaet derfor gunstigere; navnlig er Nedboren ringere. Desuden har Jordbunden ofte et Dække af Morænegrus og Old-red-Sandstenen leverer en frugtbar Forvittringsjord. Dette muliggør Agerbrug og tillader en tættere Bebyggelse; kun ved denne Østkyst findes derfor Byer af nogen Betydning. Dertil horer *Inverness*, der ligger ved den øvre Ende af Moray Firth og tillige ved Udløbet af den caledoniske Kanal, der kan besejles af mindre Skibe. Kanalen fører over Loch Ness og Loch Lochy til Loch Linnhe, der er den yderste Udløber af Firth of Lorne. I Størrelse overgaas Inverness langt af *Aberdeen* (159 000 Indb.), den eneste

Fig. 13. Fingalshulen paa Staffa.

Storby i Nordskotland; den ligger paa Østkysten af Grampian Mountains ved Munden af Dee, er en vigtig Fiskeri- og Handelshavn, men skylder fremfor alt den livlige Industri (Juteforarbejdning, Tappevæveri) sin Udvikling. I Omegnen findes store Granitbrud; Graniten udfores og har tillige som Bygningsmateriale givet Byen et eget Præg.

Fig. 14. Irlændere med deres Æselskærre (fra Byen Cork).

Det indre Højland er kun sparsomt bebygget; det byder sine Beboere for lidt. Faareavl er den eneste Indtægtskilde, og denne er i den sidste Tid gaaet tilbage, fordi store Strækninger benyttes som Jagtdistrikter. Jagt og Laksefiskeri lokker de engelske Sportsmand til, og paa Grund af den landskabelige Skonhed strømmer aarlig mange Turister til Højlandene. Befolkningen er af keltisk Afstamning og taler et keltisk Sprog. Disse Højlandere eller Højskotter, som man kalder dem i Modsætning til de germanske, mere fra England paavirkede Lavskotter, bor i Dalene, afsondrede fra Verden, og der er derfor hos dem bevaret mange gamle

Sæder og Skikke, saaledes Klanforfatning, Klædedragt, Sværdans (se Kunstbilaget), men ogsaa mange Ferdomme og megen Overtro.

Lige ud for Skotlands Nordostspids ligger *Orkney Øerne*. Opbygget af Old-red-Sandsten hæver de sig stejlt fra Havet, som et stærkt nedbrudt og af Istidsgletsjere afslebet Plateau; dette er opløst i talrige Øer af Havet, der er trængt ind i Sænkningerne. Øernes Befolkning, der kun beløber sig til 26 000, lever hovedsagelig af Fiskeri (Sildefangst) og Faareavl, samt af Indsamling af Fjer og Dun af de talrige Sofugle, som bygger Rede her. Til Agerbrug er Klimaet for fugtigt, Højfladerne er for største Delen dækket af Moser.

Nord for disse rager *Shellandsoerne* op, hvis Kerne er dannet af Gnejs og krystallinske Skifere, hvorpaa der ligeledes er aflejret Old-red-Sandsten. Ogsaa disse Øer er stærkt indskaaret af Havet, og de enkelte har dybe Bugter (Firths). Paa den som oftest klippefulde Grund vokser kun en sparsom Vegetation af Græsser og Mosser; dog bliver der ogsaa dyrket Kartofler, Byg og Havre. Beboerne, ca. 28 000, finder deres Livsophold ved Fiskeri, men driver dog ogsaa nogen Kvægavl (Ponier og Faar). Ved Østkysten ligger Havnen Lerwick, som gerne benyttes som Tilflugtssted under de Storme, der hyppigt raser omkring Øerne.

IRLAND

Ved St. George Kanalen, det irske Hav og Nord Kanalen adskilles Øen Irland fra Storbritannien, og den er derfor i sin historiske, politiske og sociale Udvikling gaaet sine egne Veje. Geologisk er den noje forbundet med Storbritannien, er ligesom dette et Stykke af det nordvest-europæiske Flageland, mod Syd gennemskaaret af den armorikanske Foldezone, og forøvrigt opfyldt af Resten af de caledoniske Foldebjerge. Dog danner Hævningerne her ikke noget sammenhængende Bjergland, men den største Del af Øen er et næsten fladt Lavland, en af senkarboniske Kalkarter opbygget Flade, hvor højere Bjerglande kun hæver sig ved Randene, højest mod Sydvest, hvor Carrantuo Hill naar 1040 Meter, medens eller de højeste Toppe næsten alle er under 900 Meter. En Særstilling mellem dem tilkommer Antrim Mountains mod Nordøst; de er opbygget af vulkanske Masser fra Tertiærtiden og danner saaledes en Fortsættelse af Basaltregionen i de indre Hebrider. I Istiden har ogsaa

de irske Bjerglande været dækket af Gletsjere, og disse har efterladt deres Spor i Bjergenes afrundede Former, i Nicherne paa Skraaningerne og de talrige Dalsoer. Det indre Lavland opfyldte de delvis med Moræneler eller Grus, som i langstrakte Rygge gaar igennem Landet. Vi træffer ogsaa Soer i Lavlandet, men de er ikke blot af glacial, men ogsaa delvis af tektonisk Oprindelse, som formodentlig Lough Neagh, eller

Fig. 15. Bondehus i Killarney (Sydirland).

Følger af Kalkbundens Udvaskning, der hyppig fremkalder karstagtige Fænomener. Ved en Sænkning af Oen fik Vest- og Nordkysten ligesom i Skotland en rig Udvikling, mod Nord mere fjordagtig, mod Sydvest i Riaskystens typiske Form. Paa Grund af sin fremskudte Beliggenhed mod Vest har Irland et meget mildt og fugtigt oceanisk Klima. Mod Sydvest er Vinteren lige saa varm som ved den italienske Riviera og stedsegrønne Middelhavs-Planter trives her uden Beskyttelse i det Fri. Samtidig fremkalder den store Fugtighed en yppig Udvikling af Vegetationen, der selv om Vinteren ikke visner bort, men yder fortræffelige Betingelser for Kvægavl. Denne yppige Vegetation har givet Irland Tilnavnet »Den grønne Ø«. Men den overvættede Fugtighed har desuden,

navnlig i det indre Lavland, dannet store Moser, som ogsaa bedækker Bjerglandenes Højder. Skoven træder meget tilbage; den dækker kun 1,5 pCt. af Jorden. Paa Grund af Manglen paa Træ maa derfor Moserne med deres Torv yde Befolkningen Brændselmateriale.

Foruden Kvægavl drives der ogsaa meget Agerbrug, især mod Øst. Nu er den vigtigste Markfrugt Kartofflen; men en Tid var Irland endog Englands Kornkammer, da dette ikke mere alene formaaede at ernære sin voksende Befolkning. Ved Englands Overgang til Frihandel blev denne opblomstrende Kornavl igen odelagt, da Irland ikke kunde staa sig i Konkurrencen med de andre kornydende Lande, men maatte vende tilbage til overvejende Kvægavl, som dog heller ikke mere gav nogen stor Fortjeneste.

Paa den Tid, da Landvæsenet blomstrede, var Irland et tætbefolket Land, tættere befolket end England. Men fra Midten af forrige Aarhundrede er Folketallet aftaget med mere end Halvdelen. Den første Anledning dertil gav en Hungersnod i Aarene 1846—47, som var opstaaet ved en mislykket Kartoffelhost. Dengang udvandrede mere end 1 Million Irer, navnlig til de Forenede Stater. Udvandringen horte heller ikke op i den følgende Tid; thi Landet var blevet forarmet, og Muligheden for at finde tilstrækkeligt til Livets Underhold blevet stadig ringere. Ogsaa Byerne mærkede Befolkningens Tilbagegang.

Saaledes er det da forstaaeligt, at Ierne er opfyldt af Uvilje mod Engländerne. Begge Folk staar ogsaa ved deres Raceejendommeligheder skarpt overfor hinanden. Ierne er af keltisk Afstamning og taler i enkelte Egne endnu en keltisk Dialekt. De er fremgaaet af en Blanding af keltiske Indvandrere med en tidligere mørk Befolkning og er baade i Legemsbygning og Karakter forskellige fra Storbritanniens germanske Indbyggere. Den ægte Irlænder (Fig. 14) er undersætsig af Vækst og muskulos af Bygning, har et bredt Ansigt med fremstaaende Kindben og hyppig med Stumpnæse. Grundtrækket i hans Væsen er et let, bevægeligt Sind, hvilket bevirker en vis Mangel paa Tænksomhed, Udholdenhed og Selvbeherskelse; trods aandelig Begavelse er han overfladisk i sin Tanke og Handling, og upaalidelig i sit Arbejde; desuden skildres han som pirrelig og tilbøjelig til Voldsomhed. Irlænderen bærer derfor ogsaa selv en Del af Skylden for den Nod, han er kommet i. I Almindelighed har han fundet sig i sin tunge Lod, han bærer sin Armød med Taalmodighed og er tilfreds, selv om han maa ernære sig udelukkende af Kartoffler. Han bor ofte i yderst fattige Hytter, der kun faar

Fig. 16. Linnedfabrik i Felfast.

Lys og Luft gennem den overste Dorhalvdel, og hvis indre Rum han ikke sjælden maa dele med sine Husdyr (Fig. 15).

Overfor Englænderne foler Ierne sig fuldstændig som en egen Nation og udleder deraf deres Ret til politisk Uafhængighed. Med utrætelig Iver har de derfor stræbt efter Selvstyre (Home rule), og de har nu som irsk Fristat opnaaet dette. Ved Iernes Undertrykkelse spillede ogsaa religiøse Momenter en afgørende Rolle; thi medens Storbritanniens Indbyggere blev Protestanter, har Irlands keltiske Befolkning indtil nu holdt fast ved den katholske Tro.

Kun Provinsen *Ulster* i Nordost forblev uberørt af den sorgelige Forarmelse og økonomiske Tilbagegang. Her bosatte engelske og skotske Indvandrere sig og skabte med engelske og skotske Kul en blomstrende Industri, navnlig Lærreds- og Bomuldsindustri. Til Lærredsvæveriet leverede Landet selv Raastof ved Dyrkning af Hor. I Kampen om Selvstyre stod Ulsters overvejende germanske og protestantiske Befolkning skarpt overfor Ierne, hvilket til sidst førte til en forbitret Bøgerkrig.

Midtpunktet i dette Industriomraade er *Belfast* (387 000 Indb.), der ligger ved den øvre Ende af Belfast Lough; den er en vigtig Handels-

havn, men endnu betydeligere ved sin Industri, der ikke blot er indskrænket til Lærredsvæveri (Fig. 16) og Bomuldsforarbejdning, men ogsaa beskæftiger sig med Skibshygning. Det er en moderne By med brede Gader, store Forretningshuse og mange offentlige Bygninger, men ogsaa rig paa Fabriker. Nordvest derfor ligger ved den dybe Lough Foyle en anden Industri- og Havneby *Londonderry* (41 000 Indb.), der i Størrelse staar langt under Belfast, men dog ligeledes er bekendt for sit Lærredsvæveri. Den er omgivet af et frugtbart Landskab, lige som overhovedet denne nordostlige Del af Irland udmærker sig ved større Frugtbarhed og rigere Dyrkning, navnlig i Omegnen af Lough Neagh. Her er Hordyrkningens Omraade. Desuden dyrkes der i Ulster mange Kartofler samt Havre og Byg, og paa Engene drives der Avl af Hornkvæg.

Irlands Hovedstad og største By er *Dublin* (403 000 Indb.). Dens Udvikling skyldes i første Række dens udmærkede geografiske Beliggenhed midt paa Østkysten, som vender mod England, der hvor det irske Lavland naar ud til Havet og hvor bekvemme Veje letter Trafiken til Lands og til Vands til alle Egne af Øen, og hvorfra der er den korteste Vej til London over det irske Hav. Efter at Dublin ved den normanniske Erobring var blevet ophøjet til Hovedstad, blev den stadigvæk mere og mere Midtpunktet for det irske Erhvervsliv, men har ligesom hele Landet maattet lide under den engelske Undertrykkelse. Byen lig-

Fig. 17. Gade i Cork.

ger paa begge Bredder af Liffey. Det indre Forretningskvarter, i hvis brede Gader der hersker en livlig Trafik, omgives af udstrakte Forstæder, der mod Vest strækker sig lige til den smukke Phoenix Park. Gode Havneanlæg fremmer Skibstrafiken og Handelen. Som Industriby bliver den overflojet af Belfast. Med sit katholske Universitet er Dublin ogsaa det irske Folks aandelige Midtpunkt. Som Udhavn tjener *Kingslown*, der ogsaa er et besøgt Badested.

Det øvrige Irland har i det Indre kun smaa Provinsbyer. Ved Kysten har dog nogle Havnestæder naaet noget større Betydning, navnlig *Cork* (177 000 Indb., Fig. 17) midt paa Sydkysten, Udforselshavn for Kvægavlsprodukter (Kød, Huder, Smør). Dens Udhavn *Queenstown* er Hovedstedet for Dampskibsfarten til Amerika. Ved Vestkysten er *Limerick* (38 000 Indb.), der ligger ved Shannon's nedre Lob, den vigtigste Handels- og Havneby. Yderst mod Sydvest ligger den lille Ø Valentia, bekendt som Udgangspunkt for flere transatlantiske Kabel-linier og som den i Atlanterhavet længst fremskudte meteorologiske Station.

FRANKRIG

Frankrig indtager den kontinentale Del af Vesteuropa. Politisk griber denne Stat over i Mellem- og Sydeuropa, men i sin Natur viser den overvejende vesteuropæisk Præg.

Geologisk tilhører Frankrig det nordvesteuropæiske Flageland. Ligesom paa de britiske Øer dannes Grunden af Stykker af de palæozoiske Foldebjerger og af Lag af yngre Sedimentærsten. I deres Optræden veksler begge Dannelser med en vis Regelmæssighed, idet de er mosaikagtig ordnede. Mod Sydøst og mod Nordvest rager to gamle Horste op, Centralplateauet og Bretagne; mod Sydvest og Nordøst ligger to Sedimentærbækkener, Garonne Bassinet og Pariser Bassinet, der er forbundet ved Sænkningen i Poitou, som ligeledes er opfyldt af sedimentære Sten. Gennem den nordøstlige Del af Frankrig gaar som vestlige Udløbere af det mellemeuropæiske Bjergland Ardennerne og Artois' Bjerger, som strækker sig lige til Kanalen. Syd derfor naar nu den politiske Grænse til Rhinen, saa at ogsaa Vogeserne ligger helt paa fransk Grund. Længere mod Syd gaar Grænsen over Jurabjergene og gennem Vestalperne, af hvilke Mont Blancs Zone og Kalkalpernes

Zone er franske. Mellem Alperne og Centralplateauet er Rhône Bækkenet indsænket, opfyldt af tertiære og kvartære Sedimenter. I den sydlige Del af Alperne, Rhône Bækkenet og Centralplateauet naar Frankrig ud til Middelhavet. Endelig afsluttes Landet mod den pyrenæiske Halvø af Pyrenæerne, hvis Nordskrænt er fransk.

I al Almindelighed har derfor Frankrigs Jord Fald mod Vest og Nordvest. I Terrænforholdene ligner det Mellemeuropa; fra Alpernes Højbjerge sænker det sig til Mellembjergenes Tærskel og videre til Lavlandet, som kun afbrydes af Bretagnes lave Plateau. Dette Fald følger ogsaa de fleste Floder. Gennem Lavlandet løber tre større Floder, Seine, Loire og Garonne; Vandskellet gaar over Mellembjergene. Den sydøstlige Del afvandes derfor mod Syd i Rhônedalen. Rhône ligner Donau i dens øvre Lob. Ligesom denne følger den Foden af Alperne og deres Forland og opsamler paa sin Vej Alpefloderne. Den danner ved sit Udlob et stort Delta. I Modsætning hertil ender de atlantiske Floder, ligesom paa de britiske Øer i tragtformede Mundinger, som imidlertid, da Floderne fører en Mængde Sedimenter med sig, er lukket mod det aabne Hav af Sand- og Dyndbanker.

Det almindelige Fald mod Vest begunstiger Atlanterhavets Indflydelse paa Klimaet. Ved de fremherskende Vestenvinde naar den oceaniske Luft uhindret lige til de østlige Bjerglande. Klimaet er derfor ensartet mildt og fugtigt; samtidig betinger den geografiske Breddebeliggenhed en højere Varme. Frankrig ligger mellem Aarsisotermene for 10 og 15 Gr., og Temperaturen tager temmelig ensartet af fra Syd til Nord. Det varmeste Omraade er Middelhavskysten med 15 Gr. Denne har ogsaa den højeste Julitemperatur paa 23 Gr. Juliisotermene forløber fra Sydvest mod Nordøst, saa at de vestlige og nordlige Kyster under Indflydelse af Havet er de koligste med 20—17 Gr. Navnlig er Vinteren mild; kun i det østlige Indland hersker der lidt stærkere Kulde, men Januartemperaturen er ogsaa der over 1 Gr.; den tager til mod Syd indtil 8 Gr., mod Vest og Nordvest indtil 7 Gr. Isotermene forløber altsaa koncentrisk omkring det koldeste Omraade. Frostperioder med en Dagtemperatur under 0 Gr. optræder kun i Centralplateauet, i Pyrenæerne og paa de østlige Mellembjerge. Den aarlige Svingning er ringe og naar kun i det østlige Indland 20 Gr.

Vindene bestemmes af Lufttryksfordelingen over Atlanterhavet: de blæser om Vinteren mere fra Sydvest, om Sommeren derimod, naar Maksimum'et over Azorerne forskydes mod Nord, mere fra Vest og

Nordvest og virker derfor afkolende. Dette Vindsystem naar imidlertid kun til Centralplateauet. Paa den anden Side af dette blæser Vindene i Rhônedalen overvejende nordsydligt mod Middelhavet. Vindene bringer ogsaa rigelig Fugtighed. Ved Vestkysten i les Landes og Bretagne stiger Regnmængden til 1000 Millimeter, paa de vestlige Pyrenæer og paa Centralplateauet endog til 1500 Millimeter. Under 600 Millimeter synker den kun i Pariser Bækkenet og i Rhône—Saône Dalen. Nedbøren falder i Almindelighed paa alle Tider af Aaret, dog har vi mod Vest, ægte oceanisk, den største Mængde om Efteraaret og Foraaret; mod Nordost iagttager vi saa med det mere kontinentale Klima en tiltagende Sommerregn, medens i Middelhavsomraadet Sommerregnen derimod bliver sjælden og Vinterregnen fremherskende, svarende til det subtropiske Klima.

Det milde og fugtige Klima og Fremhersken af Lavland og lavt Bjerg- og Bakkeland har i meget høj Grad begunstiget Jordbundens Dyrkning og samtidig trængt den naturlige Vegetation stærkt tilbage. Skont Frankrig ligger i den tempererede Zones Skovbælte, dækker dog Skoven nu næppe en Sjettedel af dets Areal. Det mediterrane Omraade har vel nok altid været skovfattigt ligesom de højeste Bjergregioner og formodentlig ogsaa Kalkhøjfladerne i det sedimentære Omraade. Iøvrigt er den nuværende Skovfattighed et Menneskeværk. Den stærke Skovning har ganske vist skabt Kulturland, men ogsaa haft megen Skade til Folge. Den har bevirket, at Floderne forer mange Sedimenter med sig, som navnlig i det nedre Lob let kan foraarsage en Tilsanding af Flodsengen, og at deres Vandføring er uregelmæssig (pludselige hærgende Højvande).

Den naturlige Planteverden har en fuldstændig mellemeuropæisk Karakter; men af de typiske Skovtræer er Granen indskrænket til den østlige Del og Pyrenæerne. Til Gengæld trænger fra Syd Kastanien og mod Vest den stedsegrønne Eg frem mod Nord lige til Bretagne. I den vintermilde vestlige Del blander i det hele taget stedsegrønne Vækster sig ofte med de mellemeuropæiske. En ren mediterræn Vegetation og Flora træffer vi i Middelhavsomraadet, hvor Plantevæksten paa Grund af Sommerens Regnfattighed er ret sparsom; de stedsegrønne Planter er de overvejende, og en Tilpasning til det tørre Klima gør sig i Almindelighed gældende. Her er ogsaa de dyrkede Planter mediterrane; foruden de sydeuropæiske Markplanter, Majs og Vin, trives ogsaa Orange- og Oliventræer. Dyrkningen af Majs naar lige til den nordlige

Ende af Rhône—Saône Dalen og breder sig mod Vest over Garonne Bækkenet til Loire. For Vinen sætter først den sommerkolige nordvestlige Del en Grænse; den store Sommer- og Efteraarsvarme i det Indre af Landet tillader dens Dyrkning endog i Pariser Bassinet. Mod Nordvest træder Frugtavl i dens Sted.

Ogsaa Dyreverdenen er mellemeuropæisk; der findes paa Grund af Skovfattigdommen kun lidet Vildt, men i Argonnernes og Ardennernes tætte Skove lever dog endnu Ulven. Paa Agerlandet træffer vi ligesom hos os Harer og Agerhøns. I Middelhavsomraadet lever der de samme Dyr som i de andre Middelhavslande.

Ogsaa med Hensyn til Befolkningen viser den nøje Forbindelse med Mellemeuropa sig, navnlig da der mangler en naturlig Grænse, idet mod Nord Lavlandene umiddelbart gaar over i hinanden over Belgien, og mod Syd den burgundiske Port har aabnet Folkeslagene en Vej mod Vest. Paa den anden Side har ogsaa Beroringen med Middelhavet givet de derboende Folk og deres Kultur en let Adgang.

De ældste Beboere var, naar vi ser bort fra Diluvialtidens Mennesker, af hvem der netop paa fransk Grund er fundet mange Spor. Ibererne, og de fra Øst indvandrede Ligrer; men ved Begyndelsen af den historiske Tid var disse dog allerede fortrængt af de fra Mellemeuropa stammende Keltere. Rester af Iberer har kun holdt sig mellem Baskerne og Gascognerne. Saa fulgte Galliens Erobring af Romerne, der førte til en fuldstændig Romanisering af Beboerne. Paa Folkevandrings Tid kom Germanerne ind i Landet, for største Delen gennem den burgundiske Port: Vestgoter, Burgunder, Allemanner og Franker. I det 8. Aarhundrede besatte de muhammedanske Maurer en kort Tid den sydvestlige Del, og i det 9. og 10. Aarhundrede bosatte Normannerne og senere de keltiske Bretoner sig mod Nord.

Den nuværende Franskmand er fremgaaet af en Krydsning mellem de romaniserede Gallere og Germanerne, der var gaaet op i dem; af Karakter ligner han endnu Galleren, saaledes som Cæsar har skildret ham for os. Selv om ogsaa Frankrigs Indbyggere i det enkelte afviger betydelig fra hverandre i deres Væsen, kan vi dog tale om en fransk Gennemsniits- eller Nationalkarakter. Hurtig Opfattelsesevne, aandelig Bevægelighed og den bekendte Esprit karakteriserer ham, saa vel som hans Hang til Ære og Forfængelighed, hans Højmod og hans Selvovervurdering. Paa Kunstens og Videnskabens Omraade har han ydet noget stort; i Kunsten er hans fine Smag og hans højt udviklede Form-

sans kommet ham meget til gode; i Videnskaben tillige Evnen at kunne udtrykke sine Tanker i en klar Form. I Omgang er han hofflig, smidig og elskværdig. Dog mangler hans Karakter heller ikke Skyggesider, han skildres som lidenskabelig og vankelmødig, som overfladisk og letsindig. Den almindelige Dannelse staar ikke saa højt som i de germanske Lande. Selv i bedre Krese findes ofte en vis Uvidenhed. Franskmanden beruser sig let i Ordets skønne Form; derfor spiller ogsaa i Politiken Ordet, ja selv Frasen en stor Rolle.

Sprogligt falder Frankrig, bortset fra mange enkelte Dialekter, i et sydligt og et nordligt Omraade. Mod Syd hersker *Langue d'oc*, mod Nord *Langue d'oïl* eller *d'oui*. Det sidste er blevet Skriftsproget.

I de ældste Tider og senere til udover Middelalderen fik Frankrig hovedsagelig sin kulturelle Paavirkning fra Syd; og derfor laa Sædet for den højeste Kultur ogsaa tidligere i Sydfrankrig. Dette ændredes imidlertid, da Atlanterhavet mere og mere blev den vigtigste Trafikvej, og Nordfrankrig derved fik en gunstig Beliggenhed paa Grund af sin nære Berøring med Oceanet. Dette har derfor siden det 16. Aarhundrede været det kulturelle, økonomiske og politiske Tyngdepunkt i Landet. Her udvikledes omkring Isle de France den franske Stat til en af Europas første Magter. Det nuværende Rige er efterhaanden fremgaaet af den vestfrankiske Del af Karl den Stores Rige og er blevet dannet trods langvarige indre Stridigheder og under haarde Kampe, især med England. Dets Enhed er væsentlig blevet fremmet ved Landets naturlige Afsondrethed.

Den politiske Magtudfoldelse fandt ogsaa en Støtte i Landets økonomiske Kraft, som atter har sin Rod i gunstige geografiske Faktorer, Landets Rigdom og dets heldige Beliggenhed.

Landets Rigdom skyldes først og fremmest det højt udviklede Landbrug. Ca. 60 pCt. af Jorden tjener som Ager-, Have- og Vinland og 10 pCt. som Eng og Græsgang. Omtrent Halvdelen af Indbyggerne lever af Landvæsen; Jorden er, navnlig i Lavlandet, meget frugtbar, og det forskelligartede Klima tillader Dyrkningen af de forskellige Kulturplanter. Den vigtigste Kornsort er Hveden. I dens Sted træder mod Syd i Rhônedalen og Garonne Bækkenet Majs. Mod Nordøst dyrkes der foruden Hvede ogsaa Sukkerroer. Vinens Udbredelse har vi allerede angivet ovenfor. Dens Hovedomraade er Sydfrankrig, særlig Garonne Bækkenet og Landskabet *Langue d'oc*, hvor den dyrkes paa over 15 pCt. af Jorden, og desuden i Champagne. Franskmanden er derfor ligesom

Sydeuropæeren en Vindrikker. Meget udbredt er ogsaa Frugtavlen, især mod Nord, hvor Vinen ikke kan modnes, og hvor der drikkes Æblevin i Stedet for Druesaft. Af andre Planter dyrkes Tobak, Hamp, Hør og Humle. Ret betydelig er Dyrkningen af Grøntsager. I Middelhavs-omraadet har vi endelig de mediterrane Kulturplanter; ligesom i Norditalien plantes her Morbærtræer til Silkeormeavl. Ejendomsforholdene begunstiger Jordbruget; thi her er Smaaejendomme overvejende; kun mod Vest findes der endnu nogle store Ejendomme med Herremænd og Forpagtere. Ca. 8 Millioner, altsaa næsten en Fjerdedel af Frankrigs Befolkning er Jordejere.

Mindre udviklet er Kvægavlen; thi der er Mangel paa Græsgange. Ringest er den i Syden, hvor der for største Delen kun holdes Geder, og mod Sydvest Muldyr. Den tidligere vidt udbredte Faareavl er gaaet stærkt tilbage i Konkurrencen med de oversoiske Lande. De bedste Kvægavlsomraader er Bjerglandene og de nordlige Kystdistrikter, der leverer fortræffelige Heste. Fjerkræavlen er almindelig udbredt og staar paa et højere Trin end i noget andet Land i Europa. Derimod er Silkeormeavlen i Rhône Distriktet aftaget stærkt.

Foruden Landbruget er Fiskeriet af stor Betydning for Folkeernæringen og navnlig Havfiskeriet, hvori Frankrig deltager med 25 000 Fartøjer.

Ogsaa ved Haandværk og Industri finder mange Franskmænd deres Underhold. Haandværket er til Dels højt udviklet, især paa Omraader, der kræver Smag og Formsans. Kniplinger, Luksus-, Silke- og finere Staalvarer er berømte. Frankrig staar derimod med Hensyn til Storindustrien tilbage for andre Industrilande. Grunden hertil er, at Landet ikke er rigt forsynet med Kul. Det betydeligste Kulleje findes mod Nord som en Udlober af det nederrhinsk-belgiske Kulbækken. De øvrige Kullejer ligger næsten alle paa Centralplateauet, saaledes ved St. Etienne ved Loire, og ved Creuzot, men de leverer kun ringe Mængder. Dette gælder ogsaa om de nu mere og mere udnyttede Anthracitgruber i Alperne. I nyere Tid, navnlig under Verdenskrigen, har man skaffet sig Erstatning for de manglende Kul ved en stærkere Udnyttelse af Vandkraften, som staar til Raadighed i stor Mængde i Bjergene, Pyrenæerne og Alperne. Ved Benyttelsen af disse Kraftkilder aabner der sig i Fremtiden store Udviklingsmuligheder for Industrien.

Den nu eksisterende Industri producerer i første Række Jern- og Tekstilvarer. Der har været gunstige Betingelser for Jernindustrien;

thi Jernertser findes i stor Mængde, rigest i Lorraine, hvor den værdifulde Minette udvindes, og i Normandiet og Bretagne, i Pyrenæerne og i mindre Mængder paa mange Steder. Indtil det 19'de Aarhundrede blev der anvendt Trækul ved Udsmeltningen, hvilket væsentlig fremkaldte Frankrigs Skovfattigdom, men da man begyndte at fremdrage Stenkullene, fik Jernindustrien et stærkt Opsving. Kun virkede det hindrende for Jernindustriens Udvikling, at Kul og Jern ikke her, som i England, forekommer paa samme Sted eller i det mindste i umiddelbar Nærhed af hinanden. Denne Ulempe udlignes noget ved, at en billig Transport af Kul er mulig til alle Dele af Landet paa de naturlige og kunstige Vandveje, og at Kul let kan tilfores over Havet.

Af andre mineralske Rigdomme har kun Forekomsten af Salt, i Alsace ogsaa Kalisalte, nogen Betydning. Landets Behov af Bly, Kobber og Solv maa dækkes ved Indførsel.

Foruden Jernindustrien blomstrer Tekstilindustrien; den er fremstaaet af lokale Erhverv. Faareflokkene i Bjerglandene og Kalkhojfladerne afgav Raastof til Klædefabrikationen, Dyrkningen af Hør og Hamp gav Traad til Væverierne og Silkeormeavlens i Rhônedalen Materiale til Silkespinderierne. Nu er Frankrig imidlertid henvist til at indføre Raastoffer til Tekstilindustrien, hvilken Indførsel lettes ved den nære Adgang til Havet.

Frankrigs Behov af Raastoffer har en afgørende Indflydelse paa Udenrigshandelen. Den største Indførsel ligger paa Raastoffer (Bomuld, Uld, Raasilke) og Kul. I Sammenligning med disse er Indførsel af Næringsmidler ringe, hvilket tydelig vidner om Landets agrariske Karakter. Ved sin store Landbrugsproduktion formaar Frankrig selv at ernære sin Befolkning, men udfører derfor ogsaa kun faa Levnedsmidler. Øverst staar Udførslen af Fabrikata, men Manglen paa en virkelig Storindustri, saaledes som vi kender den i England og Tyskland, virker dog hæmmende paa Udenrigshandelens Udvikling. Ogsaa det forholdsvis ringe Antal af Indbyggere, der for en stor Del bestaar af sparsommelige Bønder, skader Handelen; denne bliver derimod begunstiget af Frankrigs Beliggenhed, ved dets Berøring med de to Have, hvorpaa den vigtigste Verdenstrafik foregaar, og paa den anden Side ved dets nære Tilslutning til Mellemeuropa, der tilfører det Trafiken fra Kontinentet. Alligevel kan dets Havne ikke i Betydning maale sig med Englands, ja, selv ikke med Hollands og Tysklands. Den trafikrigeste er Marseille, over hvilken Trafiken fra Nord- og Mellemeuropa

FAAREHYRDER I LES LANDES VED ARCACHON I SYDFRANKRIG

gaar til Middelhavet (Fig. 18). De øvrige Havne, blandt hvilke Bordeaux, le Havre og Boulogne er de betydeligste, mangler det store Op-land, da Mellemeuropas oversøiske Trafik gaar over Hamburg og Bremen, Nederlandene og England. Desuden lider de franske Havne meget ved, at Flodmundingerne tilsandes, hvorved der dannes Banker, som besværliggør Trafiken. Derimod virker Landets store Net af Veje gunstigt paa den indenrigske Handel. Bjerglandene danner intet Steds en sluttet Kæde, men er gennembrudt af talrige Sænkninger, som har mu-

Fig. 18. Havnen i Marseille.

liggjort Anlæg af Trafikveje i alle Retninger. Gode Landeveje og et udstrakt Jerubanenet gennemkrydser Frankrig, og fremfor alt er Anlægget af kunstige Vandveje vidt fremskreden. Til 8400 Kilometer sejlbare Flodstrækninger kommer 5000 Kilometer Kanaler, som forbinder de enkelte Flodomraader med hverandre igennem Bjerglandene, men som nu kun delvis er tilstrækkelige til den moderne Trafiks Fordringer.

Berøringen med Havet gjorde tidlig Frankrig til en betydelig Kolonimagt. Det har ganske vist mistet mange af sine tidligere Erhvervelser, men senere ved Nyerhvervelser skaffet sig et mægtigt Kolonirige. Det omfatter 11 Millioner Kvadratkilometer med ca. 52 Millioner Indbyggere. Moderlandet mangler dog det tilstrækkelige Menneskemateriale og den fornødne industrielle Produktion til at faa det rette Udbytte af

Kolonierne, selv om ogsaa disse er af stor Værdi for Afsætningen af Industriprodukter og for Kapitalanbringelse.

Kolonierne faar ingen Betydning for Udvandringen, thi denne maa naturligvis være ringe i et Land, hvis Folkemængde næsten er konstant. Denne Stilstand i Folkemængden er et for Frankrig karakteristisk og ogsaa skæbnesvangert Fænomen. I 1921 var Indbyggerantallet 39,6 Milioner, men et saadant Folketal havde Landet omtrent opnaaet 1860 og betydelig overskredet i 1900. Aarsagen ligger i det ringe Fødselsoverskud, der atter skyldes det bekendte Tobornssystem. Navnlig paa Landet lider man under en bestandig Aftagen af Befolkningen. Tilvækst viser sig kun i de store Byer og Industriomraaderne. Denne Stilstand eller Tilbagegang i Folketallet forklarer ogsaa, at Industrien staar tilbage, da det indbringende Landvæsen er tilstrækkelig til Befolkningens Underhold, og der derfor mangler Trang til industriel Virksomhed, saa meget mere som det naturlige Grundlag derfor, Kullene, kun er til Stede i ringe Mængde.

Indbyggerne er temmelig ligeligt fordelt over Landet; den gennemsnitlige Befolkningstæthed er 72. Kun ved Kysten af Bretagne og ved Kanalen samt i Industriomraaderne stiger den til over 100, i Flanderns Industriomraade, ved Paris og Lyon endog over 150. Sparsomt beboet — under 25 — er les Landes, Centralplateauets Højder og Alperne. I denne Fordeling af Befolkningen viser Landets agrariske Karakter sig atter tydeligt. Storbyer, saaledes som Industrien og Handelen skaber dem, er sjældne og findes kun ved Kysten som Havnebyer eller i Industriomraaderne.

Betegnende for Bebyggelserne i det sydlige Frankrig er Stenhuset med det flade Tag, hvilken Byggemaade er kommet hertil fra Middelhavslandene og har bredt sig ind i Champagne (Fig. 19). Ogsaa i Kirkernes Bygningsstil bestaar der en Forskel mellem Nord- og Sydfrankrig; i Syden er Kirkerne overvejende bygget i romansk, i Norden i gotisk Stil.

Til Trods for den politiske og til en vis Grad ogsaa geografiske Enhed deles Frankrig i en Række enkelte Landskaber, som er væsentlig forskellige fra hinanden ved deres Terrænforhold, Klima og ved deres kulturelle og økonomiske Udvikling.

PARISER BASSINET OG DETS RANDOMRAADER

Det nordfranske Bassin optager den nordlige Del af Frankrig. Det strækker sig fra Vogeserne (les Vosges) og det pfalziske Bjergland til Normandiets Bjergland, fra Centralplateauet til Ardennerne og Artois' Højder. Det Indre afvandes af Seine, hvorfor man ogsaa i Almindelig-

Fig. 19. Roquebrune ved den franske Riviera.

hed betegner det som Seine Bækkenet eller Pariser Bassinet. Den østlige Del horer til Meuses og Rhinens Flodomraade, og den sydlige Del gennemstrømmes af Loire.

Ligesom en Stabel Tallerkener ligger her mesozoiske og tertiære Lag over hverandre, saa at man ved en Vandring fra Randen til det Indre kommer ind i stadig yngre Lag, fra Randbjergenes palæozoiske Bjergarter gennem Trias, Jura og Kridt til Tertiær i det Inderste af Bassinet, medens man samtidig stiger længere og længere ned paa Grund af Bækkenformen, fra omtrent 500 Meter til 26 Meter ved Paris. Som Følge af den stadige Vekslen af haarde Kalksten med Lerlag eller

mindre modstandsdygtige Sandsten er den østlige Del af Bækkenet omdannet til et Bakkedragslandskab. De enkelte Trin falder stejlt af mod Øst og danner naturlige Beskyttelsesvolde, der har den største strategiske Betydning for Paris' Forsvar.

Mod Øst begynder dette Landskab med *Lorraine Plateauet*, et Oolit-trin i den brune Jura, rigt paa Jernertslejer (Minette). Saa følger mod Vest Woëvre Sletten, som mod Nord naar til Ardennerne, opfyldt af en tung, leret Jord, hvori der ligger talrige Smaasoer, og som ofte er dækket af Skov. Mod Vest begrænses den af *Côtes de Meuse*, der er opbygget af Jurakalk, en Kalkflade, der hæver sig som en Mur, vandfattig og ufrugibar, men rig paa Skov. Længere mod Syd stiger Juralagene til det over 500 Meter høje Plateau de Langres, som falder stejlt af mod Saône Bækkenet; her udspringer Meuse, Marne og Seine. I Juralagene er ogsaa her indsænket en dyb Dal, der kaldes *la Vallée*. Disse Lag strækker sig endnu videre mod Vest til Poitou Porten og afslutter saaledes det nordfranske Bassin imod Centralplateauet. De hæver sig imidlertid kun her til en ringe Højde, har færre Dale og er ofte dækket af Lerjord, som yder en god Jordbund for Kornavl, navnlig i Champagne de Berry. Kalkhøjfladerne mod Øst er derimod dækket af Skov og fattige Græsgange for Faar. Dette Omraade er ogsaa kun tyndt befolket, og større Byer mangler. Af nogen Betydning er *Bourges* (46 000 Indb.) i Berry med Jernindustri, og *Langres*, der som Fæstning beskytter Overgangen over Saône Dalen og er blevet en vigtig Handelsby ved Trafiken over Plateauet.

I den nordøstlige Del af Pariser Bassinet ligger *Alsace* og *Lorraine*. Alsace bestaar fornemmelig af den sydlige Rhinslettes vestlige Del; denne Slette er meget frugibar, og Jorden er i vid Udstrækning velopdyrket, hvorfor ogsaa Agerbruget her er en vigtig Næringsvej. I mange af Byerne findes der en stor Industri, ligesom der ogsaa er livlig Handel. Af Byer i denne Landsdel kan nævnes den stærke Fæstning *Belfort* og *Mulhouse* (99 000 Indb.), der er blevet et vigtigt Trafikpunkt, da den ligger paa det Sted, hvor Rhône-Rhin-Kanalen skærer Rhinens Biflod Ill; Byen har desuden en stor Tekstilindustri. Den største By er *Strasbourg* (160 000 Indb.) ved Ill nær ved dens Udlob i Rhinen. Byen er fremstaaet af en romersk Koloni og naaede allerede i Middelalderen en høj Blomstring, om hvilken den prægtige Domkirke vidner. Byen har en meget betydelig Handel og Industri, og er ved sit Univer-

sitet et aandeligt Midtpunkt i Landet. Paa Grund af sin strategiske Betydning er den stærkt befæstet.

Mod Vest afgrænses Alsace af les Vosges (Vogeserne), der danner den østlige Rand af Lorraine Plateauet, som strækker sig til Pariser Bassinet og er opbygget af mesozoiske Lag (Muslingekalk, Keuper og Jura). Gennem Plateauet strømmer Moselle (Mosel) i en dyb Dal; iøvrigt er Plateauet, navnlig i Muslingekalkens Omraade, fattigt paa Kilder og Vandløb og derfor i Almindelighed ret ensformigt. Det har til Dels en stenet og ufrugtbar Jordbund, der tjener som Græsningsland for den ikke ubetydelige Hesteavl. Desuden findes der meget Agerland, og Landskabsbilledet beherskes mest af Marker og Enge, medens Skoven træder stærkt tilbage. I Juraformationens Lag findes der værdifulde Jernerts, der har fremkaldt en betydelig Industri; der findes ogsaa en Del Salt i Jorden. Af Byerne har *Metz* (62 000 Indb.) paa Grund af sin betydningsfulde trafikale Stilling naaet en høj Udvikling; da den forsvarer en vigtig Overgang over Moselle, er den stærkt befæstet. Af andre stærke Fæstninger i Lorraine kan nævnes *Toul* og *Verdun*. Den vigtigste By er dog *Nancy* (113 000 Indb.), Hovedstaden i det gamle Hertugdømme Lorraine, der ligger ved Meurthe Marne-Kanalen. Det er en af Frankrigs smukkeste Byer, med brede, regelmæssig anlagte Gader og mange prægtige Bygninger, til Dels i Rokokostil fra Stanislaus Leczinskis Tid; Byen er fremragende ved sin livlige Industri (Broderier og Tekstilvarer samt Maskiner), som har faaet et nyt Opsving, efter at man i større Grad er begyndt at udnytte Ertselejerne i Briey; ved sit Universitet, sine videnskabelige Anstalter og Museer har den haft stor Betydning for Lorraines Aandsliv.

Til Lorraine slutter sig mod Vest *Champagne*. Det er fladt, træfattigt Land, der strækker sig hen til Pariser Bassinets tertiære Randtrin og deles i det fugtige Champagne mod Øst og det tørre Champagne mod Vest. Leret Sandjord, som Vandet kun daarligt kan trænge igennem, giver det første en fugtig Jordbund, der brydes af Bække og Smaasoer, bærer Skov, og i sine Dale, der er opfyldt af alluviale Dannelser, ogsaa muliggør Agerbrug, men hovedsagelig Kvægavl. Alligevel er det dog kun tyndt befolket, og den landlige Befolkning bor her i Smaalandsbyer eller enkelte spredte Gaarde. Den eneste By af Betydning er den middelalderlige *Troyes* (55 000 Indb.) ved Seine; den har Uldindustri, men blev stærkt skadet i sin Udvikling, da Huguenotterne

blev fordrevet, hvorved den mistede en Del af sine bedste Borgere. Midt i den fugtige Lavning hæver sig mod Nord det 300 Meter høje *Argonne*, et skovrigt, men kun sparsomt beboet Bjergland.

Langt mere karrigt er det tørre Champagne blevet betænkt af Naturen, hvorfor det ogsaa er blevet kaldt *la Champagne pouilleuse* (det lusede Champagne). Dets Jordbund, der lader Vandet sive igennem, bestaar for største Delen af Skrivekridt og er dækket af en fattig Vege-

tation, der kun yder tilstrækkelig Næring for Faar. Men netop Faareavlen har her fremkaldt en livlig Tekstilindustri, som oprindeligt forarbejdede det hjemlige Raastof, men nu er henvist til Indførsel af Uld og Bomuld. Paa denne Industri beror til Dels Opblomstringen af Byerne *Reims* (77 000 Indb.) og *Epernay*. Begge er tillige Midtpunkter for Vinhandelen, som utvivlsomt spiller den vigtigste Rolle i Erhvervslivet i Champagne. Paa Skrænterne af de Tertiærtrin, der omslutter det Indre af Pariser Bassinet, modnes i den her allerede noget kontinentale Sommervarme de Druer, hvoraf den kostelige Champagne fremstilles, og

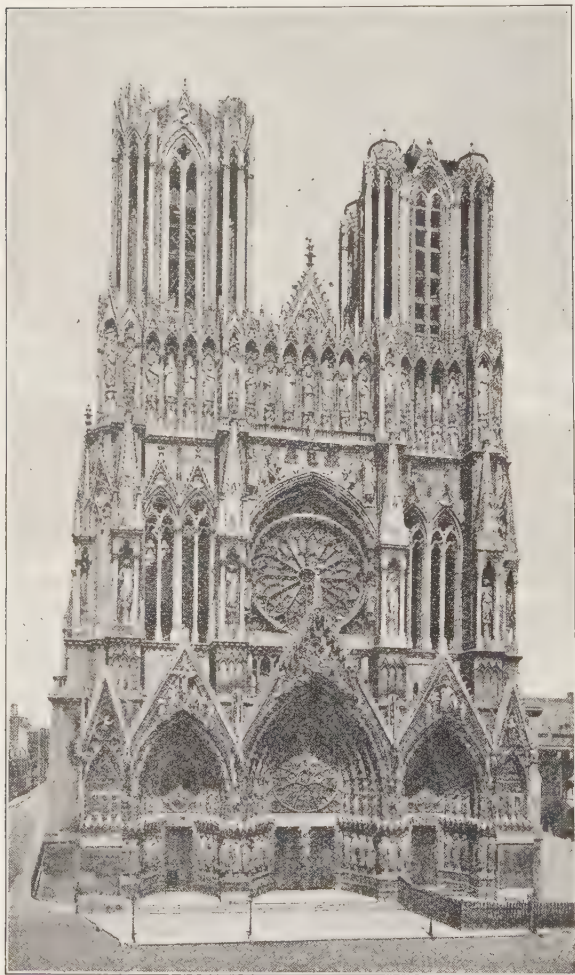

Fig. 20. Domkirken i Reims.

i Kridtgrunden, i hvilken det er let at arbejde, er der indgravet kæmpeomæssige Kældere, hvor Vinen opbevares. Reims' Betydning beror imidlertid ogsaa paa den gunstige geografiske Beliggenhed ved en af Indgangene til det indre Pariser Bassin, hvorfor den ogsaa er bygget som en stærk Fæstning; desuden er den Samlingspunkt for Trafiken i Champagne. Den har spillet en glansfuld Rolle i Frankrigs Historie, da den indtil 1825 var Kroningsby. Den er Erkebispesæde og har en af de smukkeste gotiske Kirker, den herlige Katedral Notre Dame (Fig. 20). Langt under den i Størrelse staar den gamle Bispestad *Châlons sur Marne* (31 000 Indb.), hvis Beboere ligeledes driver Vinhandel; Byen er ogsaa kendt ved den store Krigslejr, som Napoleon III oprettede i dens Nærhed. De Syd derfor liggende catalauniske Marker minder om, at Champagne som Gennemgangsland ofte har været Skuepladsen for krigerske Begivenheder.

Den nordlige Del af Kridtbæltet i Pariser Bassinet danner Picardie og Artois. Det er et Land med lave Bakker, en af Somme gennemstrømmet Sænkning, hvis Bund stiger mod Nordost til Artois' Hoje, der er opstaaet ved en Ophvælvning af Kridtet, iøvrigt ligesom Champagne et paa Overfladen vandfattigt Omraade, i hvilket Beboerne ofte maa grave deres Bronde indtil en Dybde af 100 Meter (artesiske Brøndboring). Alligevel er det et af Frankrigs rigeste Agerlande; thi Jordbunden er her paa store Strækninger dækket af et frugtbart, lossagligt Lerlag, som tillader Dyrkningen af Korn (Hvede) og Sukkerroer. Uoverskuelige strækker Markerne sig, kun afbrudt af de Trærækker, der følger Landevejene, og af Landsbyerne, der her bærer Præg af den frankiske Byggesmaade. Hvor Lerdækket mangler, er Landskabet, ligesom i Champagne, bart og øde. Svarende til det overvejende Landbrug er Folketallet, trods Jordens Frugtbarhed, ikke stort, skont der ogsaa drives noget Haandværk i Form af Hjemmeindustri (Uldtilvirkning og Klejnsmedearbejde). Befolkningen bor i Landsbyer eller Smaabyer, som for største Delen har en udpræget beskyttet Beliggenhed paa Højder eller i sumpede Lavninger. Som Byggemateriale til Husene anvendes Skrivekridt. Dette udvindes i underjordiske Gruber, hvorved der er opstaaet talrige kunstige Huler, der i Krigstider har tjent som Tilflugtssteder. Byerne er i Almindelighed smaa, kun *Amiens* (93 000 Indb.), Picardiets gamle Hovedstad, har naaet til større Betydning som den sidste Broby ved Somme og et vigtigt Trafikknudepunkt; desuden har den en livlig Lærreds- og Klædeindustri.

Kridthojsletten falder stejlt af mod Kysten, men kun ved Boulogne naar den umiddelbart ud til Havet i Bakkelandskabet *Boulonnais*. Syd derfor er der ved store Aflejringer dannet en flad Kyst med Klitter, bag ved hvilke Floderne, ogsaa Somme, tilsandes. Den eneste større Havneby er den befæstede *Boulogne* (55 000 Indb.), bekendt som Overfartshavn til England og som Udgangspunkt for Havfiskeriet. Det omgivende Landskab er et rigt udviklet Bakkeland med Enge og Skove, dannet af Jura og palæozoiske Bjergarter, som her træder frem paa Grund af en Ophvælvning og Nedbrydning af Kridtdækket; i sin Opbygning er det en Fortsættelse af det lige overfor liggende engelske Weald.

Artois' flade Landryg, der ender i Cap Gris-Nez med et 200 Meter stejlt Fald mod Havet, er Frankrigs egentlige naturlige Nordgrænse. Men politisk naar Frankrig ud derover og ind i Landskabet *Flandres*, hvor der lever en stærk flamsk Befolkning. Dette Fransk-Flandern er efter sin Natur helt og holdent et Stykke af Nabolandet Belgisk Flandern og saaledes den vestligste Udlober af det nordtyske Lavland. Kysten gaar langs med en bred Stribe frugtbar Marskland, der er beskyttet mod Havet ved en sluttet Klitrække og torlagt ved Pumpeværker og Kanaler. Dets saftige Græsgange tjener til Kvægavl, dets federe Jordbund til Dyrkning af Grøntsager. Kanaler og Veje gennemskærer Langet, og ved dem ligger Beboernes Huse og Gaarde. Fra Marsken hæver sig saa Geesten, som her bestaar af tertiære Lerlag og paa Grund af den store Fugtlighed afgiver et fortræffeligt Agerland, hvor der navnlig dyrkes Korn og Sukkerroer. Ved Kysten er der opstaaet to Havnebyer, *Calais* (73 000 Indb.), der ligger ved det smalleste Sted i Kanalen og *Dunkerque* (35 000 Indb.); den første er ligesom Boulogne et vigtigt Overfartssted til England, den sidste Hovedhavnen for den højtudviklede Industri i Oplandet, med hvilket den er forbundet med sejlbare Kanaler. Ligesom i det øvrige Flandern er dette Omraade fra gammel Tid Sæde for en livlig industriel Virksomhed, som oprindeligt forarbejdede de hjemlige Raastoffer. I nyere Tid er denne Industri under Indflydelse af de belgiske Kullejer, der naar helt ind i Frankrig, blevet til en Storindustri, til hvilken de vigtigste Raastoffer, Bomuld og Uld, fores hid over Havet. Ved Industriens Opsving samledes der en talrig Befolkning, saaledes at dette nordfranske Industriomraade er den tættest befolkede Landsdel i Frankrig. Dens Midtpunkt er *Lille* (201 000 Indb.), den gamle Hovedstad i Flandres, stærkt befæstet til Beskyttelse af

Grænsen. Skont Byen blomstrede i Middelalderen, har den nu et moderne, nogternt Præg; mellem Nordfrankrigs Byer indtager den en fremragende Plads ved sit Universitet, sine Museer og Samlinger. Den er omgivet af andre Industribyer, blandt hvilke *Roubaix* (113 000 Indb.) med betydelig Uldindustri ligeledes er vokset op til en Storby. Det nordfranske Kulbækken ligger ved den nordlige Rand af *Ardennerne*, som fra Belgien strækker sig langt ind i Frankrig, gennemstrømmet af

Fig. 21. Slottet Fontainebleau, set fra Parken.

Meuse og Sambre. Til Udvindingen af Kul føjes der her en blomstrende Jernindustri, hvor Jernertserne fra Lorraine bliver forarbejdet. Blandt Byerne i dette Industriomraade er *Douai* (35 000 Indb.) og navnlig *Valenciennes* (34 000 Indb.) de bekendteste. Den sidstnævnte, der ligger ved Escaut (Schelde), har været meget beromt for sine Kniplinger, men Tilvirkningen er nu gaaet meget tilbage.

Det Indre af det nordfranske Bækken, *Pariser Bassinet* i snævrere Betydning, dannes af tertiære Kalksten, Ler- og Sandarter. Dog er de enkelte tertiære Lag ikke aflejret koncentrisk inden i hinanden, men det ældste træffer vi Nordøst for Seine, og derpaa følger stadig yngre Aflejringer mod Sydvest, de yngste (Pliocæn) ved Loire, som gennemskærer den sydlige Del af Bassinet. Paa Grund af Bjergarternes Veks-

len frembyder Landet et afvekslende Billede, navnlig da et vidtforgrenet Flodnet gennemstrømmer det. Haarde Kalkstene danner vandfattige Højsletter, lerholdige Aflejringer fugtige Bakkelandskaber. Kalkplateauerne bærer ofte et Lerdække, der muliggør et indbringende Agerbrug som i det korn- og kvægrige lille Landskab Brie eller paa Højsletten Beauce. Paa andre Steder er der aflejret Sand og Sandsten; paa dem breder der sig store Skove, saaledes paa Fontainebleau's Sandomraade, hvor det bekendte Lystslot ligger midt i Skoven (Fig. 21), og Nord for Orléans. Uigennemtrængelig Lerjord har Syd for Loire skabt Solognes sumpede Skovlandskab. I brede Dalsænkninger er aflejret frugtbar Alluvialbund, hvor man dyrker megen Frugt og mange Grøntsager.

Floderne Seine, Marne, Oise og deres Bifloder loper alle mod det Inderste af Bækkenet og gennemskærer de Kalkhøjsletter, der omgiver det, med dybe Dale, saaledes at Midtpunktet, Paris, paa alle Sider omgives af straaformigt ordnede Højder, der beskytter det Indre som naturlige Bastioner. Dette Omraade, som ved stejle Rande og begrænset af Floder hæver sig som en Ø fra sine Omgivelser, er blevet kaldt *Isle de France*. Derved forstaar man imidlertid nu ogsaa hele den indre tertiære Del af det nordfranske Bækken. Dette er Kernen i Frankrig, hvori Dannelsen af den nuværende Stat har sine Rødder. Denne Betydning skylder det i første Række sin gunstige Beliggenhed midt i det nordfranske Lavland og sin lette Adgang til Omverdenen, da der i alle Retninger for Trafiken aabner sig Veje, som forbinder det med de øvrige Dele af Frankrig.

Her var det givet, at Rigets Hovedstad maatte ligge, og her udviklede *Paris* sig (2 906 000 Indb.) til Frankrigs økonomiske, politiske og aandelige Midtpunkt og til en Verdensby. Den er fremgaaet af en keltisk Koloni, der blev anlagt i Seine-Dalen som Broby paa et gunstigt Overgangssted. Af Romerne fik den Navnet *Lutetia Parisiorum*. Dens største Opsving begyndte først, da den var blevet ophøjet til Hovedstad. Dens Udvikling blev da navnlig fremmet ved geografiske Faktorer, ved dens Beliggenhed ved Seine mellem Udmundingerne af Marne og Oise, som gør Seine til en vandrig og derfor sejlbar Flod, og samtidig i frugtbare Omgivelser, men fremfor alt, fordi den var det naturlige Trafikcentrum for det nordfranske Bækken, hvor Samfærdselsaarerne loper sammen. Derfor samledes fransk Kultur og Politik mere og mere der, saa at man om den kunde sige det Ord, at Paris var Frankrig. I lang Tid var den

saa at sige Midtpunktet for Europas Kultur. Paa Grund af sin store Betydning blev Byen tidlig anlagt som en stærk Fæstning, hvortil de omgivende Højder ydede et godt naturligt Grundlag. Som Følge af Byens stadige Vækst har Befæstningsringen flere Gange maattet skydes frem; nu omfatter det ydre Fæstningsbælte et Areal af 900 Kvadratkilometer. Denne Udvidelse af Fæstningsringen viser sig tydeligt i Anlæget af Byen, som ligger i flere koncentriske Ringe udenom den gamle By, hvis Kerne er en Ø i Seine. I Stedet for de gamle Fæstningsværker omgiver nu smukke Boulevarder den indre By, og hertil slutter sig nyere Kvarterer, der naar ud til de ydre Boulevarder, en senere Fæstningsgrænse, og igen omgives af en yngre Byring. Den egentlige By gaar over i talrige Forstæder.

Som Midtpunkt for fransk Kultur er Paris ogsaa et fremragende Hjemsted for Kunst og Videnskab. Den har et Universitet, der efter Studenternes Antal er det største i Verden og et berømt Kunstakademi. Det Kvarter, om hvilket Aandslivet hovedsagelig samler sig, betegnes som Quartier latin. Verdensry nyder de rige Museer, Samlinger og Biblioteker.

I det økonomiske Liv indtager Paris ganske vist ikke en saadan Forerstilling, men er dog en betydelig Handels- og Industriby. Industrien er overordentlig mangfoldig og frembringer navnlig smagfulde og kunsthædige Genstande. Store Fabriker er sjældne, man arbejder mere under Form af Haandværk, hvorved den enkeltes Duellighed spiller en vigtig Rolle. I Kunst- og Luksusindustri staar Paris stadig uovertruffen, ligesom den ogsaa er forende paa Modens Omraade. Ontrent 25 pCt. af Befolkningen giver sig af med industriel Virksomhed, deraf de fleste med Skræderi og Modepynt. Dog er ogsaa Metalindustrien fremragende, navnlig Fremstilling af Instrumenter og Kunstarbejder. Smag og Formsans gor sig endelig ogsaa gældende i Mobelsnedkeriet.

Ved den forende Stilling, som Paris indtager paa alle Livets Omraader, over den stor Tiltrækning paa Fransk mændene saavel som paa Udlændinge, og denne forstærkes yderligere ved det ejendommelige Pariserliv, ved den i Selskabslivet herskende Elegance og ved Mængden af Fornøjelser. Samtidig frembyder Byen selv med sine brede Gader og smukke Pladser, med sine store Forretningshuse, offentlige Bygninger og Mindesmærker et storslaaet Billede (Fig. 22). Særlig fornemt er Villakvarteret mod Vest med Bois de Boulogne, en Park i engelsk Stil og det mest besøgte Udflugtssted. Blandt Bygningerne kan særlig frem-

Fig. 22. Broerne over Seinen (Paris).

hæves den gotiske Katedral, Notre Dame, Louvre (Fig. 23), et Bygningskompleks, som indeholder det gamle Kongeslot og er forbundet med de delvis odelagte Tuileries, og som bekendt ved sine righoldige Samlinger; endvidere Palais de l'Elysée, Palais de Justice og mange andre Administrationsbygninger samt Instituter for Kunst og Videnskab. Op over Byen rager det 300 Meter høje Eiffeltaarn.

Byen Paris omgives nu af en Krans af mindre, men opblomstrende Byer, af hvilke nogle har historisk Interesse, medens andre har naaet Berømmelse ved deres Frembringelser. Dertil horer *Saint Denis* med de gamle Kongegrave, *Saint Cloud* med Ruiner af et historisk betydningsfuldt Slot, *Sèvres*, bekendt for sine Porcelænsfabriker, og endelig *Versailles* (55 000 Indb.) med sit herlige Barokslot og sine storslaaede Parkanlæg.

I den fjernere Del ligger der kun smaa Byer, der mest er Markedspladser for Befolkningen, som overvejende driver Landbrug; thi her træder Industrien tilbage, navnlig da Jordbunden i det indre Pariser Bassin ikke gemmer værdifulde Mineraler. Den eneste større By træffer vi først yderst mod Sydvest ved Loire, hvor *Orléans* (69 000 Indb.) har udviklet sig til en livlig Handelsby, beliggende ved det nordligste Punkt

af Floden og samtidig ved en vigtig Vej, der forer fra Paris til Sydvestfrankrig.

I den nordvestlige Del af Pariser Bassinet ligger *Normandie*; i det 10'de Aarhundrede bosatte sig her de skandinaviske Normanner, og herfra drog Vilhelm Erobreren over til England. Aarhundreder igennem har England og Frankrig kæmpet om Besiddelsen af dette Land, men Englænderne beholdt kun de i Kanalen beliggende normanniske Oer.

Efter sin geologiske Bygning danner Normandie den vestlige Afslutning af Pariser Bassinet. Under de tertiære Formationer træder først Kridtet frem, derpaa følger Juraformationens Lag, mellem hvilke sluttelig det ældre Grundfjeld dukker op. Den yderste vestlige Del, navnlig Halvoen Cotentin, tilhører Bretagnes gamle Landflage, det armorikanske Massiv. Det østlige Kridtplateau betegnes som det øvre Normandie; det er geologisk og landskabelig en Fortsættelse af Picardie, en ensformig, skovfattig Kalkhojslette, som imidlertid dækkes af et Lerlag og derved er blevet et frugtbart, veldyrket Agerland. Bønderne er Efterkommere af Normannerne, de bor i Enkeltgaarde, som de omgiver med Hække og Jordvolde. Ud mod Havet falder Kridtplateauet, Pays de Caux, af i en stejl Klippekystr, der nedbrydes af Brændingen og talrige smaa Kystfloder, hvorved der er opstaaet en bred Strand, der egner

Fig. 23. Louvre (Paris).

sig fortræffelig til Anlæg af Badesteder. I det indre Land blomstrede foruden Agerbruget ogsaa Industrien tidlig op ved Benyttelse af Vandkraften. I Louviers blev Frankrigs Klædefabrik og første Uldspinderi oprettet, og Rouen (124 000 Indb.) ved Seine er nu Hovedsædet for den franske Bomuldsindustri. Denne Normandiets gamle Hovedstad, der er rig paa smukke, minderige Bygninger fra fordums Tid, skylder dog

Fig. 24. Havnen i le Havre.

langt mere sin Udvikling til sin Beliggenhed ved Seine, Frankrigs bedste sejlbare Vandvej, som forbinder Paris med Havet. Rouen er Paris' Udhavn; her ender Tidevandsbevægelserne, og her kan derfor Skibsfarten paa Havet begynde; herfra forsynes Paris med engelske Kul og Næringsmidler (Korn). Paa Grund af den gunstige Beliggenhed blomstrer Industrien stadig mere og mere op. Til de talrige Bomuldsspinderier er der ogsaa kommet Farvefabriker, kemiske Fabriker, Stoberier, store Skibsværfter o. s. v. Den egentlige Havn ved Seine er imidlertid *le Havre* (163 000 Indb.), der foruden Cherbourg er den eneste Havn ved Atlanterhavet, der ogsaa er tilgængelig for store Oceandampere (Fig. 24).

Indsejlingen vanskeliggøres ganske vist ved den stærke Tilsanding af Seines nedre Lob, men beskyttes ved Moler. Le Havre er en Verdenshavn for Kaffe og Kakao, en vigtig Stabelplads for Bomuld og af stor Betydning for Indførslen af Metaller og Petroleum. Dens Industri knytter sig til Skibsfarten og de indførte Produkter: Skibsværfter, Rebslagerier og Petroleumsraffinaderier. Dens Udvikling hindres noget af Manglen paa god Forbindelse med Oplandet og ved Rouens Konkurrence.

Kridtplateauet fortsættes paa den anden Side af Seine og danner her *Pays d'Auge*, som paa Grund af det oceanisk fugtige Klima har friske grønne Enge og Frugthaver, hvorimellem de smaa Landsbyer og Enkeltgaarde ligger spredt. Normandie er Hovedomraadet for Frugtavlen. Længere mod Vest kommer vi derpaa ind i det nedre Normandie, hvis Jordbund bestaar af Sten fra Juraformationen. Klimaets oceaniske Karakter tillager her og fremmer Engkulturen og Frugtdyrkningen. Agerbruget træder tilbage for Kvægavlen, navnlig i Smoregnen Bessin og i Perche, hvor de normanniske Heste avles. Derimod er Campagne de Caën en ensformig Juraslette, dækket af Kornmarker. Ved Havet ender det nedre Normandie ligeledes i en klipperig Kyst, Calvados.

Mod Vest afsluttes Normandie af Halvoen Cotentin, der er opbygget af gamle krystallinske Bjergarter, men nu er et lavt Bjerg- og Bakkeland, som ofte falder stejlt af mod Havet, og som paa Vestsiden er stærkt nedbrudt af Brændingen i Forbindelse med højt Tidevand. Det gamle Grundfjeld er kun dækket af et tyndt Humuslag, og derfor lidet frugtbart og skovfattigt, men rigt paa Enge, saa at Kvægavl bliver Beboernes Hovederhverv. Ved Nordkysten ligger den stærkt befæstede Krigshavn *Cherbourg* (38 000 Indb.), omgivet af talrige Forter; den er tillige en vigtig Handelshavn, der anlobes af de transatlantiske Dampere.

Foran Halvoen Cotentin ligger mod Vest de normanniske Øer, der er forblevet i engelsk Besiddelse. Det er afskaarne Stykker af Fastlandet, der ligesom dette er opbygget af gamle Bjergarter, stærkt nedbrudte og kløftede af Havets Bolger. Deres Beboere taler en gammel normannisk Dialekt; de driver Agerbrug og Fiskeri og lever delvis af det store Fremmedbesøg.

Halvoen Cotentin forer os over til *Bretagnes* Bjergland, som omfatter den største Del af det armorikanske Massiv. Dette Massiv, som man har opkaldt efter Armorikerne, Bretagnes Kystbeboere, griber mod Syd over i Vendée, der er adskilt fra Bretagne ved Loire Dalen. Det er en gammel Bjergruin, bestaaende af palæozoiske Bjergarter, Granit og

Gnejs, fuldstændig planeret ved Erosion og Denudation, senere hævet og paany gennemskaaret af Dale. De haarde Stenarter rager nu op som flade, afrundede Bjergrygge, men naar kun i Montagnes d'Arrée 391 Meter. Mellem Bjergryggene er der ofte indsænket brede Bækkener. I Almindelighed frembyder Højsletten et ensformigt Billede; den haarde Stens tynde Forvittringslag og de heftige Vestenvinde fra det nærliggende Hav hindrer Trævæksten. Mørke Heder, Moser og Sumpe er fremherskende. Først i Dalene og Bækkenerne, hvor der er aflejret blødere Lerskifere, findes frugtbar Jordbund med Enge og Marker. Her tiltager ogsaa Befolkningstætheden, der kun er sparsom paa Højfladen.

Fig. 25. Kvinde fra Bretagne.

Bedst opdyrket og tættest befolklet er Kystzonen, som derved staar i skarp Modsætning til det indre Bjergland. Her bliver Højlandet gennemfuret af talrige Floder, og Havet er paa Grund af en Sænkning trængt ind i de nedre Dale, har udvidet dem og ofte skabt fjordagtig forgrenede Bugter. Tillige har Brændingen og et højt Tidevand sonderbrudt Klippeskrænterne og løsnet Øer og Klipper. Der er saaledes opstaaet en rigt udviklet Kyst, en ægte Riaskyst, som Havet stadig bryder

Stykker af, idet det sejrrig rykker frem mod Landet. Ved den nære Berøring med Havet faar Kystzonen et mildt oceanisk Klima, saa at selv subtropiske Planter som Laurbær, Myrter og Figentræ kan overvinde i det Fri, og en lønnende Dyrkning af tidlige Grøntsager er mulig. Befolkningen er overvejende Bretoner, som tilhører Kelternes kymriske Stamme (Fig. 25). Paa Bjerglandet bor Bonderne i vidtsprede Gaarde, der som oftest er skjult bag Hække og Træer. Med Yderverdenen kommer Bretonerne kun lidt i Berøring, og de har derfor bevaret meget fra gammel Tid: Sprog, Dragt, Sæder og Skikke. De mørke, alvorlige Omgivelser har ovet en afgørende Indflydelse paa deres Væsen. Men Landets barske Natur og den vanskelige Kamp for Tilværelsen har tillige

opdraget dem til haardføre og modstandsdygtige Mennesker, der gentagne Gange haardnakket har kæmpet for Frihed og Ret. Folkeoplysningen er ringe, næppe Halvdelen af Beboerne kan læse og skrive. Karakteristisk for Landskabsbilledet er de mange Stenmindesmærker (Dolmen, Mennirs, Kromlechs), Vidner om en tidligere Bebyggelse af Landet (Fig. 26). Ved Kysten driver Beboerne foruden Agerbrug og Kvægavl ogsaa Fiskeri som Erhverv, baade Kystfiskeri paa Sardiner og Languster og Havfiskeri, som strækker sig lige til Island og New Foundland.

Fig. 26. Kromlech i Nærheden af Ause de Camaret (Bretagne).

Medens Bonderne ogsaa her foretrækker Enkeltgaarde og bor i smaa uanselige Huse, lever Fiskerne i Markedsflækker eller større Grupper af Huse, der er hvidkalkede og rene og gør et smukt Indtryk. Som Følge af de bedre Erhvervsforhold er Kystzonen overordentlig tæt befolket. Folketætheden stiger gennemsnitlig til 180.

Havfiskeriet bliver væsentlig fremmet af den bugtrige Kyst, der overalt tillader Anlæg af Havne; dog har kun Brest naaet en større Betydning, da der mangler tilstrækkelig Forbindelse med Oplandet til, at en Handelshavn kan udvikle sig. Dette gælder ogsaa for Brest (74 000 Indb.), som udelukkende er Krigshavn, skont man har bestræbt sig for at aabne den for Handelssamkvem ved en Kanal til Nantes (Fig. 27). Denne Naturhavn er ganske særlig egnet til at sikre Krigsflaaden; en

smal Indsejling fører ind i et vidtstrakt, mod Vinden beskyttet Basin, der kan rumme hele den franske Flaade. Den eneste større Handelshavn er *Nantes* (184 000 Indb.), der ligger ved Loires tragtformede Munding; men paa Grund af den stærke Tilsanding af Loires nedre Lob er den ikke mere tilgængelig for dybtgaaende Oceandampere. Man har derfor været tvunget til at anlægge en Udhavn i *Saint Nazaire* (42 000 Indb.), der hurtig er blomstret op. Dog bliver Nantes' Udvikling ogsaa vanskeliggjort af Manglen paa god Forbindelse med Oplandet, navnlig da den sedimentrige Loire længere op ad sit Lob hindrer Trafiken meget. Byen er dog af Betydning som Industriby (Skibsværfter, Olieraffinaderier, Fiskekonservesfabriker), da Kul og Raastoffer kan tilføres over Havet.

Det Indre af Bjerglandet har kun en eneste større By, *Rennes* (82 000 Indb.), Bretagnes gamle Hovedstad, der ligger i et frugtbart, velopdyrket Bækken ved den sejlbare Vilaine og er forbundet med Havet mod Nord ved en Kanal til Saint Malo; men det er en stille, mere landlig By, Sæde for Øvrigheden og en Ærkebiskop og ved sit Universitet aandeligt Midtpunkt i Bretagne.

GARONNE BASSINET

Garonne Bassinet (eller det aquitaniske Bækken) horer til det franske Lavland. Det er en i Tertiærtiden opfyldt Havbugt, en Fortsættelse af Biscaya Bugtens Indsænkning. Medens tertiære Aflejringer danner Grunden i det Indre, træder Kridt- og Juralag frem ved Randene, navnlig mod Nord og Øst. Orografisk afsluttes det af Vendée mod Nord, af Centralplateauet mod Øst og af Pyrenæerne mod Syd; mod Vest ligger det derimod aabent ud til Havet og staar derfor i sit Klima ganske under oceanisk Indflydelse. Ved Foden af Pyrenæerne er der paa de tertiære Lag aflejret en mægtig Kegle af Grus fra Istiden, og fra den løber Floderne straaaleformig ned til alle Sider, mod Vest til Adour, mod Nord til Garonne, som derpaa løber midt igennem Bækkenet og optager alle de Vandløb, der kommer fra Centralplateauet, og til sidst som Gironde ender i en bred, tragtformet Munding.

Mellem Vendée og Centralplateauet staar Garonne Bassinet i For-

bindelse med Pariser Bassinet ved *Poitou Sænkingen*. Denne danner en naturlig Port for Trafiken og har i Historiens Lob været en vigtig Indgang til den sydvestlige Del af Frankrig, gentagne Gange ogsaa Skuepladsen for afgørende Kampe (Slaget ved Poitiers). Det er en lav Slette, rig paa Afveksling, overvejende opbygget af Juralag og gennemskaaret af flere Floder (Clain, Sèvre, Charente) i dybe Dale; det er for største Delen et frugtbart Agerland med megen Dyrkning af Grøntsager og stor Kvægavl, men ogsaa i Besiddelse af nogen Industri i Tilsui-

Fig. 27. Havnen i Brest.

ning til den Vandkraft, der findes saa rigeligt i Floderne. Det frugtbare Landskab strækker sig mod Nord til det nedre Lob af Loire, som her gennemstrømmer en indtil 15 Kilometer bred Dal, der er opfyldt af frugtbart, alluvialt Land. Hele dette Omraade, Landskabet Touraine, der begunstiges af et mildt Klima, kaldes Frankrigs Have. Jorden dækkes her af Marker med Korn (Hvede, Grøntsager og Hamp) mellem hvilke der overalt hæver sig Hegn af Frugttræer, og Loires Dalskrænter er beplantet med Vin. De franske Konger har bygget talrige Slotte i dette Haveland. Hovedstaden er *Tours* (75 000 Indb.), der ligger ved Loire ovenfor det Sted, hvor Cher munder ud i denne. Byen er et vigtigt Knudepunkt paa Paris—Bordeaux Banen.

Syd for Vendée og Poitou Sænkningen breder der sig et lavt, ofte fladt Land, der gennemskæres af lave Hojderygge, dannet af Jura- og Kridtkalk, og som mod Sydost strækker sig lige hen til Foden af Centralplateauet, gennemstrømmet mod Vest af Sèvre og Charente, mod Sydost af Dordogne og Lot. Det falder stejlt af mod Havet; Hojderyggene træder frem som fremspringende Land og rager op af Havet som Oer (Ré, Oléron). Bugterne er delvis opfyldt af nyere Marskdannelser, navnlig ledsager frugtbart Marskland Charentes nedre Lob. Her ligger Krigshavnen *Rochefort* (29 000 Indb.), der dog paa Grund af Flodens Tilsanding nu kun er tilgængelig for mindre Skibe. Nord derfor ligger *la Rochelle* (40 000 Indb.), ligeledes tidligere befæstet Krigshavn, i gamle Dage Huguenotternes vigtigste Fæstning (Fig. 28). Oprindeligt havde den en livlig Handel med Nordamerika og var Udgangspunkt for Canadas Kolonisering; nu er Handelen ubetydelig, fordi den intet Opland har og den ligger for langt borte fra Trafiken. I det Indre har Byen endnu bevaret et middelalderligt Præg.

Inde i Landet breder der sig paa begge Sider af Charente flade Sletter, hvorpaa der drives Vinavl. Af Druesaften fremstilles der Cognac, der er opkaldt efter den her liggende By *Cognac*. Længere mod Syd følger Landskabet *Perigord*, optaget af Kalkflader, der gennemskæres af brede Dale. Disse Dale var, som Hulefund har bevist, allerede beboet i forhistorisk Tid. De nuværende Beboere driver Korn-, Frugt- og Vinavl og bor i talrige Landsbyer. De ofte sparsomt bevoksede Hojsletter benyttes som Faaregræsgange; der, hvor Egeskove dækker Jorden, findes Olden til Svinefode. Mod Syd stiger Kalkfladerne højere, og Dalene indsnævres til cañonagtige Slugter; Kalkstenen selv er rig paa Huler. Det Indre af Garonne Bassinet er opfyldt af Tertiær, i hvis Aflejringer Garonne har skaaret en bred Dal. Mod Syd indtil Lots Munding er Tertiæren dækket af Morænegrus, som hæver sig op i Terrasser fra Garonne Dalen og danner et frugtbart Bakkeland. Nedenfor Mundingen af Lot har Bækkenet derimod Præg af en Lavslette. Vest for Gironde ligger Landskabet *Médoc*, der er bekendt for sine fortræffelige Vine, som udgør en vigtig Handelsvare. Midtpunktet for Vinhandelen er *Bordeaux* (267 000 Indb.), der ligger ved Begyndelsen af Garonnes tragtformede Udvidelse. Det er den største By i det sydvestlige Frankrig; den var allerede paa Romernes Tid Aquitaniens Hovedstad. Sin Betydning skylder den i første Række sin gunstige Beliggenhed for Trafiken, idet Skibene fra Havet kan naa ind til den ad Floden, sin

Forbindelse med Middelhavet gennem Garonne og Canal du Midi samt sin Jernbaneforbindelse, idet den er Udgangspunkt for to vigtige Linier, hvoraf den ene forer til Paris gennem Poitou Sænkningen, den anden til Spanien over de vestlige Pyrenæer. Nu er Havnen ganske vist ikke tilgængelig for store Oceandampere; derfor har man anlagt Udhavnen Pauillac, og da denne ogsaa truer med at sande til, har man planlagt at anlægge en anden Udhavn, le Verdon. Den vigtigste Udførselsartikel fra Bordeaux er Vinen, medens Industriprodukter og

Fig. 28. La Rochelle.

Kolonialvarer maa indføres. Ved sin halvkredsformede Ophugning ved en Krumning af Garonne, sine talrige Pragthbygninger og sine nye Kvarterer med brede Boulevarder regnes den for en af Frankrigs smukkeste Byer. Den har ogsaa et Universitet.

Fra Girondes Munding bliver Garonne Bassinet mod Syd afsluttet ud imod Havet af det uoverskuelige Klitlandskab les Landes, til hvis Dannelse Gironde for en Del leverer Materialet med sine rige Sedimenter. Næsten i lige Linie forløber den af Klitter opfyldte Strand lige til Adours Munding. Bag Klitrækken ligger talrige Strandsoer, af hvilke kun Arcachon har aaben Adgang til Havet. Saa følger et bredt Bælte af Klitter, som hæver sig til mere end 100 Meter, oprindelig

dækket af Hede og Skov, men derpaa af Mennesker berovet deres Plantedække og derved forvandlet til Flyvesand, som rykkede længere ind i Landet og begravede mange Menneskeboliger. Først en senere Beplantning har standset denne ulykkebringende Bevægelse. Nu er store Omraader beplantet med Strandfyr og Eg. Men i Sandet dannes der overalt i ringe Dybde Al, som ikke er gennemtrængelig for Vand, hvilket i Sænkningerne har ført til Dannelsen af store Sumpe. Disse tvang Faarehyrderne til at færdes paa høje Stylder (se Kunstbilaget). I Lobet af forrige Aarhundrede har man afvandet disse Sumpe, gjort Sandbunden egnet til Dyrkning og forbedret Græsgangene. Det milde, fugtige Klima har begunstiget dette Arbejde. Nu er Faarene ofte fortrængt af Hornkvæg, og de store Fyrreskove leverer Træ og Harpiks og Korkegeskovene Kork. Selv Industrien (Jernindustrien) har fundet Indpas her.

Mod Syd slutter Bækkenet med et diluvialt Bakkeland, der som et Forland breder sig foran Pyrenæernes Kæde, gennemskaaret af talrige Floder. I Dalene er det som oftest godt opdyrket, delvis ved kunstig Vanding; Dalskrænterne er ofte beplantet med Vin, Højderne derimod overvejende dækket af Skov og Krat. Paa Grund af de hyppige Oversvømmelser og Flodernes uregelmæssige Vandføring gaar Bebyggelsen uden om Dalene og foretrækker Højsletternes Rand. Flodernes Vandkraft lader sig heller ikke udnytte, og Kornet males derfor paa Vindmøller. Storre Byer mangler; den betydeligste er *Tarbes*, der ligger i frugtbare Omgivelser ved Adours øvre Lob, og Vinterkurstedet *Pau* (36 000 Indb.); verdenskendt er ogsaa Valfartsstedet *Lourdes* ved Foden af Pyrenæerne (Fig. 29).

Den vestlige Del af Pyrenæer Forlandet afvandes af Adour. Dens Munding er forskudt langt mod Syd ved opskyllet Land langs Kysten; men en dyb Rende i Havbunden ved Cap Breton forraader endnu det gamle Lob. Syd for den nuværende Munding gaar Udlobere af Pyrenæerne ud i Havet som Klippeskær. Her ligger Badestedet *Biarritz* i smukke Omgivelser. Ved selve Adour har *Bayonne* udviklet sig til en vigtig Havne- og Handelsby, navnlig af Betydning for Samkvemmet med Spanien. Den var den tidligere Hovedstad i det baskiske Land, og dens Befolkning er ogsaa nu halvt baskisk og har bevaret baskisk Sprog, Dragt og Sæder. Det baskiske Blod er i det hele taget endnu stærkt repræsenteret i denne Frankrigs sydvestligste Del; thi Beboerne af Landskabet *Gascogne*, som strækker sig fra Havet til Garonne, er ligeledes

af baskisk Herkomst. Gascogneren er i sit Væsen en særegen Folke-type; han er lille, men kraftig, har en godmodig Karakter, men hedt Blod og bruser derfor let op; han er foretagsom, ærgerrig og forfængelig og har en livlig Fantasi og Tilbojelighed til Overdrivelse, hvorfor Praleri betegnes som Gasconnade. Folkeoplysningen er ringe. Noden har ofte tvunget Gascognerne til Udvandring, navnlig har de ofte tjent som Soldater i fremmede Hære.

Fig. 29. Valfartskirken i Lourdes.

Garonne bliver efter sit Udlob fra Bjergene trængt mod Øst af den store diluviale Gruskegle og gennemstrømmer i en dyb Slugt Pyrenæernes Udlobere for derpaa at dreje mod Nord. Her danner tertiære Aflejringer atter Jordbunden og strækker sig mellem Centralplateauet og Pyrenæerne helt ud til Middelhavet. Hermed aabnes der en Vej for Trafiken, hvorved Garonne Bassinet forbindes med det mediterrane Frankrig, og her gaar ogsaa Canal du Midi. *Toulouse* (175 000 Indb.), Midtpunktet i dette Omraade, horer til Languedoc, hvis Hovedstad den har været. Den skylder i første Række den gamle Samfærdselsvej sin Opblomstring og var allerede paa Romernes Tid en rig Han-

delsby; den blev senere Hovedstaden i Vestgoternes Rige og naaede sin højeste Blomstring paa Troubadurernes Tid. Derefter kom der Krigstider (Huguenotkrigene), som forhindrede et yderligere Opsving; dog er Toulouse stadig en betydelig By ved sin Handel, sin Industri og sit Universitet.

Mod Syd begrænses Garonne Bassinet af Pyrenæernes Kæde, hvoraf dog kun den nordlige Skraaning, omtrent en Tredjedel af Bjer-

Fig. 30. Dal ved Gavarnie i Pyrenæerne.

gene tilhører Frankrig. Det er den stejleste Side af Bjergene, der er sonderdelt af talrige Tværdale, som skærer sig ind lige til Kammen og endog har forskudt Hovedvandskellet til den sydlige sedimentære Zone. De ender ofte i brede Dalkedler eller Cirkusdale, med stejle Vægge, smaa Klippesoer og Vandfald. Mest bekendt er *Cirque de Gavarnie* ved Foden af Mont Perdu, som forer til Rolandspasset (Fig. 30). Disse Cirkusdale bærer Spor af den diluviale Gletsjerdannelse. Brede Bækkener veksler med snævre Slugter, og Bifloderne ender i Hængedale højt oppe over Hoveddalens Bund. Nu er Gletsjerdannelsen kun ringe, og den evige Snes Region begynder først i en Højde af 2800 til 3000 Meter og stiger mod Øst. Thi Bjergene, hvis Nordside faar rigelig

Nedbor ved de fremherskende Vestenvinde, bliver mere og mere tørre henimod Middelhavet, ligesom ogsaa de Tværkamme, der springer frem mellem Dalene, stedse er fugtigst og derfor stærkest bevokset paa Vest-siden. I de lavere Dale driver Befolkningen Agerbrug, i de højere Bjerg-regioner derimod Kvægavl. I de afsidesliggende Dale er Beboerne kun kommet lidet i Berøring med Yderverdenen, og først Oprettelsen af Badesteder, hvortil talrige varme Kilder har givet Anledning, har aabnet Bjergene mere for Trafiken. I nyere Tid er man ogsaa gaaet over til bedre at udnytte den rigelige Vandkraft. Der er anlagt flere store Kraftstationer, navnlig i den midterste Del af Pyrenæerne, og der er planlagt Bygning af endnu flere. Disse vil udøve en afgørende Indflydelse paa Erhvervslivet, ikke blot i Bjergene, men ogsaa i Forlandet.

DET FRANSKE CENTRAL PLATEAU OG RHÔNE-SAÔNE DALEN

Øst for Garonne Bassinet hæver det franske Centralplateau sig, et afsluttet Bjergland, der rundt omkring omgives af Lavninger, saa at det let kan omgaas af Trafiken. I sin Helhed danner det en gammel Landflage, som mod Vest tilhører den amerikanske Foldezone, mod Øst den variskiske. Disse palæozoiske Bjerge er dog forlængst planerede og har først faaet deres nuværende Former ved senere Forstyrrelser og derved betinget ny Erosion. Kun mod Vest og Nordvest, især i Landskabet *Limousin* ligger endnu Bjergets gamle Rodder fremme, som i *Millevaches Plateauet* stiger til næsten 1000 Meter. I den mesozoiske Tid aflejreredes der i den sydlige Del af Plateauet de mægtige Jura-kalklag i *Causses*, der gennemskæres af Floderne (*Tarn*) i cañonagtige Dale, og i hvis Kalkmasser Vandet ofte løber under Jorden; det har udvasket store Huler og kommer ikke sjældent frem ved Dalbunden som mægtige Kildevæld. Overfladen af disse Kalkplateauer er tor, da Vandet siver igennem Stenen; de har overalt typiske Karstformer (*Doliner*) og er paa Grund af Torheden fattige paa Vegetation og næsten trælose, ligesom de ogsaa kun er sparsomt beboet af Mennesker.

Plateauets øvrige Omraade har i Tertiærtiden været udsat for store Forstyrrelser og derved for en stor Del mistet Præg af at være en planeret Flade. Først blev den gamle Landflage hævet, stærkest mod Syd-øst, ved det Tryk, som Alperne udøvede ved deres Foldning. Derpaa

opstod et almindeligt Fald mod Nordvest, som ogsaa Floderne hovedsagelig følger. Samtidig brød Flagen mod Øst og Sydøst af mod Rhône Dalen og Languedocs Lavland. Den stejle Rand, der stadig er over 1000 Meter høj, blev saa af Floderne delt i dybe Dale og omdannet til rigt udviklede Bjergkæder, *Cevennerne* mod Syd, Vivarais, Lyonnais og Charolais Bjergene mod Øst. Ogsaa i det Indre sank Stykker af Flagen ned langs Forskydningerne og dannede dybe Bækkener, hvor der aflejredes tertiære Sedimenter, til Dels fra Ferskvandssoer. Det er de Dalsænkninger, der gennemstrommes af Allier og Loires øvre Løb (se Kunstbilag), mellem hvilke et Stykke af den gamle Flade rager op som en Horst, Montagne du Forez. I Tertiær-, ja selv endnu i Kvartærtiden brød mægtige Eruptivmasser (Basalt, Trachyt, Fonolit) gennem Grundfjeldet; af disse opstod ved Erosion og Denudation typiske vulkanske Kuppellandskaber, saaledes som vi finder dem i særlig afvekslende Form i Auvergues Højland. Ofte er de vulkanske Dannelser endnu bevaret fuldstændig uskadt, saa at man kunde antage, at de vulkanske Kræfter endnu ikke er ophørt at virke. Det vigtigste vulkanske Omraade ligger Vest for Allier Bækkenet og strækker sig nordsydligt til Jurakalkplateauerne, les Causses. Det begynder mod Nord med Puy Kæden, en Gruppe af smaa Kraterkegler, og stiger saa i Puy de Dôme til 1463 Meter (Fig. 31). Derpaa følger Monts Dore, en Vulkangruppe med dybe Dale; her findes den højeste Top i hele Plateauet, Puy de Sancy, der er 1886 Meter høj. Saa kommer den mægtige Vulkankegle, Cantal, med sine straaaleformig ordnede Dale, og endelig Aubrac Bjergene, der naar til Lot Dalen; disse Bjerge er et Granitmassiv, hvorover der ligger store Basaltlag; det er næsten 1600 Meter højt, men dyrket og beboet lige til sin Top, da den vulkanske Grund her er stærkt forvitret og meget frugtbar. Dens yppige Enge tjener til Græsgange for Faareflokke. I Istiden var disse højeste Hævnninger dækket af Gletsjere, hvis Spor endnu tydelig ses i Dalenes trugagtige Former.

Paa Grund af sit Fald mod Vest staar Centralplateauet overvejende under Indflydelse af Atlanterhavet og faar herfra rigelig Nedbor, der kan stige til 1500 Millimeter, og som paa Grund af Bjergenes gennemsnitlige Højde fra 800 til 900 Meter fremkalder snerige Vintre. Forst paa Øst- og Sydøstskraaningen gør det mediterræne Klima sig gældende. Trods Fugtigheden er Bjergene skovfattige, til Dels ved Indgreb af Mennesker, der har afskovet store Omraader. Dette har, som overalt i Frankrig, haft en skadelig Indflydelse paa Floderne. Paa den

anden Side skaber den rige Fugtighed fortræffelige Græsgange i Bjergenes højere Regioner, hvor der drives Kvægavl (Faar, Geder og mod Sydøst Æsler). Agerbruget er i Almindelighed indskrænket til Dalene. I disse findes ogsaa en livlig Industri, navnlig Jern- og Tekstilindustri. Den forarbejder de forhaandenværende Ertser og Kvægavlens Produkter og benytter som Drivkraft de vandrige Floder og Kul, der fin-

Fig. 31. Vejen fra Limagne til Puyskæden (i Baggr. Puy de Dome).

des paa flere Steder. De vigtigste Kullejer ligger ved St. Etienne og Creusot. Her er Befolkningen ogsaa tættere, medens det højere Bjergland kun er sparsomt beboet, og det fattige Udbytte af Jorden endog tvinger Befolkningen til Udvandring. Tættest befolket er Loire Dalen, hvor den eneste Storby, *St. Etienne* (158 000 Indb.), er opblomstret. Den ligger i en Tværdal i det østlige Bjergland og omgives af talrige mindre Industribyer; den er Midtpunktet i et livligt Industriomraade, selv fremragende ved Fabrikation af Vaaben, Staalvarer, Maskiner og Silkebaand. Betydelige ved deres Industri er ogsaa *le Puy*, hvis Kirker er

bygget paa høje Vulkankupler (Fig. 32) og *Roanne* (38 000 Indb.) ved Loire med store Spiderier og Væverier. I Allier Dalen ligger *Clermont-Ferrant* (83 000 Indb.) ved Foden af Puy de Dôme, som Midtpunkt i det frugtbare Landskab Limagne; den er Auvergnens Hovedstad og Sædet for et Universitet, desuden Badested paa Grund af sine jernholdige Kilder. Centralplateauet er i det hele taget rigt paa helbredende Kilder. Det mest besøgte Badested er *Vichy* ved Allier med natron- og jernholdige varme Kilder. I det vestlige Landskab Limousin er Hovedstaden *Limoges* (90 000 Indb.) ligeledes vokset op til en stor Industriby med Spiderier og Klædefabriker og bekendt for sine Porcelænsvarer, hvortil de nærliggende Kaolinlejer afgiver Raastof. Det øvrige Centralplateau er fattig paa større Byer; kun mod Sydøst har Kul- og Jernlejer gjort *Alais* (36 000 Indb.) ved Foden af Cevennerne til et Industricentrum.

Til Centralplateauet slutter sig mod Nord andre Mellembjerge, som begrænser Rhône-Saône Dalen mod Nordvest og Nord. Ved den nordlige Ende af Charolais Bjergene gennemskærer Canal du Centre denne Randhævning og forbinder Saône med Loire. I Nærheden af Kanalen ligger Industribyen *Creusot* (38 000 Indb.) med berømte Jern- og Staalværker. Paa den anden Side af Kanalen hæver det over 600 Meter høje Jura Kalkplateau *Côte d'Or* sig; sammen med det ligeledes af Juralag opbyggede *Plateau de Langres* afslutter det i Sydøst Pariser Bassinet mod Saône Dalen, hvortil det falder stejlt af. Begge er vandfattige Hojsletter, dækket af Skove og Græsgange. Ved den nordlige Ende af *Côte d'Or* er der gennem Canal de Bourgogne skabt en Vandvej fra Saône til Seine. Langres Plateauets Forbindelse med Vogeserne er *Monts Faucilles*, der kun er 500 Meter høje; det er et tyndt beboet Bjergland, ofte skovrigt Bjerg- og Bakkeland, dannet af Trias Sandsten.

Den østlige Ramme om Rhône-Saône Dalen danner Jurabjergene og de sydlige Vestalper. Her griber Frankrig over i Mellemeuropa.

De *franske Jurabjerge* omfatter hovedsagelig Foldejuraen mod Syd med det højeste Punkt, Crêt de la Neige, og Flagejuraen mod Nord og Vest. Den sidste falder langs Brudlinierne trinvis ned mod Saône Dalen. Hojsletterne er vandfattige og har overalt typiske Karstformer (Huler, Doliner). Til Beboelse er de kun lidet egnede. Kun ved Randen, hvor Mergel og Ler træder frem, er en lønnende Dyrkning, især af Vin, mulig, og desuden udvindes der Salt. Her ligger den eneste større By *Besançon* (56 000 Indb.), Romernes Vesontio, den tidligere Hovedstad

i Franche Comté, malerisk ved en Bugtning af Doubs; ovenover Byen, der har et Universitet og er Midtpunkt for en betydelig Urindustri, ligger det gamle Citadel. For at beskytte Vejen til den burgundiske Port er Byen stærkt befæstet. Ogsaa Fæstningen *Belfort* (39 000 Indb.), der ligger ved Foden af Vogeserne, tjener til dette Øjemed.

I Modsætning til Flagejuraen har Foldejuraen paa sine Bjergskrænter store Skove og i Dalene friske gronne Enge, saa at Kvægavl og dermed forbunden Mejerivirksomhed og Ostefabrikation er Befolkningens

Fig. 32. Byen le Puy ved Foden af Rocher Corneille.

Hovederhverv. Desuden drives der om Vinteren megen Hjemmeindustri (Træforarbejdning); i nyere Tid er dertil ogsaa kommet nogen Urmasgervirksomhed. I Jurabjergenes sydlige Dale hersker der et ret mildt Klima, som tillader en rigere Dyrkning. Foruden Vin og Frugttræer træffer vi Kastanier og Valnoddetræer. Med Benyttelse af den tilstedeværende Vandkraft har Industrien ogsaa fundet Indpas her; den vil faa et nyt Opsving, naar det paabegyndte Sluseværk ved Rhône er fuldendt. Denne sydlige Del af Jurabjergene er ved sine Tværdale mere aaben for Trafiken, medens de overvejende Længdedale i Foldejuraens andre Kæder og Flagejuraens Plateau træder hindrende i Vejen for den. Igennem denne forer den vigtigste Bane Paris-Lyon-Middelhavet.

Syd for Jurabjergene er *Alperne* Frankrigs Grænsevold. Grænsen

følger paa det nærmeste Vandskellet mellem Rhône og Po, som forløber over de østlige Kæders Kam, saaledes at Mont Blanc Zonens Kæder og Massiver samt Kalkalperne ligger i Frankrig; i de første ligger Alpernes højeste Top, Mont Blanc. Fra Nord til Syd tager Bjergenes Højde betydelig af, og samtidig ændres ogsaa deres Karakter under Indflydelse af Middelhavsklimaet, der mere og mere faar Herredømmet, samt ved Tilbagetræden af de indre krystallinske Kæder og den zoneagtige Inddeling.

De nordlige franske Alper gennemskæres af flere Længdedale, mellem hvilke de nordsydligt løbende Kæder hæver sig. Fra Rhône Dalen hæver sig først de overvejende af Kalksten byggede Foralper, der er gennemskaaret af Længde- og Tværdale, og hvori der ligger smukke Soer (Annecy og Bourget Soen); de er rige paa Skove og saftige Alpegræssange, hvor der drives Kvægavl. Til disse Kalkalper slutter sig mod Nord Chablais Alperne, som naar til Genfersøens sydlige Bred. Øst for Foralperne er der indsænket en Længdedal, som strækker sig fra den schweiziske Rhône's Knæ til Isère. Den sydlige, af Isère gennemstrømmede Del, danner det frugtbare Landskab Graisivaudan, hvor der dyrkes Korn, Vin og Frugt. I Længdedalen samler Trafiken sig fra alle Sider; fra den fører Isères øvre Dal gennem Landskabet Tarantaise over Lille St. Bernhards Pas til Dora Baltea Dalen; Arc Dalen fører gennem Landskabet Maurienne over Mont Cenis Passet til Dora Riparia Dalen. Denne Vej følger ogsaa Banen fra Lyon til Turin, som i en Tunnel korer igennem Col de Fréjus. Samlingspunktet for Trafiken ligger ved den nedre Ende af Graisivaudan, hvor Fæstningen *Grenoble* (77 000 Indb.) er anlagt til Beskyttelse af Vejene. Byen, der er betydelig ved sit Universitet, sin Handel og Industri og som Udgangspunkt for Turisttrafiken, ligger henrivende, omgivet af et herligt Bjergpanorama. Øst for Længdedalen begynder de krystallinske Højbjerge, som strækker sig fra Mont Blancs Gruppe over les Grandes Rousses til Mont Pelvoux med prægtige, af smukke Floder gennemstrømmede Højdale, opover hvilket der rager stejle Spidser og takkede Tinder, hvorimellem hvide Firmarker lyser frem. Fra den indre krystallinske Zone, de grajiske og cottiske Alper, der for største Delen tilhører Italien, skilles det af en Zone af sedimentære Bjergarter, Briançonnais. Disse nordlige franske Alper omfatter i det væsentlige det tidligere Hertugdømme Savoyen, hvorfra det italienske Kongehus stammer. Befolkningen bor hovedsagelig i Dalene, hvor Klimaet tillader Dyrkning af Korn, og hvor der ofte

findes Industri (Metalindustri), som i den nyeste Tid har faaet nyt Liv ved større Udnyttelse af Vandkraften. I Bjergenes Højregioner er Agerdyrkning umulig, og her drives der Kvægavl; der er kun sparsomt beboet, og Befolkningen maa fore en haard Kamp for Tilværelsen. En stor Del af Savoyarderne tvinges derfor til Udvandring.

De sydfranske Alper naar kun i Durances Kildeomraade Højder paa

Fig. 33. Nizza.

mere end 3000 Meter. Længere mod Syd kommer der i Stedet for de høje Bjergkæder ofte udstrakte Plateauer, adskilt snart ved snævre Dalslugter, snart ved bækkenagtigt udvidede Dale; Bjergets Bygning bliver uregelmæssig. Til sidst hersker der en vestostlig Retning, som man mener skyldes Pyrenæernes Foldning. Ved Kysten Øst for Toulon træder Rester af et gammelt Massiv frem.

Disse sydlige eller *provençalske Alper* staar under Paavirkning af Middelhavsklimaet med Vinterregn og en varm, regnfattig Sommer. Oprindeligt var Bjergene dækket af Skove, men Mennesket har ryddet disse paa uforsvarlig Maade, og derved omdannet store Strækninger til øde

Kalkkørkener. Floderne er blevet til hærgende Vildstrømme. Regnen, der falder i stærke Regnskyl, spuler alt lost Materiale bort fra de nøgne Skrænter og forer uhyre Grus- og Dyndmasser med sig ned i Dalene, hvor de fremkalder en stærk Opsvulmen af Floden, som oversvømmer de lavere Dalbunde og dækker dem med Grus og Sten. Saaledes er de tidligere opdyrkede Steder blevet tilintetgjort i mange Dale og disse ganske affolket. De faa Beboere, der lever i Dalene, frister kun en kummerlig Tilværelse.

Mod Syd aftager Bjergenes Højde yderligere, og de naa næppe 1000 Meter. Vi kommer ind i det sydlige Provence, som gennemskæres af brede Dalbækkener og derved aabner en let Gennemgang for Trafiken. Befolkningen driver Korn-, Vin- og Frugtavl, der begunstiges af det milde Klima, men ofte, ligesom paa den nærliggende Rhône Slette, skades af en kold Nordenvind, Mistral. Bjerglandet falder stejlt af mod Havet og danner en Kyst, der er rig paa Bugter og Forbjerge, og foran hvilken der ligger en Kæde af Øer. Her hersker et overordentlig mildt Klima paa Grund af Bjergenes Beskyttelse og den varme Luft fra Middelhavet. Her ligger den franske Riviera, Côte d'Azur, med en yppig subtropisk Vegetation, hvori der endog blander sig tropiske Planter (Palmer); navnlig om Vinteren er denne Kyst et yndet Rekreatiionssted og derfor rig paa berømte Vinterkursteder (Menton, Monaco, Nice og Cannes). Blandt disse er Nice (Nizza; 160 000 Indb.) endog vokset op til en Storstad. Byen er et internationalt Kursted, hvortil der om Vinteren kommer henimod 200 000 Fremmede; den breder sig malerisk paa en Kystslette, omgivet af Haver og Villaer, med herlige Promenader; den er ogsaa bekendt for sin Blomsterdyrkning Vinteren igennem (Fig. 33).

I smuk Beliggenhed bliver Nice dog overgaaet af Monaco, som sammen med sin nærmeste Omegn danner Europas mindste Fyrstedomme (1,5 Kvadratkilometer med 23 000 Indb.); Byen ligger delvis paa et Klippeplateau, der rager langt frem i Havet, midt i en sjælden pragtfuld Vegetation, og med meget smukke Luksusbygninger. Dens Fyrste har skænket det et fremragende oceanologisk Museum. Verdensberømt er Spillebanken Monte Carlo, der bringer det lille Land store Rigdomme (Fig. 34).

En Jernbane, der fra Genua kører langs Kysten, forer os mod Vest til de to Havnebyer Toulon og Marseille. Toulon (106 000 Indb.) er Frankrigs næststørste Krigshavn og som saadan stærkt befæstet; den ligger i en af Naturen beskyttet Bugt, der indrammes af Bjerge, be-

UDSIGT MOD ØST OVER BÆKKENET VED LE PUY, SET FRA ROCHER CORNEILLE
OVENOVER BYEN LE PUY

satte med Forter, og har store Orlogsværfter og Skibsbyggerier. Den bliver dog langt overgaaet af *Marseille* (585 000 Indb.), der er Frankrigs betydeligste Havn. Sin Opblomstring skylder Byen sin Beliggenhed nær ved Udgangen af Rhônedalen. Rhône Munden selv er paa Grund af stærk Tilsanding uegnet til Anlæg af en Havn. Marseille besidder derimod en fortræffelig naturlig Havn, en Bugt, som skærer sig ind i Udløbere fra de provençalske Alper. Det er en ældgammel Koloni, der

Fig. 34. Monaco med Monte Carlo.

allerede for 2000 Aar siden var en vigtig Handelsplads for de græske Kolonister. I Middelalderen var den Udgangspunkt for Handelen paa Levanten, men mistede meget af sin Betydning, da Atlanterhavet paa Grund af Opdagelsen af Amerika og Sovejen til Indien blev den vigtigste Vej i Verdenstrafiken. Et nyt Opsving begyndte med Erhvervelsen af Algier som fransk Koloni og Aabningen af Suez Kanalen; først derved fik Beliggenheden ved Rhône-Saône Dalen sin fulde Værdi som Gennemgang fra Nordfrankrig, Mellem- og Nordeuropa. En Udvidelse og Forbedring af Havnebassinet i Midten af forrige Aarhundrede fremmede ligeledes Trafiken. Nu er Marseille blevet Frankrigs næststørste By. Det er den vigtigste Havn for Indførslen af Produkter fra de franske

Kolonier, for Korn, Ris, Raasilke o. s. v. Byen har ogsaa en stor Industri, navnlig Fremstilling af Sæbe, Olier og Maskiner. Omkring den gamle By med dens snævre, snoede Gader breder der sig nu til alle Sider moderne Kvarterer med smukke Gader og mange prægtige Bygninger. Hele Byen frembyder i sin amfiteatraliske Opbygning paa Bjergets Skrænter et malerisk Billede, hvis Indtryk forhøjes af de smukke Omgivelser.

Fig. 35. Lyon (Kajanlæg ved Saône).

Provençes Befolkning bor overvejende i Byer. Landet er kun sparsomt befolket, og Landsbyerne har med deres tætliggende høje Stenhuse ofte et ganske hyagtigt Udseende.

Mellem Alperne og Jurabjergene mod Øst, Centralplateauet og de franske Mellembjerge mod Vest ligger den langstrakte Rhône-Saône Dal, opfyldt af yngre Sedimenter. Mod Nord er det en gammel Havbund, mod Syd endnu i Tertiærtiden en smal Havarm.

Den nordlige Del gennemstrømmes i hele sin Længde af Saône. I sit øvre Løb omgives denne af et tørt, lidet frugtbart Kalkstensplateau; derpaa kommer den ind paa den gamle Havbunds Omraade med dens

lerede Aflejringer. Her blomstrer Landbruget, begunstiget af et mildt Klima med varm Sommer og ringe Nedbør i den varme Aarstid, saa at der foruden Hvede dyrkes megen Majs. Paa Skrænterne af de vestlige Randbjerge, navnlig Côte d'Or, vokser den herlige Bourgognevin. Mellem Vinbyerne er den betydeligste *Dijon* (79 000 Indb.), den gamle Hovedstad i Burgund (Bourgogne), der ligger der, hvor Banen Paris—

Fig. 36. Cypreshegn til Beskyttelse mod Mistralvinden (Rhônedalen).

Lyon og Canal de Bourgogne træder ind i Saône Dalen; den er Hovedsædet for Vinhandelen og ved sit Universitet det aandelige Midtpunkt i det tidligere Hertugdømme. Den sydlige Del af den gamle Havbund er overdækket af Morænegrus, som den diluviale Rhône-Gletsjer har aflejret her. Det er et bakket Morænelandskab, Pays de Dombes, oversaaet med Smaasøer, men nu delvis afvandet og omdannet til et frugtbart Ager- og Græsland.

Nedenfor Dombes forener Saône og Rhône sig og sidstnævnte giver den fælles Flod Navn og Præg. Floden udvikler sig til en ofte rivende Strøm med hyppige Dalsnævninger; Udlobere fra Alperne og fremskudte

Gruskegler trænger Floden hen til Foden af Centralplateauet, i hvilket den til Dels indskærer sin Dal. Ved Avignon begynder dens Udmundingsomraade, og ved Arles begynder Deltadannelsen. Floden forgrener sig og omslutter den af Marskland opfyldte Ø la Camargue, og med sine rige Sedimenter udvider den stadig sit Marskland ud i Havet. Paa Østsiden indhegnes Rhône af brede Gruskegler, der er dækket af Aflejringer fra Alpefloderne, og snart opfyldt af Skove, snart af Sumpe og Moser, i Almindelighed tyndt befolket og undgaaet af Trafiken. Syd derfor nærmer Alpernes Forlobere sig helt hen til Floden.

I Europas Trafik indtager Rhône-Saône Dalen en betydelig Stilling; den aabner en Vej til Middelhavet. Trafiken samler sig først i Saône Dalen, hvor Kontinentalveje fra alle Sider udmunder, og gaar derpaa, hvor Rhône og Saône flyder sammen, ind i Rhône-Dalen. Dette Sted blev den velegnede Plads for Oplømsstring af en Storby. Her ligger *Lyon* (562 000 Indb.), det romerske Lugdunum, Hovedstaden i det romerske Gallien, tidlig en vigtig Handelsplads og stadig Middelhavskulturens yderste Forpost. Det gamle Lugdunum laa paa en Høj Vest for Saône, den nuværende By breder sig paa Flodsletterne; Halvoen mellem de to Floder udgør Byens vigtigste Del (Fig. 35). De nyere Kvarterer frembyder Billedet af en moderne Storstad med prægtige Bygninger og fornemme Gader. Det sidste Opsving skylder Lyon ikke blot sin Beliggenhed, men langt mere Industriens Udvikling, i første Række Silkeindustrien, som her har et af sine største Markeder. Under Indflydelse af de nærliggende Kullejer i St. Étienne er den ogsaa begyndt paa Maskinbygning og kemisk Industri.

Silkeindustrien har fra Lyon fundet Indpas overalt i Omegnen, saa at der her er opstaaet et vigtigt Industriomraade, som i nyere Tid har faaet en væsentlig Fremgang ved stærkere Udnyttelse af Rhône's Vandkraft (Anlæg af Sluseværker). Raasilken bliver i stor Mængde indført fra Italien og Østasien, men delvis ogsaa leveret af Landet selv; thi i Rhône Dalen muliggør det milde mediterrane Klima Silkeormeavl, for hvilken der er plantet Lunde af Morbærtræer.

Ved Rhône's nedre Lob hersker et udpræget Middelhavsklima med torre, hede Somre og milde Vintre. Men Varmen om Vinteren bliver ofte afbrudt af en kold Vind, Mistral, som fra Centralplateauet blæser ned i Dalen og med sit kolde Pust skader Vegetationen og især de dyrkede mediterrane Kulturplanter (Fig. 36). Selv Oliventræet trives her, men paa Grund af den tørre Sommer behøves der kunstig Vanding til Dyrk-

ningen. Salgsstederne for Jordbrugsprodukterne er især den gammel-dags By *Avignon* (48 000 Indb.), der endnu omgives af Mure med Fæstningstaarne og i det 14. Aarhundrede var Pavernes Residens (Fig. 37), og Byen *Arles* (31 000 Indb.) ved den øverste Ende af Rhône Deltaet.

Vi er nu naaet ned til Frankrigs Middelhavskyst, *Languedoc*, der strækker sig mod Vest hen til Pyrenæerne; mod Havet begrænses det af en marskaglig Kyst, hvortil de talrige Floder afgiver Materiale, og

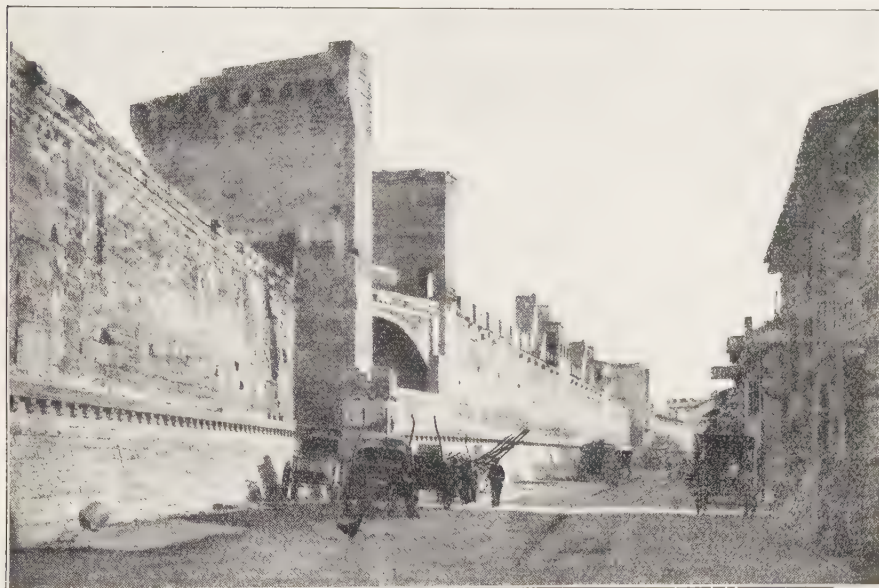

Fig. 37. De gamle Fæstningsmure ved Avignon.

bag ved hvilke der ligger Strandsoer inddæmmet. Derpaa hæver Landet sig jævnt op til Centralplateauets Fod i Hojsletter, der delvis er dannet af Jurakalk; disse Hojsletter, les Garrigues, er vandfattige og under Middelhavssolens Glod næsten orkenagtig tørre, kun bevokset med lavt Buskads. Derimod er Cevennernes Skraaninger og det flade tertiære Forland i stor Udstrækning beplantet med Vinranker. I dette Forland ligger de vigtigste Byer som det gamle *Nîmes* (83 000 Indb.) med livlig Vinhandel og Silke- og Uldindustri, rig paa Rester af romerske Bygninger og Hovedsædet for den franske Protestantisme; desuden *Montpellier* (82 000 Indb.), der har et beromt Universitet. Umiddelbart ved

Kysten ligger *Cette* (37 000 Indb.), den største Havn i Languedoc, bygget paa en smal Landtange mellem Havet og Lagunen ved Foden af et højt, isoleret Kalkbjerg; den var tidligere vigtig ved sin Beliggenhed ved Enden af Canal du Midi, nu den vigtigste Stabelplads for Vin. Ved Foden af Cevennerne drives der ogsaa nogen Industri (Klædefabriktion, Silkespinderi, Jernstoberi), begunstiget af Kullejerne, især ved Allais. Yderst mod Sydvest griber Kystlandet ind i Pyrenæerne der, hvor det frugtbare Landskab *Roussillon* breder sig med Hovedstaden *Perpignan* (54 000 Indb.), Udgangspunktet for Trafiken til Spanien og beboet af en Befolkning, der for største Delen taler catalansk. Landskabet afsluttes mod Nordvest af *Monts Corbières*.

CORSICA

Øen *Corsica* (fransk: *Corse*) er, skønt hørende til Frankrig, stærkt præget af Italien og fuldstændig sydeuropæisk. Den er 8722 Kvadratkilometer stor og opfyldt af høje og vilde Bjerge. Kun paa Østsiden har Floderne med deres Aflejringer dannet en smal Bræmme med Strandsoer og Tanger; ellers hæver Øen sig stejlt op af Havet, som mod Vest i talrige Bugter skærer sig ind i Bjerglandet. Det Indre er opfyldt af høje Bjerge af alpin Karakter, som i de øverste Regioner endog flere Maaneder igennem er bedækket af Sne. Den højeste Top, *Monte Cinto*, naar 2710 Meter. Bjergene bestaar mod Vest overvejende af Granit, der undertiden er gennembrudt af Porfyr, mod Nordøst af Skifere og Kalkkridt. Dybe Dalfurer skærer sig ind i Bjerglandet og opløser det i enkelte Grupper, men fra Dal til Dal fører 1000 til 1500 Meter høje Passer. I disse Højder dækkes Jorden endnu af Skove, der bestaar af stedsegrønne Korkege, Boge af vældigt Omfang, Lærk og Fyr, men hyppigt ogsaa af lavt Makikrat. Ved Kysten og i det lavere Bjergland trives der derimod i det milde subtropiske Klima alle de karakteristiske Middelhavsplanter; her prydes Landskabet af Lunde af Oranger, Mandeltræer, Kastanier og Oliven. Dog er den dyrkelige Jord endnu kun lidet udnyttet. Beboerne er fortrinsvis Kvægavlere; de driver navnlig Avl af Faar og Hornkvæg. Jordens Dyrkning er for største Delen i Hænderne paa indvandrede Italienere. Befolkningen er her, ligesom paa Nabooen Sardinien, et Blandingsfolk af iberisk og ligurisk Afstamning, som paa Grund af sin Afsondrethed har mange ejendommelige Træk. Corsi-

canerne, der i Almindelighed er kraftige, udholdende og af Væsen alvorlige Mennesker, berømmes for deres Tapperhed og Frihedskærlighed, Ærlighed og Gæstfrihed, men ogsaa for deres krigerske Sind, Hævn-gerrighed og Raahed. Blodhævn er endnu i Brug, og Folkeoplysningen staar paa et lavt Trin. I de enkelte afsondrede Dallandskaber danner Beboerne Familiegrupper, der svarer til Skotlands Claner. Deres Tal er kun ringe; den gennemsnitlige Folketæthed beløber sig kun til 32. Foruden Kvægavl er ogsaa Kystfiskeriet og Saltudvindingen lønnende Erhverv. Der er kun ringe Industri, og Handelen, navnlig med Sydfrugter, har først i den nyeste Tid faaet nogen Betydning. Landskabets Skønhed og Oprindelighed fører nu aarlig mange Fremmede til Corsica, i Særdeleshed, da der nu ved Anlæg af Veje og Jernbaner er skabt bedre Adgang til det indre Bjergland. Hvad der gør Landskabet særlig tiltrækkende er Boligerne, der næsten alle troner som Borge paa Bjergene eller hænger som Svalereder paa de stejle Skrænter. Af Betydning er Havnestaden *Bastia* paa Østkysten, Øens første Handelsplads, og *Ajaccio*, den vigtigste Havn paa Vestkysten med talrige Minder om den store Corsicaner, Napoleon, der her saa Dagens Lys. I *Bonifacio* har Franskmændene nu anlagt en Krigshavn.

SYDEUROPA

I Sydeuropa kommer vi ind paa et Omraade af vor Verdensdel, som i sin Opbygning og sin Natur er væsentlig forskellig fra det øvrige Europa. Medens Flage- og Brudlande, Plateauer og Sletter er fremherskende der, er Sydeuropa et ungt Foldeland, hvor kun paa enkelte Steder Horste af ældre Bjergarter rager op, men som hyppig bliver afbrudt af Havindskrænkninger, der har fremkaldt Landets rige Sønderdeling. Det bestaar af Halvoer, som er adskilt fra Europas Stamme ved høje Bjergmure, og som i deres Form bliver bestemt af unge Foldzoner. De sydeuropæiske Landes unge Alder kan ikke blot paavises ved de Foldninger og Indsænkninger, der aldeles utvivlsomt stammer fra Tertiær- og Kvartærtiden, men ogsaa ved Tilstedeværelsen af endnu virksomme Vulkaner (Fig. 38) og den hyppige Optræden af Jordskælv.

Paa Grund af sin sydlige Beliggenhed har Sydeuropa ogsaa et andet Klima. Det ligger i det subtropiske Bælte med varme, regnfattige Somre og milde, fugtige Vintre. Vintrenes paafaldende Mildhed skyldes Mid-

delhavet, hvis Vand selv i Dybden — paa Grund af dets Aflukkethed mod det aabne Verdenshav — aldrig afkøles under 12—13 Gr. og derfor beskytter den overliggende Luft mod en stærk Afkøling om Vinteren. Nedbøren i den kolde Aarstid er ogsaa en Folge af det varme Hav. Her hersker Aar ud og Aar ind Nordenvindene, Etesierne. Kun om Vinteren bliver de hyppigt afbrudt af Lavtryk, som dannes over de varme Dele af Havet; de er den vigtigste Aarsag til den rigelige Nedbør paa denne Aarstid.

Havets klimatiske Indflydelse er i Almindelighed indskrænket til Kysterne. Derfor omfatter det egentlige Middelhavsomraade kun de sydeuropæiske Landes Kyststrækninger. I Landenes Indre har Klimaet nærmest samme Karakter som i Mellemeuropa; Vintrene er kolde, og der er hyppigt Sommerregn. Ogsaa i Vegetationen og Floraen gør disse Modsætninger sig gældende; i det Indre er Planteverdenen helt igennem mellem-europæisk, først paa Kyststrækningerne bliver den mediterræn. Her træffer vi disse stedsegrønne, karakteristiske, stivbladede Vækster, som er tilpasset efter den langvarige Sommertørke, og her findes denne typiske Vegetationsform, som for største Delen ikke danner nogen samlet Bestand, men optræder i Form af enkelte Buske eller Makikrat. Det samme gælder i mange Henseender ogsaa for Dyreverdenen. Dog er Floraen og Faunaen ikke karakteristisk for disse Lande alene, men oprindelig fælles med Forasiens og Nordafrikas. Men begge er stærkt forandret af Menneskene; mange af Dyrene er uddøde og mange af Planterne fortrængt af nyindførte. Planter som Opuntier, Agaver, Eucalyptus, ja selv Oranger og Limoner, uden hvilke vi ikke nu kan tænke os et sydeuropæisk Landskabsbillede, er først af Menneskene blevet indføjet i Middelhavsfloraen.

Befolkningen rundt om Middelhavet er ensartet; den hører, naar vi ser bort fra Tyrkerne mod Øst, alle til den mediterræne Race. Men indenfor denne Race gør der sig dog Forskelle gældende. Nordafrikanerne og delvis ogsaa Forasiaterne er Hamiter og Semiter, medens Sydeuropas Beboere er Indoeuropæere.

Denne Sydeuropæer er en særlig Type, som i sit Væsen afviger betydeligt fra Nordeuropæeren; hans Livlighed og Letbevægelighed er os mest paafaldende. Iovrigt er han maadeholden og nøjsom, munter og elskværdig i Omgang, i sin Livsanskuelse naiv og fordomsfri, navnlig med Hensyn til Redelighed og Pligtfølelse. Han kender ikke den moralske Trang til Arbejde, men naar han arbejder, er han en flittig og

duelig Arbejder; derhos røber han ofte en udpræget Sans for Former og Farver. Mange af hans Egenskaber kan forklares ud fra hans Lands Natur, saaledes kan vel Italienerens Tilbøjelighed til Lædhed, til »dolce far niente« være begrundet i den høje Temperatur, der om Sommeren af sig selv forbyder haardere Arbejde, og tillige i Befolkningens lettere Mulighed for at opretholde Livet og dens store Nøjsomhed. Sansen for smukke Farver, ligesom den kunstneriske Begavelse i det hele taget,

Fig. 38. Vesuv.

fører man tilbage til den kraftige Lysvirkning af Solen, der næsten aldrig i længere Tid er dækket af Skyer. Ganske utvivlsomt har det milde Klima Indflydelse paa Sydeuropæernes Levemaade. I det koldere Norden er Huset det vigtigste Opholdssted, hvor man arbejder og opholder sig den største Del af Dagen. I Sydeuropa er Huset i Almindelighed kun et Sovested, og under visse Omstændigheder Beskyttelse mod ublidt Vejrlig. Man arbejder og lever paa Gaden. Derfor kommer man ogsaa langt mere end hos os i selskabelig Forbindelse med sine Naboer og har ogsaa mere Tid dertil. Følgen heraf er en livligere Del-

tagelse i det offentlige Liv. Her behandles alle Dagens Begivenheder og Politik paa Gaden.

I Historien indtager Sydeuropa ligeledes en Særstilling; det var i lang Tid Verdenshistoriens Skueplads. Vi minder om Grækernes politiske og kulturelle Glanstid, om Romerriget, der udviklede sig til en Verdensmagt, om Middelhavsomraadets Betydning i Middelalderen, da Handelen paa Levanten blomstrede op, og Korstogene blev foretaget til det hellige Land. Sydeuropa er tillige blevet Udgangspunktet for den europæiske Kultur, idet det overtog den ældre Kultur fra Asien og Afrika og videreudviklede den selvstændig.

Nu har Sydeuropa ganske vist mistet sin fordums Førerstilling. Sædet for den højeste Kultur har forskudt sig til Vest- og Mellemeuropa og Atlanterhavet er traadt i Stedet for Middelhavet som den vigtigste Trafikvej; men Gennembrydningen af Suez-Kanalen har dog givet det en fornyet Betydning. I de enkelte Lande har Befolkningen sluttet sig sammen til Stater, der kulturelt og materielt staar paa et højt Standpunkt. Erhvervsmæssigt adskiller det sig fra Nordeuropa; det er langt mindre Industriland, og Dyrkningen af Jorden er det vigtigste Erhverv; denne er højt udviklet og bliver for største Delen drevet i Form af Havebrug, Sommerens Tørhed kræver Anvendelse af kunstig Vanding.

Ligesom i Oldtiden falder de europæiske Middelhavslande stadig i et overvejende græsk Omraade mod Øst og et romansk mod Vest. Disse er ogsaa forskellige paa det religiøse Omraade; mod Øst hersker den græsk-katolske Kirke, mod Vest den romersk-katolske. I sin ydre Form deles Sydeuropa i tre Halvøer, den pyrenæiske Halvø, Italien og Balkanhalvøen.

DEN PYRENÆISKE HALVØ

Den pyrenæiske Halvø hænger kun sammen med Fastlandsstammen ved det smalle Stykke Land mellem Biscaya Bugten og Lion Bugten. Pyrenæernes afsluttede, næsten uoverstigelige Kæde danner den Grænse, der adskiller Halvøen saa skarpt, at den næsten bliver som en Ø. Netop paa Grund af sin Beliggenhed yderst i Europa faar den en særlig Betydning; den er Broen til det nærliggende Afrika, hvorfra den kun er skilt ved det smalle Gibraltar Stræde.

Mellem Middelhavet og Atlanterhavet hæver Halvøen sig som en ensartet, i sine Omrids ensformig Landmasse af betydelig Højde; thi det Indre opfyldes for største Delen af et Højland, den spanske Meseta, som næsten paa alle Sider breder sig ud til Kysten. Den ligner i sin orografiske Bygning Verdensdelen Afrika.

Højlandet omfatter ikke hele Halvøen; mod Nordost ligger Ebro Bækkenet indsænket, der afsluttes af de cataloniske Bjerge ud mod Middelhavet. Paa den anden Side af Bækkenet hæver Pyrenæerne sig, hvortil de cantabriske og galiciske Bjerge slutter sig; ogsaa mod Sydvest afbrydes Højlandet af et bredt, mod Havet aabent Lavland, den andalusiske Slette, der gennemstrømmes af Guadalquivir. Syd herfor hæver Landet sig igen til et højt Bjergland, de andalusiske Bjerge eller den bætiske Cordillere.

Disse Randbjerge paa Halvøens nordlige og sydlige Del danner geologisk heller ikke nogen Enhed med Højlandet. Den spanske *Meseta* er Resten af et gammelt palæozoisk Foldebjerg; Pyrenæerne og den bætiske Cordillere er derimod et ungt Foldeland, der ligesom er svejset til Mesetaens gamle Landflage. Det indre Højland har været udsat for stærke Forstyrrelser. Det er gennemskaaret af yngre Forskydninger, hvorved de Bjerge er opstaaet, der rager op midt paa Mesetaen eller ved dens Rand. Desuden blev de gamle Bjerggrødder dækket af yngre Sedimenter, i det Indre af tertiære Indlandsaflejringer, mod Øst af horizontale mesozoiske Lag. Sånd- og Kalksten, som falder trappeformigt af i Trin. I Almindelighed har Højlandet Fald mod Vest, hvorhen ogsaa Hovedfloderne strømmer, Douro, Tajo og Guadiana. Vandskellet ligger derfor nær ved Østranden og, med Undtagelse af Ebro, der ikke hører til Højsletten, strømmer der til Middelhavet kun smaa Vandlob, der har skaaret dybe Dale ind i Mesetaens Rand. Den vestlige Del er derimod, paa Grund af den rige Fugtlighed fra Atlanterhavet, langt stærkere nedbrudt, delvis omformet til et lavt Bjerg- og Bakkeland og overvejende dannet af Grundfjeldets krystallinske og palæozoiske Bjergarter. Langs Kysten breder der sig her nogle endnu større Lavsletter.

Den pyrenæiske Halvø ligger kun lidet aaben for Trafiken. Det indre Højland falder paa alle Sider stejlt af mod Havet eller skilles fra dette af de tilknyttede yngre Bjerge. Særlig er Floderne kun sjælden sejlbare; det er Højlandsfloder, der gennem snævre Dale og i stærkt Fald iler ud mod Kysten, og som, trods deres Størrelse, kun fører lidt Vand med sig i den tørre Aarstid. Kun deres korte, nedre Løb tjener under

tiden til Skibsfart. En Undtagelse danner Guadalquivir, til hvilken der kommer rigeligt Vand fra Firnerne paa Sierra Nevada, og som gennemstrømmer det andalusiske Bækken som en rolig Lavlandsflod lige til sin Munding.

Flodernes Vandfattigdom er ogsaa betinget af Klimact. De har næsten alle deres Udspring paa Mesetaen, og denne har et kontinentalt, tørt Klima. Alle de Vinde, som fra Havet blæser mod det Indre, mister deres Fugtighed, naar de stiger op til Højlandene. Derfor findes der her kun ringe Luftfugtighed, sjældent Skydannelse og sparsom Nedbør. Den aarlige Regnmængde er under 300 Millimeter. Under den i Reglen skylose Himmel virker Solbestraalingen stærkt i den tynde Højlandsluft. Den gennemsnitlige Julitemperatur stiger til 28 Gr.; under Solens Glod udtørres og svides al Vegetation, og Højsletten faar ofte Udseende af en Ørken. Den stærke Opvarmning fremkalder et Lavtryk, og der opstaar en cyklonagtig Luftbevægelse med det indre Højland som Centrum; men skont Vindene saa strømmer til overalt fra Havet, formaar de ikke at fremkalde Regn i det overophedede Land. Sommeren er derfor regnfattig. Om Vinteren begynder der derimod en stærk Udstraaing, som fører til en hurtig Afkøling. Til Trods for den sydlige Beliggenhed hersker der ofte streng Kulde med Sne og Is paa Mesetaen, og den gennemsnitlige Januartemperatur synker til nogle Grader under Nulpunktet. Saa samler den kolde Luft sig paa Højfladen og der opstaar et Lufttryksmaksimum, hvorfra Luften strømmer ud mod Havet og derved umuliggør Indtrængen af fugtig Luft fra dette, saaledes at ogsaa Vinteren er regnfattig paa Mesetaen.

I skarp Modsætning til dette kontinentale Højlandsklima staar Kystegnenes Klima, men det er atter væsentlig forskelligt efter de Have, hvortil disse Kystregioner grænser. Atlanterhavet med sin kølige Havstrøm langs Vestkysten gør Sommer- og Vintertemperaturen tempereret, men trykker den aarlige Gennemsnitstemperatur noget ned, hvorimod Middelhavet med sit varme Vand langt stærkere hindrer Afkøling om Vinteren og langt mindre mildner Varmen om Sommeren, saa at den gennemsnitlige Aarstemperatur ved Middelhavskysten er højere end ved den atlantiske. Nordkysten og den nordlige Vestkyst ligger indenfor Omraadet af de fremherskende Vestenvinde, som bringer rigelig Nedbør paa alle Aarstider, forhøjer Vintertemperaturen (Januars Gennemsnit 8—10 Gr.) og tempererer Sommervarmen, altsaa fremkalder et oceanisk fugtigt og mildt Klima. Sommergrønne Lovskove og

friske, grønne Enge smykker derfor Landskabet her, men til de mellem-europæiske Planter kommer her mange sydeuropæiske. Paa den sydlige Vestkyst indtil den andalusiske Slette horer Sommerregnen mere og mere op under Indflydelse af Passatvinden; det tempererede Klima gaar over i et subtropisk. Paa Grund af den sydlige Beliggenhed stiger Temperaturen i Januar til 10—12 Gr. og i Juli til 22—25 Gr.; den aar-

Fig. 39. Lund af Daddelpalmer ved Elche (Spanien).

lige Regnmængde gaar ned under 750, mod Øst under 500 Millimeter. Den andalusiske Slettes indre Omraade bliver om Sommeren den varmeste Landsdel paa Halvoen. I Sevilla naar den varmeste Maaned, August, en Temperatur af 29,4 Gr. Her er Vegetationen tilpasset efter Sommertorken og Heden; stedsegrønne Træer (Stenege og Korkege) og Buske, mest som spredte Krat, kaldet Monte Bajo, dækker Jorden, og mellem Kulturplanterne finder vi, foruden Vin, Oranger, ja selv Daddelpalmer, Bomuld og Sukkerror (Fig. 39, se ogsaa Kunstbilaget). Øst for Gibraltar Strædet begynder det ægte Middelhavsklima, med næsten regnløse Somre og aarlig Nedborsmængde paa næppe 500 Millimeter, med varm Vinter (Januar 10—12 Gr.) og hed Sommer (Juli 24—26 Gr.).

Flora og Vegetation er udpræget mediterræn, men Plantekulturen kræver kunstig Vanding. Under Sommersolens Glød trives her, foruden Vin og Oliven, foruden Oranger, Figen og Daddelpalmer, ogsaa paa enkelte Steder Sukkerrør, Ris og Bananer. Tættere Træbestand er indskrænket til Bjerglandene; Halvøen er i det hele taget paa Grund af sit tørre Klima fattig paa Skov. I Spanien indtager Skoven kun 8 pCt., i Portugal endog kun 3 pCt. af Jorden; paa Buskvæksterne, Monte Bajo, falder i Spanien 13 pCt.

I den sydlige Del af Halvøen til op paa Mesetaen bliver ogsaa Dyreverdenen fremmedartet. Medens vi mod Nord overalt møder vest- og mellemeuropæiske Dyr, træffer vi mod Syd stadig mere afrikanske Former som Ichneumon, Kamæleon og Desmerkatten, i Andalusiens Sumpe Flamingoen og paa Gibraltars Klipper Magot'en, den eneste Repræsentant for Aberne i Europa, formodentlig indført hertil af Mennesker eller i det mindste af dem bevaret der. I de tørre og hede Egne mangler der ikke Krybdyr og karakteristiske Insekter.

Paa Grund af Beliggenheden mellem Europas Fastlandsstamme og Afrika er ogsaa Halvøens Befolkning blevet stærkt paavirket fra begge Sider. Den ældste historisk bekendte Befolkning var Ibererne. Man antager, at Rester af dem er bevaret i Baskerne. Paa de sydlige og østlige Kyster bosatte der sig saa fönikiske og senere græske Kolonister. Fra Nord trængte Kelterne ind paa Halvøen og frembragte Blandingsfolket Keltibererne. Dette blev efterhaanden fuldstændig romaniseret fra Rom. Folkevandringstiden bragte nyt Blod, idet de germanske Suever, Alaner, Vandaler og Vestgoter overskred Pyrenæerne. Betydningsfuld for Landets Udvikling var ogsaa Arabernes Indvandring fra Nordafrika i det 8. Aarhundrede; deres Indflydelse bredte sig snart over hele Halvøen og naaede endog ind i Sydfrankrig. Først ved Slutningen af det 15. Aarhundrede blev den sidste Rest af Arabernes Herredømme brudt, og de muhammedanske Maurer blev fordrevet af de Kristne, der var trængt frem fra Nord.

Den nuværende Befolkning er et romaniseret Blandingsfolk, men dette er ingenlunde ensartet blandet; paa Grund af Forskellighederne i Landets Natur og de enkelte Landskabers Afsondrethed maa det deles i Stammer, som afviger betydelig fra hinanden i Væsen, Sprog, Sæder og Skikke. Paa det indre Højland lever Castilianeren, Typen paa den stolte Spanier, frimodig og nøjsom, men ogsaa lad og træg; han har ofte indtaget en førende Stilling, hans Dialekt er endog blevet Spaniens

Skriftsprog. En ganske anden Type er de tapre, fanatiske Aragonere eller de foretagsomme og meget virkelystne Catalanere mod Nordøst paa Halvøen. Mod Nordvest danner Galicierne, blandt hvem det keltiberiske Blod har holdt sig renest, en egen Folkestamme, og i Sydspanien har vi de muntre Andalusiere, som er stærkt orientalsk paavirkede, og i hvis Aarer der sikkert flyder meget maurisk Blod. Endelig har Kystbefolkningen mod Vest, Portugiserne, udskilt sig; de skildres som mægtige og lade, tilbøjelige til Vellevned og snaksomme.

De enkelte Landskabers Forskellighed har ogsaa haft en politisk Virkning og ført til Dannelsen af flere Stater, som ikke altid har staaet fredelig overfor hinanden, men hyppig været indviklet i Kampe om Overherredømmet. Højlandet, der geografisk behersker Halvøen, har beholdt den politiske Overvægt. Castilien danner Kernen i det nuværende *Spanien*, der tillige omfatter alle Kystegnene med Undtagelse af den vestlige, hvor *Portugal* er blevet en selvstændig Stat; dens Afsondrethed er blevet fremmet ved det utilgængelige Højland, hvis Vestrand gennemskæres af snævre Dalslugter, gennem hvilke Floderne strømmer i rivende Fald. I Pyrenæerne har desuden den lille Bonderepublik, *Andorra*, holdt sig som en Rest af den tidligere Splittelse i Staten.

I Historiens Løb har ogsaa Erhvervsforholdene stadig forandret sig paa den pyrenæiske Halvø. Det var Ertsrigdom, der hidlokkede de første Kolonister. Fønikerne drev foruden Handel ogsaa Bjergværksdrift, og ligesaa Romerne. Under Maurernes Indflydelse udvikledes Landet i Middelalderen til høj kulturel Blomstring. Ved kunstig Vanding omdannede Araberne store Omraader af det tidligere Steppeland til indbringende Ager- og Haveland. Ved Slutningen af Middelalderen vaagnede Forstaaelsen af den gunstige oceaniske Beliggenhed og førte Befolkningen ud paa Havet. Spanierne og Portugiserne blev under italiensk Ledelse dristige Søfarere og Opdagere og erhvervede sig betydelige Kolonier, der blev Kilde til uhyre Rigdom. De to Stater var imidlertid ikke mægtige nok til at beholde Førerstillingen paa Havet; de maatte snart afgive den til Franskmandene, Hollænderne og Englænderne og mistede ogsaa efterhaanden deres Kolonier. Kun Portugal har endnu et udstrakt Kolonirige, men er for svagt til at kunne udnytte det. Samtidig begyndte der paa selve Halvøen en Tilbagegang i Erhvervslivet, delvis som Følge af Rigdommen, der lammede Folkets Foretagsomhed. Forfaldet er maa-ske ogsaa blevet fremmet ved Fordrivelsen af de flittige Maurer og

Joder. Nu staar Spanierne og Portugiserne i deres Erhvervsliv og aandelige Dannelse under Befolkningen i Vest- og Mellemeuropa. Dette viser sig ved det store Antal Analfabeter, der beløber sig til 50—60 pCt. af Befolkningen. At Næringslivet staar saa lavt, skyldes ogsaa de sociale Forhold (Storejendomsbesiddelse) og de politiske Forviklinger (hyppige Uroligheder), men desuden selve Befolkningen, der er tilbøjelig til Lædighed og ikke holder af intensivt Arbejde.

Dog er de naturlige Betingelser for Erhvervslivet ikke ugunstige. Den gamle Rigdom paa ædle Metaller (Sølv) er ganske vist udtømt, men endnu ejer Halvoen værdifulde Skatte. Ved Rio Tinto i Sierra Morena udvindes der store Mængder Kobber, ved Almaden Kviksølv. Zink, Bly og navnlig Jern er ligeledes til Stede i rigt Maal. Bly og Sølv findes i den bætiske Cordillere, Jern navnlig i de baskiske Provinser og i Asturien samt i det andalusiske Bjergland. I Asturien indeholder de cantabriske Bjerge ogsaa Stenkul, dog formaar Udbyttet ikke at dække Landets Behov; men alligevel er Industrien blevet væsentlig fremmet derved. I Almindelighed er denne dog ikke betydelig, og Haandværket i det hele taget gaaet tilbage siden Arabernes Tid. Mangel paa Arbejdskraft og Kapital samt den ringe Foretagsomhedslyst og Bevægelighed hos Indbyggerne turde være Hovedgrunden hertil. Storindustri finder vi kun i det nordlige Portugal, hvor den nærmere Tilknytning til oversøiske Lande har fremkaldt Tekstil- og Jernindustri, endvidere i de baskiske Provinser paa Grundlag af Jern- og Kulforekomsten og endelig i Catalonien og Valencia, hvor Bomuld-, Uld- og Silkeindustrien blomstrer. Ogsaa Tobaks- og Cigaretfabrikationen i Sevilla har udviklet sig til en Storindustri.

Landbruget drives heller ikke intensivt overalt. Dets Udbredelse indskrænkes paa Grund af Manglen paa god Jord og paa Grund af Torken paa store Omraader. Mere end 50 pCt. af Landet er uproduktivt. Mest intensivt udnyttes Kystegnene mod Nordvest, Andalusiens delvis meget frugtbare Slette og de kunstigt vandede Landskaber i Middelhavsområdet, fremfor alt Granadas *vegas* eller *huertas*. Det Indre af Højsletten er dyrkeligt, ja endog frugtbart, mod Vest; mod Øst er den for største Delen en øde Steppe, ofte bevokset med Espartogræs. Ogsaa det tørre og hede Ebrobækkens Jordbund indtages overvejende af Steppeland, Klimaets store Mangfoldighed tillader en alsidig Dyrkning af Kulturplanter. Foruden vore Kornsorter, Frugter og Grøntsager findes her alle subtropiske, mod Syd endog tropiske Kulturplanter.

DADDELHØST I SPANIEN

Mindre gunstige er Betingelserne for Kvægavl. Kun i den fugtige og kolige nordvestlige Del tillader de saftige Enge en betydeligere Avl af Hornkvæg. Paa Mesetaens Stepper drives der fornemmelig Faareavl og paa de skovklædte Bjerge Svineavl. Desuden holdes der mange Geder; Æsler og Muldyr bruges som Ride- og Trækdyr. Da Indbyggerne fore-

Fig. 40. Tyrefægtning i Spanien.

trækker vegetarisk Kost, er der kun ringere Trang til Slagtekvæg, hvilket sikkert har hæmmet Kvægavlens Udvikling.

Jordbrugsprodukterne forbruges ikke helt i Landet selv; Overskudet fremkalder Udenrigshandelen. Der udfores Sydfrugter, Grøntsager, Vin, Olie, Kork, Esparto samt Uld og Huder; fra Portugal ogsaa levende Kvæg; derimod maa der indfores Korn. I Udførselen spiller desuden ogsaa Jordbundens Rigdom en betydelig Rolle. Der udfores Kobber, Kviksolv, Jernerts, Bly og Zink, men i Verdenshandelen indtager den pyrenæiske Halvø dog i al Almindelighed en underordnet Stilling. For det

første er dens egen Produktion ringe, og dernæst ligger den for afsondret og afsides fra det øvrige Europa. Den forbigaas af de store Dampskibsruter, i det højeste er dens Havne, saasom Lissabon, Stationer paa disse Ruter.

Noget livligere er Indenrigshandelen, der væsentlig fremmes ved de enkelte Landskabers og deres Frembringelsers Forskelligartethed; men ogsaa den indenrigske Handel besværliggøres af Landets Natur. Der mangler Samfærdselsveje, Floderne er for største Delen usejlbare, og

Fig. 41. Spansk Lastvogn.

Højlandet med sit stejle Fald mod Kysten og sine Bjerge ved Randene og i det Indre vanskelig tilgængelige. Jernbanernes samlede Længde er ikke meget over 18 000 Kilometer i det næsten 600 000 Kvadratkilometer store Land. Selv Skibsfarten er trods den udstrakte Beroring med Havel og mange fortræffelige Havne lidet udviklet; thi Havnene mangler Adgang til Opland og hyppig ogsaa Tilslutning til Verdenstrafiken. Ogsaa den forholdsvis ringe Folkemængde har virket hæmmende paa Udviklingen af Landets Erhvervsliv. Der lever paa hele Halvøen ca. 25 Mill. Mennesker, hvilket giver en gennemsnitlig Befolkningstæthed paa kun 45. Kystlandskaberne er tættest bebygget; paa Mesetaen gaar Folketætheden ned under 25. Ved Kysten eller i Kystegnene ligger ogsaa de større Byer; det er for største Delen Havnebyer eller opblomstrende

Handels- og Industribyer med stærkt Liv og en rørig og foretagsom Befolkning. Paa Mesetaen er Byerne ofte kun lidet forandret i Aarhundredernes Løb, og tit endnu omgivet af de gamle Bymure. Karakteristisk for alle spanske Byer er det store Torv, der hyppig er prydet med en plaskende Fontæne, Katedralen og Alamedaen (Promenaden) samt en Arena til de saa yndede Tyrefægtninger (Fig. 40). Husene er som i det øvrige Sydeuropa firkantede, plumpe Stenbygninger, hvis Façader kun har faa Vinduer, ofte med en blomsterprydet Baggaard (Patio) og i deres Grundrids mindende om Orienten. Spor af denne moder vi ogsaa ellers i gamle Bygninger, i Domkirkernes Stil og maaske ogsaa i Anvendelsen af kulørte Fliser (Azulejos) til Vægbeklædning. Paa Gaderne hersker der en livlig Trafik; overalt staar Grupper af snak-kende Mennesker, Handlende priser deres Varer, Æsler og Muldyr tra-ver tungt belæssede af Sted, og tohjulede Kærrer med Tre- eller Fir-spand kører forbi (Fig. 41).

NY- OG GAMMEL-CASTILIEN

Terrænforhold og vekslende Klima deler den pyrenæiske Halvø i en Række meget forskellige Landskaber, som for største Delen har gennemgaaet en selvstændig Udvikling i deres Natur, deres Erhvervsliv og Bebyggelse. Størst Udstrækning har den indre Højslette, Mesetaen.

Ud fra Midten af Mesetaen hæver sig en Række sydvest-nordøstlig liggende Bjerge, som deler den i *Ny- og Gammel Castiliens* Højsletter og derfor under eet betegnes som *de castilianske Skillebjerge*. Det er Horste af ældre Bjergarter, der gennemskæres af Brudlinier. Som Kulisser staar de enkelte Kæder ved Siden af hinanden, mod Vest Serra da Estrella, Øst derfor Sierra de Gata, derpaa Granitmassivet Sierra de Gredos, som i det 2660 Meter høje Plaza de Almanzor danner Mesetaens højeste Top, og sluttelig Sierra de Guadarama (Fig. 42), der i Pico de Peñalara er 2405 Meter høj. De har alle Karakter af Mellembjerge. Deres vinterlige Snedække er som vandgivende af stor Betydning for det tørre Højland.

Syd for Skillebjergene ligger Ny-Castiliens Højslette (6—700 Meter høj), gennemstrømmet af Tajo og Guadiana; hertil slutter sig mod Vest Estremaduras Højland, der er dybt gennemskaaret af Dale. Begge be-

grænses mod Syd af Sierra Morena, en Brudrand af det gamle Grundbjerg, som falder stejlt af mod den andalusiske Slette; denne Bjergkæde er af ringe Højde og naar kun mod Øst 1800 Meter. Mod Vest strækker denne sydlige Randtærskel sig lige til Atlanterhavet og ender i den 900 Meter høje Serra de Monchique i det portugisiske Landskab Algarve.

Fig. 42. Højlandshede i Guadarramabjergene (ca. 2000 Meter højt).

Denne *Ny-Castiliens* Højslette er et ensformigt Steppeland med Faareavl og Korndyrkning, men kun sparsomt bebygget og fattigt paa Byer. Alligevel ligger Halvoens største By her, Kongeriget Spaniens Hovedstad *Madrid* (751 000 Indb.). Sin Opblomstring skylder denne By Kong Filip II's Vilje, idet han ophøjede den til sit Lands Residensstad og derved forte Adelen og talrige Embedsmænd til den. I den følgende Tid blev den mere og mere Midtpunktet for Handel og Trafik. Herfra udstraaler nu Jernbaner til alle Halvoens Kyster og forbinder Madrid med de vigtigste Havne og tillige over Pyrenæerne med Europa. Som Residensby er den ogsaa blevet et Hjemsted for Kunst og Videnskab og har et Universitet, Museer og værdifulde Samlinger. Nu er den en anse-

lig Storby. Den ligger paa den venstre Bred af den lille Flod Manzanares, der udtørres i den tørre Sommertid. Umiddelbart ved dennes Bred ligger det stolte Kongeslot, og hertil slutter sig den vidtstrakte By med et regelmæssigt Net af Gader, afbrudt af store Pladser. Talrige Kirker, mest i Barokstil, og prægtige offentlige Bygninger pryder des-

Fig. 43. Udsigt over Madrid.

uden Byen (Fig. 43). Heller ikke mangler der et Cirkus til Tyrefægtning. I selve Byen og den nærmeste Omegn findes smukke Have- og Parkanlæg, som faar det nødvendige Vand af en Kanal fra de nærliggende Bjerge; thi Nedboren paa Mesetaen er ikke tilstrækkelig til Plantedyrkning. Den aarlige Regnmængde overstiger næppe 400 Millimeter. Klimaet i Omegnen af Madrid, som ligger 655 Meter over Havspejlet, har i det hele en subtropisk Karakter med en glødende Hede i den regnfattige Sommer (42 Gr. Maksimum) og en isnende Kulde om Vinteren (indtil 12 Gr. under Nulpunktet). Om Madrid hedder det, at der hersker 3 Maaneder Vinter og 9 Maaneder Helvede. De fjernere Omgivelser er ensformige og øde og uden nogen landskabelig Skonhed.

Kun ved Menneskets Indgriben er der ved kunstig Vanding paa Højsletten skabt Pletter med yppig Plantevækst, der ligner Oaser (Fig. 44), saaledes ved *Aranjuez* i Tajo Dalen, hvor det kongelige Lystslot ligger, omgivet af prægtige Haver. Nordvest for Madrid, ved Skillebjergenes Fod, ligger *Escorial*, der er opført af Filip II og forener Slot, Kloster og Kongegrave.

Madrid er traadt i Stedet for det gamle *Toledo*, der nu er sunket ned

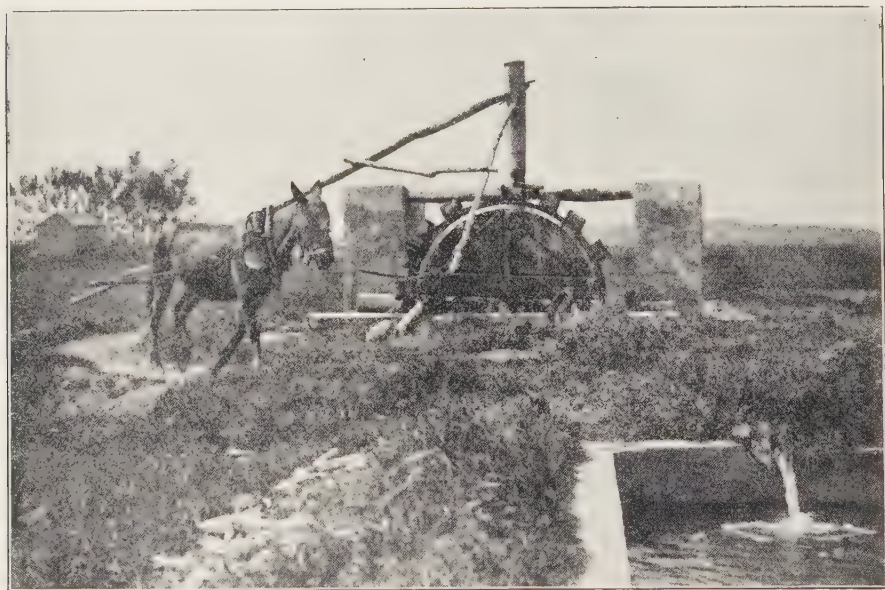

Fig. 44. Gammeldags Markvanding uden for Madrid.

til en ubetydelig By, men som kan se tilbage paa en straalende Fortid. Den var allerede paa Romernes Tid en vigtig Handelsplads, blev Sæde for de vestgotiske Konger og senere for mauriske Hovdinger og var den Gang berømt for sine Klingesmede og Silkevævere; den fik fornyet Glans som Sæde for Spaniens Primas. Den ligger ved Tajo, der her strømmer forbi i en vild Granitkloft, oven over hvilken den mauriske Kongeborg *Alcazar* ligger paa en høj Klippe; Byen er omgivet af de gamle Mure med prægtige Porte i maurisk Stil og endnu i det Indre rig paa smukke Bygninger, hvis Vægge er beklædt med Fliser (*Azulejos*) og Paneler (Fig. 45). Af Ny-Castiliens øvrige Byer har *Almaden* naaet større Betydning ved sine Zinnober- og Kviksølvgruber.

Lige saa fattigt paa Byer er Landskabet Sydost herfor, *La Mancha*, et næsten fuldstændig fladt Steppeland, der i vid Udstrækning dækkes af Esparto og fattige Græsgange, hvorpaa talrige Faareflokkke græsser, og undertiden ogsaa af Kornmarker, til hvilke der føres Vand fra Bronde ved Hjælp af utallige Vindmøller. Tyndt befolket er ogsaa *Estremaduras* Højland i den vestlige Del af Ny-Castilien; dette er paa de høje Bjergrygge bevokset med store Skove, navnlig Egeskove, hvor der drives Svineavl, medens der paa Stepperne drives en betydelig

Fig. 45. Toledo.

Faareavl (Merino-Faaret). Værd at omtale er kun Byen *Merida*, der er et Jernbaneknudepunkt, og *Badajoz*, som er en Grænsefæstning mod Portugal; de ligger begge ved Guadiana. Nord for Skillebjergene ligger *Gammel-Castiliens* Hojslette, en flad omtrent 8—900 Meter høj Slette med Duero (Douro) som Opsamlingsflod for Vandløbene, begrænset mod Nord af de cantabriske Bjerge og mod Øst af Sierra de la Demanda og Sierra del Moncayo, de sidste kun Randhævninger paa Mesetaen.

Gammel-Castilien faar mere Fugtighed og er derfor langt mere egnet til Agerdyrkning. Uoverskuelige Kornmarker breder sig over den trælose Hojslette, kun sjælden afbrudt af smaa spredte Bebyggelser. Handel og Trafik samler sig i Højlandets Midte, i *Valladolid* (77 000

Indb.), Gammel-Castiliens Hovedstad og i lang Tid de castilianske Kongers Residensby; den er endnu Sædet for en Ærkebiskop og et Universitet og har en blomstrende Industri (Uldvæverier, Jernstøberier); den fremmes i sin Udvikling ved sin Beliggenhed ved en vigtig Jernbane, som paa den ene Side forbinder den med Madrid, paa den anden med Havnen Santander. Nordøst for Valladolid ligger ved den gamle Landevej, som fører gennem Baskernes Land til Frankrig, Byen *Burgos*, hvis stærke Mure trodsede alle Arabernes Angreb og ydede de castilianske Konger sikker Beskyttelse; den er rig paa Bygningsværker fra denne Blomstringstid og har en overordentlig smuk gotisk Katedral.

EBROBÆKKENET, DE CATALONISKE BJERGE OG PYRENÆERNE

Paa den anden Side af Gammel-Castiliens nordøstlige Randbjerge sænker Ebrobækkenet sig, Aragoniens Lavland, adskilt fra Havet ved de cataloniske Bjerge. Det er en Sænkning, der skraaner fra Nordvest ned mod Sydøst, idet den samtidig udvider sig; den er opfyldt af gips- og saltholdige Aflejringer, der stammer fra en miocæn Ferskvandsso; i sin øverste Del gennemskæres den af Bjergrygge, i sin nedre er den omdannet til et Bakkeland af Vandløb, der skærer sig dybt ned.

Dette aragonske Lavland er ligeledes et øde Steppeland, hvor Nedbøren synker ned under 300 Milimeter og Dyrkning af Jorden kun er mulig ved kunstig Vanding. Dyrkningen er overvejende indskrænket til den højereliggende vestlige Del med den noget stærkere Fugtighed og de mere vandrige Floder, medens den østlige Del ofte gaar over i en vegetationsfattig, næsten ubeboet Steppe. Paa dette Halvoens eneste indre Lavland bor Aragonerne, kraftige, men træge og tunge Bønder, med ringe Industri og lidet berørt af Yderverdenen. Den eneste større By er *Saragossa* (141 000 Indb.), Aragoniens Hovedstad, der ligger ved Ebro midt i en velopdyrket, kunstig vandet Oase; den var allerede paa Romernes Tid Samlingspunkt for de over Pyrenæerpassene førende Samfærdselsveje og er nu et vigtigt Knudepunkt i det nordøstspanske Jernbanenet og som Broby ogsaa af Betydning i Krigstider; under Indflydelse af sin Beliggenhed er den tillige en opløstrende Handels- og Industriby.

Foran det aragonske Lavland ligger ud mod Middelhavet Landskabet *Catalonien*, som gennemskæres af de *cataloniske Bjerge*. Disse

begynder noget Syd for Ebros Munding og strækker sig mod Nord til Pyrenæerne, hvortil de noje slutter sig. Det er et ungt Foldeland, maa-ske en Forgrening af Pyrenærfoldningen. Længde- og Tværdale gaar igennem dem og opløser dem til Dels i enkelte Bjerggrupper; saaledes hæver sig mod Nord *Monserate*, der er bekendt som Sæde for Grals-borgen og ved sit Benediktinerkloster; det er et isoleret Bjerg paa 1234 Meters Højde, der udmærker sig ved sælsomme Klippeformer

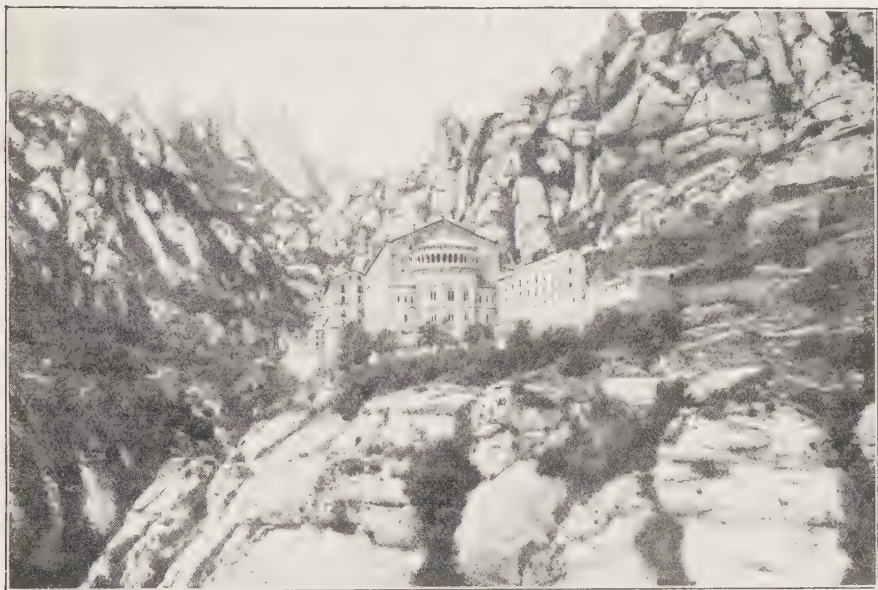

Fig. 46. Kloster paa Monferrato i Catalonien.

(Fig. 46). Ikke langt derfra hæver Sierra de Monseny sig nær ved Kysten til en Højde af 1700 Meter. Imellem lave Kystkæder og de indre Hovedbjerge ligger den frugtbare, godt bebyggede cataloniske Længdedal. Blandt de talrige Tværdale er Llobregats og Ebros de betydeligste. Den sidste gennembyder Bjergene i en snæver Kløft og har foran sin Munding dannet et udstrakt Delta, den eneste Afbrydelse paa den ellers saa ensformige Kyst, der følger Bjergenes Retning.

Ogsaa Catalonien har kun en forholdsvis ringe Fugtighed, men er ved kunstig Vanding godt opdyrket af de flittige og arbejdsomme Catalanere og giver paa Grund af det mediterrane Klima et godt Udbytte.

Foruden Korn og Vin er Oliven ogsaa almindelig. Paa Grund af den gunstige Beliggenhed og den nære Berøring med Havet har Befolkningen ogsaa givet sig af med Handel, Skibsfart og Industri og gjort denne Landsdel til den industririgeste i Spanien. Forrest staar Uld- og Bomuldsvæveri, hvortil dog kommer forskellige andre Industrier, som Forarbejdning af Læder, Fremstilling af Papir, Jernvarer og Kemikalier, i Havnebyerne Skibsbygning o. s. v. Dette Omraade er derfor tæt befolket; ved Kysten naar Befolkningstætheden næsten 200. Her er i Nærheden af Llobregats Munding opstaaet Spaniens største Havneby, *Barcelona* (710 000 Indb.), der baade udmærker sig ved Handel og Industri. Byen er amfiteatralsk opbygget ved en Bugt. Den indre By har et fuldstændig spansk Præg; den omgives af nye, regelmæssig anlagte Kvarterer, der er Sæde for Industrien eller bestaar af Arbejderboliger eller Villakvarterer. I Gaderne er der et rask pulserende Liv, der er betinget af den livlige Handel og den betydelige Industri, men ogsaa begrundet i Catalanernes Væsen (Fig. 47). Paa Grund af Industrien har Byen en stor Arbejderbefolkning og et stort, fattigt Proletariat, hvorved der hyppig opstaar sociale Uroligheder. Byen har et Universitet, videnskabelige Anstalter og Museer. Havnen har en større Trafik end nogen anden Havn i Spanien; Skibene bringer navnlig Korn, Kul, Raastoffer og Maskiner og udfører navnlig Sydfrugter, Vin og, fremfor alt, Bomuldsvarer. *Barcelona*, som stammer fra en kartaginiensisk Koloni, er nu en Storby med brede, beplantede Gader, mange offentlige Bygninger, prægtige Pladser og Anlæg. Syd for Havnen troner paa en 190 Meter høj Klippe Fæstningen Montjuich og inde i Landet hæver sig Tibidabo, til hvis 532 Meter høje Top der fører en Tandhjulsbane. Fra begge er der en herlig Udsigt over Havet, Byen og den omgivende, velopdyrkede Slette. De andre Byer i Catalonien staar langt tilbage for denne Landets Hovedstad; det er for største Delen Byer paa 20—30 000 Indbyggere, der ligeledes er i Færd med at blomstre op ved Handel og Industri. Vi skal blot nævne *Tarragona* ved Kysten, *Tortosa* ved Ebros nedre Lob og *Sabadell* og *Gerona* i Bjerglandets Længdedal.

Nordranden af Ebro Dalen dannes af *Pyrenæerne*, de mægtigste og, næst efter Sierra Nevada, ogsaa højeste Bjerge paa Halvøen. De strækker sig i en Længde af næsten 400 Kilometer fra Hav til Hav og naar en Bredde af indtil 140 Kilometer. I rumlig Udstrækning staar de saaledes betydelig under Alperne, men er en langt mere sluttet Hævning, der ikke som disse ved Længdedale er delt i enkelte Kæder, men næ-

sten kun gennemfuret af Tværdale, mellem hvilke Bjergkammen rager op som en Mur; Passerne ligger i stor Højde. Ifølge deres Opstaaen hører de til vor Verdensdels yngste Foldebjerger; Foldningen var afsluttet i den ældre Tertiær. Formodentlig skete det ophvælvende Tryk fra begge Sider, da de indre Folder er skudt over mod Nord og Syd, og Bjergene har Form af en Viftefoldning. I det Indre, Centralzonen, fremtræder ældre palæozoiske Bjergarter, gennembrudt af Granit, som Dele

Fig. 47. Bomuldsmarked i Barcelona (Bomulden prøves og pakkes).

af et gammelt forpermisk Foldebjerg, og Nord og Syd derfor bestaar Grunden af mesozoiske og gammeltertiære Lag. Efter deres Opfoldning er Pyrenæerne blevet stærkt nedbrudt af Denudation og Erosion; navnlig har Floderne paa Nordskraaningen, der faar store Regnmængde, gravet sig dybt ned og ved fortsat Erosion gennemskaaret den centrale Kæde, saaledes at Vandskellet nu er forskudt til den sydlige sedimentære Zone, paa hvilken ogsaa de højeste Bjerge ligger. Istidens Gletsjere har kun haft liden Andel i denne Omformning. Paa Grund af den ringe Højde og Klimaet, der ogsaa dengang her var mildere, var den diluviale Gletsjerdannelse lille i Sammenligning med

Alpernes. Alligevel moder vi overalt Spor af dens Arbejde i Dalenes trugagtige Form, i de brede Dalkedler, Cirkusdalene (Cirque de Gavarnie), i de enkelte høje Bjergsoer og de stejle pyramideformede Toppe. Pyrenæerne er ogsaa i Nutiden langt mindre end Alperne prydet med Firner og Gletsjere, navnlig mod Øst, hvor det tørre Middelhavsklima hersker. Snegrænsen ligger paa den varme og tørre Sydside i en Højde af 3000 Meter, paa den fugtigere og koldere Nordside i 27—2800 Meters Højde. Den klimatiske Modsætning mellem den franske og spanske Skraaning og Bjergenes Vest- og Østside giver sig ogsaa tydeligt Udslag i Vegetationen. Den spanske Side har kun en fattig Plantevækst, Afskovningen er vidt fremskreden, Bjergbække gennemfurer hyppigt de nøgne Skrænter og aflejrer mægtige Grusmasser i de lavere Dale.

Trods Bjergenes Afsluttedhed falder de i flere, i Bygning og Natur væsentlig forskellige Dele. Fra Middelhavskysten til det 1610 Meter høje Pas Col de la Perche (efter andre til Passet Puymorens) ligger *Østpyrenæerne*. Disse Bjerge, der overvejende er opbygget af palæozoiske Bjergarter og Granit, har en ringe Højde; kun mod Vest naar Toppene op over 2900 Meter. Forholdsvis lave Passer letter her Samkvemmet mellem Frankrig og Spanien. Over Col de Perthus forer en Vej i 279 Meters Højde over Col de la Perche, en anden i 1610 Meters Højde. Forst ved den vestlige Ende naar Col de Puymorens, gennem hvilket der nu er boret en Tunnel, 1931 Meter.

Midtpyrenæerne, som strækker sig til Somport Passet (1630 Meter), er langt mere afsluttede og mægtige. Deres Kamhøjde synker gennemsnitlig ikke under 2460 Meter, og talrige Toppe naar op over 3000 Meter. Bjerglandskabet er mest storslaaet i *Maladettas* Granitgruppe, hvor Pico de Aneto har en Højde af 3404 Meter og paa sine øverste Højder bærer Firner og smaa Hængegletsjere. Men ogsaa det 3350 Meter høje Mont Perdu, der ligger Vest herfor, minder om et Alpelandskab med sine Kalkvægge, der falder stejlt ned mod Cirque de Gavarnie, med sine smaa Firner og Istunger. Her skærer Rolandspasset sig ind i Bjergkammen i en Højde af 2804 Meter. Længere mod Vest aftager Toppenes Højde, Gletsjerne forsvinder, og kun paa enkelte Steder bliver smaa Snepletter liggende Sommeren over.

Endnu lavere er *Vestpyrenæerne*, hvor kun Pic d'Anie naar op over 2500 Meter, og disse har mest Karakter af Mellembjerge. Den centrale Zone af palæozoiske Bjergarter bliver her betydelig smallere, de me-

sozoiske og tertiære Lag er overvejende. Eftersom vi nærmer os til Atlanterhavet, bliver Klimaet betydelig fugtigere, hvilket giver Anledning til en rigere Vegetation. Tætte Bøgeskove dækker Skraaningerne helt op til Bjergtoppene, friske, grønne Enge muliggør en betydelig Kvæg-avl, og i Dalbundene og paa de lavere Skrænter blomsirer Agerbruget. Bjerglandet byder ogsaa Trafiken bekvemme Overgange; i Roncesvalles stiger Landevejen kun 1207 Meter op. Derfor bor Baskerne her paa begge Sider af Bjergene.

Kun Sydsiden af Pyrenæerne tilhører Spanien; denne Del, der ligger i Læ af Kammen, er for største Delen af tort Steppeland, ofte opfyldt af ufrugtbare Kalkhojflader og folgelig kun sparsomt beboet af Bønder. De øvre Regioner har kun tilstrækkelig Græs til Faar og Geder.

I Middelalderen var Bjergene Tilflugtssted for Spanierne, naar Maurerne trængte frem fra Syd. Af den Tids Stater har kun den lille Bønderrepublik *Andorra* mod Øst holdt sig indtil vore Dage; den omfatter kun 450 Kvadratkilometer med ca. 5000 Indbyggere (Fig. 48).

DET BASKISKE OG CANTABRISK-AUSTURISKE BJERGLAND

Mod Vest fortsættes Pyrenæernes unge Foldning langs Kysten som de *baskiske Bjerge*. Det er et lavt Bjergland, hvor de højeste Toppe kun naar 1500 Meter. Da de er lette at passere, danner de en vigtig Indgang for Trafiken til Spanien, som ogsaa Jernbanen Paris-Madrid benytter. De fører over til det cantabriske eller asturisk-cantabriske Bjergland, som i Almindelighed ligeledes gaar i vestostlig Retning, mod Nord følger de Havet med en stejl, af snævre Dale gennemfuret Skrænt, mod Syd derimod skraaner de jævnt ned mod Gammel-Castiliens Højland. Et Dække af mesozoiske Bjergarter ligger her over det palæozoiske Grundfjeld, der maa betragtes som en Randflage af den indre Meseta. Paa sit højeste Punkt naar Bjerget Picos eller Peñas de Europa (Fig. 49), med sine 2665 Meter næsten samme Højde som Alperne og bærer endog smaa Firnpletter i Nicher, der er indsænket paa Skraaningerne. Mod Vest drejer Bjergkæderne af mod Sydvest og danner Vandskellet mellem Miño og Duero. Paa den anden Side af Miño hæver Galiciens Bjergland sig, som opfylder hele Halvoens nordvestlige Hjørne og bryder stejlt af mod Havet mod Nord og Vest. Det er en

Fig. 48. Santa Julia i Republiken Andorra.

gammel Bjergruin, overvejende af Granit, som under Paavirkning af den større Fugtighed fra det nærliggende Hav er blevet stærkt delt af Dale og opløst i enkelte Bjergrygge og Bjerge, der naar en Højde af 1500 Meter. Vestlig gaaende Bjergrygge springer langt frem i Havet som Halvøer og skaber denne karakteristiske Bugt- eller Riaskyst, som i sin rige Udvikling minder om de nordiske Landes Fjordkyster.

De nordlige Kystlandskaber er opfyldt af Bjerge lige hen til Halvøens Vestkyst. De har et tempereret Klima af oceanisk Karakter og derfor mellemeuropæisk Vegetation, sommergrønne Skove og Enge. Her trives endnu ikke Sydfrugter.

Til Pyrenæerne slutter sig først *de baskiske Provinser*, beboet af et ejendommeligt Folk, der formodentlig er en Rest af Halvøens ældste Beboere, Ibererne, som her har holdt sig beskyttet af Bjerglandet, og som sprogligt set ikke er beslægtet med noget andet europæisk Folk. Disse Baskere eller Euscaldunac, som de kalder sig selv, og som foruden deres Sprog (Euscara) har bevaret mange gamle Sæder og Skikke, er kraftige, arbejdsomme Folk, som overvejende driver Agerbrug, Fiskeri og Skibsfart, men ogsaa yder noget dygtigt i Bjergværksdrift og

Industri. Ved deres Flid og Driftighed har de muliggjort en for Spanien stor Befolkningstæthed, der overstiger 150. Dog bliver mange Baskere tvunget til Udvandring af den truende Overbefolkning. Grundlaget for Industrien er i første Række de rige Jernertsgruber. *Bilbao* (113 000 Indb.), Hovedstad i den baskiske Provins Biscaya, skylder dem sin Udvikling. Byen er opfyldt og omgivet af Højevne, Jernstøberier, Skibsværfter og talrige andre Fabriker til Forarbejdning af Jernet, men har tillige Bomuldsspinderier, Papirfabriker o. s. v. Ved Flodtid kan Skibe naa ind til denne moderne, ganske vesteuropæiske By; de store Ocean-dampere lossere deres Ladning, mest Kul, i Udhavnen *Portugalete*. Nær ved den franske Grænse ligger den stærkt befæstede *San Sebastian* (62 000 Indb.), som med sine herlige Omgivelser og sin smukke Strand er blevet et verdensberømt, internationalt Badested.

Vest for de baskiske Provinser bliver de cantabriske Bjerge afbrudt af en Indsænkning, som aabner Vej for Trafiken til Gammel-Castiliens Højland. Ved Kysten ligger her Havnen *Santer* (72 000 Indb.), der med en Jernbane er forbundet med Valladolid og Madrid; foruden Handel har den ogsaa en betydelig Industri paa Grund af sit Oplands Rigdom paa Ertser.

Fig. 49. Picos da Europa (i Forgr. Stenhytter og runde Kvægfolde).

Derpaa følger Landskabet *Asturien*, hvis Jord ligeledes indeholder Jernertser og desuden Stenkul. Dette har atter givet Anledning til en livlig Industri, hvis Midtpunkt er *Oviedo* (69 000 Indb.), der ligger i et frugtbart Dalbækken og engang var Sæde for Leons Konger. Fra denne By fører en Jernbane mod Syd til Gammel-Castilien og mod Nord til Havnebyerne *Aviles* og *Gijon* (58 000 Indb.).

De nordlige Kystlandskaber ender mod Vest med Landskabet *Galicien*. Her danner Riaskysten gode, naturlige Havne, som paa Grund af deres fremspringende Beliggenhed gerne anlobes af de store Ocean-dampere, men ellers er af ringe Betydning, fordi de mangler Opland, og Adgangen til dem indefra er vanskeliggjort af Bjerglandet. De mest bekendte Anlobshavne er *Vigo* (53 000 Indb.) nær den portugisiske Grænse, *La Coruña* (62 000 Indb.) og *Ferrol*, der er Spaniens vigtigste Krigshavn. Indlandet har paa sine Bjergskrænter Enge og Skove, og i det frugtbare Dalbækken dyrkes der Rug og Havre og mellemeuropæiske Frugtsorter.

Ved Kysten driver Beboerne ogsaa Fiskeri og Skibsfart; dog kan Landet paa Grund af sin Fattigdom og de ugunstige sociale Forhold (Storejendomsbesiddelse) ikke ernære den voksende Befolkning. Galicierne drager derfor gerne ud i det fremmede som Arbejdere, men vender som oftest tilbage til deres Hjem. Disse Galiciere eller Galegos indtager en Særstilling, idet de er Efterkommere af keltiske Stammer blandet med romersk og suevisk Blod, og de er nærmere beslægtet med Portugiserne end med Spanierne. Det er stærke og kraftigt byggede Folk, alvorlige og tunge i deres Væsen; de bor i smaa, spredte Bebyggelser. I det Indre af Landet har kun *Santiago de Compostela* naaet nogen Betydning som et meget besøgt Valfaristssted.

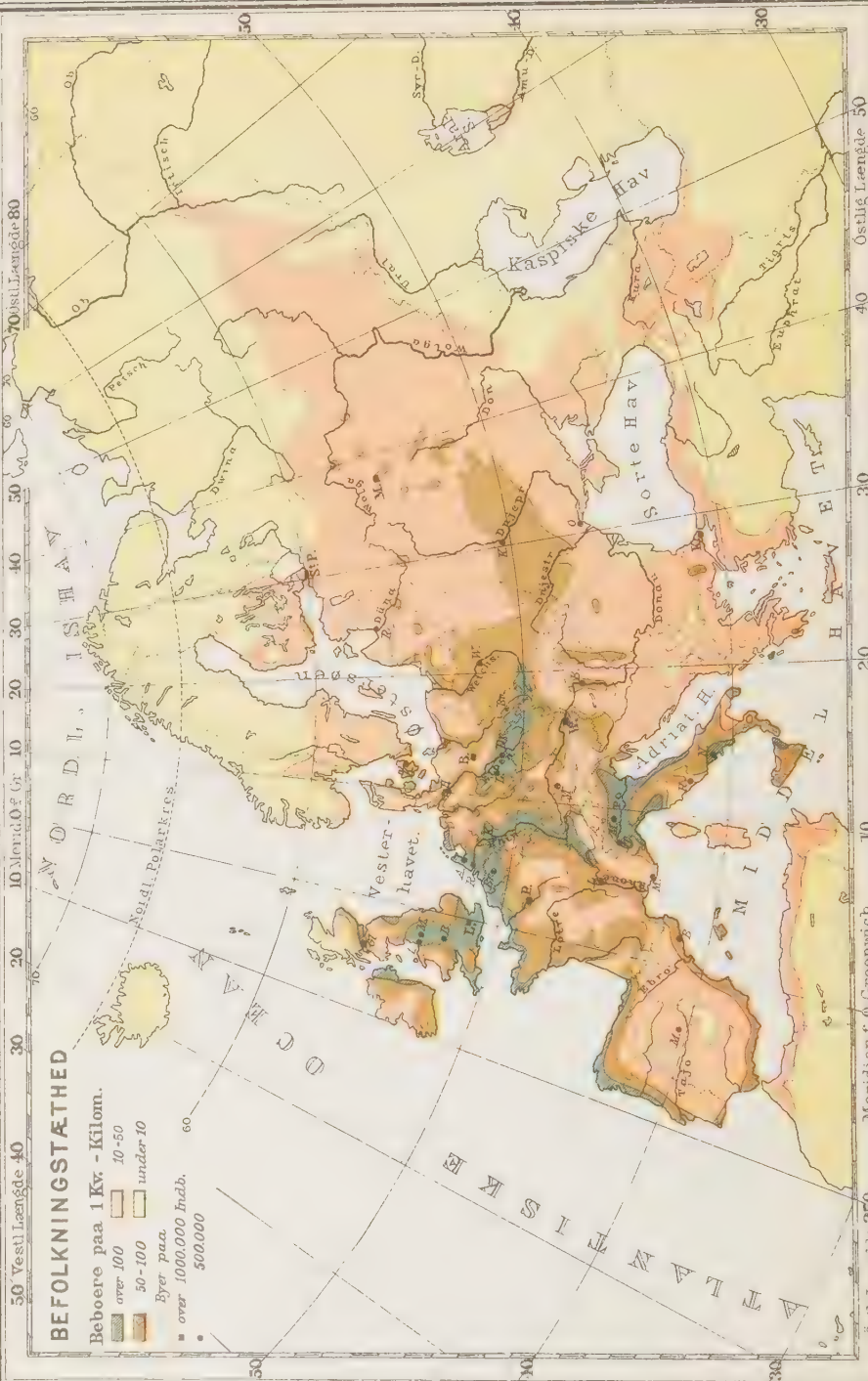
PORTUGAL

Den sydlige Del af det vestlige Kystland optager Republiken *Portugal*, hvis politiske Afsondrethed er blevet fremmet ved Mesetaens Utilgængelighed netop paa denne Side. Højlandet falder i Trin ud mod Havet og gaar delvis over i et lavt Bakkeland og Sletter, som afgrænses mod Havet af et nyere Marskland med Klitter og Strandsoer. Her ender Floderne i tragtformede Mundinger, som *Minho* og *Douro* eller i en limanagtig Udvidelse som *Tejo*. Kun de castilianske Skillebjerge

EUROPA

BEFOLKNINGSTÆTHED

Beboere paa 1 Kv. - Kilom.

Øst. Længde 350 Meridian f. Greenwich 0 250 400 600 800 1000

Geogr. Anst. von Wagner & Debes, Leipzig 0 250 400 600 800 1000

Kilometer

Maalest. 1:40.000.000

100 Kilom. i Naturen
2,5 mm paa Kortet.

strækker sig i Serra da Estrella ind paa det portugisiske Omraade. Det er det eneste høje Bjergland med næsten 2000 Meter høje Toppe. Mod Sydvest slutter der sig hertil en lav Højderyg af mesozoiske og tertiære Bjergarter, der ledsager Tejos nedre Lob, og ender i Bjergene ved Cintra, Vest for Lissabon. Mod Syd fortsættes Sierras Morenas Bjerge ind i Portugal i Serra de Monchique.

Fig. 50. Oporto, Parti fra Kajen.

Disse Bjergdrag deler Portugal i tre geografisk væsentlig forskellige Landskaber. Nord for Serra da Estrella paavirkes Landet endnu af nordvestlige Vinde, der ogsaa om Sommeren bringer rigelig Regn: derfor er Vegetationen ogsaa overvejende mellemeuropæisk, men paa Grund af den milde Vinter vokser der ofte stedsegronne Planter. Ved den rige Fugtighed tillades Dyrkningen af Korn (Rug, Hvede, Majs), Vin og Frugt. Ved Berøring med Havet, som letter Indforslen af Raastoffer, er der ogsaa opstaaet nogen Industri (Tekstilindustri). Midt-

punktet i dette Omraade og tillige dets betydeligste Havn er *Porto* (Oporto; 203 000 Indb.; Fig. 50), tidligere kaldet *Portus Cale*, der er Oprindelsen til Landets Navn. Byen ligger noget ovenfor Douros brede Munding og hæver sig malerisk paa dens højre, stejle Bred, idet den er forbundet med Flodens anden Bred ved en mægtig Bro. Mange offentlige Bygninger og Slotte, Pladser med Mindesmærker og smukke Anlæg pryder Byens Indre. Den blomstrer i første Række ved sin Handel, og

Fig. 51. Fiskemarked i Lissabon.

herfra udføres de bekendte Portvine samt Sydfrugter og Kork. Indførslen omfatter navnlig Kul, Bomuld, Petroleum og Industrivarer. I Porto er der Bomulds- og Silkevæverier, samt Korkvarefabriker, og Byen er ogsaa bekendt for sine Guldsmedearbejder. Da kun mellemstore Skibe kan naa ind til Byen paa Douro, er der ved Kysten anlagt en Udhavn, *Leixoes*. De andre Byer i Nordportugal er smaa, og kun *Coimbra* (21 000 Indb.) er bekendt ved sit allerede 1309 grundlagte Universitet, det eneste i Landet.

Syd for Serra de Estrella bliver Klimaet subtropisk, varmere og mere tørt navnlig om Sommeren, og der hersker en fuldstændig sub-

tropisk stedsegrøn Vegetation. Det Indre er sparsomt opdyrket, tørre Heder dækker Jorden i vid Udstrækning, og Landet tjener overvejende til Faareavl. Storejendomsbesiddelse forhindrer desuden Agerbrugets Udvikling og er Grunden til den sparsomme Bebyggelse. Kun ved Kysten og ved Tejo findes et mere udbredt Agerland. Ved Kysten giver desuden Fiskeriet og Udvidningen af Salt flere Erhvervsmuligheder. Her ligger med gunstig Beliggenhed ved Tejos Munding Portugals nuværende Hovedstad *Lisboa* (Lissabon, 490 000 Indb.) med en udmærket Havn, den sidste europæiske Station paa den oceaniske Trafik til Sydamerika, Afrika og Middelhavet. *Lisboa* kan rose sig af at være en af de smukkeste Byer paa Jorden; Byen ligger skønt, bygget op ad de stejle Skraaninger paa Flodens højre Bred, og Husene omgives tit af en yppig, næsten tropisk Vegetation. Den gamle By mod Øst, *Lisboa oriental*, med snævre, snavsede Gader, afgrænses af en dyb Dal, hvori den fornemme, lavereliggende Bydel breder sig langt ind i Landet, og Vest for hvilken den nye By, *Lisboa occidental*, atter hæver sig til en stor Højde. Denne Bydel har med sine brede Gader, sine prægtige Pladser og store offentlige Bygninger og Slotte et storstadsmæssigt Præg. Langs Tejo ligger først Forretnings- og Varebygninger, derpaa følger Forstæderne med smukke Villaer og Haver, som følger Floden lige til dens Munding. Her staar, som et Vartegn for Byen, et vidunderlig smukt Vagttaarn, bag hvilket det arkitektonisk skønne tidligere Kloster, Belem (Bethlehem) hæver sig. Ved Indsejlingen til Havnen ligger mod Nord Serra da Cintra med et Slot fra den mauriske Tid og herlige Parkanlæg. Paa Grund af Skibsfarten har *Lisboa* en livlig Handel, og der hersker stort Liv i Havnen og i Hovedgaderne (Fig. 51). Den portugisiske Befolkning er stærkt blandet med fremmede fra Alverdens Lande, som Handelen og Skibsfarten fører til Byen. Industrien er ret betydelig; her er navnlig Væverier, Tovværksfabriker, Lervareindustri, Korkvarefabriker og en betydelig Tilvirkning af Guldsmedearbejder. Byen har flere Akademier, Museer og Samlinger.

Paa den anden Side af Serra de Monchique kommer vi ind i det varme og solrige Sydportugal i Landskabet Algarve, et yppigt, næsten tropisk Haveland, hvor Vin og Sydfrugter trives fortræffeligt og som takket være Jordens rige Udbytte ogsaa er noget tættere befolket.

ANDALUSIEN

Algarve fører os over til det varme Sydspanien, til *Andalusien*, der bestaar af den andalusiske Slette og Højandalusien.

Den andalusiske Slette, som gennemstrømmes af Guadalquivir, er af meget ung Oprindelse. I den yngre Tertiærtid var den endnu

Fig. 52. Terrassekultur i Andalusien.

Hav og fortsattes i et Stræde til Middelhavet, saaledes at den bætske Cordillere dengang, da Gibraltarstrædet endnu ikke var aabnet, horte til Afrika. Det øvre Bækken, der er opfyldt af miocæne Aflejringer og gennemfuret af Floddale, er omdannet til et lavt Bakkeland. Ud mod Havet slutter sig hertil et yngre, næsten fladt Marskland, som til sidst gaar over i en sumpet Lavning, Marisma, der er beskyttet mod Havet af en Klitvold.

Denne Kystlavning har derfor et fugtigt, oceanisk Klima. Det Indre er derimod tørt og hedt; det er det varmeste Sommeromraade i

hele Europa. Af Naturen et tørt Steppeland er det delvis omdannet til et blomstrende Haveland ved kunstig Vanding, hvortil Guadalquivir, der udspringer paa Sierra Nevadas Snemarker, afgiver Vandet (Fig. 52); men paa de lave Højderygge og Højene, der ligger mellem de indsænkede Dale, hersker dog den ode, støvede Steppe. Paa de opdyrkede Steder modnes de herligste Sydfrugter, og foruden Oranger og Oliven trives her endog tropiske Planter som Sukkerror og Ris. Store

Fig. 53. Den øverste Kam af Sierra Nevada.

Flader dækkes af Kork-Egelunde, de lavere Marsksletter ved Guadalquivirs nedre Lob bærer udstrakte Kornmarker; tillige yder den fugtige Jordbund et yppigt Græsland, hvor de ædle andalusiske Heste eller kraftige Kamptyre græsser. Af alle Spaniens Egne har denne Landsdel længst staaet under maurisk Indflydelse, og endnu afviger Andalusieren fra de øvrige Spaniere ved sit elskværdige og livsglade Væsen. Store Vandingsanlæg og talrige Bygningsværker i Byerne, af hvilke enkelte stammer fra fonikiske Kolonier, og som alle oplevede en straalende Periode i Islams Tid, minder endnu om Maurernes for-dums Herredomme. Sletten har sin store Betydning ved det rige Udbytte, dens Jordbund giver, hvilket ogsaa har muliggjort en tættere

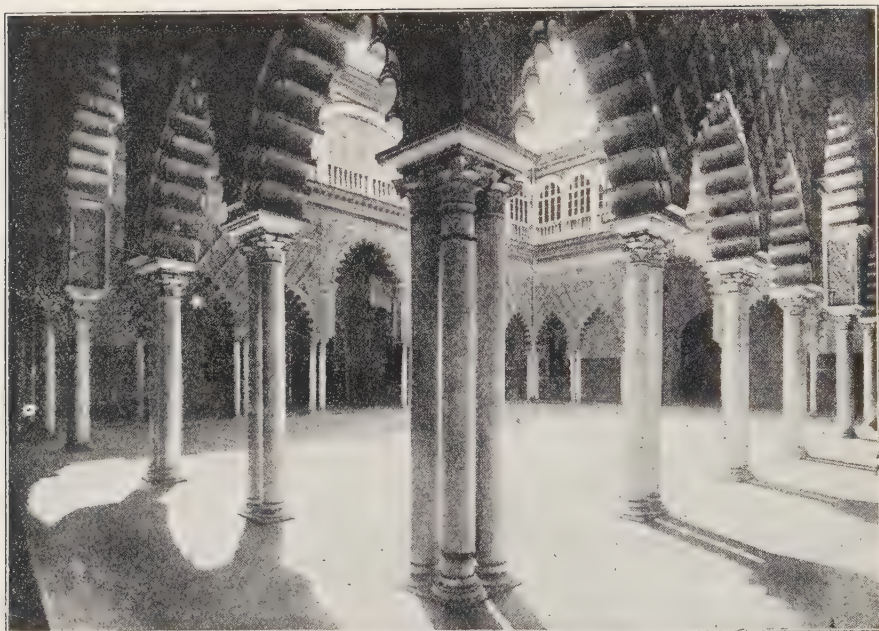

Fig. 54. Sevilla (det berømte Kongepalads Alcazar).

Bebyggelse, men navnlig ved, at den aabner Vej til Havet for det Indre af Spanien.

Cadiz (77 000 Indb.), der er grundlagt af Fønikerne og allerede paa Romernes Tid som Gades var en vigtig Havn, ligger paa en Ø, der er forbundet med Fastlandet ved en Tange, og hæver sig lysende op af det blaa Hav med sine hvide Huse, der for største Delen er opført af Marmor. Byen udfører Andalusiens Produkter og er tillige spansk Krigshavn. *Sevilla* (206 000 Indb.) maa, skønt den ligger langt inde i Landet, dog regnes for en Sostad, da ikke alt for dybtgaaende Skibe ved Flodtid kan naa ind til den paa Guadalquivir. Den blomstrede imidlertid først op som Handelsstad efter Columbus' Tid, da de spanske Solvflaader ankrede op i dens Havn. og vigtige Handelsprivilegier blev givet Byen. Den stod dog ogsaa under Indflydelse af den arabisk-mauriske Kultur, som møder os i de store Bygningsværker, Domkirken, Kongeslottet Alcazar (Fig. 54), Giraldaen, der er en gammel Minaret, og mange Privathuse, hvis Gaarde er omgivet af Mure prydet med brogede Fliser. Byen er stadig en livlig Handelsby, en Stabelplads

for Kolonialvarer og Udførselshavn for Olie, Vin og Kork samt Ertser fra det nærliggende Sierra Morena og er verdensberomt for sine store Cigaretfabriker. Den har ogsaa et Universitet. Under det arabiske Herredomme blev den langt overfløjet af *Cordoba* (74 000 Indb.), der som Kalifens Sæde indtog en fremragende Stilling i Handel og Haandværk, i Kunst og Videnskab, og var det vestlige Midtpunkt i den muhammedanske Verden. Den store fordums Moske, der nu er omdannet til en Domkirke, pryder det Indre af Byen. I det sydlige Lavland ligger uoverskuelige Vinhaver udbredt. De har fremkaldt en betydelig Vinhandel og bragt Byen *Jerez de la Frontera* (65 000 Indb.), efter hvilken den sydspanske Vin har faaet Navnet Sherry, til Blomstring og Velstand. Vest for Guadalquivirs Munding ligger *Huelva*, nær ved Mundingen af Rio Tinto; den er Udførselshavn for de Ertser, som udvindes i de Nord derfor liggende Kobbergruber.

Højandalusien er i det væsentlige den bætiske Cordilleres Omraade. Til den spanske Mesetas gamle Landmasse slutter sig her sent opstaaede

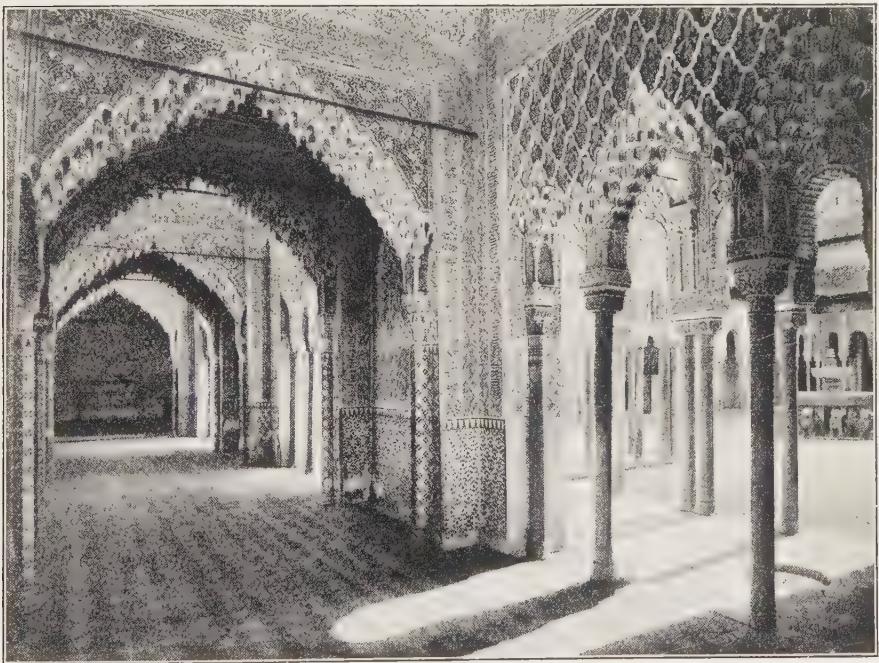

Fig. 55. Granada (Løvegaarden i Alhambra).

Foldebjergerne, der strækker sig som en umiddelbar Fortsættelse af Rif-Atlasbjergene fra Cap Tarifa ved Gibraltar Strædet til det paa Østkysten fremspringende Cap de la Nao, og i hvis Retning Pityusernes og Balearernes Øgrupper dukker op af Havet. Først i Tertiærtiden blev Lagene her foldet op og skudt over fra Syd til Nord. Den indre Side er afbrudt ud mod Middelhavet ved Fremtrængen af vulkanske Masser

Fig. 56. Orangemarked i Malaga.

og danner, ligesom Nordafrikas overfor liggende Kyst, en Stejlkyst, der er rig paa runde Bugter. Til denne indre Zone hører det højeste Punkt, det af palæozoiske Bjergarter og krystallinske Skifere opbyggede *Sierra Nevada*, som i Mulhacen stiger til 3480 Meter og i de øverste Regioner er dækket af evig Sne og endog har en lille Gletsjer (Fig. 53). Den sedimentære Yderzone udgøres af Bjerglandet Jaen. Dette dannes af mesozoiske og tertiære Lag, Kalk- og Sandsten, er kun svagt foldet, allerede stærkt nedbrudt og derfor betydelig lavere. Mellem de to Zoner og mellem Byerne Loja og Granada er der mod Vest indsenket et Tertiærbækken, la Vega, der gennemstrømmes af Genil.

Bjerglandet Jaen mod Nord er paa Grund af sin Beliggenhed i det

Indre meget varmt og tørt og opfyldes derfor overvejende af Steppe. Den Længdedel, der skiller det nordlige Bjergland fra Sierra Nevada, har ogsaa Præg af en øde Steppe. Kun Genils Bækken, Landskabet la Vega, er ved kunstig Vanding omdannet til et blomstrende Have-land. Her ligger *Granada* (103 000 Indb.), der havde sin Glansperiode under de mauriske Konger indtil 1492. Om dens fordums Glans vidner først og fremmest det eventyrligt skønne Alhambra, der troner paa en høj Klippe, med sine mange Gaarde og Haller, der oplives af plaskende Fontæner og omgives af Sojler, et Pragtstykke af orientalsk Arkitektur (Fig. 55). Byen rummer ogsaa mange andre Mindesmærker fra den mauriske Tid, saaledes det tidligere Sommerslot Generalife, og mange af de ældre Huse er i deres Anlæg og Udseende fuldstændig orientalske. Snævre og krumme Gader gaar gennem det Indre af Granada, navnlig i den ældste Del, der bebos af den fattige Befolkning, deriblandt talrige Zigeunere. Byen har en meget smuk Omegn, der ligner en yppig Frugthave.

Øst for Granadas Vega hæver Sierra Nevada sig til snedækte Højder. Gennem nogle Klipper og ensformige Græsgange kommer man herfra ned i Skovbæltet, hvor der er tyndet stærkt ud af Menneskene, og i de veldyrkede Dale; Planteverdenen bliver her mere og mere sydlandsk. Sierra Nevada adskilles fra Havet ved nogle lave Kæder; mellem disse og Sierra Nevada ligger der en frugtbar Længdedal, *Las Alpujarras*, hvis Indbyggere endnu taler en halvt maurisk Dialekt. Kæderne falder stejlt af mod den glodende hede Kyst; i en stor Bugt i Bjerglandet modnes her den fyrige Malagavin, her trives herlige Sydfrugter, ja, her dyrkes endog Bomuld og Sukkerror. Udførselshavnen for alle disse Produkter er Malaga (150 000 Indb.; Fig. 56), som ogsaa udforer de i Oplandet udvundne Ertser og er forbundet med den andalusiske Slette ved en dristig Bjergbane. Kystkæden strækker sig fra Malaga videre mod Sydvest og ender i *Gibraltars* Jurakalkklippe, som kun er forbundet med Fastlandet med en Tange. Englænderne har befæstet denne fremspringende Halvø ved Indgangen til Middelhavet og gjort den til en vigtig Støtte for deres Skibsfart; de har anlagt store Dokker og en Kulstation for deres Krigsflaade. Byen og Havnen ligger paa Vestsiden ved Algeciras Bugten. Paa den østlige Del af Spaniens Sydkyst ligger Havnebyen *Almeria* (50 000 Indb.), hvorfra ligeledes en Jernbane forer ind i Andalusien. Byen blev grundlagt af Fonikerne og blomstrede under Maurernes Herredomme; den er nu en Udførsels-havn for Druer og Sydfrugter samt Ertser.

MURCIA, VALENCIA OG MIDDELHAVSØERNE

Øst for den bætiske Cordillere breder Kystlandskabet *Murcia* sig, delvis opfyldt af Høje og lave Bjergrygge. Ogsaa her hersker der et varmt Middelhavsklima med Sommertørke og sparsom Nedbør (næppe 400 Millimeter om Aaret). Oprindeligt var det et øde Steppeland, og endnu er store Arealer bevokset med Espartogræs og kun tyndt befolket. Men Floderne, navnlig Segura, har afgivet tilstrækkeligt Vand til Overrisling af Lavningerne. Ved denne kunstige Vanding, som gaar helt tilbage til Romernes Tid, er der skabt prægtige Haveoaser, i hvilke selv Daddelpalmen kan faa modne Frugter i det hede Klima (Sommer-temperaturen stiger til 26 Gr.). Ved Byen *Elche* ligger der en hel Lund

Fig. 57. Bønder fra Murcia.

af Daddelpalmer, den største paa europæisk Grund (se Kunstbi-laget: Daddelhøst i Lunden ved *Elche*). Det kunstigt skabte Haveland er tæt befolket, over 200 pr. Kvadratkilometer (Fig. 57. Den vigtigste By er *Murcia* (141 000 Indb.), der ligger paa den venstre Bred af Segura, en Storby med brede Gader, store Pladser og Anlæg, med livlig Handel og Industri. I den omgivende Huerta drives der megen Silkeormeavl, der leverer Raastof til Silkevæveri. Murcia er ogsaa et vigtigt Knu-depunkt i det spanske Jernbanenet; derfra

fører Jernbaner gennem Bjerglandet til Madrid, Granada og de betydeligste Havne, Cartagena og Alicante. *Cartagena* (96 000 Indb.), der ligger ved en dyb Bugt, er tillige spansk Krigshavn; nær ved den ligger Byen *La Union*, der har betydelig Bjergværksdrift. *Alicante* (64 000 Indb.) er hovedsagelig Udførselshavn for Vin og Sydfrugter.

Paa Østsiden af Halvøen naar Mesetaen nær ud til Middelhavet mellem de cataloniske Bjerge og Cap de la Nao. Den har et stejlt Fald, der udjævnes noget ved fremspringende Bakkepartier; foran disse ligger der en smal Kystslette, som afsluttes ud mod Havet af Klitter og Strandsøer. Den gennemstrømmes af flere Floder, der kommer fra det indre Højland (Guadalaviar, Jucar), og hvis Vand har forvandlet den ogsaa her regnfattige, om Sommeren hede og tørre Slette til en blomstrende Huerta med Oranger og Figentræer, med Mandel- og Oliventræer, med Marker med Grontsager, Hvede, Majs, ja selv Ris. Paa dette rige og frugtbare Land bor der mere end 200 Mennesker pr. Kvadratkilometer, og Hovedstaden *Valencia* (251 000 Indb.) er vokset op til at blive Spaniens trediestørste By. Dens Indbyggere driver foruden Handel ogsaa megen Industri (Silkevæveri, Vifte-, Klæde- og Tobaksfabrikation). Byen, der har et Universitet og et Kunstakademi,

Fig. 58. Vindmølle paa Øen Mallorca.

ligger paa den højre Bred af Guadalaviar, noget ovenfor dens Munding. Den er forlængst vokset ud over den gamle Bymurs Rammer, bliver i det Indre gennemkrydset af snævre, uregelmæssige Gader, men frembyder iøvrigt med sine Pladser og Anlæg og sin Domkirke det sædvanlige Billede af en spansk By. Byens Udhavn er *Villanueva del Grao*.

Som en Fortsættelse af den bætiske Cordillere dukker Øgrupperne Pityuserne og Balearerne op af Havet, opfyldt af Bjerge og Bakker, der efter deres geologiske Bygning er et Stykke af den andalusiske Foldzone. *Pityuserne* bestaar af to Hovedøer. Ibitza og Formentera, der dels er opfyldt af Pilekrat, Buskadsøer og Pinjeskove, dels godt opdyrkede. Befolkningen driver ogsaa Fiskeri. I Storrelse bliver Pityuserne langt overgaaet af *Balearerne*; Hovedøen Mallorca er 3390 Kvadratkilometer stor, Minorca 754 Kvadratkilometer. Mallorca gennemskæres mod Nordvest af en stejl Bjergkæde, der naar en Højde af 1445 Meter. Disse Øer har et oceanisk mildt Middelhavsklima med 10 Gr. i den koldeste Maaned og 24—25 i den varmeste og en Nedbør paa 450—650 Millimeter om Aaret. Dette fremmer Dyrkningen af Jorden paa alle lavtliggende Steder af Øerne. Den flittige Befolkning har omdannet store Strækninger til et blomstrende Haveland med sydeuropæiske Frugttræer, Korn og Grøntsager. Landsbyer og Smaabyer, omgivet af Mure, opliver Landskabet, i hvilket der hist og her hæver sig Bjerge med Valfartskirker og sælsomme, ældgamle Stentaarne eller Vindmøller (Fig. 58). Mallorcas Hovedstad er *Palma* (77 000 Indb.) ved en Bugt paa Sydvestkysten, en opblomstrende By med livlig Handel. Paa Minorcas Østkyst, der er rig paa Bugter, ligger den udmærkede Havn *Mahon*, der som Støttepunkt for den spanske Flaade er befæstet.

ITALIEN

Som en langstrakt Mole skyder Halvoen Italien sig ud fra Europas Stamme, en smal Landstriben paa kun 150—200 Kilometers Bredde og mere end 1000 Kilometers Længde og i det hele lidet indskaaret. Kun mod Syd skiller Taranto Bugten Halvoerne Apulien og Calabrien, paa Østsiden springer Monte Gargano frem og paa Vestsiden ligger der nogle Øer. Mod Nord staar det i Forbindelse med Fastlandet ved Poletten, men adskilles fra det øvrige Europa ved Alpernes vældige Bue.

Ved denne Form og Beliggenhed har Italien en begunstiget Stilling i Sammenligning med de to andre sydeuropæiske Halvoer. Beliggende midt i Middelhavet kommer det i nær Berøring baade med den østlige og vestlige Del af Middelhavsomraadet og nærmer sig paa Grund af sin lange Udstrækning mod Syd ogsaa den nærliggende Verdensdel Afrika. Paa Grund af sin ringe Bredde har det en fuldstændig maritim Karakter; den største Afstand fra Havet er selv i den brede nordlige Del næppe over 150 Kilometer. Den nære Berøring med Havet forhøjes ved, at Halvøen er rig paa gode Havne; og samtidig er Italien ved Posletten knyttet langt nøjere til Fastlandet end baade den pyrenæiske Halvø og Balkanhalvøen; thi Alperne er ikke nogen sluttet Bjergmur, men gennemskæres af talrige Veje, hvor der hersker en livlig Trafik, som samler sig i den brede Poslette. Saaledes udmærker Italien sig ved sine mange Forbindelser til Lands og til Vands.

I sine Terrænforhold synes Italien meget ensartet; det gennemskæres i hele sin Længde af en eneste Bjergkæde, Appenninerne, og kaldes derfor ogsaa Appenninerhalvøen. Disse Bjerge, der er opstaaet ved en sen Foldning, slutter sig umiddelbart til Alperne og viser med sin sidste Udlober paa Sicilien over mod Atlaskæderne i Nordafrika. Foldningen fremkaldtes ved et Pres fra Sydvest, saa at Ydersiden er rettet mod Nordost og Øst. Af det vældige Foldedrag er kun bevaret den ydre Foldezone, der er opbygget af mesozoiske og tertiære Bjergarter, medens de indre Zoner er sunket ned i det tyrrhenske Hav; nogle Horste af palæozoiske og mesozoiske Bjergarter er blevet staaende tilbage, og de rager nu som Øer op af Havet (Toscanske Øer, Sardinien og Corsica) eller er føjet til Appenninerne som selvstændige Stykker (de apuaniske Alper, de toscanske Appenniner), idet Sænkningssomraaderne atter er blevet udfyldt af yngre Sedimenter og navnlig af Eruptivmasser, saaledes som det er sket i Toscana, i den romerske Campagne og i Campanien.

Brud og Sænkninger griber ogsaa ind i Appenninerne, som derved en Tid var opløst i enkelte Øer. Forst ved en Hævning blev disse atter forenede i Kvartærtiden, hvorfor ogsaa nytertiære Dannelser har stærk Del i Appenninernes Opbygning. Posletten var ogsaa i den yngste Tertiærtid dækket af Havet; den blev først til Land i Kvartærtiden. Ved den sene Hævning af Landet opstod tillige de Sletter, som nu ligger foran Appenninerne paa Indersiden. I Kvartærtiden indtraadte der dog ogsaa Forstyrrelser, hvorved det tyrrhenske Hav og Adriaterhavet fik

Fig. 59. Strombolicchio.

deres nuværende Omrids. Selv i Nutiden bliver den thyrrhenske Kyst hyppig hjemstøgt af Jordskælv, og endnu findes der virksomme Vulkaner, som Vesuv, Stromboli, Strombolicchio (Fig. 59) og Ætna (Fig. 60). Italien er Europas yngste Land. Dets sene sedimentære Bjergarter, dets nytertiære Mergel, Ler og Sand er ofte kun i ringe Grad fastliggende, og Bjergskred forekommer hyppigt.

De bringer Menneskenes Anlæg i Fare, og man kan ofte se, at Skrænterne langs Jernbanerne er muret op for at undgaa, at løse Stenmasser glider ned.

Halvøens Form er ogsaa betinget af Landets Opbygning. Nord for Adriaterhavet grænser Poslettens opskyllede Land som en flad Lavning til Havet, og Flodernes Aflejringer skyder uafbrudt Landet frem i dette. Tanger, der er opfyldt af Klitter, bag hvilke der breder sig talrige Strandsoer, danner her Kysten, afbrudt af Pos fremspringende Delta. Længere mod Syd gaar Appenninerfoldingens ydre Rand umiddelbart ud til Havet og skaber et ensformigt Kystforløb, hvorfra kun Monte Gargano springer frem, omgivet paa begge Sider af en Fladkyst med Strandsoer. Mod Vest, paa Indersiden af Foldebjergene, er Halvøen rigere udviklet; der er ofte indsænket dybe Dalbækkener i Bjerglandet, og foran det ligger smaa Kystsletter; men navnlig er Kysten selv rig paa Indskæringer, fremspringende Halvøer og Landtunger, undertiden ogsaa ledsaget af Øer. Det er den mere tilgængelige, aabne Side af

Italien og derfor geografisk den betydeligste. Det erhvervsmæssige og politiske Tyngdepunkt ligger paa denne Side.

Det Indre af Halvøen er overvejende opfyldt af Bjergland. Den eneste større Lavslette er Pobækkenet mod Nord; kun her har en store Flod kunnet udvikle sig, Po, til hvilken talrige Bifloder strømmer fra Appenninerne og Alperne; de tilfører den Vand i rigelig Mængde, navnlig fra Snemarkerne paa Alperne. Paa den smalle egentlige Halvø er der ingen Plads til større Vandløb; Floderne, selv Arno og Tiber, er smaa og desuden i den tørre Sommertid fattige paa Vand, ja, i Syditalien udtørres de endda fuldstændig en Tid lang og danner de saakaldte Fiumare. I Regntiden om Vinteren svulmer de derimod op, saa at de gaar over deres Bredder og bliver til rivende Floder, som fører vældige Grusmasser med sig ned i Dalene.

Floderne viser sig herved som umiddelbare Produkter af Klimaet; thi i Italien er vi inde i Subtropernes Bælte, der karakteriseres ved udpræget Vinterregn.¹

Kun paa Posletten regner det mere eller mindre i alle Aarets Maaneder. Den aarlige Nedbørsperiode har i Milano, foruden det subtropiske Maksimum i Begyndelsen af Vinteren, ogsaa et andet Maksimum i Maj. I det øvrige Italien falder Hovedregntiden paa Maanederne Oktober-December, og Sommeren er, navnlig i Juli, meget regnfattig, men ingenlunde regnløs. I Almindelighed tager Somme-

Fig. 60. Ætna.

rens Regnfattigdom til mod Syd og naar sit Maksimum paa Sicilien. Her er den aarlige Regnmængde ringe og overstiger næppe 500 Millimeter. Derimod er denne paa den øvrige Halvø større, end man skulde vente efter den tørre Sommer; den beløber sig næsten overalt til mere end 750 Millimeter, paa Vestsiden af Appenninerne til mere end 1000 og mod Nord endog 1500 Millimeter. Kun langs Adriaterhavet synker den igen ned under 750 Millimeter.

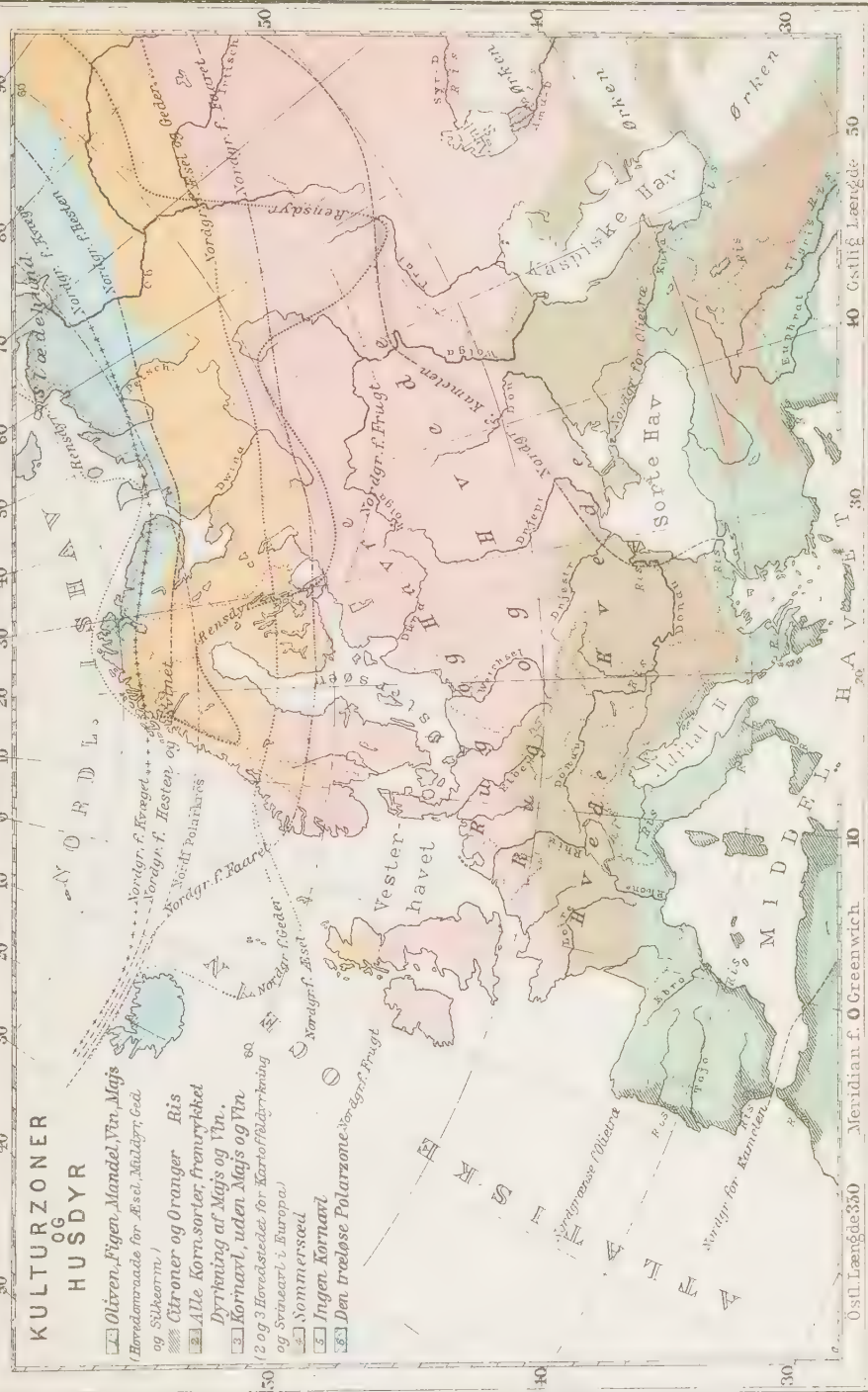
Med Hensyn til Temperaturen bestaar der ogsaa store Forskelligheder mellem Vest- og Østsiden af Halvøen og ligeledes mellem den nordlige Del, især Posletten, og den sydlige. Aarstemperaturen tager i Almindelighed temmelig ligelig til fra Nord til Syd, fra 12 til 18 Gr. Om Sommeren er Temperaturen lige høj i alle Halvøens Egne, mod Syd — navnlig i det Indre — over 25 Gr., mod Nord, selv paa Posletten, over 24 Gr. I Januar tager Temperaturen derimod betydelig til mod Syd (indtil 12 Gr. paa Sicilien), medens den paa den kontinentalt afkølede Poslette synker til et Gennemsnit af under 2 Gr. Paa denne Aarstid indtræder der imidlertid en skarp Modsætning mellem Vest- og Østkysten: langs den tyrrenske Kyst gaar Januarisotermen paa 8 Gr. helt op til Genova, ved Adriaterhavet har vi derimod allerede fra Monte Gargano under 6 Gr., ved Venezia under 4 Gr. Lejlighedsvis kan der indfinde sig Frost lige ned til Syditalien, hvor Snefald dog er sjældent og mest indskrænket til Bjergene. Paa de højeste Punkter i Appenninerne, paa Gran Sasso d'Italia (2921 Meter) findes smaa Spor af evig Sne. Karakteristisk for Italiens Klima, som for Sydeuropa overhovedet, er den altid klare Himmel, der end ikke ganske forsvinder i Regntiden, fordi Regnen som oftest kommer i korte, voldsomme Byger. Dagregn er sjælden og optræder i Almindelighed kun om Vinteren, naar der danner sig lave Lufttryk over det varme Hav. Den bekendte Scirocco staar ogsaa i Forbindelse hermed; det er en varm, fugtig Blæst, der gør Himlen overtrukket og virker udmattende og deprimerende paa Menneskene. Foruden denne fugtige og varme Scirocco giver der ogsaa en tør og hed, der stammer fra Nordafrikas glødende Ørkner, og som ved sine medførte Støv-mængder overtrækker Himlen med et gulligt Slør.

Det egentlige Middelhavsklima begynder paa Halvøen først ved Appenninerne. Posletten mod Nord har klimatisk efter sin Nedbor og Temperatur en mere kontinental, næsten mellemeuropæisk Karakter. Flora og Vegetation er derfor her mellemeuropæisk, de typiske mediterrane Planter mangler. Kun ved Bredderne af de norditalienske Soer,

EUROPA

KULTURZONER OG HUSDYR

- Oliven, Figen, Mandel, Vin, Majs
(Hovedområde for Æsel, Måldyr, Gød
og Sidskorn)
- Citroner og Oranger Ris
- Alle Kornsorter, fremrykket
dyrkning af Majs og Vin.
- Kornavl, uden Majs og Vin.
(2 og 3 Hovedsteder for Kornofhandlervinding
og Svinavl i Europa)
- Ingen Kornavl
- Den træløse Polarzone

100 Kilom i. Naturen =
2,3 num. paa Kortet

Maalet. 1:40.000.000

100 Kilom i. Naturen =
2,3 num. paa Kortet

der under Indflydelse af Terrænforholdene danner Oaser med et varmere Klima, moder vi en sydlandsk Planterverden. Det for Middelhavet saa karakteristiske Oliventræ træffer vi først Syd for Appenninerne, hvor Vegetationen er fuldstændig subtropisk, navnlig paa den vintervarme Kyst lige op til Genova. Den ægte mediterrane Flora moder vi i Syditalien i dens fulde Udvikling, med stedsegrønne, stivbladede Vækster, med Makiernes Buskformationer, med Orange- og Lemontræer og med de første Forlobere for Palmerne. Paa det indre Bjergland trænger dog ogsaa mellemeuropæiske Planter frem mod Syd. Skoven bestaar her som oftest af Bøge, enkelte Steder ogsaa af Pinjer; men den er lidet fremtrædende i Landskabet, kun ca. 10—15 pCt. af Jorden dækkes af Skov.

Dog har det ikke altid været saaledes; Italiens Planterverden har undergaaet mange Forandringer i Historiens Løb, og dens nuværende Udseende er for største Delen Menneskeværk. Italien var oprindeligt i langt højere Grad et Skovland, men Skoven faldt tidlig som Offer for Hugst. Træbestandens Tilintetgørelse er navnlig skæbnesvanger i dette sommertørre Land, fordi Plantningen af ny Skov er vanskelig, da der mangler Sommerregn, og Bjergskraaningerne mister deres Humuslag, naar de beroves deres beskyttende Vegetation. Allerede paa den romerske Republiks Tid maatte Skoven vige mere og mere for Korn-, Frugt- og Vinavl. I Kejsertiden fortsattes Skovhugsten, og Italien blev omdannet til et stort Haveland. Saadan er det forblevet til vore Dage; thi Jordens Dyrkning drives her mest i Form af Havebrug. Store Kornmarker er sjældne; man finder dem næsten kun paa den romerske Campagne og paa Sicilien.

Ogsaa Plantebestanden ændredes sammen med Jordens Dyrkning. Cyprusser (Fig. 61) og Pinjer blev først paa Kejsertiden typiske Træer i det italienske Landskab. Appelsinerne blev ogsaa først indført dengang, og Citronerne endda endnu senere, i det 13. Aarhundrede. I den nyeste Tid har desuden Agaver (Fig. 62), Opuntier og Eucalyptus faaet Borgerret her. Eucalyptustræerne blev plantet, for at de med deres stærke Vandforbrug skulde fjerne den store Fugtighed i de sumpede Lavninger.

Denne Forholdsregel skal i første Række tjene til at bekæmpe en af den italienske Befolknings værste Fjender, Malariaen, som navnlig er knyttet til Landets fugtige Lavninger, der er Ynglesteder for Anopheles Myggene, ved hvilke Sygdommen overføres. Ved Forlægning af

Sumpene haaber man at tilintetgøre disse Myg. Desuden har man grebet til mange andre Midler, da Malariaen, navnlig i Syditalien, virker meget forstyrrende paa Erhvervslivet, men det er hidtil ikke lykkedes ganske at blive Herre over denne Sygdom, der svækker Folkets Kraft.

Dyreverdenen er, ligesom Planteverdenen, fuldstændig mellemeuro-

Fig. 61. Villa Hadriana ved Tivoli (Lund af Cypresser ved det græske Teater).

pæisk i Nord- og Mellemitalien; kun i Syditalien moder vi fremmede Former som Hulepindsvinet og Flamingoen. Da Jorden er opdyrket i saa vid Udstrækning, og da Italienerne er ivrige Jægere, er Landet i Almindelighed fattigt paa Dyr. Dette gælder i særlig høj Grad om Fuglene. De talrige Trækfugle, der om Sommeren opliver vore Skove, Enge og Haver, bliver paa deres Flugt til de varme Lande skudt ned i Italien i uhyre Mængder og benyttes som Lækkerbidskener i det italienske Køkken. Den tørhede Sommer giver dog dette Land et særegent Dyreliv. Overalt smutter de vævre Firben hen over Jorden eller klatrer op ad Mure og Klipper, og ikke sjælden støder man paa en Slange. Myg

og Fluer forekommer i store Mængder og er næsten en Landeplage, og alle Vegne lyder Cikadernes Sang.

Under Indflydelse af Klimaet og den geografiske Beliggenhed har der paa Halvoen udviklet sig en særlig Befolkning, der nu er nationalt forenet, men fremvokset af en meget broget Folkeblanding. I Oldtiden boede mod Nord Ligurerne, Ræterne og Veneterne samt Etruskerne, der

Fig. 62. Pinieskov med Agaver (fra Ischia).

naaede til Toscana, paa det øvrige Omraade Italikerne og Sikulerne. Endnu før den romerske Histories Begyndelse havde græske Kolonister bosat sig i Syditalien, i Storgrækenland, og omtrent samtidig var Kelterne trængt ind i Norditalien. Paa Romertiden bragte Tilførslen af Slaver ny Blodblanding, med Folkevandringen kom Germaner, Longobarder og Goter til Italien, og i det 8. Aarhundrede bosatte Saracenerne sig paa Sicilien og i Syditalien, paa Sicilien ogsaa senere Normannerne. Men alle disse Folkeslag er gaaet op i eet Folk og fuldstændig smeltet sammen til den italienske Nation. Førind Italien efter Afslutningen af Verdenskrigen udbredte sin politiske Magt over tyske og slaviske Om-

raader, havde det indenfor sine Grænser kun forsvindende faa fremmede og ikke-italiensk talende Elementer. Dertil hører Friaulerne og nogle Sloverer i den østlige Del af Posletten.

Folket, der udgor en national Enhed, har ogsaa et fælles Skriftsprog, hvortil den toscanske Dialekt er blevet ophøjet, og slutter sig alle til den romersk-katolske Kirke. Sproget falder i mange Dialekter, der er meget forskellige fra hverandre; i Piemont taler man endnu en fransk-paavirket Dialekt, og i Syditalien er mange arabiske Ord bevaret i Folkesproget.

Italieneren er helt og holdent Sydeuropæer og tilbringer hovedsagelig sit Liv paa Gaden i livlig Samkvem med sine Nabeer; her drøftes kommunale og politiske Anliggender, hvorved hans Livlighed og Letbevægelighed træder tydelig frem. Hans Tilbojelheden til Lediggang, til dolce far niente, er bekendt, hvormed dog ikke være sagt, at han ikke kan være en flittig og dygtig Arbejder; til hans mindre heldige Egenskaber horer hans Urenlighed og Grusomhed mod Dyr. Han er ikke uden Begavelse; paa Aandslivets Omraade har Italien gentagne Gange indtaget en forende Stilling. Folkeoplysningen er dog ringe, og Antallet af Analfabeter er ret stort. Man kan ikke sjældent paa Gaden finde Folk, der falbyder deres Skrivekunst for Penge. Italieneren stiller kun faa Fordringer til Livet; han er meget nøjsom og lever overvejende af vegetabilsk Kost. Nationalretten i Norditalien er Polenta, der fremstilles af Majsmel, i Syditalien Macaroni (Fig. 63), ved Kysten *frutti di mare* (en Blanding af Muslinger, Østers, Smaakrebs, Sosnegle o. s. v.). Halvøens Beliggenhed og Afsluttethed gør sig utvivlsomt gældende paa afgørende Maade i den politiske Udvikling. Der viser sig atter og atter en Tilbojelheden til national og politisk Enhed, og Beliggenheden midt i Middelhavet giver Italien Overvægt over de andre Middelhavsstater. Derved fik det romerske Rige engang Verdensherredømmet, der bredte sig ud over Middelhavet, og over Alperne naaede til Mellem- og Vesteuropa. Senere blev omvendt Italien Maalet for fremmede Folks Magtsyge. De tyske Kejsere trængte over Alperne ind i Landet, hvorved den politiske Enhed blev tilintetgjort gennem flere Aarhundreder. Halvøen mistede ogsaa sin geografiske Betydning, da Verdenstrafiken og Verdenshandelen gik over til Atlanterhavet. Først i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede opstod der atter en samlet Stat i Kongeriget Italien, og med den politiske Sammenslutning begyndte ogsaa et nyt Opsving i Erhvervslivet. Middelhavet blev ved Aabningen af Suezkanalen atter

indfojet i det store Trafiknet, og Italien blev ved sin nære Tilknytning til det europæiske Fastlands Stamme et Udgangspunkt for den over-soiske Trafik, ogsaa for de Lande, der ligger hinsides Alperne.

Erhvervsmæssigt set er Landets Karakter væsentlig uforandret siden Oldtiden; det var og er endnu i første Række et Agerdyrkningsland. Mere end Halvdelen af Jorden udnyttes af Landvæsnet; vigtigst er Agerdyrkningen, som her begunstiges af den frugtbare Jord paa Posletten og de øvrige Lavningsomraader samt i Egne med vulkanske Af-

Fig. 63. Syditaliensk Makaronifabrik.

lejringer; desuden er der rig Mulighed for kunstig Vanding, da Flo-derne, som kommer fra Bjergene, medfører tilstrækkeligt Vand. Det varme Klima tillader Dyrkning af alle vore Kornsorter og tillige af Majs, paa Posletten endog af Ris paa Grund af den stærke Sommer-varme. Desuden trives Vin, Agrumer (Oranger, Limoner og Manda-riner) Kastanier og Figen. I Syditalien er Oliventræet stærkt udbredt, og paa Sicilien træffer vi endog Bomuld og Sukkerror. Som vi allerede har omtalt, sker Dyrkningen mest i Form af Havebrug. De smaa Mark-arealer er ofte omgivet af Nyttetræer, op ad hvilke Vinen slynger sig, hvorved Jordens Udbytte bliver betydelig forhøjet.

Kvægavlen staar meget tilbage for Agerbruget, i det sommertorre

Land mangler der Græsgange, og den frugtbare Jord bruges kun til Havedyrkning. Kun de mere nøjsomme Nyttedyr som Geder og Faar, Æsler og Muldyr avles i større Omfang. Geder og Faar er tillige Malke-dyr. De sparsomme Græsgange er ikke tilstrækkelige til Hesten, der desuden er lidet egnet til de ofte daarlige Bjergstier. Avlen af Hornkvæg er i Almindelighed indskrænket til Norditalien, hvor der i Alpedalene og paa Posletten ved Overrisling findes store Enge. Her spiller Mælke-, Smør- og Osteproduktionen en vigtig Rolle i Erhvervslivet, og en Del af disse Produkter udføres endog. Fjerkræavlen er meget udbredt; og Silkeormeavlen har desuden faaet stor Betydning i Norditalien og helt ned til Mellemitalien. Blandt Europas Stater staar Italien med Hensyn til Silkeproduktion i første Række. Til Silkeormenes Ernæring tjener Bladene af Morbærtræer, som derfor er plantet i stor Mængde.

Industrien er kun lidet udviklet, hvilket har sin Grund i den næsten fuldstændige Mangel paa Kul og Fattigdommen paa andre Mineraler, især Ertser; kun paa Elba udvindes der Jernerts i større Omfang. Sardinien leverer ligeledes noget Jern, men endnu mere Zink og Bly. Dette sidste findes ogsaa i Toscana, hvor der desuden drives Bjergværksdrift paa Kobber. Erhvervsmæssigt set er Udnyttelsen af Svojllejerne paa Sicilien dog vigtigere. Halvoen er kun rig paa Byggesten, navnlig Kalksten, derimellem meget Marmor, der i den fineste Kvalitet brydes ved Carrara (Fig. 64). Dette fortræffelige Materiale har sikkert bidraget til, at Bygnings- og Billedhuggerkunsten har naaet en saa høj Blomstring i Italien.

Industriens ringe Udvikling grunder sig ogsaa for en stor Del paa Indbyggernes Ejendommelighed. Det skorter ofte Italieneren paa Foretagsomhed og Evne til ved egen Kraft at føre Industriens Udvikling videre og stadig tilpasse den efter den moderne Teknik. Mangel paa Kapital har maaske ogsaa sinket Industriens Fremskridt.

Industriel Virksomhed mangler dog ikke ganske. De nødvendige Kul kan let tilføres Halvoen ad Sovejen eller over Alperne fra Mellem-europa. I Norditalien finder vi endog Storindustri, navnlig Bomulds- og Silkevæverier. Den fremhjælpes ved Alpeflodernes rige Vandkraft, der udnyttes i stadig større Omfang. Den industrielle Virksomhed fremmes navnlig ved, at Italienerne er en flittig og, paa Grund af deres Nøjsomhed, billig Arbejdskraft. Derfor er ogsaa saadanne Industrigrene

blomstret op, som kræver en vis Duelighed og tillige Smag og Kunstsans. Dertil horer Fremstillingen af Mosaiker, af Guld- og Sølvsmykker (Filigranarbejder), af keramiske Genstande (Majolika og Fajance) og Koralsmykker. En vis Berommelse har ogsaa Straafletningen naaet (Florentinerhatte). Ofte bliver disse Ting fremstillet i Form af Hjemmeindustri, der er vidt udbredt over hele Italien og tit er et vigtigt Bierhverv.

Industrien formaar ikke at dække Landets Behov, hvilket fremkalder en livlig Udenrigshandel; der indføres Kul, Maskiner, Industriartikler og navnlig Korn; der udføres især Olivenolie, Vin, Sydfrugter og Æg, Svovl og Marmor samt Silke- og Bomuldsvarer. Handelen, baade paa Udlandet og Indlandet, fremmes meget ved Trafikforholdene, Udenrigshandelen ogsaa ved den geografiske Beliggenhed midt i det stærkt trafike-

Fig. 64. Marmorbrud i Carrara.

rede Middelhav og den nære Beroring med Fastlandet gennem Norditalien. Kystens store Udstrækning og de mange gode Havne har tillige fremkaldt en livlig Kystskibsfart, som er til stor Gavn for Indenrigshandelen. Selve det Indre ligger aabent for Trafiken ved sine Landeveje og Jernbaner; disse overskrider og gennemskarer Bjerglandet og er ofte dristige og storslaaede Anlæg. Italienerne er fortræffelige Vejbyggere, og de har med en beundringsværdig Dygtighed overvundet de Vanskeligheder, som baade Terrænforholdene og Bjergarternes ringe Fasthed

har beredt Vejbygningen. Italien er Tunnellernes Land, selv Landevejene fører ikke sjældent gennem Bjergene.

Trods Landbrugets forende Stilling er Halvoen paa enkelte Steder overordentlig tæt befolket. I Italien, der nu udgør 309 720 Kvadratkilometer, bor 40,5 Millioner Mennesker (1925), hvilket giver en Befolkningstæthed paa 130. Dog er denne Befolkning meget ulige fordelt.

Fig. 65. Frugthandler med Æselkærre (Napoli).

Kystlandskabet Ligurien, den frugtbare Poslette, Arnodalen og Campagnen i Omegnen af Napoli er tættest beboet (mere end 200 pr. Kvadratkilometer). De sumpede, af Malaria hjemsøgte Lavninger er derimod næsten mennesketomme, og i Syditalien, paa Sicilien og Sardinien gaar Befolkningstætheden delvis betydelig under 50. Da Statistiken for Italien udviser et stort Fodselsoverskud, skulde man vente en hurtig Befolkningstilvækst; dette hindres dog ved den stærke Udvandring, som i enkelte Aar er vokset til næsten 1 Million. Grunden til denne Udvandring er for det første, i det mindste i Syditalien, de daarlige sociale Forhold og dernæst ogsaa Haabet om en hurtig Fortjeneste i Udlandet

ved at arbejde som Murere, Vejbyggere o. s. v. Af disse Udvandrere vender dog mange efter nogen Tids Forløb atter tilbage til Hjemmet.

Bebyggelsesmaaden er ogsaa meget typisk. Der findes kun sjælden Landsbyer og Enkelthuse; Italienerne bor overvejende i Smaabyer, der ofte ligger malerisk paa Toppen af et Bjerg og tidligere har været befæstet. Dette hænger sammen med de mange Krige, af hvilke Landet er blevet hjemsøgt, og som har vakt Trang til større Sikkerhed. Byerne ligner gennemgaaende hverandre: snævre, snavsede Gader med ensformige Stenhuse og fulde af Mennesker, mellem hvilke belæssede Æsler og Kærrer, forspændt med Æsler eller Muldyr, baner sig Vej (Fig. 65); en stor Del af dem er ogsaa rige paa smukke Bygninger fra gamle Dage. Kun faa af dem er vokset op til Storbyer, og disse ligger hovedsagelig ved eller i Nærheden af Kysten; i det Indre findes der kun paa Posletten og i Arnodalen store Byer.

Italien falder i tre geografisk forskellige Dele: Posletten, Appenninerhalvoen og Øerne.

POSLETTEN

Den nordlige Del af Italien optages væsentlig af Posletten, som mod Vest og Nord indrammes af Alperne, mod Syd af Appenninerne, der her nærmest løber i vestøstlig Retning.

Af Alperne hører kun de inderste Zoner til Italien. Mod Vest hæver Kæderne i Monte Rosas krystallinske Zone sig stejlt op fra Sletten; over deres Kamlinie gaar den politiske Grænse mod Frankrig. Mod Nord ledsager Posletten derimod de sydlige Kalkalpers Zone, der nu overskrides af den italienske Grænse indtil Midtalpernes Kam (Brenner). Kalkalperne viser tydelig Indvirkningen af det sydlige, mere tørre Klima; i Dalene dyrkes Vin og Frugt, og der er Lunde af Kastanier; ved de norditalienske Soer, hvis Bredder er særlig klimatisk begunstigede, dyrkes der endog Oranger og Limoner. Kalkbjergenes Sider er fattige paa Skov og dybt gennemskaaret af Dale, gennem hvilke talrige Vandløb i rivende Fald strømmer ud mod Forlandet og fylder Dalene med deres Aflejringer. Gennem disse Dale strømmede i Istiden de alpine Gletsjere, gav dem deres karakteristiske trugagtige Form og efterlod dybe, vandfyldte Bækkener, de norditalienske Soer, der i deres

Form minder os om Norges Fjorde. Foran Alperne ophobede Gletsjerne store Morænevolde, der ofte amfiteatralsk omslutter smaa Søbækkener og ledsager Foden af Bjergene som et diluvialt Bakkeland paa mere end 600 Meters Højde.

Alpe- og Appenninflodernes Sedimenter har ogsaa længere nede bredt sig over Grunden i den norditalienske Lavning, saa at den nuværende Poslette væsentlig er en Gave fra disse Vande. Paa Grund af de alpine Floders Overvægt blev derfor den dybeste Fure, i hvilken Po flyder, forskudt mod Syd og trængt nær hen til Foden af Appenninerne. Foran de alpine Morænevolde er der dernæst aflejret et bredt Bælte af løst Morænegrus, i hvilket Vandet siver ned, og hvori de rivende Vandløb har gravet dybe Dale. Saa følger der et andet Bælte af finere, leret Materiale, som i mindre Grad lader Vandet trænge igennem sig. Paa Grænsen mellem de to Bælter kommer derfor det ovenfor nedsivede Vand atter frem i talrige Kilder.

Den nuværende Podal er overvejende en ensformig Slette, der kun paa enkelte Steder afbrydes af lavt Bjergland. Mod Vest rager Monferratos Bjergland op, en ved Tanarodalen afskilt Del af Appenninerne, og mod Øst hæver sig Monti Berici (421 Meter) og Euganei (603 Meter), der begge er opbygget af yngre eruptive Bjergmasser. I vestøstlig Retning tager Dalen stadig til i Bredde og naar sluttelig Adriaterhavet i en mægtig nordsydlig Udstrækning. I samme Retning aftager Højden. Medens Pos Vandspejl ved Torino ligger mere end 200 Meter over Havet, er det ved Cremona ikke engang 50 Meter derover og ved Ferrara ligger det endog højere end det omgivende Lavland, som derfor ved Dæmninger maa beskyttes mod Oversvømmelse. Floderne selv flyder her oppe paa høje Dæmninger, og det gør et besynderligt Indtryk, naar man med Jernbanen kører højt oppe over Lavningen, og man saa, idet man kører over Floden, ser Vandspejlet komme frem lige under Banen. Posletten afsluttes ud imod Havet med sumpede Lavninger og Strandsoer; men dette opskyllede Land skyder sig stadig længere frem i Havet. Uafbrudt forer Po og de andre Floder deres Sedimenter ud til Kysten. Foran Pos Munding er aflejret et udstrakt Delta, hvorfra Havets Bølger forer Sedimenterne mod Nord og Syd og opkaster langstrakte Tanger. Lidi, hvorved Strandsoerne bliver afdæmmet fra Havet; men paa Grund af Flodernes Aflejringer bliver disse Tanger snart Dele af Landet. Saaledes er Posletten i Tidens Løb blevet betydelig udvidet, og mangan en Søstad, som f. Eks. Ravenna, er nu blevet til en Indlandsby.

Disse sumpede Lavninger er kun i ringe Grad taget i Besiddelse af Menneskene: de er kun tyndt befolket og er ofte en stor Hindring for Trafiken. Den øvrige Poslette, som er omdannet til et rigt opdyrket Land, har en tæt Befolkning, men dette opdyrkede Land har Mennesket skabt; ved storartede Overrislings- og Afvandingsanlæg er Jordbunden blevet gjort opdyrkelig. Et vældigt Net af Kanaler gennemskærer Sletten, og selv Flodernes Vandføring bliver reguleret efter bestemte Love.

Fig. 66. Domkirken i Milano.

Udviklingen af Jordens Opdyrkning er her ogsaa blevet begunstiget af Klimaet, som vel ikke er mediterrant, men dog udmærker sig ved stor Sommervarme. Det fastlandsagtige Præg i denne Del af Italien ytrer sig ganske særlig i Klimaet; her hersker varme Somre og kolde Vintre. Appenninerne lukker Posletten for en Opvarmning fra Syd, og den kolde Luft samler sig i Bækkenet, saa at Temperaturen ofte synker dybt under Frysepunktet; kun med Hensyn til Nedborens Fordeling efter Aarstiderne gør Samhørigheden med Middelhavsomraadet sig gæl-

dende, Hovedregntiden falder om Efteraaret; men det regner i alle Maaneder, og navnlig i Sommermaanederne er Nedbøren ret betydelig. Hertil svarer ogsaa Vegetationen, der, som nævnt, ingenlunde er mediterræn.

En frugtbar Jordbund, et gunstigt Klima og Menneskets Indgriben har her skabt et af de rigeste Kulturlande. I vid Udstrækning ligner Posletten en stor Have, hvortil ogsaa Dyrkningsmaaden væsentlig bidrager. Overalt er Jorden delt i smaa, af Vandrender omgivne Stykker, paa hvilke der dyrkes Hvede, Majs, Bælgfrugter, ja, selv Ris. Imellem disse staar uoverskuelige Rækker af Træer, Elme, Popler, Frugt- og Morbærtræer. Ved Overrisling er der ogsaa hyppig skabt grønne Enge, som muliggør en ikke ubetydelig Kvægavl.

Norditalien er endelig ogsaa Sæde for en livlig Industri, der hovedsagelig fremmes af Rigdommen paa Vandkraft, som navnlig de rivende Alpefloder yder i Mængde; Industrien forarbejder først og fremmest Landets Produkter, i nyere Tid ogsaa indførte Raastoffer. Fra gammel Tid blomstrer her Silkevæveri, Straafletning og Fremstilling af Musikinstrumenter. Nu findes der desuden en Bomulds- og Jernindustri. Paa enkelte Steder har Kunstindustrien naaet en særlig Udvikling; vidt bekendte er Majolika Arbejderne og den venetianske Glasindustri.

Paa Erhvervslivets Omraade staar Norditalien langt over alle andre Dele af Halvoen. Denne Forerstilling er væsentlig naaet ved den geografiske Beliggenhed og Trafikforholdene. Posletten er Samlingsplads for Trafiken over Alperne til de øvrige Lande i Europa, og derfra aabner der sig tillige Veje over Appenninerne eller mod Øst langs Kysten ned til Middelhavet. Under Indflydelse af disse Forhold har ogsaa Trafiken udviklet sig stærkt paa selve Posletten, som nu er dækket af et tæt Jernbanenet. Skønt Norditalien danner et ensartet Fastland, er det dog delt i flere Landsdele, hvis ydre Kendemærke er, at de har en Storby som deres erhvervsmæssige og politiske Midtpunkt. Mod Vest ligger Landskabet *Piemonte*, som ganske vist er mindre frugtbart, men har en særlig Betydning for Trafiken; her naar Alpevejene over Mont Cenis, Mont Genevre, Store og Lille St. Bernhard ned i Posletten. Samlingspunktet for Trafiken er *Torino* (517 000 Indb.), Romernes Augusta Taurinorum, der ligger ved Po ovenfor det Sted, hvor Dora Riparia udmunder; i forrige Aarhundrede var den længe Hovedstad i Kongeriget Sardinien, nu udmærker den sig ved sin Handel og Industri. Det er en overordentlig regelmæssig anlagt By, med brede Gader, der skærer

hverandre i rette Vinkler, store Pladser og smukke Anlæg, navnlig ved Po's Bred. Paa den anden Side af Floden hæver sig Udlobere af Bjerglandet Monferrato, kronet af Kirken La Superga, hvor Kongerne af Huset Savoyen ligger begravet. *Alessandria* (80 000 Indb.) ved Tanaro udmærker sig ligeledes ved Handel og Industri; den er tillige stærkt befæstet for at beskytte Overgangen til Genova. Ligeledes ved Tanaro ligger *Asti* (40 000 Indb.), der er bekendt for sin mousserende Vin (*Asti spumante*).

Fig. 67. Verona med Arenaen.

Betydningsfuldere er den midterste Del af Norditalien, *Lombardiet*, hvor de sydlige Alper med de smukke Søer ligger, og som ligeledes er et Samlingspunkt for vigtige Alpeveje. Hertil fører Vejene over Simplon, St. Gotthard, Splügen, Stilsfer Joch og Brenner. Den egentlige Podal er det frugtbareste og tættest befolkede Omraade i Norditalien. Foruden Landbrug findes der i Lombardiet megen Industri, og i den nyeste Tid har der i det hele taget fundet et almindeligt Opsving Sted i Erhvervs-livet. Det viser sig ogsaa tydeligt i Opblomstringen af Hovedstaden *Milano* (878 000 Indb.), den betydeligste Handels- og Industriby i Italien, der navnlig udmærker sig ved Silkeindustri. Over Alperne (St. Gotthardsbanen) staar den i noje Handelsforbindelse med det vestlige Mellemuropa; Byen er et Knudepunkt for den norditalienske Trafik

Fig. 68. Venedig.

og kan naas til Vands ad kunstige Kanaler. Allerede i Middelalderen var den en blomstrende Handelsby, og endnu minder herlige Bygninger, først og fremmest den prægtige gotiske Domkirke (Fig. 66) om denne Tid. Nu er den en moderne Storstad og har derfor mindre italiensk Præg. St. Gotthardsbanen fører mod Nord til de for deres store Skønhed højt priste Alpeseer, Lago di Como, Lago di Lugano og Lago Maggiore. Ved Foden af Alperne ligger *Bergamo* (66 000 Indb.), betydelig ved Silkehandel og -industri, og *Brescia* (102 000 Indb.), som fabrikkerer Staal- og Jernvarer. En Række Byer ligger ved Po eller i Nærheden; saaledes *Pavia* (45 000 Indb.) ved Ticinos nedre Løb; den har et gammelt Universitet og mange Kirker, og nær ved den ligger det fordums Karteuserkloster Certosa. Nedenfor Addas Udmunding i Po ligger *Cremona* (71 000 Indb.), der endnu er omgivet af en Ringmur, med smukke Kirker og Slotte; Byen er berømt for sine Violiner. Endelig ligger Fæstningen *Mantova* (41 000 Indb.) ved det nedre Løb af Mincio, der her udvider sig som en Sø.

Den østlige Del af Posletten Nord for Po optages af Landskabet *Venetia*, der overvejende er en Lavsllette, som med en Lagunekyst grænser til Adriaterhavet. Ogsaa dette Landskab er for største Delen

velopdyrket, og der ligger en Del større Byer i det. *Verona* (90 000 Indb.) blev tidlig grundlagt ved *Adige*; som stærk Fæstning bevogter den en af de vigtigste *Alpe*overgange til *Italien*, men er ogsaa betydelig ved *Handel* og *Industri* og som *Jernbaneknudepunkt*. Byen har en bevæget *Historie* og rummer mange interessante *Bygninger* fra *Fortiden*, endog fra den *romerske Tid* (Fig. 67); op over den rager endnu *Østgoter*-kongen *Theoderiks* og *Scaligernes* gamle *Borge*. Som Fæstning hører den til den bekendte Fæstningsfirkant *Verona*, *Legnano*, *Mantova* og *Peschiera*. Øst derfor ligger ved *Banen* til *Venezia* og ved *Foden* af *Monti Berici* *Vicenza* (64 000 Indb.) med smukke *Bygninger* af den i det 16. Aarhundrede levende *Arkitekt Palladio*, med *Silkevæveri* og *Straaflætning*, hvortil den veldyrkede *Omegn* leverer *Raastoffer*. *Banen* til *Venezia* fører os videre til *Padova* (118 000 Indb.) nær ved *Brenta*; den er ligeledes omgivet af et frugtbart, haveagtigt *Landskab*, endnu værnet af en *Mur* og i det *Indre* gennemskaaret af snævre, med *Løv*-gange forsynede *Gader*. Den er rig paa smukke *Bygninger*, hvorimellem *Gravkirken* for den hellige *Antonio* af *Padova*.

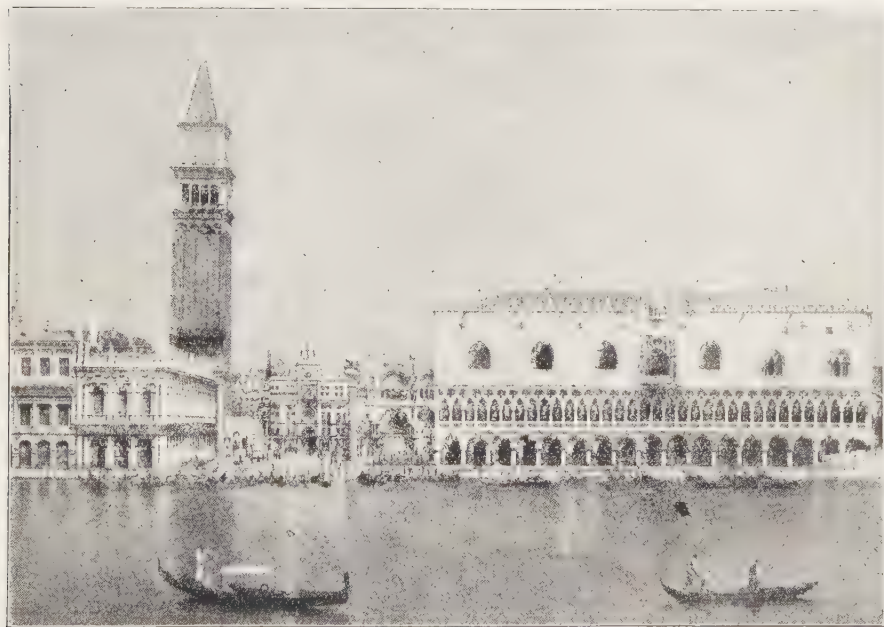

Fig. 69. Dogepaladset og Piazzettaen i Venedig.

Saa kommer vi ud i Lagunernes Omraade, korer derigennem paa en flere Kilometer lang Dæmning og naar til *Venezia* (201 000 Indb.), som hæver sig op af Vandet og gennemskæres af uendelig mange Kanaler (Fig. 68); i Byen findes der ingen Køreveje og ingen Heste, Trafiken foregaar for største Delen paa Vandet, for Personer i de gammeldags Gondoler. Husene er bygget paa Slamoer eller paa Pæleværk og støder umiddelbart ud til Kanalerne eller skilles kun fra disse ved et smalt Trin. Midt igennem Byen gaar den brede Canale Grande, Hovedtrafikaaren, der ogsaa besejles af smaa Dampere, og over hvilken Rialtbroen fører. *Venezia* har en indholdsrig Historie. Engang var den Mellemed for Handelen mellem Europa og Orienten og ydede samtidig noget betydeligt paa Haandværkets, Kunstens og Videnskabens Omraade. Efter de store Opdagelsers Tid mistede Middelhavet dog sin førende Stilling i Verdenstrafiken, den gamle Handel paa Levanten gik tilbage, og dermed mistede *Venezia* Grundlaget for sin Blomstring. I den følgende Tid gik den mere og mere tilbage, navnlig da dens Havn ikke mere svarede til Nutidens Krav. Først i den nyeste Tid er Havnen blevet gjort tilgængelig for større Skibe, og Handel og Trafik har derved faaet et nyt Opsving. Men Byen vil ikke nogen Sinde igen opnaa sin fordums Blomstring, dertil ligger den for langt borte fra Verdenstrafiken, og den er ogsaa for lidet tilgængelig fra Landet. Endnu lever den paa sin tidligere Glanstid, fra hvilken den har bevaret en Mængde smukke Kunstværker. Et stort Antal Fremmede besøger hvert Aar denne By for at glæde sig over det ejendommelige Liv paa Kanalerne og beundre de mange prægtige Minder om fordums Glans, navnlig Marcuspladsen med Dogepaladset (Fig. 69), Marcuskirken og det høje, af en Engel kronede, Klokketaarn. Ud mod Havet beskyttes Lagunen af Tanger, Lidi, som er befæstede ved Stendæmninger. Paa Lidoen ved *Venezia* er der opstaaet et meget besøgt Bade-sted. Syd for *Venezias* Lagune ligger Fiskerbyen *Chioggia*, der ligeledes er opført paa Pæle. I den nordøstlige Del af den venetianske Lavsette ligger Landskabet Friuli's Hovedstad *Udine* (59 000 Indb.) i en vinrig Egn.

Efter Verdenskrigen omfatter Italien ogsaa Halvoen Istrien med *Trieste* (249 000 Indb.), det gamle Østrigs Hovedhavn, der nu ved Told-skranker er lukket for sit egentlige Opland. *Trieste* ligger ved en Bugt af Adriaterhavet op mod Karstbjergenes stejle Skrænt, over hvilken navnlig om Vinteren den frygtede Kastevind Bora hyppigt blæser med

ødelæggende Voldsomhed. Østrigerne gjorde denne By til Udgangspunkt for deres oversøiske Handel, forbandt den med Oplandet ved to vigtige Baner over Karstbjergene, og forbedrede og udvidede stadig dens Havneanlæg. Trieste har i Løbet af det 19. Aarhundrede langt overflojet Venezia og er mellem de største Havne ved Adriaterhavet. Byen ligger malerisk op ad Bjerglandets stejle Skrænter. Sammen med Istrien kom ogsaa den østrig-ungarske Krigshavn *Polu* (49 000 Indb.)

Fig. 70. Abbazia.

til Italien, en allerede af Romerne grundlagt By, som endnu har Ruiner af Bygningsværker fra den Tid (Amfiteater, Triumfbue). Ogsaa *Fiume* (47 000 Indb.), Ungarns tidligere Handelshavn, tilhører nu med sin Omegn Italien. Den er ligeledes forbundet med sit Opland, med Buda-Pest og Wien, ved Jernbaner over de stejle Karstbjerge, Vest for Fiume ligger Badestedet *Abbazia* i henrivende Omgivelser (Fig. 70).

Italien fik efter Verdenskrigens Afslutning ogsaa en stor Del af de sydlige Alper lige indtil Brenner, det sydlige Tirol. Her ligger Byen *Bozen* (ital. Bolzano: 25 000 Indb.). Den har paa Grund af sin Belig

genhed ved Brennerpasset altid haft en betydelig Handel, der har været betinget af de omgivende Dales Rigdom paa Frugt og Vin. Desuden besøges den meget af Turister, der lokkes hid af de gamle Huse og de smukke Kirker, som pryder den indre By, og af de henrivende

Fig. 71. Oliventræer ved Gardasøen.

Omgivelser med prægtige Borge og Rosenhaver. Forstaden Gries er blevet et yndet Vinterkursted. Endnu mere bekendt som saadant er det nærliggende *Meran* ved *Adige* og den til *Reschenscheidegg* førende Vej, omgivet af Frugtlunde og Vinhaver. Helt italiensk i sin Natur og sin Befolkning er kun den sydlige Del, *Trentino*, med Hovedstaden *Trento* (*Trient*, 38 000 Indb.) i *Adigedalen*; den driver ligeledes overvejende Handel med Frugt og Vin. Her prydes *Alpernes Sydrand* af den prægtige *Lago di Garda*, i hvis dyblaa Vande de stejle

Kalkbjerge spejler sig, og paa hvis Bred vi møder de første Oranger og Oliven (Fig. 71). Ved dens Nordende ligger det meget besøgte Kursted *Riva*.

Det østlige Lavland, Syd for *Po* indtil Foden af *Appenninerne*, optages af Landskabet *Emilia*, som ender i en bred, sumpet Lavning med den store *Lagune Comacchio*, og hvis Kyst ved stærk Tilsanding hurtigt vokser ud i Havet. Fra *Appenninerne* strømmer talrige Vandløb til *Po*.

for største Delen Bjergbække med store Vandstandsforandringer, som har opdyndet store Gruskegler foran deres Udlob fra Bjergene. Langs Bjergets Fod gaar her en gammel Vej, *Via Aemilia*, hvorefter Landskabet er opkaldt, og som Jernbanen nu følger. Ved den er der opblomstret en Række Byer, som for største Delen ligger ved Steder, hvor en Dal aabner Vej ind i Bjergene. De begynder med Fæstningen *Piacenza* (59 000 Indb.) ved Po; saa kommer i en frugtbar Omegn *Parma* (69 000 Indb.), bekendt ved sit Universitet; endvidere *Reggio* (86 000 Indb.) og *Modena* (86 000 Indb.) og sluttelig *Bologna* (221 000 Indb.), som er vokset op til en Storstad takket være sin fortrinlige Beliggenhed for Trafiken. Her samles flere Veje fra Nord og føres i Fællesskab gennem Renodalen over Appenninerne til Firenze og Rom. Foruden en livlig Handel har Byen stor Industri og er beromt ved sit Universitet, som er det ældste i Europa. Til Beskyttelse af Vejen over Appenninerne er den stærkt befæstet. Byen, der er omgivet af en gammel Mur, gennemskæres af snævre Gader med Lovgange og har smukke Bygninger, navnlig fra den tidlige Renæssancetid, og prægtige Kirker. Jernbanen gaar saa videre over *Faenza*, Fajancens Hjemsted, ud til Kysten. I den brede, sumpede Kystlavning ligger *Ravenna* (77 000 Indb.), der engang var den romerske Adriaterhavsflaades Hovedhavn, men nu paa Grund af Tilsanding af den gamle Lagune er en Indlandsby, der ligger 7 Kilometer borte fra Havet og adskilles fra dette ved en Pinjeskov, Pineta. Sin Glanstid oplevede den som Sæde for de sidste romerske Kejsere og som Hovedstad i Østgoternes Rige. Herom minder endnu mange Bygninger.

Ved Pos nedre Løb har kun *Ferrara* (113 000 Indb.) naaet en større Betydning; den ligger paa det Sted, hvor der først kunde slaas Bro over Deltalavningen, var tidligere Sædet for Huset Este, som smykkede Byen med Paladser og herlige Kirker; nu er den en stille By, omgivet af et frugtbart Landskab.

APPENNINERHALVØEN

Appenninerne strækker sig gennem den egentlige Halvø i hele dens Længde; de danner ikke nogen sluttet Kæde, men veksler gentagne Gange i Retning og Opbygning og deles derfor i de nordlige, de mellemste og de sydlige Appenniner. De bærer næsten helt igennem Præg

af Mellembjerge, er fornemmelig opbygget af Kalk- og Sandsten samt Ler- og Mergellag; de er ofte stærkt afskovede, saa at de nøgne Klipper stikker frem, hyppigst af en ensformig gul Farve. Floderne fører kun i Regntiden større Vandmasser med sig; de har da et meget stridt Løb og fylder Dalene med deres Grusmasser. Bjergene lægger kun Trafiken ringe Hindring i Vejen, da de i Almindelighed er lette at over-skride.

Fig. 72. Dal i Appenninerne.

De nordlige Appenniner slutter sig direkte til Soalperne og naar til Passet Bocca Trabaria. De bestaar overvejende af tertiære Sandsten, Ler og Mergel, som undertiden gennembrydes af eruptive Masser. Man deler dem i de *liguriske Appenniner* Nord for Bugten ved Genova og i de *etruskiske Appenniner*, hvis sydostlig lobende Kæder ligger kulisseagtig bag hinanden, og i det 2165 Meter høje Monte Cimone har de nordlige Appenniners højeste Top.

De liguriske Appenniner falder stejlt af mod Middelhavet og danner her *Rivieraens* maleriske Klippekystr, der udmærker sig ved et sær-

lig mildt Vinterklima, og derfor om Vinteren er et Tilflugtssted for Rekonvalescenter. Der hersker her en prægtig subtropisk Plantevækst, hvori der ogsaa blander sig Palmer og andre tropiske Vækster, og Landskabet udmærker sig ved sin Skonhed og Farveprægt: op over det dybblaa Hav hæver de lyse Kalkklipper sig, prydet af talrige Byer, Villaer og Slotte, der ligger omgivet af mørke, stedsegrønne Træer. Dette liguriske Kystland er det tættest befolkede i hele Italien med 236 Indbyggere pr. Kvadratkilometer. De er raske og arbejdsomme Folk, der ernærer sig ved Skibsfart og Fiskeri, ved Gartneri og Haandværk.

Her ligger Italiens næststørste Sostad *Genova* (588 000 Indb.), Udførselshavn for Posletten, med hvilken Jernbaner over Appenninerne forbinder den, og tillige for en stor Del af Mellemeuropa, hvortil talrige Alpeveje forer. Fra Middelalderen til Slutningen af det 18. Aarhundrede var Republiken *Genova*, ved Siden af *Pisa* og *Venezia*, en af de største Somagter, der besad Kolonier overalt ved Middelhavet og det sorte Hav. Endnu er Byen som Havneby en af de betydeligste ved Middelhavet og stadig i Vækst paa Grund af de moderne Trafikmidler. Utallige Dampskibslinier udgaar fra den eller berorer den, og dens store, kunstig skabte Havn formaar næppe at rumme den uhyre Trafik. Paa Land er der ogsaa daarlig Plads til Byens stadige Udvidelser. Amfiteatralsk ligger Husene op ad Skraaningerne paa de omgivende Bjerge, fra hvis Højder man har en herlig Udsigt ud over Byen og Havnen. Den indre, gamle By er derfor sammentrængt paa et snævert Areal og gennemkrydses af smalle Gader med høje Huse, men den rummer en Mængde prægtige Bygninger, Kirker og Slotte fra fordums Tid. Den nye By har derimod mange smukke Gader, Pladser og Anlæg. *Genova* har foruden Handel ogsaa en livlig Industri (store Skibsværfter, Maskinfabriker, Metalvarefabriker, Silke- og Bomuldsvæverier). Byen har et Universitet og forskellige Undervisningsanstalter. Den er stærkt befæstet og omgivet af en Ring af Forter; endelig er *Genova* en meget besøgt Turistby. De Fremmede lokkes dog endnu mere af de talrige Kursteder, der ligger malerisk ved *Riviera di Ponente* mod Vest (*San Remo*, *Bordighera*) og ved *Riviera di Levante* mod Øst (*Nervi*, *Rapallo*). Hvor den sidste ender, ligger i en Bugt Italiens vigtigste Krigshavn *Spezia*.

De mellemste Appenniner er en flad Ophvælvning af Trias-, Jura- og Kridtlag og deles i de romerske Appenniner med det umbriske Bjergland mod Nord og *Abruzzerne* mod Syd (Fig. 72). Disse sidste

er et stejlt opstigende, karstagtigt Kalkmassiv; deres højeste Top, Monte Corno i Gransasso d'Italia, er med 2921 Meter hele Halvoens højeste Punkt og har smaa Pletter med evig Sne. Appenninerne naar her deres største Bredde sammen med *Sabinerbjergene*, der ligger foran dem mod Vest. Her bliver de ogsaa vanskelige at overskride paa Grund af deres Stejlhed og snævre Kløfter.

Mod Øst gaar de mellemste Appenniner direkte ud til den adriatiske

Fig. 73. Albanersøen.

Kyst, mod Vest ligger der derimod foran dem det tyrrhenske Forland, der er gennemfuret af Brud og Foldninger og delvis opbygget af ældre Bjergarter. Mod Nord slutter sig til de nordlige Appenniner *de apuaniske Alper*, en Foldezone af mesozoiske og palæozoiske Bjergarter, der er rige paa værdifuldt Marmor (Carrara). Zonen strækker sig lige til Arnodalens Sænkning. Syd derfor hæver *de toscanske Appenniner* sig, der er skilt fra Appenninerkæden ved Chiana Dalen, i hvilken Trasimenersøen ligger som den sidste Rest af den tertiære Havarm, der engang gik ind her. Disse Appenniner bestaar af Monte Chianti og de lave toscanske Ertsbjerge, hvor der fra gammel Tid drives Bjergværksdrift paa Kobber, Bly, Solv, Kviksolv og Tin. Mod Syd begynder der-

paa med Monte Amiata det mellemitalienske Vulkanomraade med udslukkede Vulkaner og flere Kratersoer (Bolsena). Hertil horer ogsaa *Albanerbjergene*, der er rige paa Kratersoer (Fig. 73). Det tyrrhenske Forland ender i Volsker Bjergene, der er opbygget af Kalkkridt. Langs Kysten breder der sig sumpede Lavninger, *Maremma*, (toscanke og pontinske Sumpe) og den romerske Campagne.

Ved Napoli begynder *de sydlige Appenniner*, som ikke danner nogen

Fig. 74. Torre del Greco, i Baggrunden Vesuv.

sluttet Bjergkæde, men er et sonderdelt Foldeland med enkelte Massiver og talrige Sænkninger. De napolitanske Appenniner strækker sig til Halvoen Calabrien; de dannes mod Øst overvejende af Tertiær, mod Vest af Jurakalk og Kridt og naar i *Malese Bjergene* 2050 Meter, i Monte Pollino endog 2271 Meter. Paa den adriatiske Side ligger Apuliens lave Kridtplateau foran disse Bjerger, og derfra hæver Monte Gargano sig isoleret paa den anden Side af den apuliske Slette. I Modsætning hertil gaar de napolitanske Appenniner paa den tyrrhenske Side ofte helt ud til Havet, og en isoleret Kalkhorst danner den langt fremspringende Halvo Sorrento. Foran Bjergene udbreder den frugtbare campanske Slette sig lige til Napoli; her kommer vi ind i et nyt vulkansk Omraade med den

endnu virksomme Vulkan *Vesuv* (Fig. 74) og til de flegreiske Marker (Campi Flegrei), der er rige paa Kraterkedler og Vulkankupler. Ogsaa paa Appenninernes Østside er yngre Eruptivmasser traadt frem, og Monte Vulture rager op som en udslukkt Vulkan.

Appenninerne ender paa den calabriske Halvo, opløst her i to krystallinske Massiver, Granitmassivet Sila og den næsten 2000 Meter høje Gnejsgruppe Aspromonte.

Uafhængig af Appenninernes Deling inddeler man ogsaa Halvoen i Mellem- og Nedre-Italien, hvortil Posletten slutter sig som Øvre-Italien. *Mellem-Italien* omfatter den nordlige Del indtil Campagnen og Monte Gargano. Det gør endnu kun et lidet sydlandsk Indtryk; thi Vegetationen bestaar ofte af sommergrønne Træer og Buske; ogsaa Agrumer mangler, men Oliven og Cypresser er typiske for Landskabsbilledet. Den østlige Del optages af Landskabet Marche, et tertiært, velopdyrket og derfor tæt befolket Bakkeland. Den eneste større By er Fæstningen *Ancona* (70 000 Indb.), der er den bedste Havn paa denne Kyst. Appenninernes vestlige Forland danner Landskabet Toscana, det gamle Etrurien; i Dalbækkenerne og Lavningerne er det et frugtbart Land; paa Skraaningerne af dets Bjerge, navnlig Monte Chianti, trives Vinen fortræffelig. Tidligere havde det megen Skibsfart, og i Middelalderen var *Pisa* (71 000 Indb.) en af Italiens mægtigste Søhandelssteder, men dens Magt blev brudt af Genova og Firenze. Da dens Havn desuden i den derpaa følgende Tid blev opfyldt mere og mere ved Arnos Aflejringer, blev Pisa en stille By inde i Landet, der kun ved sin herlige Domkirke og det berømte skæve Taarn minder om den fordums Blomstringstid. *Livorno* (119 000 Indb.), der ligger Syd for Arnos Munding, har nu overflojet Pisa; den driver en livlig Handel og en ikke ubetydelig Industri (Skibsværfter) og besøges ogsaa meget som Badested.

Toscanas naturlige Hovedstad er *Firenze* (254 000 Indb.), der ligger meget smukt i Arnodalen. Byen blomstrede op i Middelalderen ved Handel og Haandværk og var tillige et Hjemsted for Kunst og Viden-skab, navnlig paa Mediceernes Tid. Her levede og virkede Dante. Leonardi da Vinci, Michelangelo, Savonarola og andre store Mænd. Om den glimrende Fortid vidner mange prægtige Bygninger, Paladser og Kirker, derimellem den smukke Domkirke med det ved Siden af staaende Klokketaarn (Fig. 75), de pragtfulde Maleri- og Skulptur-samlinger i Palazzo Pitti og Uffizierne. Sin nuværende Forerstilling

skylder Byen vel i første Række sin Beliggenhed ved den vigtige Vej, som forer fra Norditalien over Appenninerne til Rom; den har stadig en betydelig Handel og en livlig industriel Virksomhed (Straafletning). Fremfor alt er den Maalet for Turisterne, som ikke alene lokkes hid af Kunstsakene, men ogsaa af den smukke veldyrkede Omegn (Fiesole). Ogsaa *Siena* (45 000 Indb.), der ligger i det toscanske Højland, har mange

Fig. 75. Domkirken i Firenze

værdifulde Kunstsakke fra Middelalderen, og dens gotiske Marmordomkirke er en af Italiens skønneste Bygninger.

I den østlige Del af Chiana Dalen kommer vi ind i Landskabet Umbrien, der er opfyldt af Bjerg- og Bakkeland og store Dalbækkener, med Hovedstaden *Perugia* (77 000 Indb.), som er rig paa Kunstsakke og fremragende Bygningsmindesmærker, og *Assisi*, hvor den hellige Franciskus, Grundlægger af Franciskanerordenen, er født.

Den østlige Del af det sydlige Mellemitalien optages af Højlandet Abruzzerne, den vestlige af Landskabet Latium (*Lazio*), det gamle romerske Riges Kerne. Dette Landskab gennemstrømmes af Tiber (*Tevere*), hvis nedre Lob ligger i den romerske Campagne. Til Havet græn-

ser de pontinske Sumpe, der har været stærkt hjem søgt af Malaria. Lavlandet og det lave Bakkeland er i vid Udstrækning dækket af vulkansk Tuf, og op over det rager enkelte Vulkankegler eller Grupper med mange Kratersøer (Albanerbjergene); i Modsætning til den menneskefattige Kystlavning er disse indre Egne til Dels godt opdyrkede og ofte tæt befolkede.

Fig. 76. Rom: Forum med Colosseum.

Midt paa Campagnen grundlagdes ved Tiber det gamle *Rom* (768 000 Indb.), den evige Stad, i Oldtiden Centrum for det romerske Verdensrige, fra Middelalderen for den romersk-katolske Kristenhed og fra 1871 Hovedstaden i Kongeriget Italien. Byens Historie afspejler sig tydelig i dens Ydre. Ved Siden af Ruiner fra den gammelromerske Tid rejser sig overalt herlige Bygninger fra Pavedømmets Glanstid, og omkring disse Fortidsmindesmærker har det moderne Rom udviklet sig til en fornem Storstad med mange offentlige Bygninger, brede Gader og smukke Pladser og Anlæg. Af Levningerne fra det gamle Rom er de bekendteste Forum (Fig. 76) med Ruiner af Kejserpalæerne, Colos-

seum og Caracallas Thermer. Fra Pavedømmets Tid stammer de herlige Kirker, navnlig Peterskirken (Fig. 77), og Vatikanet, Pavens Residens, samt Quirinalet, der siden 1871 er Kongeslot; i den nyeste Tid er hertil kommet de storslaaede Administrationsbygninger, Anstalter for Kunst og Videnskab, for Handel og Trafik. Desuden er Byen rig paa prægtige gamle Privatpaladser og pragtfulde moderne Villaer; dens Pladser er smykket med Mindesmærker, og paa dens Gader hersker der

Fig. 77. St. Peterskirken i Rom, til højre Vatikanet.

nu en livlig Trafik, navnlig paa Corso Umberto Primo, som ender ved Piazza del Popolo. Øst herfor hæver Monte Pincio sig, prydet med smukke Anlæg og med herlig Udsigt over Byen, den mest yndede Spadseretur for Romerne og de Fremmede, som den evige Stad lokker til sig i stor Mængde ved sine historiske Mindesmærker og rige Kunstskatte. Roms Betydning skyldes utvivlsomt i høj Grad dens geografiske Beliggenhed midt paa Mellemitaliens største Slette, der er let tilgængelig fra alle Sider. Den er opstaaet paa det Sted ved Tiber, hvor Floden endnu kan overskrides, og hvor den ogsaa engang kunde naas fra Havet af smaa Fartøjer, og hvor det bakkede Land frembød en

Fig. 78. Via Appia paa Campagnen.

god Byggegrund. I Oldtiden var den bygget paa syv Hoje, nu omfatter den elleve. Sin Forbindelse med Havet har den nu ganske mistet, men i umiddelbar Nærhed ligger nu Havnebyerne Civitavecchia og Porto d'Ancio. Den nærmeste Omegn er den ensformige Campagne, hvorigennem den gamle Via Appia fører (Fig. 78). Værdifulde som Sommeropholdssteder er de nærliggende Bjerge. (Albanerbjergene, Tivoli), som tillige forsyner Byen med det nødvendige Drikkevand.

Syd for Latium begynder Nedre Italien, det gamle Storgrækenland, som overvejende er opfyldt af Bjerge, foran hvilke der kun i Campanien og Apulien er et lavt Forland; i sin Vegetation og sin Befolkning er det helt sydeuropæisk, men med et kun i ringe Grad udviklet Erhvervsliv.

Paa den tyrrhenske Side kommer vi først ind i Landkabet Campania, hvis Kyst ved Indsænkning af Havet er rigt udviklet, og hvis Indre er præget af en Mængde vulkanske Dannelser. Mod Nord breder den campanske Slette sig ved Kysten, Volturnos Markland. Det sydlige Omraade er derimod overvejende opbygget af vulkansk Aske og Tuf-

arter fra de endnu virksomme Vulkaner, og paa Halvøen Sorrento er der fremspringende Kalkhorste fra Appenminerne. I Napolibugten griber Havet dybt ind i Landet, indrammet mod Nord af de flegreiske Marker og den vulkanske Ø Ischia (Fig. 79) og mod Syd af den stejle Halvø Sorrento og den derfra adskilte Ø Capri, mod Øst afsluttet af Vesuvus 1223 Meter høje Vulkankegle, fra hvis Topkrater der næsten bestandig opstiger mægtige Røgskyer. Ved Nordenden af denne Bugt ligger Napoli, den folkerigeste Havnestad i Italien, og med Rette prist for sin skønne Beliggenhed. Byen og dens Omegn frembyder et farveprægtigt Billede: fra det dybblaa Hav hæver den stejle Breds næsten hvide Kalksten eller Tufvægge sig, hist og her afbrudt af den subtropiske Vegetations morkegrønne Lov og oplivet ved de malerisk indstroede Smaabyer, hvis hvidkalkede Huse med deres røde Tegltag føjer nye Farvetoner til Helheden; alting ligger badet i det stærkeste Sollys, som straalet ned fra Himlen, der næsten altid er blaa, Midt i dette herlige Landskab ligger *Napoli* (858 000 Indb.), med sine Huse bygget op ad Skraaningerne paa de omgivende Bjerge, sin livlige Havn og sine Forstæder med de smukke

Fig. 79. Ischia.

Haver. Byens Indre er mindre tiltalende; snævre, snavsede Gader med høje Huse og en tæt Menneskevrimmel gennemkrydser den gamle By, og kun sjælden træffer man en smuk Bygning eller et seværdigt Mindesmærke. Ved sin fortræffelige Havn er Napoli blevet en vigtig Handelsby, tillige Anløbshavn for mange Dampskibslinier og Udgangspunkt for Italiens stærke Udvandring. I nyere Tid har ogsaa Industrien udviklet sig stærkere, navnlig Fabrikationen af Macaroni og Fremstilling

Fig. 80. Ædilernes Hus i Pompeji, ødelagt ved Vesuv's Udbrud Aar 79 f. Chr.

af Koral- og Lavaarbejder. Fremfor alt er Napoli imidlertid Midtpunktet i en overordentlig frugtbar og tæt befolkede Landsdel, Italiens Have, rig paa Byer, af hvilke vi her kun skal nævne *Pozzuoli*, Krigshavnen *Portici*, *Castellamare* og *Sorrento* ved Napolibugten, det henrivende beliggende *Amalfi* og *Salerno* (55 000 Indb.) ved Salernobugten og Krigshavnen *Gaeta* ved Bugten af samme Navn. Foruden af Landskabets Skønhed lokkes ogsaa aarlig mange Fremmede til Napoli først og fremmest af Vesuv, til hvis Top en Tandhjulsbane fører op, og dernæst af Herculaneum og Pompeji, de romerske Byer, der blev begravet ved et Udbrud i Aaret 79 efter Kristi Fødsel og nu atter er udgravet (Fig. 80);

endelig er der de flegreiske Marker med Solfatara og Hundegrotten, samt Pozzuoli Bugten med de fremspringende Forbjerge Posilippo og Miseno. Særlig besøgt bliver Klippeøen Capri, der er omgivet af Klippe-skær og rig paa Grotter (den blaa Grotte).

Den østlige Del af Nedre Italien omfatter Landskabet Apulien, der overvejende er et Lavland. Jordbunden, der er dannet af Tertiær, er lidet frugtbart, men dog tæt befolket ved Kysten; paa det højere Pla-

Fig. 81. Mare morto, set fra Cap. Miseno.

teau er der for største Delen kun magre Græsgange til Faareavl. Dette Landskab har flere gode Havne, og langs Adriaterhavets Kyst staar det i Forbindelse med Norditalien og over Appenninerne med Vestitalien. De vigtigste Havne er *Bari* (146 000 Indb.), der ved Handel og Industri er vokset op til en Storby, og Syd derfor *Brindisi*, der paa Grund af sin fremskudte Beliggenhed er den vigtigste Havn for Post- og Persontrafiken til Ægypten og Indien. I det Indre har kun *Foggia* (86 000 Indb.) naaet en større Betydning som Jernbaneknudepunkt. Ved den Bugt, som skiller den apuliske og den calabriske Halvø, ligger

Havnebyen *Taranto* (107 000 Indb.). Oldtidens Tarentum, der er et vigtigt Støttepunkt for den italienske Krigsflaade.

Nord for Taranto Bugten breder Landskabet Basilicata sig, et tørt, vandfattigt Land, der kun har sparsomme Græsgange. Det hjemsoiges desuden meget af Malaria og er derfor kun tyndt befolket. Af ringe Betydning er ogsaa Halvoen Calabrien; den er opfyldt af høje Bjerge, som for største Delen naar helt ud til Havet med stejlt Fald, og kun ved Bugterne giver Plads for smaa Kystlavninger. Det af Brud gennemfurede Land hjemsoiges af hyppige Jordskælv, hvorved hele Byer undertiden tilintetgores og Tusinder af Mennesker mister Livet. De nuværende Byer er derfor ofte meget nye; Bebyggelserne ligger overvejende i Bjergene, thi hertil trak Befolkningen sig tilbage i tidligere Aarhundreder, da Kysten blev truet af Sorovere. Der er kun faa Havne, og Landet er kun lidet opdyrket. Den eneste større Havneby er *Reggio* (66 000 Indb.) ved Messina Strædet, Udgangspunkt for Trafiken til Sicilien og sat i Forbindelse med det lige overfor liggende Messina ved en Dampfærge. Byen ligger omgivet af rige Frugthaver med Vin og Agrumer.

ØERNE

Til den calabriske Halvo slutter sig Øen Sicilien, som er den største af de italienske Øer, idet dens Areal er 25739 Kvadratkilometer. Den er ogsaa i sin Opbygning delvis en Fortsættelse af den calabriske Halvo og kun skilt fra denne ved Messina Strædet. De nordlige, næsten 2000 Meter høje Bjerge, tilhører Appenninernes Foldezone; de bestaar mod Øst, ligesom Aspromonte, af krystallinske Bjergarter, mod Vest af mesozoiske Kalksten. Mod Nord falder de stejlt af mod Havet og danner en Kyst, rig paa Bugter. Mod Syd ligger der foran dem et overvejende af tertiær Ler og Mergel opbygget Bakkeland, som skraaner ud mod Havel og ender i en ensformig Kyst. Nærved Kysten hæver den vældige, endnu virksomme. Vulkan *Ætna* sig, som med sin 3313 Meter høje Top er Italiens højeste Bjerg. Sicilien har, takket være sin Beliggenhed et meget mildt Klima. I Juli stiger Temperaturen til 25 Gr., i Januar synker den i Almindelighed ikke under 10 Gr. Selv tropiske Planter som Sukkerrør og Bananer kan trives her, men der behøves kunstig Overrisling, da Sommeren er næsten regnlos. Vinterregnen falder der-

RUINER AF DET GRÆSKE TEATER VED TAORMINA

imod rigelig og muliggør, navnlig paa det frugtbare Bakkeland, en indbringende Kornavl (Hvede). Allerede i Oldtiden var Sicilien et Kornkammer for det romerske Rige. Paa Nordkysten danner Dalenes Udmundinger og de smaa Sletter ved Bugterne prægtige Frugthaver med Orangelunde, navnlig ved Conca d'Oro (Guldmuslingen) ved Palermo. Af Betydning i Erhvervslivet er ogsaa Silkeormeavlens og Kystfiskeriet

Fig. 82. Have i Monreale ved Palermo.

(Tunfisk og Svampe); derimod er Industrien kun lidet udviklet. Bakkelandet rummer en værdifuld Skat i sine Svojllejer, der ganske vist kun bliver udnyttet paa en meget primitiv Maade. I det hele taget staar Sicilien meget tilbage, i Landvæsnet paa Grund af de ugunstige sociale Forhold (Storejendomme) og ellers paa Grund af sin Befolknings ringe Oplysning og Livets Usikkerhed (Roveruvæsen). Dette sidste har ført til, at Indbyggerne hovedsagelig har bosat sig i Byer. Antallet af mellemstore og smaa Byer er paafaldende stort ligesom Folketætheden, der med 147 langt overgaar det samlede Italiens. Den centrale Beliggenhed i Middelhavet og den tidlige Bosættelse af Kolonister, som blev lokket

hid af den frugtbare Jord (Fønikere, Grækere, Kartaginiensere, Romere, Arabere og Normanner) har her skabt en stærk Folkeblanding, som endnu gør sig gældende hos Sicilianeren.

Da Sicilien har en livlig Sohandel og en stor Kystskibsfart, ligger alle de større Byer ved Havet. Den største Havn er Hovedstaden *Palermo* (424 000 Indb.), der ligger i en Bugt paa Nordkysten midt i den allerede omtalte Frugtslette *Conca d'Oro*, malerisk omgivet af nøgne Kalkbjerge, af hvilke *Monte Pelegrino* springer langt frem i Havet som en Halvo. Byen har en betydelig Handel, og i første Række udfører den Jordbrugsprodukter. Paa Grund af sit milde Klima benyttes den meget som Vinterkursted for Folk med Lungesygdomme. Den har mange smukke Bygninger fra sin tidligere Glanstid, mange Kirker, Paladser og offentlige Bygninger; i dens Omegn ligger *Monreale*, der med sin prægtige, i det 12. Aarhundrede opførte Domkirke i normannisk-siciliansk Stil, er et yndet Udflugtssted (Fig. 82).

Siciliens vigtigste Udførselshavn for Sydfrugter er *Messina* (182 000 Indb.) paa Østkysten; den er ligeledes omgivet af Orangelunde og vigtig ved sin Trafik paa det lige overfor liggende Fastland. Den er Anløbshavn for de Skibe, der sejler gennem *Messina Strædet*. Den er ofte blevet forstyrret i sin Udvikling af ødelæggende Jordskælv, sidst i 1908, da den blev næsten fuldstændig tilintetgjort. Den er derfor gaaet stærkt tilbage i Indbyggerantal og nu overfløjet af *Catania* (271 000 Indb.) Syd for *Ætna*. Denne By er Midtpunktet i et overordentlig tæt befolket, frugtbart Landskab; den ligger ved Foden af *Ætna* og ved Randen af Øens eneste større Lavslette, *Simeto Sænkningen*. Dens Opblomstring beror hovedsagelig paa dens Handel med Produkterne fra den frugtbare Omegn. Den har dog ogsaa lidt meget under Jordskælv og under Udbrud fra den nærliggende Vulkan. Mellem *Messina* og *Catania* ligger ved Kysten den lille By *Taormina*, der er berømt for sine Ruiner af græske og romerske Bygninger (se Kunstbilag). Det gamle *Syracus* (nu *Siracusa*, 54 000 Indb.), den tredie mere betydelige Havn paa Østkysten, staar nu langt under de nævnte Byer i Størrelse; men den har en straalende Fortid og var i Oldtiden den mægtigste By paa Øen og et fremragende Sæde for græsk Kultur, hvorefter der er bevaret mange Levninger. Den ligger paa en lille Ø, hvor den blev grundlagt af græske Kolonister, og har en fortrinlig Havn. Indbyggerne driver navnlig Handel med Sydfrugter, Vin og Olie. Paa Sydkysten er den vigtigste By *Girgenti* (32 000 Indb.), der ligger inde i Landet, men

har en Udhavn; det er det vigtigste Udførselssted for Svovl. Paa Vestkysten ligger Havnestæderne *Marsala* (68 000 Indb.), bekendt for en fortræffelig Vin, og *Trapani* (79 000 Indb.), der udmærker sig ved Koralfiskeri.

Syd for Sicilien rager Øgruppen *Malta* op af Havet, en Rest af et nedsunket tertiært Plateau, overvejende opbygget af Kalksten. Det er

Fig. 83. De vulkanske lipariske Øer.

et lavt Plateau, som ved Brud er opløst i tre Øer, der falder stejlt af mod Havet, men paa Nordsiden er rig paa Bugter. Ved en af disse Bugter ligger Hovedstaden *La Valetta*, som endnu har mange smukke Bygninger fra den Tid, da Øerne var Hovedsædet for Johanniterordenen. Malta er bekendt for sine tidlige Grøntsager, navnlig sine Kartofler. Skont Kalkgrunden er fattig paa Humusjord, og en næsten regnløs Sommer besværliggør Dyrkningen, er det dog lykkedes de flittige Indbyggere ved Indførsel af Agerjord og ved kunstig Vanding her at skabe en indbringende Jordkultur. Dog formaar Jordens Udbytte ikke at ernære den talrige Befolkning (732 pr. Kvadratkilometer). En Del af Malteserne udvandrer, navnlig til Algier, Tunis og Tripolis.

Disse Maltesere er et Blandingsfolk af italiensk og arabisk Blod og taler et med Italiensk blandet arabisk Sprog. Ejendommelig er Kvindernes Dragt med en stor sort Hætte, Faldetta. Ved sin Beliggenhed i Middelhavet mellem Afrika og Italien har Øgruppen en stor strategisk Betydning og er et vigtigt Støttepunkt for den engelske Sømagt paa Vejen til Indien.

Nord for Sicilien ligger *de lipariske Øer*. De er alle af vulkansk Oprindelse (Fig. 83). Den vulkanske Virksomhed er endnu ikke ophørt her; paa den nordligste Ø, Stromboli, ligger en af Middelhavets virksomste Vulkaner. De fleste af Øerne er godt opdyrket og tæt befolket.

Det tyrrhenske Hav afsluttes mod Vest af de to Øer Sardinien og Corsica, der tillige med de toscanske Øer rager op af Havet som Rester af et ødelagt og for største Delen nedsunket Fastland, Tyrrhenis. De er overvejende opbygget af archaiske og palæozoiske Bjergarter. Sardinien og de toscanske Øer tilhører Italien, Corsica er fransk.

Sardinien, den største af disse Øer, er 24 109 Kvadratkilometer og altsaa næsten lige saa stor som Sicilen. Den gennemskæres paa Østsiden af Granitbjerge, som i Monte Gennargentu naar en Højde af 1793 Meter. Ved den Lavsette, Campidano, der strækker sig fra Hav til Hav udskilles en selvstændig Bjergkæde, som hæver sig i den sydvestlige Del af Øen og er af Betydning ved sin Ertsrigdom. Mod Nordvest træder endelig vulkanske Masser frem, ligeledes afsondret ved Dalsænkninger. Mod Vest er Kysten rig paa Bugter og Kystlavninger og derfor tilgængelig for Trafiken, medens Bjerglandet mod Øst som oftest gaar helt ud til Havet og Kysten er lukket og fattig paa Havne. Det indre Bjergland oplives kun i Regntiden af vandrige Floder, som med stridt Fald forer store Grusmasser ned i Dalene og derved bidrager til, at Kystlavningerne bliver til Sumpe. I den regnfattige Sommer tørrer de ofte ud.

Klima og Planteverden er fuldstændig mediterræn. I Bjerglandets højere Regioner er der Buskvegetation (Makier), enkelte Steder ogsaa Skov. I Dalene og Lavningerne trives alle sydeuropæiske Kulturplanter; men Jorden er kun opdyrket i ringe Udstrækning, og Øen staar overhovedet meget tilbage; Befolkningen er fattig. Med Rette betegner man derfor Sardinien som *Povera Sardegna* (det fattige Sardinien). En Hindring for Opdyrkning af Jorden er Malariaen, som hersker i alle Lavningerne. Erhvervslivets lave Standpunkt beror baade paa Øens af-

sides Beliggenhed og paa Befolkningens Ejendommelighed. Folkeoplysningen er ringe, Antallet af Analfabeter overordentlig stort. Den herskende Fattigdom har desuden fremmet Roveruvæsnet. Indbyggerne ligner i Ydre og Væsen mest Spanierne; det er et Blandingsfolk, som maaske er opstaaet paa iberisk, maaske paa ligurisk Grundlag (Fig. 84). Paa iberisk Oprindelse tyder de Stentaarne (Nuraghe), som man træffer i Tusindvis, og som vi finder paa Balearerne. Under de nærværende Forhold er Befolkningens Antal ringe, og større Byer er sjældne. Den største By er *Cagliari* (75 000 Indb.), der ligger mod Syd ved en dyb Bugt, der hvor Campidano Sletten naar helt ud til Havet; *Sassari* (46 000 Indb.) er den betydeligste By mod Nord. Øen er af Naturen udstyret med rige Hjælpekilder; den har gode Havne, et gunstigt Klima, meget

Fig. 84. Bønder fra Sardinien.

Land, der kan opdyrkes og endog værdifulde Mineralier i det sydvestlige Bjergland, der indeholder solvholdige Blytser, Antimon og Zink, men hvis Udnyttelse først i nyere Tid er blevet drevet mere intensivt. Fra de talrige Strandsøer udvindes desuden Salt.

Øen *Elba*, der har Tilknytning til Napoleons Historie, og som er den største i det toscanske Øhav, er ligeledes et Brudstykke af det ned-sunkne Tyrrhenis og derfor hovedsagelig opbygget af ældre Bjergarter. Paa Grund af sine rige Lejer af udmærkede Jernertser er Øen af stor Betydning for det ellers saa jernfattige Italien. Tidligere blev Ertserne paa Grund af Mangel paa Brændselsmateriale udført til Ud-

landet i raa Tilstand, men i nyere Tid bliver de til Dels forarbejdet paa Stedet. De mindre Øer har kun ringe Betydning og tjener for største Delen som Straffekolonier (Gorgona, Dianosa).

BALKANHALVØEN

Paa samme Maade som den pyrenæiske Halvø mod Vest danner ligesom en Bro til Afrika, saaledes er Balkanhalvøen mod Sydøst en Overgang fra Europa til Asien, kun skilt fra dette ved det ørige, ægæiske Hav, det smalle Stræde ved Dardanellerne, det floddallignende Bosporus og det sorte Hav — Have og Stræder, som delvis først er opstaaet i Slutningen af Tertiærtiden eller i Kvartærtiden. Halvøen hænger i vid Udstrækning sammen med Fastlandsstammen uden skarpe Grænser. Som Nordgrænse regner man Save og Donau mod Vest, Foden af de transsilvanske Alper mod Øst.

Mod Nord, mellem Adriaterhavet og det sorte Hav, er Halvøen en ensartet bred Landflade, mod Syd bliver den derimod af det ægæiske Hav indsnævret til den smalle græske Halvø og har en overordentlig rig Udformning. I det Indre er den opfyldt af talrige Bjerge, der er meget forskellige i deres Bygning og Retning. Bjerglandet med dets mangfoldige Former bliver intet Steds afbrudt af et større ensartet Højland, men kun mod Øst af nogle udbredte Lavlande, Donau Lavlandet, Østrumelien. De enkelte Bjerglande er imidlertid hyppig skilt fra hverandre ved dybe Sænkninger, hvori Vandene samler sig til større Floder som Morava, Vardar og Maritza.

Trods den stærke Sonderdeling i det enkelte lader Bjergene sig dog sammenfatte i større Grupper efter deres Opstaaen. De vestlige Bjerge er opstaaet ved en ung Foldning; de horer til det dinarisk-græske Foldesystem, der slutter sig til Østalperne og strækker sig lige til Grækenlands Sydspids, ja, over Øen Kreta i den ægæiske Bue, endnu videre til Lilleasien. Øst derfor optages det Indre af Halvøen af et af Forskydninger gennemfuret Flageland, det makedonisk-trakiske, som i sine Udlobere mod Øst naar hen til Bosporus, Marmara Havet og Dardanellerne. I den nordøstlige Del af Halvøen hæver Balkans unge Foldezone sig.

Paa Grund af Terrænforholdenes store Mangfoldighed veksler Klimat stærkt fra Landsdel til Landsdel paa Balkanhalvøen; men det har

dog paa store Strækninger en ensartet Karakter. Det mediterrane Klima træffer vi kun i de vestlige og sydlige Kystegne. I det Indre hersker et mellemeuropæisk, i Valachiet et næsten osteuropæisk Klima. Vintrene er her kolde og snerige, i Donaudalen synker Januartemperaturen til 2 Gr. under Nulpunktet. Ved den græske Kyst har vi derimod i Januar mere end 10 Gr. Der er ogsaa Juli Maaned varmere, men i Almindelig-

Fig. 85. Olivenskov paa Kreta.

hed er Varmen mere ensartet om Sommeren; mod Sydvest er Julitemperaturen 26 Gr., i Valachiet 22 Gr. I det Indre har vi tillige Sommerregn, i Donauomraadet falder endog den største Regnmængde om Sommeren. Den for Middelhavslandene saa typiske Sommertørke findes kun mod Vest og Syd og i de Omraader, der vender over mod Asien. Nedbøren aftager stærkt mod Øst og Syd. I Dalmatien er den endnu over 2000 Millimeter og synker derfra mod Syd til 1000 Millimeter; i Østgrækenland gaar den ned under 400 og i Bulgariens og Valachiets Lavland under 500 Millimeter. Paa Bjerglandene i det Indre naar den 1000 Millimeter, i Østrumelien ved Kysten af det sorte Hav 700.

Til det mellemeuropæiske Klima i det Indre svarer ogsaa Planteverdenen. Boge- og Egeskove dækker Bjerglandene, og Naaletræet træder i Baggrunden; mellem Skovene ligger der ofte Enge, og store Arealer er Agerland med vore Markfrugter. I det bulgarsk-valachiske Lavland og i Østrumelien er Klimaet for tørt til Skov, og i Stedet for denne træder udstrakte Græsstepper. Det er først i de vestlige Kystegne, mod Syd og i Omegnen af det ægæiske Hav, at Vegetationen bliver sydeuropæisk. Her vokser de mediterrane Kulturplanter, og Oliventræet er det typiske Træ (Fig. 85). Agrumer træffer vi i Almindelighed kun mod Syd, hvor selv Daddelpalmen trives.

Noget lignende gælder om Dyreverdenen. I det Indre er den ligeledes overvejende mellemeuropæisk, men i Bjergskovene findes der endnu Dyr, som for længst er uddøde i Mellemeuropa; der bor endnu Bjørne og Ulve, og i de overste Klipperegioner lever der Gemser. I den sydlige Del af Halvoen bliver Dyreverdenen derimod mediterræn. Her jagede Løven, ligesom i Lilliasien, engang sit Bytte, her findes endnu Sjakalen, Hulepindsvinet og Lossen. Paa Kretas Klipper klatrer Bezoargeden, der er nær beslægtet med Stenbukken.

Vender vi os nu til Befolkningen, møder der os et overordentlig broget Billede. Intet andet Land i Europa kan opvise en saadan Folkeblanding som Balkanhalvoen; denne har været Indgangsporten for alle Indvandring fra Asien, for hvilke der aabnedes Vej baade gennem Bosporus og paa Nordsiden af det sorte Hav; kun i de vanskelig tilgængelige Bjerge kunde der let bevares Rester af den ældre Befolkning (Albanerne).

Til de ældste Beboere regnes Pelasgerne, et Folk af ukendt Herkomst, og Fønikerne, der bosatte sig her som Kolonister. I den klassiske Oldtid var Befolkningen allerede mindre ensartet; mod Syd boede Grækerne, mod Øst Trakerne og de med dem beslægtede Dakere eller Geter, mod Vest Illyrerne, i Midten Makedonerne og mod Nord ved Sava Kelterne. Af disse Folk naaede kun Grækerne en højere Kultur, som de tillige med deres Sprog udbredte vidt over Kystegnene. Under det senere Romerherredømme blev en Del af Landet romaniseret, navnlig mod Vest og Nord. Paa Folkevandringens Tid trængte nye Folkeslag ind paa Halvoen; omkring Aar 400 kom Sloverne, i det 7. Aarhundrede Serberne og Kroaterne, der navnlig satte sig fast mod Nordvest. De derved fortrængte Illyrer trak sig tilbage til de sydvestlige Bjerglande; som deres Efterkommere regner man Albanerne. Ved

Slutningen af det 7. Aarhundrede trængte de tyrkiske Bulgarer ind, som imidlertid ganske gik op i det slaviske Element og nu er blevet et slavisk Folk med slavisk Sprog. De fordrev Valacherne, Efterkommere

Fig. 86. Tyrkere, der ryger Nargileh (Vandpibe).

efter de romaniserede Dakere; disse har dog alligevel holdt sig i Rumænien og i det vestlige Bjergland.

Af særlig Betydning blev Indvandringen af de osmanniske Tyrker omkring Midten af det 14. Aarhundrede (Fig. 86). De tilintetgjorde det østromerske Rige og bredte sig efterhaanden over næsten hele Halvøen; kun enkelte Dele af det vestlige Bjergland (Montenegro, Dalmatien)

forblev lukket for dem. Som et Folk med asiatiske Sæder stod de fremmed overfor den vesterlandske Kultur, og som Tilhængere af Islam var de Fjender af Kristendommen. Et egentligt Balkanfolk er de aldrig blevet, men er altid kun optraadt som Herrer, som Undertrykkere af den der levende Befolkning, hvis frie Udvikling derved blev fuldstændig hæmmet; Følgen heraf blev en stærk Tilbagegang paa alle Omraader. Lige indtil det 19. Aarhundrede bestod dette Tyrkerherredømme; men Nationalfølelsen og Trangen til Befrielse vaagnede mere og mere hos Halvoens Befolkning. I Aaret 1829 afkastede først Grækenland Fremmedherredømmets Aag; derpaa fulgte Rumænien, Serbien og til sidst Bulgarien, saa at det tyrkiske Rige ved Slutningen af det 19. Aarhundrede var indskrænket til den sydøstlige Del af Halvøen. Efter Verdenskrigens Afslutning er det tyrkiske Omraade blevet endnu mere indsnævret, og Tyrkiet ejer i Europa nu kun Konstantinopel med en lille Landstrimmel. Dermed er ogsaa den tyrkiske Befolkning gaaet stærkt tilbage paa Halvøen.

Samtidig har i det hele taget det politiske Billede forandret sig; Serbien er med Bosnien, Herzegovina og Montenegro samt store Dele af det tidligere Østrig-Ungarn forenet til *Jugoslavien*, der nu er den næststørste Stat paa Halvøen med 250 000 Kvadratkilometer og 12 Millioner Indbyggere. Den største er *Rumænien*, der omfatter ca. 300 000 Kvadratkilometer og har over 16 Millioner Indbyggere. Ogsaa *Grækenland* har faaet en Tilvækst i Makedonien og det trakiske Kystland ved det ægæiske Hav; dets Areal er nu 150 000 Kvadratkilometer, hvorpaa der bor 5½ Million Mennesker. *Bulgarien* har derimod mistet noget af sin Storrelse; det er nu 90 000 Kvadratkilometer med 4½ Million Indbyggere. Den mindste selvstændige Stat er *Albanien* med 27 540 Kvadratkilometer og 800 000 Indbyggere.

Ligesom gennem hele sin Historie udviser Halvøen ogsaa nu en stærk politisk Splittelse. Kun under fremmed Voldsherredømme (Tyrkerne) har den en Overgang været samlet. Splittelsen har utvivlsomt sin Grund i de enkelte Bjerglandes Selvstændighed og Utilgængelighed, de af Bjergene indrammede Bækkeners Afsluttethed og ikke mindst i den ulykkelige Beliggenhed mellem Asien og Europa, hvorved den blev Maalet for fremmed Erobringslyst. Endelig har ogsaa de forskellige Livsinteresser og de skarpe nationale Modsætninger bidraget hertil.

Endnu hersker der en broget Folkeblanding. Til Rumænerne, Bulgarerne, Serberne, Albaneserne og Grækerne kommer om end i ringere

Antal, Tyrker, Zigeunere, Tatarer, Joder og Armeniere. Disse Folk afviger betydelig fra hverandre baade i deres Karakter og Erhverv. Grækeren er længst fremskreden i Kultur; han har gode Aandsevner, er i sit Væsen helt sydeuropæisk og driver overvejende Erhverv som Kobmand og Sofarer og har derfor ogsaa i Nutiden, som engang i Oldtiden, slaaet sig ned overalt paa Kysterne udenfor sin egen Stats Omraade. I

Fig. 87. Albanesere paa Gaden i Durazzo.

Modsatning hertil staar Albaneren tilbage i Kultur, er raa i sine Sæder, krigerisk og tapper. Han lever hovedsagelig af Kvægavl (Fig. 87). Serberne, Bulgarenne og Rumænerne er i første Række Bønder; Serberne er Agerdyrkere, men næsten endnu mere Kvægavlere, Bulgarenne flittige Agerdyrkere, men ogsaa dygtige Haandværkere; endelig staar hos Rumænerne Agerdyrkningen fremmest i Næringslivet, men de regnes for at være lade, skont de ikke er uden aandelig Begavelse.

Som det fremgaar af denne Karakteristik, er Balkanhalvøen i første Række et Landbrugsland. Frugtbar Jord i Sænkningerne og Dalbækkenene samt et mildt Klima begunstiger Agerbruget: Enge og Bjerg-

græsgange støtter Kvægavlen, men alligevel er Landbruget i Almindelighed kun lidet udviklet, ligesom Halvoen i det hele taget staar langt tilbage. Dette er en Følge af de hyppige Krige og Uroligheder og fremfor alt af den slette tyrkiske Regering, efter hvilken Landet endnu ikke er kommet sig. Siden Befrielsen for Tyrkeraaget er der utvivlsomt sket et Opsving, men Erhvervslivet er stadig langt tilbage i Sammenligning med det øvrige Europa, Indbyggerne har vel optaget den vesteuropæiske Kultur, men den er dog ikke trængt fuldstændig igennem. Ugunstige sociale Forhold og ringe Folkeoplysning (enkelte Steder indtil 90 pCt. Analfabeter) har ligeledes hindret den sunde Udvikling.

Med Hensyn til Landbruget hersker der den skarpeste Modsætning mellem det indre Land og Kystegnene. I det Indre har vi Kornavl ligesom i Mellemeuropa; blot dyrkes der foruden Hvede ogsaa megen Majs; desuden avles der megen Frugt, navnlig Blommer. Af Kvæg holdes Hornkvæg, Heste, Faar og Svin; Olden i Egeskovene tjener til Føde for disse sidste. I de sydlige og vestlige Kystlande har vi derimod en fuldstændig mediterræn Plantedyrkning med Oliven, Vin, Sydfrugter, Tobak, Opium, Bomuld og Ris. Der holdes navnlig .Esler og Muldyr og, i Bjerglandene, Geder, som her en Hindring for Plantning af ny Skov. Til Forskelligheden i Produktion svarer Ernæringen; i Middelhavsområdet er Hvedebrod, Olie og Vin den almindelige Kost, hvorimod i det indre af Landet Brod og Majsmel, Kod, særlig Bedekod og Smør er den vigtigste.

Industrien har næsten ingen Betydning ved Siden af Landbruget; kun Væveri, navnlig Tæppevæveri, indtager en fremtrædende Plads. Det drives mest i Form af Haandværk. Aarsagerne til den ringe industrielle Udvikling er, bortset fra det almindelige lave Standpunkt i Erhvervslivet, Manglen paa Kul, den afsides Beliggenhed og Samfærdselsvanskelighederne. Halvoen er i og for sig ikke fattig paa Mineraler, men der findes næppe nogen Bjergværksdrift. Kun i Rumænien spiller Udvindingen af Petroleum og Salt en større Rolle. De mangeartede Terrænforhold, Manglen paa sejlbare Floder og i endnu højere Grad den politiske Splittelse træder hindrende i Vejen for en Forbedring af Trafiken. De eksisterende Trafiklinier er hovedsagelig rettet mod Orienten. Donauvejen forer til det sorte Hav, de vigtigste Jernbaner til Konstantinopel og Middelhavet (Saloniki). Fra Landsdel til Landsdel vanskeliggøres Forbindelsen ved de skillende Bjerge. Først i den nyeste Tid er der bygget Jernbaner fra det indre Land til Vestkysten over det

dinarisk-græske Bjergland. De ugunstige Trafikforhold og Erhvervslevets lave Standpunkt har ogsaa hæmmet Handelens Udvikling. Kun i Grækenland har den faaet et større Opsving paa Grund af den lette Adgang til Havet. Der udføres fremfor alt Landbrugsprodukter: Vin, Kørrender, Sydfrugter, Olie, Tobak, fra det indre af Landet Korn (Rumænien, Bulgarien) og Blommer. Ogsaa Kvægavlens Produkter udføres (Uld og Svin). Indførslen bestemmes væsentlig af Manglen paa Industri, der fremkalder en stor Trang til Industriartikler.

Under disse Forhold har der aldrig kunnet blive nogen større Befolkningstæthed paa Halvoen. Paa det samlede Areal, der er 540 000 Kvadratkilometer, lever der omtrent 26 Millioner Mennesker; den gennemsnitlige Befolkningstæthed bliver altsaa under 50. De hyppige Krige og Uroligheder har sikkert ogsaa hæmmet Befolkningens Vækst. Desuden mangler der ensartede Samlingspunkter for Bebyggelsen, og intel af de talrige Bækkener har ovet en centraliserende Indflydelse paa Befolkningen. Derfor er ogsaa Storbyer sjældne, de findes kun ved Havet (Konstantinopel, Saloniki, Athen) eller midt i de faa større Landskaber med gunstig Trafikbeliggenhed (Sofia, Bukarest). Mange af Byerne har et ejendommeligt Præg paa Grund af Befolkningens religiøse Splittelse. Den romersk-katolske Kirke hersker mod Vest hos Bosnianerne, Dalmatinerne og Albaneserne, den græsk-katolske mod Øst og Syd hos Rumænerne, Bulgarerne, Serberne og Grækerne; men disse to Kirker trænger hyppigt ind paa hinandens Omraader. Hertil kommer endvidere Islam, som navnlig har holdt sig hos Bosnianerne og Albaneserne. Man træffer derfor ikke sjældent i Byerne Moskeer ved Siden af kristne Kirker. Landbefolkningen bør overvejende i Landsbyer eller Smaabyer, der er Markedspladser for de enkelte Landsdele. I disse Smaabyer er Husene smaa og uanselige, ofte tækket med Straa og ikke sjældent Opholdsrum for baade Mennesker og Dyr.

DET DINARISK-SERBISKE BJERGLAND. JUGOSLAVIEN

De dinarisk-serbiske Bjerge er opstaaet ved et fra Øst kommende Tryk, der optaarnede Lagene i brede, flade Folder og skod dem over mod Vest til Adriaterhavet. De er opbygget af Aflejringer af Tertiær og Kridt og i de østlige Kæder ogsaa af palæozoiske Bjergarter. Bjergmassen er overvejende et stærkt karstagtigt Kalkbjerg med Huler og underjordiske

Flodløb, der ofte igen træder frem i de dybere Dale som vældige Kilder (Buna i Herzegovina, Fig. 88). Dette Kalkbjerg er fattigt paa Forvittringsjord og derfor for største Delen øde og bart, navnlig da Menneskene lige siden Oldtiden har ryddet Skoven paa store Strækninger. Kæderne løber næsten alle parallelt; de enkelte Kæder gennemskæres kun paa tværs af snævre Klofter, saa at Bjergene i Almindelighed er

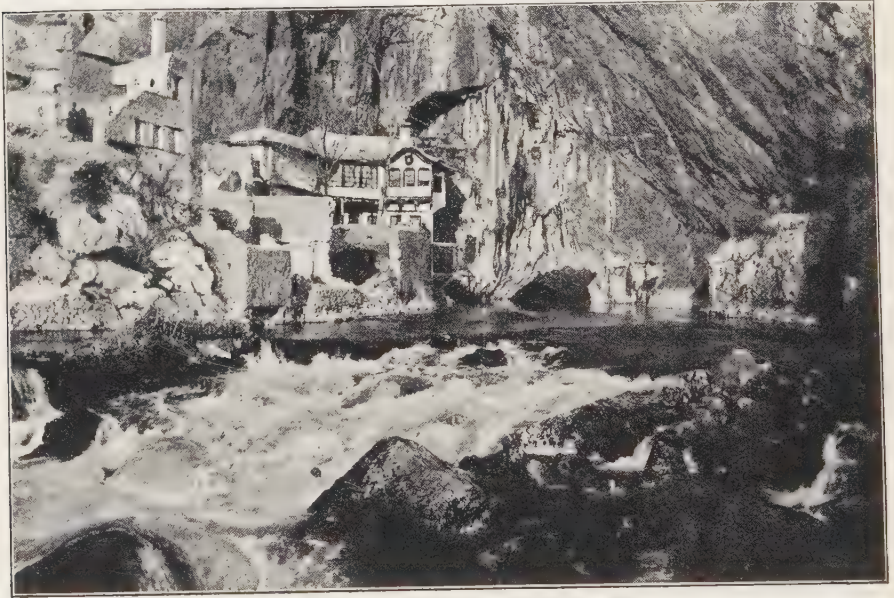

Fig. 88. Bunas Udspring i Herzegovinas Karstbjerge.

vanskelig tilgængelige. I deres højeste Toppe naar de op over 2500 Meter, og i Istiden var her store Gletsjere.

I de langstrakte Bjerge veksler Retning og Ophugning hyppigt, hvorfor de lader sig dele i mere eller mindre selvstændige Stykker. Den nordligste Del, omtrent til Drins Dal, danner det dalmatinsk-bosniske Bjergland med Kæder, der overvejende løber fra Nordvest til Sydøst (Kapela Bjergene, Velebit Bjergene og de dinariske Alper). Mod Vest er det karstagtige Kalkbjerge, Fortsættelse af Krainer Karstbjergene, ofte et barsk Bjergland med vilde Former, navnlig i Herzegovina og Montenegro, hvor det i *Durmitor* naar sin største Højde (2528 Meter). Det falder stejlt af mod Havet, der paa Grund af en Sænkning af Lan-

det er trængt ind i Bjergenes Længdedale og har skabt denne ejendommelige, rigt udviklede Kyst, som man har kaldt den dalmatinske Kysttype.

De dinariske Bjerge hæver sig direkte op af Adriaterhavets Bolger. Her ligger Kystlandet *Dalmatien*, som paa Grund af sine stejle Bjergsider, sine talrige Bugter og Øer udmærker sig ved stor landskabelig

Fig. 89. Ragusa.

Skonhed, saa at det kan maale sig med den italienske Riviera, som det ogsaa ligner ved sit Klima og sin mediterrane Plantevækst; kun er det lidt koligere om Vinteren paa Grund af sin ostlige Beliggenhed. Paa denne Kyst bosatte allerede fonikiske og græske Kolonister sig, og Romerne udbredte tidlig deres Herredømme hertil. Nu staar Landet under en stærk italiensk Indflydelse, og ved Siden af Serbokroaterne findes der mange Italienere i Befolkningen. Det er næsten fuldstændig adskilt fra Landet bagved paa Grund af sine barske, utilgængelige Bjerge, og dets Indbyggere var derfor tidlig henvist til Havet. Fiskeriet ved Kysten opøvede dem til dygtige Sofolk, og beskyttede af den bugtrige Kyst blev de frygtede Sorovere. Fiskeri og Skibsfart er nu de vigtigste

Næringsveje. De betydeligste Havnestæder er *Zara*, der nu staar under italiensk Overhøjhed; endvidere *Spalato* (25 000 Indb.), *Ragusa* (Fig. 89) og *Cattaro*, der ligger ved Foden af de stejle Bjerge. Ved Ragusa naar den eneste Jernbane, som fører til Oplandet, gennem Narenta Dalen ud til Havet. Dette Omraade tilhører nu Jugoslavien; kun nogle af Øerne er tildelt Italien.

Fig. 90. Mostar (den romerske Bro).

Landet bagved Kystkæden optages af nogle i høj Grad karstagtige Kalkbjerge, der horer til det dinariske System, og i hvis Kalkkridt der ligger Sænkninger med tertiær Flysch. Direkte hertil slutter sig et palæozoisk Bjergland, de bosniske Ertsbjerge, med Jern- og Kobbergruber ved *Vares*. Paa disse Bjerge ligger Vandskellet mellem Adriaterhavet og Donau; kun større Floder, Narenta og Drin bryder igennem mod Vest, de fleste Floder strømmer til Save og Morava. Blandt disse danner Pliva, der er en Biflod til Vrbas, prægtige Vandfald.

Kulturelt og materielt er dette Omraade kun lidet udviklet og har først faaet et vist Opsving under Østrigs Indflydelse. I dette bjergrige

ATHEN MED AKROPOLIS

Land er der kun i Dalene Jordbund for Agerdyrkning, men de for Skov ryddede Bjergskraaninger muliggør Avl af Faar og Geder. Ogsaa Frugtavlen er betydelig; navnlig dyrkes der Blommer, af hvis Kerner der fremstilles Slibowitz. Indbyggerne er Serbokroater, blandt hvilke der findes Tilhængere baade af den romersk-katolske og den græsk-katolske Kirke og af Islam. Byerne prydes derfor ofte her af skønne Minareter. Der findes imidlertid kun faa Byer, og de er næsten alle meget smaa. Den største er *Sarajevo* (60 000 Indb.), den tidligere Hovedstad i Bosnien, der ligger i en frugtbar Dal, omgivet af et vildt Bjerglandskab. Langt mindre er Herzegovinas gamle Hovedstad, *Mostar* ved Narente (Fig. 90); og den tidligere Residensstad i Montenegro, de sorte Bjerges Land, *Cetinje*, ligner næsten en Landsby.

Det Omraade, der ligger mod Øst indtil Morava, opfyldes af det vestserbiske Bjerg- og Bakkeland. Mod Øst og Nord tager dette betydelig af i Højde, og Indbyggerne (Fig. 91) driver derfor fortrinsvis Agerdyrkning, især hvor Jorden er dækket af frugtbar Løss, og desuden Kvægavl. Moravas Dal har tillige en stor Betydning for Trafiken; thi gennem den gaar den Vej mod Syd, som Banerne til Saloniki og Konstantinopel følger. Derved er dette Omraade ogsaa blevet nærmere forbundet med Mellemeuropa og har ogsaa Andel i Donautrafiken. Foruden Agerbrug og Kvægavl spiller derfor Industri og Handel her en større Rolle i Erhvervslivet. Dette afspejler sig atter i den større Befolkningstæthed, som her ved Donau og Morava langt overstiger Halvøens Gennemsnit. Her ligger Serbiens tidligere Hovedstad *Belgrad* (112 000 Indb.), der nu er Jugoslaviens Hovedstad. Byen ligger paa den højre Bred af Save, som her udmunder i Donau; paa den Halvø, der

Fig. 91. Serbisk Bonde med stor Lammeskindshue.

dannes af de to Floder, ligger en gammel Fæstning. Hertil slutter den egentlige By sig, som med sine Hovedgader har et ganske moderne Udseende og er prydet med mange offentlige Bygninger. Gennem den gaar Handelen paa Balkanhalvøen, og den har altid staaet i nøje Forbindelse med Østrig. Et Universitet og et Nationalteater gør den til aandeligt Midtpunkt i Serbien.

Paa den anden Side af Morava, helt hen til Balkan, breder det østserbiske Bjergland sig, som mod Syd strækker sig til Rila-Dagh og naar en Højde af 1800 Meter; det udmærker sig ved sine vilde Former og er for en Del karstagtigt. Mod Syd gennemskæres det paa tværs af Nishava. I dens Dal, nærved det Sted, hvor den udmunder i Morava, ligger den blomstrende Handelsby *Nish* (25 000 Indb.), et vigtigt Jernbaneknudepunkt, hvorfra Banerne fører til Saloniki og Konstantinopel.

Foruden de ovenfor nævnte Lande hører store Dele af det tidligere Østrig-Ungarn til Jugoslavien, saaledes *Krain* med *Ljubliana* (Laibach, 53 000 Indb.) og *Maribor* (Marburg, 31 000 Indb.), endvidere *Kroatien* og Dele af Sydungarn, navnlig det af mange Schwabere beboede *Banat*, indtil *Subotica* (Maria Theresiopel). Den vigtigste Del af Kroatien er det kroatisk-slavoniske Land, der ligger mellem Floderne Drava, Donau og Save; det er overvejende en Slette med enkelte isolerede Bjerge, *Bilobjergene* og *Frushka Gora*. Det er et frugtbart Land med megen Agerdyrkning (Korn, Vin, Frugt og Sukkerroer) og en betydelig Kvægavl (Svin), men ogsaa rigt paa Skove. Indbyggerne er de i det 4. Aarhundrede indvandrede Kroater, som tilhører den romersk-katolske Kirke; desuden er der et betydeligt Antal græsk-katolske Serbere samt en Del Magyarer og Tyskere. Kroaterne er et kraftigt slavisk Folk, hvis Kultur og Erhvervsliv staar noget tilbage. Landets politiske og aandelige Midtpunkt er Hovedstaden *Zagreb* (Agram, 108 000 Indb.), der ligger i Save Dalen ved Foden af Sljeme; Byen har et Universitet og et sydslavisk Akademi; den er desuden et vigtigt Jernbaneknudepunkt (Orientekspresen) og en opblomstrende Handelsby.

ALBANIEN OG GRÆKENLAND

Syd for Drin begynder de albanesiske Bjerge, som strækker sig til Wistritz og Viassas Dale. Bjergdragene gaar her i en mere nord-sydlig Retning, og Foldelandet bliver stærkt indsnævret af de indre

Bjergflager, Char-Dagh. I *Smolika* stiger Bjergene til 2575 Meter. Ud mod Havet ligger der foran dem en smal Kystslette, opskyllet Land fra Floderne og Havel, ofte sumpet og afbrudt af Strandsoer. Ved Foden af de nordalbanesiske Bjerge ligger Skutari-Soen i et Dalbækken Nord for Drins nedre Løb.

Fig. 92. Bjerglandskab i Grækenland (Pelion i Thessalien).

Disse Bjerge danner et vildt, afsluttet Hele, der er vanskelig tilgængeligt fra det indre Land paa Grund af Dalenes Uvejsomhed, og afgrænset mod Havet af en stærk tilsandet Kyst, som er fattig paa Havne. Beskyttet af denne Afsluttethed har der her holdt sig et særegent Folk, Albaneserne, der ogsaa ved sit Sprog skiller sig ud fra Nabobefolkningen. Albaneserne, der af Tyrkerne kaldes Arnauter og med deres eget Navn Shkipetarer, er et kraftigt, tappert og frihedselkende Folk, der har bevaret sin Selvstændighed indtil vore Dage. Alligevel har de aldrig været politisk forenede, men deles i mange en-

kelte Stammer, som lever i stadige Fejder. De er kun kommet lidet i Berøring med Omverdenen og har derfor bevaret mange gamle Sæder og Skikke. I første Række driver de Kvægavl; de færdes rundt med deres Faar og Geder i deres Bjerges Klipperegioner, hvilket tiltaler dem mere end Agerdyrkerens vanskelige Arbejde; iøvrigt er Bjergenes humusfattige Kalkjord kun lidet egnet til Agerdyrkning. En saadan finder kun Sted i Dolinerne med deres Rødjord (Kalkens Forvittringsprodukt) og i den aflejrede Jord i de dybe Dale. Bebyggelsesmaaden svarer ganske til Beboernes Forkærlighed for at kunne bevæge sig frit. Albaneseren bor i Landsbyer; Byer er sjældne. Ved Kysten ligger Havnene *Durazzo* (Durrës) og *Valona* (Vlora); i det Indre har *Skutari* (Shkodra, 22 000 Indb.) ved Soen af samme Navn og *Elbasan* i det sydlige Bjergland naaet større Betydning. Husene i Landsbyerne er næsten fæstningsagtig bygget paa Grund af de hyppige Kampe; desuden bliver den enkeltes personlige Sikkerhed beskyttet ved den almindelig udbredte Blodhævn. Under Indflydelse af det tyrkiske Herredømme er Albaneserne for en stor Del blevet Muhammedanere.

Længst mod Syd ligger det græske Bjergland. Det er gennemfuret af talrige Brud og derfor stærkt sonderdelt og opløst i enkelte Bjerggrupper (Fig. 92). Bjergenes Opbygning er aabenbart endnu ikke helt afsluttet, da Landet hyppigt bliver hjemsøgt af Jordskælv. Paa Grund af Sænkninger langs Brudene er der opstaaet en rigt udviklet Kyst, ledsaget af Øer (de ioniske Øer). Hævninger fra nyere Tid har skabt lavere Bakkelande af tertiære Aflejringer, som ofte omgiver de højere Bjerge eller udfylder de indre Sænkninger.

Efter sin Bygning deles det græske Bjergland i et vestligt og et østligt. Det vestgræske følger ganske de dinariske Kæders fremherskende Retning mod Sydøst. Det dannes mod Nord hovedsageligt af *Pindos Bjergene* og gennemskærer mod Syd Peloponnes (Morea). Bjergene er opbygget af Kridt og eocæne Kalksten, hvorimellem der ofte findes Flyschsandsten og, paa Morea, krystallinske Skifere. Mod Øst falder Pindos Bjergene stejlt af mod den thessaliske Slette, og her begynder det østgræske Bjergland, hvis Foldninger gaar i vestøstlig Retning. Jordbundens Relief bliver endnu mere forskelligartet, og Landet oploses tilsidst i Halvøer og Øer. Den thessaliske Slette omgives mod Nord af *Khasia Bjergene*, mod Syd af Othrys og mod Øst af de gamle Grækeres Gudebjerg, det 2985 høje Bjerg *Olympos*, en Horst af ældre Bjergarter, hvortil slutter sig mod Syd *Ossa* og *Pelion*. De østgræske

Kæder bryder saa af fra Havet, men fortsættes videre paa Halvoen Khalkidike og de nordlige Sporader. Det østlige Mellemgrækenland opfyldes af Oita Bjergene og Parnassos, og af Sydgrækenland hører Halvoen Argolis til det østgræske System. Dette behersker ogsaa de nærliggende Øer, Euboia og Cykladerne, som vi kan betragte som Levninger af en Bjergruin, der endnu i Tertiærtiden knyttede Grækenland landfast sammen med Lilleasien. De vulkanske Øer Milos og Santorin ligger ved Øgruppens Sydrand, som Vidner om, at store Forstyrrelser har fundet Sted her.

Det øvrige Sydgrækenland, Morea, udmærker sig ved en særlig rig Kystdannelse, som skyldes en hyppig Vekslen i Kædernes Retning og de Brud, der gennem sætter Halvoen. Det 3409 Meter høje Taygetos og Parnon træder mægtigst frem her. Det dinariske Foldedrag fører over til Øen Kreta, hvis vestostlig liggende karstagtige Kalkbjerg naar en Højde af 2457 Meter i Ida (nu: Psiloritis) og 2470 Meter i Theodorus. Den sydlige Del af Balkan-Halvoen er *Grækenlands Omraade*. Paa Grund af sin sydlige Beliggenhed har det et ganske særlig mildt Klima, det er det varmeste Omraade paa hele Halvoen. Mod Vest faar det rigelig Regn, mod Øst er det derimod tørt, og om Sommeren er Himlen altid blaa. Vegetationen er derfor ogsaa fattig, Bjergene nøgne eller dækket af Smaabuske eller Urter. Manglen paa Skov er for en stor Del Indbyggernes Værk. Kun i de indre Bjerge findes der endnu Rester af Skove, som mod Nord har et mellemeuropæisk Udseende og bestaar af sommergrønne Lovtræer og Naaletæer. Ved Kysterne hersker der derimod en fuldstændig mediterræn Vegetation, som ofte trænger langt ind i det Indre.

Grækenland adskiller sig fra den øvrige Halvo ved sin Befolkning. I Oldtiden levede her de indoeuropæiske Hellenere eller Grækere, som var indvandret fra Nord og fra deres nye Hjemland bredte sig over alle Kysterne ved det østlige Middelhav. I dette Bjergland opløste de sig snart i mange enkelte Stammer; i hvert Landskab naaede man til en selvstændig politisk Udvikling, og der opstod en Række Smaastater, som imidlertid blev knyttet sammen ved deres fælles Interesser. Den nære Berøring med Havet skabte Hellenernes Skibsfart, der blev fremmet ved Rigdommen paa Bugter og gode Havne og de mange Øer i det ægæiske Hav. Som Kobmænd og Kolonister bredte de sig over alle Middelhavets Kyster, og med Udvidelsen af deres Handel voksede samtidig deres politiske Magt. Denne kunde de saa meget desto kraftigere

udfolde paa Havet, som de i deres Hjemland var beskyttet ved Bjergene mod Indfald fra Landsiden.

Øverdenen mod Øst knyttede tillige Grækenland nøje sammen med Asien. Derfra fik det tidlig en højere Kultur, som Hellenerne ikke blot optog, men udviklede videre og bragte til en beundringsværdig Højde. Landets Natur og den deraf betingede Udvikling af Søfarten og Handelen har utvivlsomt begunstiget en saadan Opblomstring. Hovedsædet for den hellenske Kultur var Kysterne ved det ægæiske Hav, den østlige Del, der laa nærmest ved Asien og gav storst Adgang til Samkvem til Søs paa Grund af den store Sønderdeling af Kysten; men i denne Sønderdeling laa ogsaa Spiren til det senere Forfald. De mange Smaastater sled sig op i indbyrdes Kampe, og da de derved var svækket, blev de undertvunget, først af de makedoniske Konger og senere af det romerske Rige. I Middelalderen var Grækenland sunket ned til fuldstændig Betydningsløshed og havde ogsaa mistet sin nationale Enhed. Fra Nord trængte Slaver og Albanesere ind i Landet, og der opstod saaledes et Blandingsfolk. De nuværende Grækere er derfor ingenlunde direkte Efterkommere af de gamle Hellenere, men der flyder dog gammelhellenisk Blod i deres Aarer; de var blandt de første af Balkanfolkene, hos hvem Nationalfølelsen og Trangen til Frihed atter rorte sig, og denne Frihed opnaaede de 1829 efter en haard Kamp mod Tyrkerne.

Siden er der begyndt et nyt Opsving i deres økonomiske og politiske Forhold. De er ogsaa nationalt forenet ved deres Sprog, deres Religion (græsk-katolsk, Fig. 93) og de økonomiske Interesser, der nu som fordm er rettet mod Havet. Skibsfart og Handel blomstrer paany, og ligesom i Oldtiden har Grækerne atter udbredt sig som Købmænd over alle Kystomraader i det østlige Middelhav. Samtidig er Forbindelsen med det indre af Landet forbedret, idet der ved Jernbaner er skabt nye Veje mod Nord for Trafiken. Derved er Erhvervslivet blevet betydelig højnet. Det tørre Klima og Manglen paa større Sletter frembyder store Vanskeligheder for Landbruget. Kornavlén er ikke tilstrækkelig til at dække Landets Behov; dog er Dyrkningen af Vin, navnlig Korender, Oliven og Sydfrugter lønnende, og der udfores en stor Del heraf. Kvægavlén indskrænker sig hovedsagelig til Geder, som alene kan finde Næring i de plantefattige Bjerglande. Grækenland har heller ikke nogen udviklet Industri; dertil mangler det Kul, der her ikke kan erstattes af Vandkraft, da Floderne er smaa og delvis

tørre ud om Sommeren. Mineralrigdomme findes kun i Laurion paa Attika (Bly, Zink og Solv). Ogsaa Folkeoplysningen er blevet bedre: Grækerne staar utvivlsomt paa dette Omraade over alle andre Folk paa Halvøen. Trods dette Opsving er Befolkningstætheden ringe og naar ikke engang 40 pr. Kvadratkilometer. Byerne, der ligger som Midtpunkter i de enkelte Landskaber, er gennemgaaende smaa; kun Athen er vokset til en Storby. Efter Verdenskrigens Afslutning er Grækenlands politiske Omraade blevet betydelig udvidet; det strækker sig nu fra Adriaterhavet og det ioniske Hav til langt ind i det østlige Trakien. Dermed er et længe næret Ønske hos Grækerne delvis gaaet i Opfyldelse, idet de gerne drømmer om et Storgrækenland, som skal omfatte alle Kystlandene ved det østlige Middelhav og derved beherske dette Omraade.

Fig. 93. Græsk Patriark.

Det egentlige Grækenland mod Vest deler man i Nord-, Mellem- og Sydgrækenland, tre Landskaber, som geografisk og økonomisk er væsentlig forskellige fra hinanden. *Nordgrækenland* naar mod Syd til Bugten ved Arta og Lamia. Det gennemskæres af Pindos Bjergene og er overvejende et Bjergland. Den vestlige Del optages af Landskabet *Epeiros*, der er opfyldt af Bakkeland og Kalkbjerge af karstagtig Natur. Indbyggerne, blandt hvilke der findes mange Albanesere, driver hovedsagelig Faareavl. Den betydeligste By er *Janina* (21 000 Indb.). Øst for Pindos ligger

Landskabet *Thessalien*. Her breder sig den thessaliske Slette, omgivet af Bjerge, engang det gamle Grækenlands Kornkammer og endnu et frugtbart Agerdyrkningsomraade. Dets Midtpunkt er Handelsbyen *Larissa* (21 000 Indb.) ved *Peneios* (Fig. 94).

Hertil slutter *Mellemgrækenland* sig, der mod Syd skarpt begrænses af *Patrai-Bugten* og den korinthiske Bugt samt af *Aigina-Bugten*. Ved Vestkysten ligger *de ioniske Øer*, hvis Hovedgruppe er Øerne *Leukas*, *Kephalonia* og *Ithaka*, *Odysseus'* formentlige Hjem, og den foran *Moreas* Kyst liggende *Zante* (*Zakynthos*); til denne Øgruppe regner man imidlertid ogsaa den langstrakte Ø *Korfu* (*Kerkyra*) mod Nord. Det erbjergfyldte Øer med et mildt, fugtigt Klima og med en rig mediterræn Vegetation, ofte overordentlig smukke, til Dels meget frugtbare og derfor velopdyrkede og tæt befolkede. Befolkningstætheden er gennemsnitlig over 100.

Naar vi betræder Fastlandet, kommer vi først ind i Landskabet *Akarnanien*, hvis plantefattige Kalkbjerge kun bebos af fattige Hyrder. Det adskilles ved *Aspropotamos'* Dalbækken fra det mod Øst liggende *Aitolien*, der ligeledes er opfyldt af Bjerge, som i *Pindos'* Kæder stiger til 2500 Meter. Hinsides *Pindos* sænker større Dalsletter sig, med frugtbare Jordbund, men et tort Klima, der besværliggør Opdyrkningen. Mod Nord skiller *Spercheios'* Dalbækken *Mellemgrækenland* fra *Thessalien*; det begrænses mod Syd af *Oitas* Bjergdrag (2152 Meter højt), der ved Kysten af *Euripos-Sundet* danner Passet ved *Thermopylai*. Syd for *Oita* gennemstrømmer *Kefissos* en Række frugtbare Sletter og ender saa i *Kopais-Soen*, der tidligere kun fik Aflob ved Revner i Kalkbjergene (*Katavotre*), men nu er torlagt ved en Kanal, og paa hvis Bund der drives Agerbrug. Syd for *Kefissos* naar det mægtige *Parnassos* (efter de gamle Grækeres Anskuelse *Musernes Sæde*) en Højde af 2459 Meter.

Med *Kopais-Soens* Bækken begynder Landskabet *Boiotia*, hvis Hovedstad *Theben* nu kun er en uanselig Landsby. *Mellemgrækenland* ender derpaa i Halvoen *Attika*, det gamle og det nye Grækenlands Kerne. Bjerglandet opløser sig her i enkelte Hævninger, mellem hvilke der er indsænket talrige Bækkener. Klimaets Torhed er tiltaget yderligere, Bjergene rager derfor op næsten uden Vegetation, og ogsaa Sletterne er lidet egnede til Opdyrkning paa Grund af Vandmangel. Af største Betydning er derimod den lette Adgang til det ægæiske Hav, som i mange Bugter griber ind i Halvoen. Derved er dette Landskab

blevet til et af de vigtigste Udgangspunkter for Skibsfart og Handel, og derved blev Attikas Midtpunkt *Athen* (285 000 Indb.), engang den største og betydeligste Stad i Grækenland, hvori den græske Kultur naaede sin højeste Blomst. Efter Tilintetgørelsen af den politiske Magt, mistede Athen stadig mere og mere sin Glans og blev i Middelalderen en ubetydelig By. Først da den blev ophøjet til det nye Grækenlands Hovedstad, bragte denne Forrang et rask Opsving og fik atter Athen til at vokse op til en Storstad.

Fig. 94. Hovedgaden i Larissa.

Athen ligger i et Dalbækken, der aabner sig ud mod Æginabugten, og som omgives af Bjerge, det for sit Marmor berømte Pentelikon mod Nordost og det paa Honning rige Hymettos mod Øst. Udlobere fra Bjergene strækker sig helt ind i Byen, saaledes Lykabettos, der er kronet med et græsk Kapel, og Akropolis, der bærer det herlige Parthenon. Den nye By er bygget lidt Nord for den gamle; den har et fuldstændig moderne Udseende, gennemkrydses af brede, fornemme Gader, hvor der ligger mange, til Dels meget smukke, offentlige Bygninger, opført af hvidt Marmor, som Universitetet, Nationalmuseet og Videnskabernes Akademi. Ogsaa fra det gamle Athens Glanstid er der

meget bevaret, først og fremmest Bygningerne paa Akropolis (se Kunstbilaget), Dionysos' Teater og det genopførte Stadion. Athen skilles fra Havet ved en ca. 4 Kilometer lang Slette, der delvis er dækket af Olivenlunde; den ender ved Phaleron-Bugten. Vest derfor ligger paa en fremspringende klippefuld Halvø Havnestaden *Piraios* (134 000 Indb.), der ved det Opsving, Grækenland har taget, paany er blomstret op.

Mod Øst ligger foran Fastlandet den langstrakte Ø *Euboia*, der er opfyldt af Bjerge, hvis højeste Top naar 750 Meter; i Bjergegnene er den rig paa Skov, og i de lavereliggende Egne er den ofte godt opdyrket.

Sydgrækenland eller *Morea* (Peloponnes) er kun forbundet med Fastlandet ved den smalle Landtange ved Korinth, der nu er gennembrudt af en Kanal; det er ligeledes overvejende et Bjergland, hvor der kun paa enkelte Steder findes Sletter. Bjergene er barske og vilde, hyppig af karstagtig Natur, og hæver sig i deres højeste Top til 2400 Meter; de afskærer fuldstændig det Indre fra Havet, saa at der der, paa Grund af Højden, hersker et næsten mellemeuropæisk Klima, ligesom Vegetationen ofte er helt mellemeuropæisk. Kun mod Syd omgives Taygetos paa begge Sider af frugtbare Dalsletter i Landskaberne *Messenien* (Fig. 95) og *Lakonien*, som har et særlig mildt Klima, i hvilket der foruden de mediterrane Frugttræer endog kan trives Daddelpalmer. Lakonien var Spartanernes Hjem; dets Midtpunkt, *Sparta*, er nu sunket ned til en lille Landsby. Ogsaa de nordvestlige Landskaber *Elis* og *Achaia*, hvor Klimaet er noget fugtigere, er godt opdyrket. De er Hovedomraadet for Dyrkningen af Korender, der udfores i betydelige Mængder. Den vigtigste Udførselshavn er *Patrai* (52 000 Indb.), der ligger ved Bugten af samme Navn, den største By paa Morea med livlig Vinhandel; den har ved sin gunstigere Beliggenhed for Verdenstrafiken langt overflojet Korinth. Thi det nye Korinthos, der ligger omtrent paa samme Sted som det gamle, er en lille By paa kun 4000 Indbyggere. Til det indre Bjergland Arkadien slutter sig mod Øst Halvoen Argolis, der ligeledes er gennemskaaret af Bjerge; de tilhører det østgræske System og er rigere paa lavt Bakkeland og Dalsletter, som egner sig til Opdyrkning. Denne vanskeliggøres imidlertid af Sommertørken, under hvilken Vegetationen visner bort, saa at Landet i Højsommeren ofte ligner en Steppe. Det er et historisk betydeligt Land, Sædet for den forhelleniske Kultur, om hvilken Ruinerne i Mykenæ og Tiryns bærer Vidnesbyrd. Senere var *Argos* nær ved Nordenden af Argolis-

bugten den mægtigste By i denne Landsdel og er ogsaa endnu dens vigtigste By. Hovedstaden er Havnebyen *Nauplia*, der indtil 1834 var Sæde for det nye Grækenlands Regering.

Som en Fortsættelse af Argolis, Attika og Euboia breder Cykladernes Øgruppe sig over det ægæiske Hav. De er dels opbygget af krystallinske Bjergarter, dels af Kalk; de er derfor enten frugtbart Haveland

Fig. 95. Vestsiden af Taygetos med den messeniske Bugt.

eller vandfattige nøgne Klipper. I Historien spiller Ogruppen en stor Rolle som Hersker over det ægæiske Hav, og den lille Ø Delos var efter Perserkrigene i lang Tid Midtpunktet i det attiske Rige. Foruden Havebrug driver Indbyggerne Fiskeri og Handel. Den vigtigste Havn er nu *Hermupolis* paa Syra. Da Øerne ogsaa indeholder forskellige Mineralier (Svovl paa Santurin), bliver en i Forholdet til Fastlandet tæt Befolkning mulig.

Længere mod Syd hæver Øen *Kreta* sig op af Havet i Fortsættelse af de vestgræske Bjergkæder. Den er opfyldt af høje Bjerge og falder i Almindelighed stejlt af mod Syd, medens der paa Nordsiden ligger

et lavt Bakkeland foran de højeste Bjergkæder. Her er Jordbunden ogsaa frugtbar, og der drives livligt Have- og Agerbrug. De vigtigste Kulturplanter er Oliven, Vin, Sydfrugter og Tobak. Indbyggerne er under det tyrkiske Herredomme for en Del gaaet over til Islam, men efter deres Afstamning er de dog overvejende Grækere. Det stærkt indskaarne Land har ikke store Byer; de største er *Khania* (25 000 Indb.) og *Kandia* (nu Herakleion), der begge ligger paa den tættest beboede Nordside.

MAKEDONIEN OG THRAKIEN

Nord for det ægæiske Hav ligger Landskaberne Makedonien og Thrakien, hvis Omraade væsentlig falder sammen med det makedonisk-thrakiske Flageland.

Det makedonisk-thrakiske Flageland er gennemfuret af talrige Brud, som gaar i vekslende Retninger og har fremkaldt et yderst mangfoldigt Relief, idet nogle Steder Flager rager op som Horste, medens de andre Steder er sunket ned og danner dybe Bækkener. Sænkningerne er for største Delen opfyldt af nytertiære Sedimenter eller kvartære Aflejringer, medens Horstene bestaar af krystallinske Bjergarter, delvis ogsaa af Granit, Syenit og Trachyt, som er blevet nedbrudt i meget forskellig Grad efter deres Modstandskraft.

Flagelandet begynder mod Nord med de vestserbiske Bjerge, som ledsager Moravas brede Dalfure. Syd derfor hæver *Char Dag* sig, en af Brud omgivet Horst, der i *Ljubeten* naaer 2510 Meter. Hertil slutter sig mod Øst det lave *Kara Dag*, over hvilket vigtige Veje forer til Morava. Det sydlige Omraade, Vest for Varder, er opfyldt af Bjerge, der er opbygget af gamle krystallinske Bjergarter og palæozoiske Skifere; de adskilles fra det dinariske Foldeland ved en Række Sænkninger, de dessaretiske Soer (*Presba*, *Okrida*). Mellem Vardar og Struma støder vi atter paa Højdedrag, der gaar i vestostlig Retning og er gennemskaaret af Sænkninger i samme Retning. Den sydligste, af Soer opfyldte Sænkning, adskiller Halvoen Khalkidike fra Bjergene.

Paa den anden Side Struma stiger Flagelandet til Halvøens mægtigste Hævning, Rodopis Bjergmasser, der ogsaa ofte betegnes som *Despoto Dag*, skont dette Navn kun tilkommer en Del af Bjergene. Det er en udstrakt Flage af krystallinske Skifere, især Gnejs med en-

kelte Granitgrupper og Trachytgennembrud og som ved dybt indskaarne Dale deles i vestostlig løbende Rygge og Hojsletter. Det højeste Punkt er *Musalla* med 2930 Meter, omgivet af flere, næsten lige saa høje Toppe. Vest for dem, kun skilt ved en Dal, naar Granitgruppen *Rila* en Højde af 2673 Meter (Fig. 96). Langs Struma gaar *Pirin Dagh*, i hvis Fortsættelse de thrakiske Øer rager op af Havet.

Til Rodopi slutter sig mod Øst et lavt Bjergland, som strækker sig til det sorte Hav og der ender som *Istrandza Dagh*. Det deler Maritzas

Fig. 96. Rilabjergene (Demirkapudalen).

Dalslette i et frugtbart ovre Bækken og et steppeagtigt nedre. De yderste Udløbere af det palæozoiske Flageland begrænses af Bosphorus, der danner en under Havspejlet nedsænket Erosionsdal. Lave Massiver af palæozoiske Bjergarter ledsager ogsaa Marmarahavets Kyst og Strædet ved Dardanellerne, der ligeledes er en nedsænket Erosionsdal.

Makedonien mod Vest omfatter omtrent Char Daghs Omraade til det ægæiske Hav og den dessaretiske Sænkning indtil Strumas Dal. Grunden er her, som vi ovenfor har set, særlig hyppig gennemfuret af Brud og Forskydninger, og den gamle Landflage er derved stærkt sonderdelt. Talrige Bjerge og Bjergdrag veksler med indsænkede Bækkener. Disse

er opfyldt af Soer eller frugtbart, aflejret Land; de benyttes til Agerbrug og har som oftest en tæt Befolkning. Agerbruget begunstiges af det varme Klima, som hersker i de af Bjergene indrammede Sænkninger, især da Sommertørkens skadelige Virkning mildnes af de tilstedeværende Floder. Klimaet er desuden kun mediterrant mod Syd; i det nordlige Bjergland har det en mellemeuropæisk Karakter. Der dyrkes navnlig Hvede og Majs, desuden blomstrer ogsaa Silkeormæavl. For Erhvervslivets Udvikling er tillige den geografiske Beliggenhed af Betydning. Makedonien er et Gennemgangsland for Trafiken fra Nord til Middelhavet og Orienten; men denne Beliggenhed har ogsaa givet Landet en urolig Historie; det blev Mødested for Balkanhalvøens Folkeslag, Bulgarer, Serbere og Grækere, som bestandig kæmpede om dets Besiddelse og endnu ikke har opgivet deres Fordringer derpaa. Erhvervslivet har lidt meget under disse Kampe; dette viser sig tydeligt i den ringe Befolkningstæthed. Dog har enkelte Trafikcentre udviklet sig stærkere, som *Üsküb* (Skoplje, 41 000 Indb.), der er Endepunkt for vigtige Veje over Kara Dag, og *Monastir* (Bitolj, 28 000 Indb.), der ligger ved Pelagonia-Dalens Vestrand, betydelig som Handelsby og ved sine Indbyggers Haandværk. Den største Opblomstring er naaet af *Saloniki* (Thessalonike, 169 000 Indb.) ved den nordlige Ende af Bugten af samme Navn, Øst for Vardars Munding. Her naar den vigtige Morava—Vardarvej Havet, og Trafiken fra Øst og Vest samler sig i den nedre Vardars brede Dal. Derved er Byen blevet Udførselshavn for Makedoniens og dets Nabolandes Landbrugsprodukter. Den er bygget amfiteatralsk paa Skrænterne af de høje Bjerge; den gamle By er snæver og snavset, hvorimod de nye Kvarterer er moderne og storstadsmæssige. Mellem dens Indbyggere findes mange spanske Jøder.

Øst for Saloniki skyder den tregrenede Halvø *Khalkidike* sig ud fra Makedonien. Dens store Bjergland er ligeledes overvejende dannet af gamle krystallinske Bjergarter, der tit indeholder Ertser, hvis Udvinning allerede i Oldtiden var af stor Betydning. Af de tre Halvoer, der rager frem som Fingre, var de to østligste oprindelig Øer, der ved opskyllet Land efterhaanden blev landfaste; og af disse er navnlig *Athos* med sin 1935 Meter høje Tinde bekendt for sine talrige græske Klostre, der ligesom Svalereder ligger klinet op ad Bjergsiderne og danner en ejendommelig, fra Verden afsondret, Munkerepublik.

Landskabet *Thrakien* er det Omraade, der strækker sig fra Struma til det sorte Hav, fra Balkan til det ægæiske Hav, Dardanellerne og

Marmarahavet. Mod Vest griber de indre høje Bjerge, især Rodopi, ind, derpaa sænker Landet sig til Bækkenet ved Maritzas nedre Lob og hæver sig mod Øst kun til lavt Højland. Den nordlige Del optages af Bækkenet omkring Maritzas ovre Lob, der fortsættes helt ud til det sorte Hav. Her ligger Landskabet *Østrumelien*, der i hele sin Udstrækning tilhører Bulgarien; det skal derfor nærmere omtales sammen med denne Stat. Det øvrige Thrakien har paa Grund af sin sydlige Beliggenhed et mildt Klima, som ogsaa paavirkes af de nærliggende Have; men de regnfattige Somre hæmmer Vegetationen meget. Bjerglandene mod Vest er paa deres Højder nærmest kun dækket af sparsomme Græsgange; det østlige Højland er overvejende en mager Steppe, hvor der kan drives nogen Kvægavl, men paa enkelte mere fugtige Pletter, der ligger spredt som Oaser i Steppen, er der Agerbrug, mod Syd ogsaa Frugtav. Steppelandet er sparsomt befolket og har ingen større Byer. Kun i Maritzabækkenet og yderst mod Øst er Befolkningstætheden større, og der har udviklet sig nogle Storbyer som Adrianopel og Konstantinopel, hvortil Thrakiens geografiske Beliggenhed utvivlsomt ogsaa har været medvirkende. Det er et Gennemgangsland for Trafiken til Lilleasien og var det Omraade, som længst stod under Tyrkernes Herredomme. Dette viser sig ogsaa i Byernes Udseende, idet Moskeer med Kupler og Minareter hyppigt rager frem mellem Husene. Dette er ogsaa Tilfældet i *Adrianopel* (Edirne; 56 000 Indb.). Denne By ligger ved Maritza og ved den Jernbane, som fører fra Sofia til Konstantinopel, og er Midtpunktet i den frugtbare Maritzadal. Som tidligere Hovedstad i Tyrkiet har den endnu stadig med sine krogede og snavsede Gader Udseende af en tyrkisk By.

Langt betydeligere er imidlertid *Konstantinopel* (Stambul; 1 200 000 Indb.) ved Bosporus, der var en af de største Handelsbyer i Verden. Gennem den gaar Trafiken fra Asien til Europa, og den er Nøglen til det sorte Hav. Græske Kolonister anlagde tidligt her ved Bosporus Byen Byzans, der senere under Kejser Konstantin som Konstantinopel blev Hovedstad i det romerske Rige, senere de ostromerske eller byzantinske Kejseres Residensslad og til sidst som Stambul Hovedstad i Tyrkiet. Gennem hele Historien har den takket være sin Beliggenhed indtaget en fremragende Stilling.

Konstantinopel ligger ved Indgangen til Bosporus; den deles i den gamle tyrkiske By Stambul paa Halvoen mellem Marmarahavet og det gyldne Horn, der ligesom en Fjord skærer sig ind fra Bosporus, og

Forstæderne Galata og Pera paa den anden Side deraf; i Forstaden Skutari naar den ogsaa over paa den asiatiske Side. Den tyrkiske By har snævre, snavsede Gader, hvor Husene for Storstedelen er af Træ: men den har tillige mange offentlige Bygninger, prægtige Paladser (Seraillet) og prægtige Moskeer (Sophiamoskeen). Fra Byen er der en overordentlig smuk Udsigt over Vandet, og da den er bygget paa flere Høje, tager den sig omvendt ogsaa meget prægtig ud set fra Sosiden. Paa Gaderne hersker et stort Liv, som er stærkt orientalsk præget, og det er en meget broget Blanding af Europæere og Asiater, der færdes i Byen; foruden Tyrker er her mange Grækere og Armeniere og desuden Italianere, Franskmand og Joder. Langs Bosporus ligger der talrige Forstæder, Paladser og Landsteder omgivet af Haver, saaledes at dette bugtede Stræde med sine stejle Bredder er et af de smukkeste i Verden (se Kunstbilag).

Ligesom Bosporus aabner Vej fra Marmarahavet til det sorte Hav, saaledes forer Dardanellerstrædet (Hellesponten) ud til det ægæiske Hav. Den europæiske Side dannes af Halvoen *Gallipoli* (Grækernes Khersonesos), der for Storstedelen bestaar af nogne Sandsten og Kalkbjerger, hvorpaa Tyrkerne har anlagt befæstede Slotte for at kunne spærre denne for Skibsfarten saa vigtige Vej. Thrakien tager kun ringe Del i Sejladsen paa det ægæiske Hav, og den eneste Havn af nogen Betydning er *Dedeagatsch*, der ligger Vest for Maritzas Munding.

BULGARIEN OG RUMÆNIEN

Den nordlige Del af Thrakien horer til *Bulgarien*. Denne Balkanstat strækker sig i sit nuværende Omfang mod Nord til Donau og naar fra det østserbiske Bjergland til det sorte Hav. I hele sin Bredde, fra Vest til Øst, gennemskaeres det af Balkan, som paa begge Sider omgives af lave flade Lande, det bulgarske Plateau mod Nord og den ostrumeliske Slette mod Syd, uden at disse to Lavlande dog bliver fuldstændigt adskille fra hinanden ved Bjergene, da flere bekvemme Passer forer over dem. Den nuværende Stat omfatter ikke hele Bulgarernes Omraade, men disse danner Hovedstammen i Befolkningen. Deres politiske Udvikling har sin Rod i deres dybe Nationalfølelse og er sikkert blevet fremmet ved Landets Natur, da de store flade Lande baade kulturelt

KONSTANTINOPEL
Udsigt over Det gyldne Horn og Stambul.

og politisk maatte føre Befolkningen sammen. I Næringslivet indtager Agerbrug og Kvægavl den første Plads, hvorimod Industrien kun spiller en ringe Rolle. Agerbruget begunstiges af den frugtbare Jordbund (Løss i Nordbulgarien, yngre Sedimenter paa den østrumeliske Slette) og af det milde Klima, især Syd for Balkan. En Del af Agerbrugets Produkter udføres, navnlig Hvede og Mel.

Fig. 97. Sofia med Alexanderkirken.

Den vigtigste Del af Sydbulgarien er den *østrumeliske Lavsslette*, der mod Vest gennemstrømmes af Maritza, mod Øst af flere Floder, der gennemskærer den paa tværs, og som alle udmunder i Maritza. Klimaet er saa varmt, at der foruden Hvede og Majs ogsaa kan dyrkes Ris. Dertil kommer endvidere Grøntsager, Vin og i Nærheden af Landsbyerne Frugt; desuden er der en betydelig Silkeormeavl. Da Landbruget indtager en saa fremtrædende Plads, er Befolkningstætheden ringe og Byerne smaa. Den eneste større By, *Philippopol* (Plovdiv; 63 000 Indb.), ligger ved Maritza i et frugtbart Landskab og tillige ved den vigtige

Orientbane. Byen er anlagt paa en stejl Klippeskrænt og tager sig derfor malerisk ud med sine Moskeer, der rager højt op over Husene. Af andre Byer skal blot nævnes *Stara-Zagora* (26 000 Indb.), der paa Grund af sit milde Klima besøges som Kursted. Ved Havet har Østrumelien overvejende et stejlt Fald, kun Burgasbugten skærer sig her dybere ind i Landet. Ved den ligger *Burgas* (22 000 Indb.), der er en vigtig Udførselshavn for Østrumeliens Landbrugsprodukter.

Mod Vest afsluttes det østrumeliske Bækken af Rodopis forreste Bjerge. Gennem Trajanporten fører en Vej til *Sofiabækkenet*, som ligger indsenket mellem Balkan og Vitosha, det nordligste Fremspring at det makedonisk-thrakiske Flageland, hvorigennem Isker strømmer til Donau. Det er et Samlingspunkt for Trafiken, da det over Dragomanpasset staar i Forbindelse med Moravavejen og tillige er let tilgængeligt fra Nord og Syd. Derved har dette Bækken faaet en fremtrædende Plads og er ogsaa blevet det politiske Midtpunkt i Bulgarien, hvis Hovedstad er *Sofia* (Sofija; 154 000 Indb.) Skønt Byen ligger i et lidet frugtbart Landskab, hvor der paa Grund af Højden (550 Meter) er koldt om Vinteren, er den dog hurtig vokset op til en Storby og har nu et moderne, næsten vesteuropæisk Udseende med fornemme, brede Gader, med mange offentlige Bygninger, smukke Butikker og store Forretningshuse (Fig. 97). Paa Gaderne hersker der en livlig Færdsel med elektriske Sporvogne og Automobiler. Byen har paa Grund af sin gunstige Beliggenhed en betydelig Handel og nogen Industri.

Nord for Østrumelien og Sofiabækkenet ligger *Balkanbjergene*. De begynder mod Vest med det østserbiske Bjergland der slutter sig umiddelbart til Banaterbjergene, og fortsættes derpaa af det vest-østlig løbende Balkan til Kysten af det sorte Hav. Det er et i den yngre Tertiærtid dannet Føldebjerg, hvis Opstaaen skyldes et Tryk fra Syd. Sydsiden er derfor Foldningens indre Zone; den er rig paa Brud og Forskydninger, samt senere Eruptivmasser. En Længdedal afskærer her Antibalkan fra Hovedkæden. Denne dannes mod Syd af krystallinske Bjergarter, mod Nord af Kridt- og Tertiærlag. Balkanbjergene er et temmelig afsluttet System af Kambjerge med flade Toppe og talrige Passer, der er lette at overskride; mod Syd har de i Almindelighed et stejlere Fald. Man deler dem i Vestbalkan indtil det Sted, hvor Floden Isker bryder igennem dem (Fig. 98). Midt- eller Hojebalkan med den højeste Top *Jumruktchal* (2 375 Meter) og det historisk berømte Sipkapas (1333 Meter) med en russisk Kirke, bygget til Minde om den rus-

sisk-tyrkiske Krig (Fig. 99), og endelig Øst- eller Lillebalkan, der overvejende er bygget af Kridtsandsten og kun ganske faa Steder har en større Højde end 1000 Meter.

Den Længdedal, der er indsenket mellem Antibalkan og det mod Syd stejle Balkan, har et meget gunstigt Klima og er derfor yderst frugtbar. For Erhvervslivet faar den sin særlige Betydning ved sine

Fig. 98. Isker, idet den bryder gennem Balkanbjergene.

store Rosenhaver. Bulgarien er det Land, der producerer mest Rosenolie. Det vigtigste Område for denne Udvinning af Rosenolie er Egnen ved *Kasanlyk*.

Mod Nord skraaner Balkan jævnt ned mod det bulgarske Kridtplateau. Det er en lav, bølget Hojslette, der har stejlt Fald mod Donau; da Vandet let kan sive gennem Kridtgrunden, er den vandfattig og derfor en træløs Steppe som dog paa flere Steder, der er dækket af Löss, danner en frugtbar Agerjord. Landbruget er derfor ogsaa her den vigtigste Næringsvej. I Hojsletten har de Floder, der strømmes til Donau,

indskaaret dybe Dale, som lægger Trafiken fra Vest til Øst mange Hindringer i Vejen. Den vigtigste Samfærdselsvej er Donau; ved den ligger de betydeligste Byer, mod Vest *Vidin*, mod Øst *Rustchuk* (Russe; 42 000 Indb.), der er en Havn ved Donau til Udførsel af Oplandets Korn. Gennem dette Land løber kun en eneste Jernbane fra Vest til Øst; den berører det lille *Tronva* (Trnova), Bulgarnes gamle Kroningsby, samt

Fig. 99. Russisk Mindekirke i Šipkapasset.

Schumla (24 000 Indb.) ved Foden af Balkan, og ender forenet med den fra *Rustchuk* kommende Bane ved Byen *Varna* (51 000 Indb.). Denne By, der ligger ved det sorte Hav, er Bulgariens største Søstad og en Udførselshavn for Landbrugsprodukter. De fleste af disse Byer erindrer ved deres Moskeer og deres delvis muhammedanske Befolkning om det gamle Tyrkerherredømme.

Ved Nordranden af Kridtplateauet løber *Donau*. Ved dens Udløb gennem Jernporten, ligger dens Overflade ikke engang 40 Meter over Havspejlet. Det bulgar-

ske Plateaus stejle Rand ledsager den paa højre Side, medens der paa venstre Side ligger en bred, ensformig Lavning med Sumpe og Soer, begrænset af Terrasser med diluviale Aflejringer. Længere nede udvides Flodsengen, neden for Silistria kommer vi ind i Baltaen, et indtil 10 Kilometer bredt sumpet Land med et Virvar af Flodarme, Øer og Sumpe med tætte Pilekrat og uoverskuelige Sivskove, hvor der lever en Mængde Fugle; men disse Egne er kun ganske faa Steder beboet af fattige Bønder og Fiskere. Den lige Vej til Havet spærres her for Donau af Bjerglandet *Dobrogea* (Dobruksja). Det er et

gammelt Foldeland, men ikke en Fortsættelse af Balkan; thi Foldningen var her endt allerede i Juraperioden. Paa de foldede, ældre Bjergarter er her aflejret Jura-, Kridt- og Tertiærlag, der til Dels er dækkede af Löss. Først Nord for Dobrogea drejer Donau igen mod Øst, forener sig med Siret og Prut og danner derpaa et stort Delta, der flyder ud i tre Hovedarme, St. Georgs Armen, Sulina og Kilia. Deltaet er et lavt, sumpet Land med mange Soer; det gennemskæres af nogle temmelig høje Sandrygge, der er de tidligere Strandklitter.

Paa den anden Side af Donau ligger *Valachiets* Lavland, der strækker sig til de transsilvanske Alper. Langs Foden af denne Bjergkæde ligger først et tertiært Bakkeland derpaa følger en Slette, som jævnt sænker sig ned mod Donau, og som er dækket af diluviale Grusmasser og Löss; heri har Floderne indskaaret brede Dale, der ofte er sumpede eller fyldt med Grus. Den vestlige Del, hvor det tertiære Bakkeland har en stor Udstrækning, kaldes det lille Valachi eller Oltenia, den østlige Del, der ved Donau ender med den lave Baragansteppe, kaldes det store Valachi eller Muntenia.

Valachiets Lavland danner sammen med Moldau Kernen i *Rumænien*. Denne Stat har ved Verdenskrigens Afslutning faaet en betydelig Udvidelse, idet Dobrogea, Bessarabien, den største Del af Bukovina og Siebenbürgen samt Stykker af den ungarske Lavslette (Banat) er tilfalden den. Dens nuværende Omfang falder væsentlig sammen med det af Rumænere beboede Omraade.

Rumænerne anses for at være Efterkommere af de romaniserede Thrakere, som sikkert i Tidens Løb har optaget meget fremmed Blod i sig under de talrige Indvandringar som fandt Sted i Donaudalen; men de er dog et eget Folk med et udpræget romansk Sprog. Der bor mange fremmede iblandt dem, især Bulgarer, Grækere, Rutener, Tatarer, Zigeunere og Jøder samt mange Repræsentanter for de store europæiske Stater.

I sin nuværende Udstrækning kan Rumænien næppe regnes for en sydeuropæisk Stat; i det er baade et Stykke Mellem- og Østeuropa forenet; men Staten er oprindelig udgaaet fra Valachiet, som vi regner med til Balkanhalvoen, skont visse Geografer nærmere anser det for østeuropæisk. Klimaet berettiger til en vis Grad dertil, da det i Donaubækkenet har en udpræget kontinental Karakter med en glodende Hede om Sommeren og en isnende Kulde om Vinteren samt Sommerregn; men dette Klima er mere et Produkt af orografiske Faktorer, en Følge

af, at Bækkenet ligger inde mellem Bjerge; Klimaet ligner Poslettens. Ligesom man ikke udskiller denne fra Italien, kan man heller ikke skille Valachiet fra Balkanhalvoen, hvormed det paa det nøjeste er forbundet ved sin Historie, sine Indbyggere og hele sit Samfundsliv.

Kulturelt og materielt staar Rumænerne endnu ikke paa noget højt Trin, hvilket giver sig til Kende ved den ringe Folkeoplysning, ved det

Fig. 100. Rumænsk Bondehytte.

store Antal Analfabeter, navnlig blandt Landbefolkningen. Livegenskabet blev ganske vist ophævet i Aaret 1864, men Bonderne vedblev at være økonomisk afhængige af de store Ejendomsbesiddere og forarmedes ved de store Skattebyrder; de mistede for en stor Del deres personlige Frihed og blev, skont de selv ejede smaa Ejendomme, kun Arbejdere for Godsejerne. Saadanne Forhold forte til aandelig Ulyst og Slappelse, der maatte hæmme ethvert Fremskridt.

Til Bondernes Armod svarer deres fattige Bolig (Fig. 100), der ofte kun indeholder et eneste Rum, som Menneskene om Vinteren maa dele

med Dyrene; Huset er opført af Træ eller ude paa Steppen af Ler og her undertiden gravet halvt ned i Jorden. Paa Landet gaar Rumænerne endnu almindeligt i deres Nationaldragt, Mændene med en lang Skjorte ud over Benklæderne, Lammeskindshue og Pelsvest, der bæres baade af Mænd og Kvinder endog om Sommeren, samt Faareskindspels; Kvinderne bærer rigtbroderede Bluser og Skørter, til hvilke de foretrækker straalende Farver (Fig. 101).

Den landlige Befolkning er den overvejende, navnlig i det egentlige Rumænien; thi det er overvejende et agerdyrkende Land; Landvæsenet drives endnu paa en ret primitiv Maade, og det vilde kunne give langt større Udbytte paa den ofte meget frugtbare Jord. Der dyrkes fornemmelig Majs og Hvede, desuden Vin og Frugt (Blommer). Industrien er endnu kun lidet udviklet, og Haandværket dækker kun eget Behov. Landet ejer store mineralske Rigdomme (Salt, Petroleum) især i det subkarpatiske Højland, men Udnyttelsen af dem ligger dog mest paa fremmede Hænder.

Landvæsenets og Bjergværksdriftens Produkter er Grundlaget for Handelen. Der udfores Hvede, Majs, Mel og Petroleum; der indføres derimod i første Række Industriartikler. Ved Tilføjelsen af de nye Landsdele, som for en stor Del har ganske andre Næringsveje, er Erhvervslivet blevet stillet over for vanskelige Opgaver, og endnu har det ikke faaet noget Enhedspræg.

Landvæsenets fremherskende Stilling bestemmer ogsaa Byernes Karakter og Betydning. De er Markedspladser for den omgivende Befolk-

Fig. 101. Rumænsk Bonde.

ning eller Stabelpladser for Landbrugsprodukterne, og kun faa af dem har faaet nogen større Betydning. Den vigtigste er Rumæniens Hovedstad *Bukarest* (Bucuresci; 600 000 Indb.), der ligger i Muntenia omgivet af et ensformigt, men frugtbart Landskab. Byen er et Knudepunkt for vigtige Jernbanelinier, som udgaar herfra til alle Sider. I sit Indre har den et fornemt og moderne Udseende; den har store Pladser og Anlæg, er rig paa offentlige Bygninger og Kirker og har desuden et Universitet. Foruden Handel har den en fremadstræbende Industri. Nord for Bukarest ved Banen, der fører til Kronstadt, ligger *Plojeshti*, der er Midtpunkt for Petroleumsudvindingen, og i de transsilvanske Alper ligger Kurstedet *Sinaia*.

Mod Vest i Valachiet ligger den vigtige Handelsby *Craiova*, der be-rores af den Bane, som fra Turnu Severin ved Donau over Bukarest fører gennem hele Valachiet ud til det sorte Hav. Ved Tschernavoda overskrider Banen Donau, kører igennem det tyndt befolkede, ofte ufrugtbare Dobrogea og ender i *Constanza* (28 000 Indb.), Rumæniens vigtigste Udførselshavn og et yndet Badested. Udførselen sker ligeledes gennem Havnene ved Donaus nedre Løb, først *Braila* (67 000 Indb.) neden for Baltasumpene, en opblomstrende, moderne Handelsby, og dernæst *Galatz* (75 000 Indb.) ved det sidste Donauknæ. Den har en betydelig Udførsel af Korn og er tillige Krigshavn.

Mod Nord ligger nu Landskabet *Moldau*. Det er overvejende et Bakkeland, i hvilket talrige Floder danner Dale, og kun mod Syd mellem Siret og Prut ligger der nogle større Lavninger. Indbyggerne driver Landbrug og bor i Landsbyer eller Smaabyer. Blandt disse har den gamle Hovedstad *Jassy* (76 000 Indb.) nær ved Pruts mellemste Løb, faaet en større Udvikling. Den har et stærkt orientalsk Præg og tæller blandt sine Indbyggere mange Jøder.

Den vigtigste By i Bessarabien er den tidligere Hovedstad *Kishinev* (200 000 Indb.), der er blomstret stærkt op ved sin livlige Handel med Produkter fra det frugtbare Land (Hvede) og ved stor Industri (Uld- og Mølleindustri). Den bebos af en broget og blandet Befolkning (Rumænere, Ukrainer, Jøder, Armeniere) og er rig paa græske Kirker og Synagoger.

NORDEUROPA

VED EINAR STORGAARD

Den nordlige Del af Europa danner ikke noget ensartet Land, hvis Ejendommelighed blot bestemmes af den nordlige Beliggenhed; thi mod Øst strækker ogsaa Rusland sig udover Polarkredsen til Ishavet; men dette russiske Nordland har en fuldstændig osteuropæisk Karakter og er i sine geografiske Fænomener sammenknyttet med det øvrige Rusland saa noje, at vi ikke kan adskille det fra Østeuropa uden at øve Vold mod Naturen. Vi indskrænker derfor Begrebet Nordeuropa til Landene i den nordlige Del af Mellem- og Vesteuropa, nemlig Danmark, Island, Norge, Sverige og Finland, som i deres Natur og Befolkning har meget til fælles og samlede udgør den vigtigste Del af det nordlige Europa.

Medens Danmark og Island overvejende bestaar af yngre geologiske Dannelser (fra Kridttiden til Nutiden), er Fennoscandia, som man kalder Norge, Sverige og Finland, kendetegnet ved, at de Bjergarter, der opbygger det, er meget gamle. Kernen i det er en Blok af arkaiske Bjergarter, Gnejs og Granit, hvorover der kun paa enkelte Steder er aflejret et Dække af gamle palæozoiske Lag. Man har kaldt denne skandinavisk-finske Blok det baltiske Skjold; det begrænses mod Øst af en Linie, der kendetegnes af den finske Bugt og de store Søer Ladoga og Onega. Øst for denne Linie dækkes det baltiske Skjolds Lag af det russiske Taffellands palæozoiske Bjergarter. Mod Vest stiger dets gamle Grundflade efterhaanden i Trin op til det norske Højland, som er dannet af stærkt foldede palæozoiske Bjergarter; her støtter de i den palæozoiske Tid opstaaede palæozoiske Foldebjerger sig til det arkaiske Grundfjeld, til Dels ved Overskydning.

Det sydlige Sverige horer med Halvoen Skåne til det mellem-europæiske Brudland, hvortil ogsaa Danmarks Omraade horer; Øerne Øland og Gotland er derimod Dele af det russiske Taffelland, Island og Færøerne er af vulkansk Oprindelse.

Sine nuværende Terrænforhold fik Nordeuropa først i og efter den kvartære Istid. En vældig Indlandsis dækkede i Begyndelsen af Kvartærtiden den nordlige Del af vor Verdensdel. Udgaende fra det norske Højland bredte den sig mod Syd lige til de mellemtyiske Bjerger og mod Øst lige til Mellemrusland. Sporene af denne diluviale Gletsjerdannelse er næsten bevaret uforstyrrede og bestemmer endnu den Dag i Dag

Landskabsbilledet. Overalt hersker de typiske Glacialformer; den opstaaende Klippe er slebet af og forvandlet til et afrundet og kuplet Bjerglandskab, og det løse Forvittringsgrus er fjernet og fort bort af Isen (Fig. 102). Det danner nu det øverste Dække i det nordtyske Lavland og det mellemste Rusland, men er delvis ogsaa aflejret i

Fig. 102. Gravdalen i Norge.

Nordeuropas sydlige Omraade. Saaledes finder vi udstrakte Grundmorænelag i Danmark, i Sydsverige og i det sydlige Finland.

Ogsaa den store Mængde af Soer hænger sammen med den diluviale Gletsjerdannelse. Mange af Bækkenerne er udhulet og fordybet af Gletsjere, andre opdæmmet af Morænegrus. Undertiden kan ogsaa tektoniske Forstyrrelser have medvirket til Dannelsen af Soer. Det er Tilfældet med de store Soer i Mellem Sverige, Vänern, Vättern, Hjälmaren og Mälaren, som ligger i en af stærke Forstyrrelser karakteriseret Zone. Nordeuropa er det sorigeste Omraade i hele vor Verdensdel, og navnlig udmærker Finland sig derved.

Den diluviale Gletsjerdannelse har ogsaa indvirket stærkt paa Flodernes Udvikling. I Almindelighed følger disse Jordbundens Fald, der hovedsagelig er rettet mod Østersoen. Vandskellet gaar over Norges Højland nær den atlantiske Kyst, saaledes at kun korte Vandløb i stejlt Fald strømmer til det aabne Atlanterhav; men alle disse nord-europæiske Floder har endnu ikke skabt sig et ensartet Fald, men bliver gentagne Gange i deres Løb afbrudt af Søer og Vandfald, af

Fig. 103. Trollhättanfaldene i Sverige.

hvilke nogle paa Grund af deres storslaaede Skønhed er blevet berømt (Trollhättan, Fig. 103).

Efteristidens Hævninger og Sænkninger af Landet har ligeledes bidraget betydeligt til, at denne Daldannelse endnu ikke er afsluttet. Paavisningen af den Slags Bevægelser i Landmassen lettes ved de Spor, som Havet i en højere Beliggenhed har afsat i Jordbunden. Naar man sejler langs den norske Kyst, vil enhver hurtigt lægge Mærke til de mangfoldige, over hinanden liggende Indskæringer i Fjeldsiden. Det er gamle Strandterrasser, som ofte lader sig følge langt ind i Landet. En nærmere Undersøgelse har vist, at disse ogsaa optræder i Sverige og Finland. De forløber ikke vandret, men stiger i Vejret ind imod Land, hvorefter man kan slutte, at ikke hele Landmassen har

hævet sig ensartet, men snarere hvelvet sig skjoldformet op. Andre Kendsgerninger belærer os om, at efter Hævningen er der fulgt en Sænkning, som i nyere Tid atter er blevet afløst af en ny Hævning, og dennes Storrelse er paa Sveriges Kyst nøje fastslaaet ved afsatte Mærker og naar ca. en Centimeter i Løbet af et Aar.

Dannelsen af den nuværende Østersø og de ejendommelige nord-europæiske Kystformer staar ogsaa i nøjeste Forbindelse med Landets Bevægelser. Efter at Isen havde trukket sig tilbage, blev det laveste Land mod Øst overskyttet af Ishavet; Yoldiahavet opstod — saaledes kaldt efter en arktisk Musling. Paa Grund af den derpaa indtraadte Hævning forvandlede dette Hav til en Ferskvandsso, der efter en Snegl blev benævnet Ancylussøen. Ved den sidste Sænkning indtraadte en Oversvømmelse fra Vest, og der dannedes det af Brakvand opfyldte Litorinahav, der ogsaa er opkaldt efter en Snegl. Den sidste Hævning har kun ændret Østersøen lidt; for Kysternes Udformning er imidlertid den forudgaaende Sænkning stadig afgørende. Vi har at gøre med en Kyst, som er opstaaet ved Havets Indgriben i Landets Sænkninger; saaledes er Norges Fjorde (Fig. 104), som har omdannet Hojlandets Rand ligesom til en frynset Bræmme, oversvømmede Dale, og de for Finland, Sverige og Norge saa karakteristiske Skærgaarde, der omgiver Landet som en Perlerad, er Kuplerne i et af Havet overskyttet glacialt afrundet Bjerglandskab, der dannede sig som en mere eller mindre bred Terrasse langs Kysten under Indflydelse af den diluviale Gletsjerdannelse og skabtes ved Brændingens nedbrydende Virksomhed.

Hojlandet bærer ogsaa endnu udstrakte Gletsjere; thi paa Grund af den nordlige Beliggenhed hersker der her et Polarklima. Samtidig betinger Landets betydelige Højde — det stiger til 2500 Meter — en stærk Formindskelse af Temperaturen. Island, Vestnorge og Danmark har Kystklima, medens Klimaet i det østenfjeldske Norge, Sverige og Finland har en udpræget kontinental Karakter. Norges Vestkyst udmærker sig endog ved et særlig mildt oceanisk Klima. Den berøres af den varme nordatlantiske Strøm (Golfstrøm), hvorfra der opstiger en fugtig-varm Luft, som de fremherskende Vestenvinde bærer ind over Landet lige til Hojlandet, hvorover Klimaskellet gaar mellem den oceaniske vestlige Del og den kontinentale østlige.

Den nordatlantiske Strøms Indflydelse træder tydeligst frem i Temperaturfordelingen, hvilket allerede viser sig ved Aarsisotermernes For-

løb, som mod Vest gaar i nordsydlig Retning parallelt med Kysten, men først Øst for Vandskellet faar den naturlige vestostlige Retning. Til udover Nordkap har den atlantiske Kystbræmme som aarlig Middeltemperatur over 0 Gr. og stiger til 7 Gr., medens mod Øst Aarstemperaturen kun i det sydlige Sverige gaar op over 5 Gr. Endnu skarpere viser denne Modsætning sig om Vinteren, hvor der ved Kysten lige op til Lofoten

Fig. 104. Gudvangen ved Sognefjord (Norge).

hersker en Januartemperatur paa over 0 Gr., medens den paa Hojlandet i det sydlige Norge derimod synker til under 10, i det nordlige til under 14 Gr. Kulde. Isotermerne følger da mod Vest Kystens Forløb og ligger her tæt paa Grund af Temperaturens hurtige Aftagen ind mod Hojlandet. De viser imidlertid ogsaa mod Øst en Tilbøjelighed til at følge Kystretningen, hvilket lader formode, at Østersoen om Vinteren ligeledes øver en opvarmende Indflydelse. Ganske anderledes er Billedet af Temperaturfordelingen om Sommeren; thi da virker Østersoen og Atlanterhavet afkolende. Juliisotermerne forløber vel ligeledes i Reglen parallelt med Kysten, men det varmeste Omraade ligger nu

inde i Landet. I Sydsverige, Sydfinland og Danmark har vi da 16—17 Gr., medens vi ved Vestkysten kun har 10—15 Gr. Sammenligner vi disse Temperaturer med andre Landes paa samme Breddegrad, viser der sig en Begunstigelse i Varmefordelingen, som vi ikke kender den noget andet Sted paa Jorden. Den Temperatur, man faar som Middeltemperatur fra Stationer, der er ligeligt fordelt over en Breddekreds, betegner man som normal. Hvis Temperaturen paa et Sted er højere end den gennemsnitlige Breddetemperatur, taler man om en positiv, er den lavere, om en negativ Anomali. Norges Vestkyst har nu i Januar den største positive Anomali, som overhovedet forekommer paa Jorden; den er 20—24 Gr. varmere, end hvad der svarer til dens Breddebeliggenhed. Dette Overskud af Varme naar lige op til Finlands Østgrænse, hvor der stadig hersker en positiv Anomali paa 7—10 Gr. Selv om Sommeren er dette Omraade, trods Havets afkolende Virkning, varmere end den gennemsnitlige Breddetemperatur, der tilkommer det, i al Fald nogle faa Grader. Meget karakteristisk ligger det varmeste Omraade mod Øst. Medens vi mod Vest har et Overskud fra 0 til 3 Grader, stiger det i det nordlige Sverige og Finland til 6 Gr.

I Almindelighed tager Varmen af mod Nord, navnlig da der med den højere Bredde indtræder en stærk Afkortning af Sommeren. Jo længere vi kommer mod Nord, og jo højere vi stiger op i Hojlandet, des mere varig og udbredt er Snedækket, og des mere begynder Isens Herredomme. Under 60 Gr. nordlig Bredde stoder vi paa Snegrænsen ved 1700 Meter, under 70 Gr. allerede ved 1000 Meter; og mange af Hojfladerne er dækket af Gletsjere. Længst ned naar den evige Sne paa Vestsiden af Hojlandet og af de enkelte Hævninger. Saaledes ligger Snegrænsen ved Sulitjelma mod Vest 1000, mod Øst 1300 Meter høj. Dette er en Folge af det fugtige oceaniske Klima. Fra Havet bringer Vestenvindene rigelig Nedbor, ved Bergen mere end 2000 Millimeter om Aaret, men umiddelbart paa den anden Side af Vandskellet tager Nedboren rask af; den synker paa Hojlandet til 500, mod Nord endog til 300 Millimeter. Kun Danmark, det sydlige Sverige og Finland har mere end 600, paa Vestsiderne endda over 700 Millimeters Nedbor. Mod Vest falder Regnen sædvanligvis i alle Maaneder, men Hovedregntiden er Efteraaret og Vinteren; mod Øst er derimod Sommerregnen fremherskende, svarende til Klimaets kontinentale Karakter. Paa Grund af det kolige Klima er Fordampningen ringe, Regnvandet kommer derfor næsten uformindsket til Aflob og giver derved Floderne en rig Vand-

føring, navnlig da Klippegrunden som oftest er uigennemtrængelig for Vand. Om Sommeren bidrager ogsaa Sne- og Gletsjersmeltuinger til Vandlobenes Forsyning; en Overflod af Vande, Floder, Soer, Moser og Sumpe er derfor karakteristisk for Nordeuropa.

Trods rigelig Fugtighed er Planteverdenen ofte ret sparsom. Dels er Klimaet for barsk, dels hindrer Klippegrunden Plantevækst. Der mangler udstrakte Alluvialsletter, og kun det aflejrede Morænemateriale yder Vegetationen en egnet Jordbund. Det høje Nord, navnlig Halvoen Kola, ligger nordenfor Skovgrænsen; her træffer vi Tundraen med krybende Trævækster (Dværgbirk, Pil), med lave, haardføre Urter, med Lavarter (Rensdyrmos) og Mosser. Ogsaa Højlandet mod Vest rager op over Skovgrænsen. Paa enkelte Højder, Fjeldene, vokser ligeledes lave Trævækster (Dværgbirk og Pil), Revlingekrat og alpine Urter. Hyppigt er de dækket af Moser. Skov findes i Nordeuropa kun i de lavere Regioner, altsaa hovedsagelig i Finland og Sverige samt det sydlige Norge. Ved Skovgrænsen dannes den af Fyr og Birk; længere mod Syd møder vi ogsaa Gran, i det sydvestlige Sverige endog Bogen som Skovtræ. Egen træffer vi i den vestlige og sydlige Del af Norge, i det sydlige Sverige og Finland. I Finland er ogsaa Linden udbredt som Skovtræ. Danmark har en fuldstændig mellemeuropæisk Skov med Bogen som det vigtigste Træ. I det nordiske Skovomraade ligger der ikke sjældent Enge og Moser.

Til Klimaets og Planteverdenens nordiske Karakter svarer ogsaa Dyreverdenen. Ved den nordligste Kyst møder vi Isbjørnen og Polar-ræven. Nordiske Dyr som Rensdyret, Jærven, Lemmingen, Rypen og Sneuglen trænger paa Højlandet langt ned mod Syd. Højlandets stejle og svært tilgængelige vestlige Skraaninger benyttes gerne som Rugesteder af Havfugle (Ederfugle). Her ligger de bekendte Fuglefjelde, der i Yngletiden omsværmes af Tusinder af Fugle. I de øvrige Omraader lever en lignende Dyreverden som i Mellemeuropa; dog er der i de udstrakte, af Mennesker kun lidet behøede Skove endnu bevaret enkelte Dyr som Elsdyret (eller Elgen), som forlængst er uddød i Mellemeuropa.

Nordeuropa adskiller sig ogsaa ved sine Indbyggere fra det øvrige Europa. Her lever ganske vist som i Mellemeuropa og en Del af Vest-europa Germaner, men de danner en egen Gruppe, Nordgermanerne eller Skandinaverne, og de gælder for at være Germanernes reneste Type. Til dem hører Danskerne, Nordmændene, Svenskerne og Islæn-

derne. Dertil kommer endvidere, navnlig mod Nord og i Finland, Repræsentanter for de asiatiske Folkeslag, Lapper (Fig. 105, se ogsaa Kunstbilag), og Finner, der begge har mongolsk Præg. Skandinaverne udmærker sig især ved en god Folkeoplysning og Skoleuddannelse, hvilket maa anerkendes saa meget desto mere, som Landene med Undtagelse af Danmark overvejende er meget tyndt befolket og betydelige Vanskeligheder træder i Vejen for Skoleundervisningen paa Grund af de store Afstande og mange Bebyggelsers afsides Beliggenhed.

Fig. 105. Laplændere.

Den sparsomme Bebyggelse i Fennoscandia og paa Island er hovedsagelig en Følge af de ugunstige erhvervsgeografiske Forhold. Paa store Strækninger er Agerbrug umuligt paa Grund af det barske Klima og den klipperige Jordbund. Kun hvor der paa Klippegrunden er aflejret Morænemateriale eller har ophobet sig en yngre Forvittringsgrund, og hvor tillige ogsaa Klimaet er mildere som i Sydsverige og fremfor alt i Danmark, kan der i større Omfang drives Agerbrug. Gunstigere stiller Forholdene sig for Kvægavlen, hvortil selv de ikke snedækkede Fjelde i Norge har tilstrækkelige Græsgange. Erhvervsmæssigt set er Skovrigdommen i Fennoscandia af stor Betydning, og Træforarbejdning og Træudførsel spiller en vigtig Rolle i disse Lande, hvor de talrige Vandløb

ØSTFRISISK BRUD

letter Transporten af Træ fra det indre Land. Disse Vandløb er ogsaa med deres stærke Fald en næsten udtømmelig Kraftkilde for industrielle Foretagender og anvendes ogsaa som saadan i rigt Maal. Derfor har Industrien, navnlig Træ- og Tekstilindustri, ogsaa udviklet sig kraftigt, især i Sverige, men i den nyeste Tid ogsaa i Norge og Finland. Vandkraften er her af saa meget desto større Betydning, som Nord-europa er fattig paa Kul; kun i Skåne og paa Bornholm findes der Kul-lejer i Juralagene. Af andre mineralske Rigdomme har de rige Jern-malmlejer i Sverige og Finland og Kobber- og Nikkelforekomsten i Sverige større økonomisk Betydning. I Danmark, hvor Floderne kun er smaa og har ringe Fald, har den stærke Udvikling af Industrien kun været mulig ved Indførsel af Kul og Raastoffer fra Udlandet.

Ved den nære Berøring med Havet er ogsaa dette blevet en betydelig Indtægtskilde. I Norge blomstrer Fiskeriet, især Silde- og Torskefangst, men navnlig er dets Andel i Skibsfarten overordentlig stor. Norge staar med sin Handelsflaade forrest mellem Europas Stater, og ligeledes har Sverige og Danmark en stor Skibsfart. Derfor er ogsaa Handelen meget livlig. For den, som overhovedet for Erhvervslivet er dog Trafikforholdene ofte ret ugunstige. Vestkysten af den skandinaviske Halvø er ved et uvejsomt Højland lukket mod det bagved liggende Land, og Landet er ogsaa vanskelig tilgængeligt fra Østsiden; de talrige Vandløb er ikke sejl-bare. Kun i Sydsverige og Finland har man kunnet udnytte Vand-vejene mere til Trafik. Jernbanenettet er lidet udviklet undtagen i Danmark.

Handelens og Skibsfartens Betydning faar vi et klart Bevis for ved de store Byers Beliggenhed, thi vi finder dem kun nær ved Kysten. Der gives ikke mange af dem; thi dertil er Nordeuropas Lande for tyndt befolket. Befolkningstætheden naar gennemsnitlig ikke op paa 10 pr. Kvadratkilometer og overstiger kun i Sydsverige, paa Vest- og Sydkysten af Norge og ved Finlands Kyst 20. Tættest befolket er Vestkysten af det sydlige Sverige, hvor der bor over 50 Menne-sker pr. Kvadratkilometer, og Danmark med en Befolkningstæthed paa 80.

D A N M A R K

AF EINAR STORGAARD

Danmark er det mindste (43 326 Kvadratkilometer), men tættest befolkede (3,46 Mill. Indb.) af Nordeuropas Lande. Den danske Stat bestaar af det egentlige Danmark mellem Vesterhavet og Østersøen og Færoerne; disses Beliggenhed i det nordlige Atlanterhav gør det naturligt at behandle dem hver for sig. (Side 250—253.)

Det egentlige Danmark (42 926 Kvadratkilometer) — i det følgende blot kaldet Danmark — ligger i den tempererede Zones nordlige Del og strækker sig over $3\frac{1}{2}$ Breddegrad eller ca. 360 km. Nordspidsen er Skagens Odde ($57^{\circ} 45' \text{ n. Br.}$), Sydspidsen Gedser Odde ($54^{\circ} 34' \text{ n. Br.}$). Paa samme Bredde som Danmark ligger det sydlige Skotland og Mellemrusland. I øst-vestlig Retning strækker Landet sig fra Christiansø ($15^{\circ} 12' \text{ ø. L.}$) ved Bornholm til Blaavands Huk ($8^{\circ} 5' \text{ ø. L.}$) paa Jyllands Vestkyst, d. v. s. 7° eller ca. 450 Kilometer. Tidsforskellen mellem det østligste og vestligste Punkt bliver 28 Minutter.

Danmark bestaar af Halvøen Jylland med tilliggende Øer og et stort Antal Øer mellem Halvøen og Sverige samt Bornholm langt mod Øst i Østersøen. Øerne — ialt ca. 500, hvoraf en Femtedel er beboede — kan ordnes efter Beliggenhed i større og mindre Øgrupper. Til Jylland slutter sig Vesterhavsoerne (Fanø, Mandø, Rømø), Limfjordsøerne, den norrejske Ø og Als. Øst for Jylland ligger Kattegatsoerne (Læsø, Anholt og Samso), den fynske Øgruppe, den sjællandske Øgruppe og den laaland-falsterske Øgruppe samt Bornholm med Christiansø. Da baade Halvøen og Øerne yderligere er stærkt indskaarne, er Danmark et overordentligt splittet Land og kan i endnu højere Grad end Grækenland og de britiske Øer, med hvilke det har mange Lighedspunkter, betegnes som Havets Land.

Kun paa en 67,6 Kilometer lang Strækning fra Flensborg Fjord til udfor Øen Sild grænser Danmark til Tyskland. Alle andre Grænser dannes af Havet, som derfor har haft og har en uhyre Betydning for Land og Folk.

De danske Farvande udviser ikke store Forskelligheder i Henseende til Dybde, — de er alle Overskylningshave og naar saa godt som intetsteds en Dybde paa blot 100 Meter. I andre Henseender er de derimod temmelig forskellige.

Vesterhavet eller *Nordsøen* (d. v. s. Havet Nord for de frisiske Øer i Holland i Modsætning til *Zuiderso* d. v. s. *Sydsoen*) er et Randhav, hvis Vandmasser hovedsagelig stammer fra Atlanterhavet, hvorfor det bliver det mest oceaniske af de danske Have, hvilket bl. a. viser sig ved, at Saltprocenten er 3,3 (i Verdenshave 3,5 pCt.). Det er desuden det eneste af vore Have, hvor der findes Ebbe og Flod af nogen Betydning.

Fig. 106. Marsk ved Mandø. (D. g. U.)

Skagerak og *Kattegat* er Mellemhave. Kattegat er meget lavvandet og opfyldt af Grunde og Rev. Det deles af Øerne Læsø og Anholt i et lavere vestligt og dybere østligt Løb.

Østersøen er et Middelhav, et Indhav, hvis Vandes Egenskaber i væsentlig Grad er betinget af Vandtilførsel fra de mange store skandinaviske, finske, russiske og tyske Floder. Vandet er derfor brakt.

Mellem Kattegat og Østersøen ligger *Bælthavet*, hvorved man forstaar alle de Farvande, som horer til de tre Bælter, samt Havet omkring Samso. I Almindelighed regnes ogsaa den vestlige Del af Østersøen

med hertil. Af Bælterne er *Øresund* eller blot *Sundet* det vigtigste, da det byder den korteste naturlige Vej for Skibe, der skal fra Nordsoen til Østersoen eller omvendt. Af Amager og Saltholm deles det udfor København i Kalvebodstrand, Drogden og Flinterenden. Drogden deles igen af Middelgrunden i Kongedybet og Hollænderdybet. *Store-Bælt* er den bredeste og dybeste af Forbindelsesvejene mellem Kattegat og Østersoen, men det har mange Grunde, saa Sejllobet er svært at finde.

Fig. 107. Bovbjerg. (D. g. U.)

Lille-Bælt er paa det smalleste Sted kun 0,7 Kilometer bredt. Gennem Bæltet gaar stærke Strømme, og dette i Forbindelse med den afsides Beliggenhed og de mange Grunde gor det til det mindst benyttede af de tre Vandveje.

Den sydligste Del af den jyske Vestkyst er — da den er beskyttet af Øer og udsat for Ebbe og Flod — en *Marskkyst* (Fig. 106). Vandet mellem Øerne og Fastlandet er saa lavt, at Vaderne ved Ebbetid kommer til Syne, og man er i Stand til at køre paa dem.

Resten af Vesterhavskysten — fra Blaavands Huk til Grenen paa

	Senon. Skrivekridt.		Eocen. Plastisk Ler og Moler.
	Danium. Nyere Kridt.		Oligocen. Plastisk Ler og Glimmerler.
	Paleocen Mergel.		Miocen. Glimmerler, Glimmersand og Brunkul.

Fig. 108. Geologisk Kort over Danmark (Undergrund). (D. g. U.)

Skagens Odde er en lige Kyst. Havet har borteroderet de fremspringende Punkter, medens en sydgaende Strøm har lagt Tanger foran de store aabne Bugter, som derved er blevet omdannet til Strandsøer eller Laguner (Ringkøbing Fjord, Nissum Fjord), inde i hvilke der ligeledes dannes Marsk. Ude i Havet — parallelt med Kysten — løber Sandrevler, som er til stor Gêne for Sejladsen. Paa Land findes Klitter, der kun faa Steder afbrydes af Klinter, som enten bestaar af Moræneler (Bovbjerg) (Fig. 107), Limsten (Bulbjerg) el. Skrivekridt (Svinkløv).

Østjyllands og Øernes Kyster er stærkt indskaaret. Indskæringerne er af forskellige Typer; nogle er aabne og brede Bugter som Aalbæk Bugt og Køge Bugt, andre er snævre som Æbeltoft Vig og Helnæs Vig; mange af de østjyske Fjorde er lange og smalle, og det samme gælder Odense Fjord og Kalundborg Fjord. Danmarks betydeligste Indskæring er den store stærkt forgrenede Isefjord.

Medens en Del af de aabne Bugter, f. Eks. de østsjællandske og Bugterne paa Dyrslund (Djursland), er Inderlavninger, der er udhulet af Isen, er de fleste af de lange, smalle østjyske Fjorde gamle Floddale, udgravet i Istiden af Smeltevandsfloder, som løb under Isen. Kalundborg Fjord udgør Mellemrummet mellem to Endemoræner (Røsnæs og Asnæs). For mange Indskæringers Vedkommende er det endnu ikke muligt at gøre Rede for Oprindelsen.

Geologisk bestaar Danmark af to vidtforskellige Omraader, nemlig Bornholm og det øvrige Land. Bornholm horer til Fennoscandias Randzone, og Øens geologiske Forhold vil blive behandlet under Stedsbeskrivelsen. Hele det øvrige Danmark ligger derimod i en saakaldt Geosynklinal, et skaalformet, flere km indsunket Omraade mellem den skandinaviske Halvø og de mellemtyske Bjerge. En af de Brudlinier, som adskiller disse to Omraader, gaar gennem det nordlige Øresund for ved Øen Ven at bøje ind i Skåne. I Havet, der har fyldt denne Indsænkning, er de Dannelser, som udgør Danmarks Undergrund, aflejret; ved Undergrund forstaas det, som ligger under Morænedannelserne. Ældst er *Skrivekridtet*; det er dannet i Slutningen af det Afsnit af Kridtperioden, som hedder Senon. Ligemeget hvor man har foretaget Boringer gennem Jorden, er man stødt paa Skrivekridt, naar man blot har boret tilstrækkeligt dybt. Hele Danmark hviler saaledes paa Kridt. Kun dækket af Istidsdannelser findes det — som det ses paa Kortet (Fig. 108) — i et sydligt og nordligt Omraade; det første omfatter Laaland, Falster, Møn og den sydsjællandske Halvø, det andet Vend-

syssel, Hanherrederne, det østlige Ty og det østlige Himmerland. Det ses ved Møns Klint, Stevns Klint (under Limsten), ved Limfjorden og Svinkløv. Skrivekridtet anvendes til Kalkbrænding og — sammen med Ler bl. a. plastisk Ler fra Tertiærtiden — til Cementfabrikation.

Ovenpaa Skrivekridtet ligger — undtagen som nævnt længst mod Nord og længst mod Syd — det saakaldte *nyere Kridt*. Det bestaar af *Blegekridt*, *Limsten* (Kridtsten), *Saltholmskalk* og *Koralkalk* (Fakse-

Fig. 109. Bulbjerg med Skarreklit. (D. g. U.)

kalk). Disse Stenarter bruges til Kalkbrænding, Limsten og Faksekalk endvidere til Bygningssten. Nyere Kridt findes direkte under Morænedannelserne i et halvmaaneformet Bælte paa Sjælland fra Ods Herred over Nordsjælland, Halvoen Stevns til Store-Bælt ved Skelskor, endvidere i det østlige Fyn og det nordlige Langeland samt i et Bælte over Jylland fra Dyrsland til Ty, foruden i et Par smaa Omraader Vest for Viborg (Davbjerg, Monsted) og Syd for Struer (Hjern). Limstenen ses ved Stevns Klint over Skrivekridtet samt ved Bulbjerg (Fig. 109) og Hanstholm.

Underlaget i Resten af Danmark dannes af tertiære Aflejringer. De ældste af disse ses i Bunden af Koge Aa (*Lellingegrønsand*) og i en Klint Syd for Kerteminde (*Kertemindemergel*), men findes iøvrigt i hele Midtsjælland, i Nordfyn og i det sydlige Dyrslund. Fra to følgende Afsnit af Tertiærtiden stammer det *plastiske Ler*, der danner skridende Klinger bl. a. ved Lille-Bælt. Det findes som et smalt Bælte fra det sydvestlige Laaland, over de sydfynske Øer, Sydfyn, Nordvestfyn, langs Jyllands Vestkyst til Aarhus, hvorfra det strækker sig mod Nordvest til Ty; endvidere forekommer det i Nordvestsjælland. Samtidigt med det ældre plastiske Ler er *Moleret* paa Mors, Fur og i Ty. Af dette fabrikeres lette Mursten. I Moleret findes Lag af vulkansk Aske. Resten af Jylland har som Underlag *Glimmersand og Glimmerler*; det sidste anvendes i Teglværksindustrien. Mellem Ler- og Sandlagene forekommer Brunkul, der er løse og smuldrende og derfor kun har ringe Brændelsesværdi.

Efter Tertiærtiden fulgte Istiden eller rettere Istiderne. I Alperne er med Sikkerhed konstateret 4 Istider, i Danmark 3. Kun de 2 sidste har geografisk Betydning for Danmark. I den næstsidste var hele Landet dækket af Is, i den sidste eller *baltiske Istid* var det meste af Vestjylland (indtil lidt Syd for Bovbjerg) isfrit. Saavel Danmarks Overfladedannelser som dets Terrænformer er skabt under de to sidste Istider.

Jordlagene fra Istiden bestaar dels af *Moræneaflejringer*, dels af *Smellevandsdannelser*. Morænelagene er usorterede Blandinger af Ler, Sand, Grus og Sten; man skelner mellem Moræneler, der indeholder saa meget Ler, at Bjergarten er sammenhængende, Morænesand med mindre end 20 pCt. Ler og Morænegrus, hvor Stenene er de dominerende. Meget store Sten kaldes Vandreblokke (Hesselagerstenen paa Fyn (Fig. 111), Tislundestenen i Jyll., Snekkerstenen ved Sjæll. Smeltevandsaflejringerne er lagdelte og bestaar dels af Diluvialsand, dannet af Floder, dels af Diluvialer, som er dannet i Søer. Paa Kortet over Overfladedannelserne Fig. 110) ses i store Træk Fordelingen af disse Aflejringer. Moræneleret er overvejende paa Øerne og i Østjylland, Morænesand i Midt-, Vest- og Nordjylland og Diluvialsand i Vestjylland. Diluvialeret forekommer kun paa saa smaa Omraader, at det ikke kan angives paa Kortet. Moræneleret er frugtbart, og det kan endvidere efter at være slemmet benyttes til Fabrikation af Mursten. Morænesandet er

 Mørne med overvejende Ler.

 Mørne med overvejende Sand.

 Større Sletter med Diluvialsand.

 Hævet Havbund fra Slutningen af Istiden.

 Hævet Havbund fra Egeskovtiden.

 Flyvesand og Marsk.

Fig. 110. Geologisk Kort over Danmark (Overfladedannelser). (D. g. U.)

mindre frugtbart, men dog langt bedre end det lagdelte Sand. Diluvial-
leret er det bedste Teglværksler.

Der, hvor Isen i et længere Tidsrum har haft sin Rand omtrent paa
samme Sted, dannes *Morænebakkeland*, som bestaar af tætliggende
Bakker, ofte med dybe so- eller mosefyldte Lavninger imellem. Typiske
Eksempler herpaa er Eggen omkring Himmelbjerget, Agri Bakker paa

Fig. 111. Hesselagerstenen paa Fyn.

Mols, Tolne Bakker i Vendsyssel (Fig. 112), fynske Alper, Ulvedalene i
Dyrehaven Nord for København og Hestens Bakke Sydvest for Hel-
singør. Hvis Isen derimod er smeltet bort i Lobet af forholdsvis kort
Tid, er der dannet de kun svagt bakkede eller bolgeformede *Moræne-
flader* som »Heden« og Halvoen Stevns paa Sjælland, »Sletten« paa
Nordfyn og det meste af Laaland. Medens Morænebækkenet bestaar af
Moræneler, Morænesand og Diluvialsand, er Moræneleret overvejende
paa Morænefladerne, hvorfor disse horer til Danmarks frugtbareste
Egne. Foran Isranden har Smeltevandsfloderne udfyldt Lavningerne

mellem Bakkerne og dannet Flodsletter eller — som de kaldes i Vestjylland — *Hedesletter*, der er meget ufrugtbare, da de udelukkende bestaar af næsten vandret liggende Sandlag. Floderne under Isen har lobet under Tryk som i Vandror og derfor været i Stand til at lobe opad. De har mange Steder udgravet dybe Dale — saakaldte *Tunneldale*, hvoraf smukke Eksempler findes i Østjylland. De østlige Ender af mange af disse Tunneldale ligger i Nutiden lavere end Havets Overflade og danner de lange østjydske Fjorde. Naar de ovennævnte — subglaciale — Floder naaede frem til Isranden, begyndte de en Aflejring i Gletsjerporten, og efterhaanden som Isen trak sig tilbage, d. v. s. smeltede, dannedes langstrakte Bakker eller *Aase*, som bedst ses paa Moræneflader. De smukkeste *Aase* er Mogenstrup Aas ved Næstved og Koge Aas.

Om Tiden efter Istiden har vi faaet Kendskab ved Undersøgelser

Fig. 112. Tolne Bakker i Vendsyssel.

af Moser. Medens Isen smeltede bort fra Danmark og endnu lidt senere herskede der her Polarklima. Havet omkring Kysterne var opfyldt af Is (Ishavstiden eller Yoldiatiden), Landjorden var dækket af Tundra (Tundratiden), og paa Tundraen levede bl. a. Rensdyret (Rensdyrtiden). Landet laa betydeligt lavere end nu, saaledes at f. Eks. Vendsyssel var opløst i et stort Antal Øer. Efterhaanden som Isranden rykkede nordpaa i Sverige, bedredes Klimaet, Tundraen afløstes af Skove af Hvidbirk og Bævreasp og lidt senere af Fyr (Fyrreskovstiden). I Skovene levede Elsdyr, Bjørn, Ulv, Bæver og Urokse. Landet hævedes, Vendsyssel smeltede sammen med den jyske Halvø, der over Øerne var landfast forbundet med Sverige (Fastlandstiden), saa at Østersøen blev en Ferskvandsso, hvori bl. a. levede den lille Snegl *Ancylus* (Ancylustiden). Klimaet blev stadigt varmere, endog varmere end i Nutiden. Egen indvandrede sydfra og fortrængte Fyrren (Egeskovstiden).

og Raadyr, Kronhjort og Vildsvin indvandrede. Men samtidigt skete en Sænkning af Landet, Havet bredte sig (Stenalderhavstiden), Landforbindelsen med Sverige horte op, og Vendsyssei opløstes atter i Øer; Østersøen fik saltet Vand end i vore Dage, saa at den lille Strand-snegl (*Litorina*) kunde trives ved Stockholm (*Litorinatiden*). Senere indvandrede Bogen og da den i Modsætning til Egen er et Skyggetræ,

Fig. 113. Hævet Havbund fra Vendsyssel.

fortrængte den lidt efter lidt Egen (Bogeskovstiden). Medens den sydlige Del af Danmark blev ved at synke, skete der en Hævning af Landet Nord for en Linie fra Nisum Fjord til Mon. *Hævet Havbund* fra Egeskovstiden forekommer i størst Udstrækning omkring Limfjorden og i Vendsyssel (Fig. 113), men ogsaa i Nordsjælland, hvor den danner smalle Sletter, f. Eks. Nord og Syd for Helsingør. De gamle Klinger ligger som stejle Skrænter inde i Landet.

Paa aabne Steder, hvor Sand danner Overfladen, blæser Vinden Sandet sammen i *Klitler*. Klitlandskaber findes langs Jyllands Vest-

kyst fra Blaavands Huk til Skagen og paa Vesterhavsoerne, endvidere paa Læso og Anholt, paa Nordsjællands Kyst og paa Vest- og Sydkysten af Bornholm. Som sidste Landskabsform skal for Fuldstændighedens Skyld atter *Marsken* langs Sønderjyllands Vestkyst nævnes (se under Kyster).

Danmark er et *Lavland*. Dets højeste Punkt er Ejler Bavnehøj (172 Meter) Nord for Horsens. Fyns højeste Punkt er Frøbjerg Bavnehøj (131 Meter), Sjællands Gyldenløves Høj (126 Meter) og Bornholms Rytterknægten (162 Meter). Gennemsnitshøjden for hele Landet er beregnet til 30 Meter (Raadhustaarnet i København er 105 Meter). Landets ringe Udstrækning og den stærke Sønderdeling i Øer og Halvoer hindrer Danelsen af større Flodsystemer, men iøvrigt er Danmark rigt paa mindre Vandlob som *Aaer* og *Bække*. Af *Aaerne* er Gudenaa den længste (158 Kilometer), medens Skern Aa har det mest udviklede Flodsystem. Soerne er meget ujævnt fordelt. Særlig Morænebakkelandet udmærker sig ved mange Soer. De to største ligger paa Sjælland, Arre So og Esrum So, den trediestørste i Jylland, Mosso. Bornholm har næsten ingen Søer.

Danmark har *tempereret Kystklima*. Januar (Februar) (Fig. 114) er koldeste Maaned. Jyllands Vestkyst har som Middeltemperatur for Januar $\frac{1}{2}$ Gr., de øvrige Kyster 0 Gr. og det Indre af Jylland og Øerne ca. $\div \frac{1}{2}$ Gr. Den daglige Variation er ringe, men da Middelvarmen ligger lige omkring Frysepunktet, faar man let Indtrykket af stor Foranderlighed i Vejret, da det stadigt veksler mellem Frost og To. I April begynder Foraaret, i Maj er Middeltemperaturen 10 Gr. og Nattefrost er sjælden, hvorfor Lovspringet finder Sted i denne Maaned. Juli er Aarets varmeste Tid (Fig. 115); Temperaturen stiger fra N.V. mod S.Ø. Ved Vesterhavet er den 15,5 Gr., medens Laaland og Falster har 17 Gr. Alle rede i September kan der indtræffe Frost om Natten, og med Oktober begynder Efteraaret og Løvfaldet.

Det blæser næsten altid i Danmark, og vestlige Vinde er overvejende. Østenvinden bringer om Vinteren og Foraaret Kulde (Paaskeøsten), om Sommeren Varme. Nedbøren falder til alle Aarstider. Den er størst mod Vest (700—800 Millimeter), mindst mod Ost (500—600 Millimeter). Maj og Juni er i Almindelighed de regnfattigste Maaneder, medens Sensommeren og Efteraaret er rig paa Regn. Ikke uden Grund klager Landmændene derfor over for lidt Regn om Foraaret og Forsommeren og for meget i Hosttiden. Som Folge af de hyppige Vesten-

vinde, der kommer fra Havet, bliver Luftfugtigheden stor. Om Vinteren falder en Del af Nedbøren som Sne, der beskytter Jorden og Planterne ved at formindske Fordampningen.

Danmark ligger i den nordlige Del af det sommergrønne *Løvskovsbælte*. Tidligere var Størstedelen af Landet Skov — Adam af Bremen omtaler saaledes Danmark som »een græsselig Skov«. Efterhaanden blev Skoven ryddet for at skaffe Plads til Agerland og yderligere blev

Fig. 114. Januar-Isotermier. (M. Vahl.)

Fig. 115. Juli-Isotermier. (M. Vahl.)

Ungskoven ødelagt af Kvæg, Svin og Vildt, saaledes at Danmark i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var Europas skovfattigste Land. Derefter tog man ligefrem fat paa at dyrke Skoven, og fra lidt efter Midten af Aarhundredet anlagdes Plantager af Naaletreer i Vestjyllands Hedeegne, saa at Skovarealet nu udgør 8,5 pCt. af Landets Areal. Det hyppigste Træ er endnu Bøgen, men lige efter det følger Rødgran. Andre Skovtræer er Ask, El, Birk, Eg, Elm, Ahorn, Hvidgran og Bjergfyr. Mellem Træerne vokser Buske af Hassel, Tjørn og Hindbær. De største Skove er Rold Skov i Himmerland, Skovene omkring Silkeborgsøerne, Grib Skov i Nordsjælland og Almindingen paa Bornholm.

Heder bestaaende af smaabladede Dværgbuske som Lyng, Blaabær, Tyttebær og Revling forekommer paa Steder, hvor Jordbunden er dæk-

ket af Morr, mest i Vestjylland. Ialt er 7.7 pCt. af Landet Hede. Paa fugtige Steder dannes Moser, Lavmoser ved Bredderne af Soer og Vandlob, Højmoser, dels paa hævet Havbund fra Egeskovtiden (Vildmoserne i Jylland), dels paa Hedesletterne i Vestjylland, hvor Alen under Blegsandet hindrer Regnvandet i at synke ned. Ved Dræningsanlæg inddrages mere og mere af Moserne til Kulturland (Græsland), saa kun 1,3 pCt. af Landet er dækket af Moser. *Klitvegetationen* er det

Fig. 116. Høstbillede.

fattigste af vore Plantesamfund. De første Planter, som indfinder sig, er Hjelmen og — nærmere Havet — Marehalmen. Endnu efter at disse Planter er kommet, er Klitten hvid. Senere kommer andre Planter — alle med graaligt Udseende, hvorfor Klitten kaldes graa. Til sidst kommer Lyng. Klit- og Flyvesandsomraadet udgør knap 1 pCt. af Landets Areal.

Af lidt større Rovdyr forekommer kun Ræv, Grævling og Odder. Harrer er almindelige. Den almindeligste Hjort er Raadyret; Kronhjorten er sjælden, og Daadyr findes kun i visse Skove.

Vort Land har været *beboet* i hvert Fald siden Fastlandstiden og

sandsynligvis endnu længere tilbage. Menneskene levede den Gang af Jagt og Fiskeri og lavede Redskaber af Sten og Ben. Senere blev Indbyggerne Agerdyrkere. *Danskerne* horer til den germanske Folkestammes skandinaviske Gren. Ialt bor der i Landet 3 434 555 Mennesker (1925) eller ca. 80 pr. Kvadratkilometer. Tættest befolket er Øerne (Sjælland 139), tyndest Vestjylland (38). Af Befolkningen bor 21 pCt. i København, 36 pCt. i Landets øvrige Kobstæder og Stationsbyer og Resten — 43 pCt. — paa Landet. For knap 100 Aar siden boede 80 pCt. af Befolkningen paa Landet.

Med Undtagelse af Bornholm og tildels Vestjylland boede Landbefolkningen for Udstykningen i Begyndelsen af 19. Aarhundrede i Landsbyer. Nu er den spredte Bebyggelse almindelig over hele Landet. Oplysningen er god; Religionen er den lutherske (Folkekirke). Danmark er et konstitutionelt Kongerige. Den udøvende Magt er hos Kongen og Ministrene, den lovgivende hos Rigsdagen (Folketing og Landsting) og den dommende hos Domstolene. I administrativ Henseende deles Landet i 23 Amter og Staden København, i gejstlig i 9 Stifter.

Næringsveje. Danmarks vigtigste Erhverv er *Landbrug*. Heraf lever en Trediedel af Befolkningen. Landbruget staar højt, og særlig Husdyravlen spiller en stor Rolle. Men saadan har Forholdene kun været nogle faa Aartier. Ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede stor Agerbruget paa et ret lavt Trin. Paa Londonborsens Priskurant stod dansk Korn betegnet som »Skiden Sød«, dansk Smør fandtes uegnet til Menneskefode og kaldtes Mastesmør. En Forandring heri skete ved Aarhundredets Midte. Efter at den engelske Korntold var ophævet 1846, steg Efterspørgslen og dermed Priserne paa Korn. Driften blev forbedret, og Danmarks vigtigste Udførselsartikel var gennem en længere Aarrække Korn. Men fra Midten af 1870erne begyndte U. S. A. og Rusland Storproduktion af Korn, og da samtidigt Samfærdselsmidlerne udviklede sig i rivende Fart, kunde Danmark ikke staa sig i Konkurrencen. De danske Landmænd gjorde da det Kunststykke i Løbet af en halv Snes Aar fuldstændigt at lægge Landbruget om. Det var under Ledelse af N. J. Fjord og T. R. Segelcke, at Danmark fra at være et udpræget Agerbrugsland blev et ligesaa udpræget Mejeri- og Husdyravlsland. For at kunne producere første Klasses Varer sluttede Bønderne sig sammen i Andelsselskaber. Det første Andelsmejeri oprettedes 1882 i Ølgod i Vestjylland, 1887 blev det første Andelsslakteri oprettet i Horsens og 1895 stiftedes den første danske Andelsæggesportforening i Odense.

Intet Land paa Jorden har procentvis saa stort dyrket Areal som Danmark. 76,7 pCt. af Landet er taget under Kultur som Ager, Græsland og Haver. I Forhold til Befolkningens Størrelse er Hosten den største i Europa (Fig. 116). Der dyrkes især Havre, Byg, Rug og Hvede, den sidste er dog kun af større Betydning paa Øerne og i det østlige Jylland. Skønt Halvdelen af Agerlandet anvendes til Kornavl, kan Høsten dog ikke dække Forbruget paa Grund af det store Kreaturhold.

Fig. 117. Svinkløv Klint.

Foruden Korn dyrkes Græs og Kløver, Foderroer og Sukkerroer (mest paa Øerne og i Sydjylland). Paa mere sandet Jord dyrkes Kartoffler, Boghvede og Spergel. Af mindre Betydning er Dyrkningen af Raps, Hør, Humle, Tobak og Frøplanter. Paa Fyn, Laaland, Falster og i Nærheden af de store Byer dyrkes Havesager (Frugt og Grøntsager).

Husdyravlen er nu den Næringsvej, som giver det største Overskud til Udførsel. Danmarks Kreaturbestand er 2,9 Mill. Stk. Hornkvæg (1927), 3,7 Mill. Svin (1927), 525 000 Heste (1927), 233 000 Faar (1926) og 18 Mill. Høns 1926). Køerne er gode Racer (Fig. 119). Paa Øerne og i Østjylland holdes mest rødt Kvæg, som er en udmærket Malkerace,

i Nord- og Vestjylland sortbroget samt i nyere Tid Korthornskvæg, der er indført fra England. I Forhold til Landets Størrelse har Danmark

Fig. 118. Sukkerfabrik paa Møn. Stege.

flere Heste og Svin og mere Hornkvæg end noget andet Land. Af størst Betydning er Hornkvæget, som har givet Anledning til en enestaaende Mejerivirksomhed, kendt over hele Jorden. Smørret er af fortrinlig Kva-

litet og produceres i saa store Mængder, at Danmark er det vigtigste smorproducerende Land paa Jorden. Af Andelsmejerier findes 1370 fordelt over hele Landet. Smørret udføres særligt til England. Ogsaa af Svin holdes gode Racer. Svinene slagtes i Andelsslakterier (Fig. 131). hvorefter der findes ca. 50. Flæsk er vor næstvigtigste Udførselsartikel. Trediepladsen indtages af Æg. Faareavlen er i Tilbagegang og kun af Betydning i det mindre frugtbare Nord- og Vestjylland.

I et Land med saa lidt Skov som i Danmark spiller *Skovbruget* en underordnet Rolle, og trods Landets store Kystlinie er *Fiskeriet* heller ikke særligt betydningsfuldt og beskæftiger kun 1 pCt. af Befolkningen, hvilket forklares med, at Kattegat og Østersøen ikke er rige paa Fisk, og at Jyllands Vestkyst mangler Havne. I de senere Aar er man gaaet over til at anvende Dæksbaade med Motor og bedre Redskaber, men derved bliver Fiskeriet mere og mere et Kobstadserhverv. Det er i stærk Fremgang takket være Anlæg af Havne, og der fiskes nu saa meget, at der bliver et lille Overskud til Udførsel, da Danskerne ikke er meget fiskespisende. De vigtigste Fiskerihavne er Esbjerg, Tyboron, Skagen og Frederikshavn.

Skønt Danmarks Jord hverken indeholder værdifulde Malme eller Stenkul er *Minedriften* ikke helt uden Betydning. Paa Bornholm brydes Granit og

Fig. 119. Dansk Ko.

Nekso Sandsten til Bygningssten og Kaolin samt Ler (fra Juraperioden) til Lerindustrien i Ronne. I det øvrige Land findes Brud af Skrivekridt, Limsten, Blegekridt, Saltholmskalk og Faksekalk, der alle bruges til Kalkbrænding, Limsten og Faksekalk ogsaa som Bygningssten. Baade de tertiære Lerarter, Moræneleret og Diluvialleret udnyttes af Teglværker. Medens Brunkullene kun har ringe Anvendelse, er Torveproduktionen af stor lokal Betydning.

Industrien er i rivende Udvikling og beskæftiger mellem en Trediedel og en Fjerdedel af Befolkningen og det til Trods for Landets saa godt som fuldstændige Mangel paa Brændsel og vigtige Raastoffer som Jern og Bomuld. Den danske Industri er især baseret paa Forædling

af Landbrugsprodukter: Mejerier, Slagterier, Møller, Bryggerier (Fig. 120), Sukkerfabriker (Fig. 118), Brænderier og Konservesfabrikker. Som tidligere nævnt leverer Mejerierne og Slagterierne vore vigtigste Udførselsvarer; Bryggeriernes og Sukkerfabrikernes Produktion kan ikke blot dække det hjemlige Forbrug, men giver ogsaa Overskud til Eksport. Af andre hjemlige Industrigræne skal nævnes Fremstillingen af Cement, som

Fig. 120. Carlsberg Bryggerier.

ligeledes udfores i stor Stil, Lervarer og Porcelæn, der nyder stor Anerkendelse langt udover Landets Grænser. Men ogsaa industrielle Virksomheder, der maa anvende indførte Raastoffer, trives helt godt i Danmark, idet Sotransport er langt billigere end Transport paa Land, og af Landets 84 Kobstæder og Industribyer ligger tre Fjerdedele ved Vandet. Af den Grund er Fragtomkostningerne for Kul, Jern, Tommer, Bomuld, Kopra, etc. ikke særlig store og derfor findes der ogsaa store Skibsbygnings- og Maskinfabrikker, Væverier, Oliemøller og Margarinefabrikker. Med Hensyn til Bygning af Motorskibe har Danmark været et Foregangsland.

I Tilknytning til den stærke Udvikling i Landbruget og Industrien og den deraf følgende Specialisering har Danmarks *Handel* med Udlandet været i stadig Stigen og er nu i Forhold til Folkemængden den trediestørste i Europa — kun Holland og Belgien har større Omsætning pr. Individ. I Aaret 1926 udførte vi for 1403,5 Mill. Kr. og indførte for 1519,6 Mill. Kr. De vigtigste Indførselsvarer er Korn og Fødestoffer, Kul, Industrivarer og Raastoffer til Industrien (Jern, Petroleum, Bomuld o. s. v.), Tømmer og Træ, Kolonialvarer, Vin og Frugter. Mange Industrivarer indføres som Halvfabrikata, f. Eks. Automobildele fra U. S. A. Eksportvarerne er nævnt foran. England er det Land, som modtager mest fra Danmark (ca. 55 pCt.), derefter følger Tyskland (17 pCt.) Sverige, Norge, Schweiz og Czekoslovakiet. Tyskland er vor største Leverandør (27 pCt.), derefter følger England (19 pCt.), U. S. A. (12 pCt.), Sverige, Rusland, Frankrig og Holland. Indenrigshandelen er forholdsvis lille, derimod er Transithandelen — særlig knyttet til Københavns Frihavn — ikke ubetydelig.

Størstedelen af Udenrigshandelen foregaar ad Sovejen og besørges af Landets egne *Skibe*. 1926 havde Danmark 661 Damp- og Motorskibe paa over 100 Tons brutto (60 Tons netto) med en Tonnage af 1 049 000 Bruttotons og 110 Sejlskibe paa over 100 Tons netto med en Tonnage af 32 000 Tons. Den samlede beregnede Damp-tonnage (netto) var 664 000 Reg. Tons, hvorved Danmark bliver Nr. 11 mellem Jordens Stater. I Forhold til Indbyggerantallet har kun Norge en større Handelsflaade. Danske Skibe tager ivrig Del i den internationale Sofart og derved udlignes i ikke ringe Grad Danmarks negative Handelsbalance. *Jernbanenettet* er saa tæt (Længde 1927: 5126 Kilometer), at Danmark i Øjeblikket ikke har Brug for flere Anlæg. I Tilknytning hertil maa nævnes Dampfærgerne, hvorved det bliver muligt at fore Gods fra den ene Del af Landet til den anden uden Omladning. *Landevejsnettet* er veludviklet, og det har faaet forøget Betydning ved *Automobiltrafikens* kolossale Udvikling de sidste 10 Aar. 1917 havde Danmark 7290 Automobile, 1927 75 594 Automobile (deraf alene ca. 60 000 til Personbefordring) foruden ca. 21 000 Motorcykler. — København er i regelmæssig *Flyveforbindelse* med Norge, Sverige, Tyskland, Holland, Frankrig og England. Godt 9000 Personer blev i 1927 befordret med Flyvemaskine.

Ude i Østersoen, 135 Kilometer Øst for Møn, men kun 40 Kilometer fra Sverige, ligger *Bornholm* (588 Kvadratkilometer, 46 000 Indbyggere). Øen er en Horst, en Rest af et tidligere større Land, og er begrænset af Brud til alle Sider, hvorved den faar Form af en skæv Firkant. Den ligger i den saakaldte fennoscandiske Randzone (se Indledningen til Nord-europa). Mange Steder kommer Dannelser fra Jordens Urtid, Oldtid og Middelalder til Syne eller naar tæt op til Overfladen, hvoraf følger, at Morænematerialet kun er af ringe Mægtighed. Geologisk er Bornholm derfor vidt forskelligt fra det øvrige Danmark, der er noje knyttet til det nordtyske Lavland.

Undergrunden bestaar for de nordlige to Trediedeles Vedkommende af *Granit fra Urtiden* (Fig. 121). Størstedelen af Grundfjeldet er stribet Granit, som er mere eller mindre skifret og derfor ikke saa praktisk anvendelig. I Øst og Nord forekommer andre Granitformer, der ligesom den mørke Ronnegranit anvendes til Bygningssten, Brosten og Gravmonumenter. Granitten indeholder talrige Eruptivgange, af hvilke nogle indeholder Pegmatit (meget storkornet Granit), andre Diabas, en Slags Lava, der ligner Basalt, men er fra Oldtiden.

Mod Nord og Vest falder Granitten med stejle Vægge ned mod Havet. Kysten er en udpræget Klippekystr, hvor Frostsprængning og Forvitring i Forbindelse med Havets Erosion har udtunget Landet i talrige fremspringende Punkter, Skær og Smaavige. Nogle af de smukkeste Partier er Randklevskaaret og Helligdomsklipperne paa Nordkysten. Jons Kapel paa Vestkysten og Klipperne ved Hammershus (Fig. 122). Enkelte Steder har den overliggende Granit været solid nok til ikke at styrte ned, selv om Havet har eroderet Underlaget bort. Saadanne Steder opstaar Huler eller »Ovne«, dels »vaade«, dels »torre«. De sidstes Dannelse gaar tilbage til Stenalderhavets Tid, da Øen laa lavere. Den største vaade Ovn findes ved Hammeren.

Medens Granitten viser sig overalt ud mod Havet, er den inde paa Øen i Almindelighed dækket af Istidsdannelser, nærmest Kysten af frugtbart Moræneler, i det Indre derimod af et oftest temmeligt tyndt Lag Sand, hvorfor Landet her tidligere udgjorde en sammenhængende Hede — Højlyngen. Nu er store Strækninger opdyrket eller beplantet med Skov (Almindingen). Hvor Granitten er synlig, danner den gerne langstrakte afrundede Bakker, de saakaldte Rundklipper, der er udformet af Isen. De største er Klipperne ved Hammershus (Fig. 123) og Rytterknægten, Bornholms højeste Punkt (162 Meter), omtrent midt paa

Øen, Granitten er ligeledes synlig i Kløfter og Dale, deriblandt i den skønne, ejendommelige Ekkodal i Almindingen, hvis ene Side dannes af en næsten lodret 22 Meter høj Klippevæg.

Den sydlige Del af Bornholm bestaar af Oldtidsdannelser, afsatte i et Hav, som i Kambrium og Begyndelsen af Silur er blevet dybere og dybere, hvorefter der atter er sket en Hævning. Nærmest Granitten fra Nekso og vestover til henimod Rønne ligger Nekso Sandsten af graa eller rødlig Farve. Sydligere afløses den af grønne Skifre. Saavel Sandstenen som Skifren er i Almindelighed dækket af Morænedannelser, saa det kun er ved Havet eller i dybt indskaarne Aadale, at man ser dem. I Nærheden af Aamundingerne ses ogsaa oven

paa de grønne Skifre Lag af Alunskifer, Ortoceratitkalk og Graptolit-skifer, hvormed Bornholms Oldtidsdannelser slutter. Hvad der yderligere kan have været, er eroderet bort i det lange Tidsrum fra Slutningen af Silur til Slutningen af Trias, hvor Bornholm var Land. I denne Tid dannedes ved Forvitring af Granit Kaolin, der anvendes til den finere Lerindustri i Rønne.

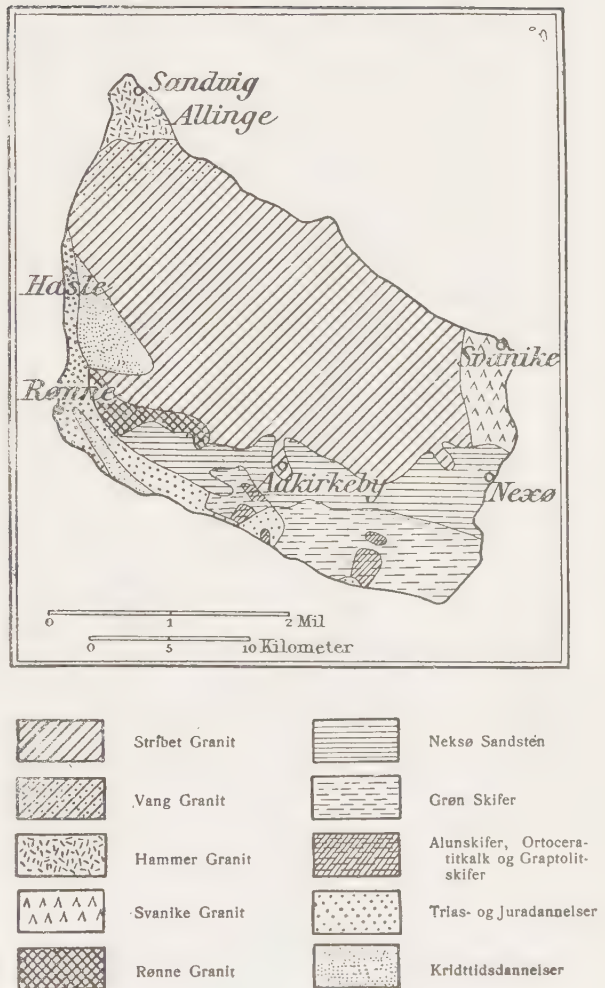

Fig. 121. Geologisk Kort over Bornholm. (D. g. U.)

Paa Sydvestsiden af Bornholm findes Lag af Ler og Sand med Kul fra Trias-Jura og Sandsten og Kalksten fra Kridtperioden. De yngste Kridttidsdannelser er Grønsand fra Senon. Kun Leret har praktisk Anvendelse (Pottemagerindustri). Kullene er ikke særlig gode, og de er

Fig. 122. Løvehovederne ved Hammershus.

vanskelige at bryde, da de ligger mellem løse Sandlag. — Ved Dueodde mod Sydøst og mellem Rønne og Hasle findes Klitter.

Bornholms isolerede Beliggenhed har bevirket, at Beboerne har bevaret mange Ejendommeligheder i Sprog, Skikke og Klædedragt: Bebyggelsen har altid været spredt, og af Danmarks 7 Rundkirker findes de 4 paa Bornholm. Landbrug og Fiskeri er de vigtigste Erhverv. Ved hvert Fiskerleje er der eet eller flere Silderøgerier. Stenbruddene er allerede nævnt. Kun *Rønne* (11 000 Indb.) paa Vestkysten har Betydning som Industriby. Den har en udmærket Havn. De øvrige Byer er smaa.

Aakirkeby ligger inde i Landet, de andre ved Kysten. *Hasle* mod Vest, *Sandvig-Allinge*, Fiskerlejet *Gudhjem* og *Svaneke* mod Nord og *Neksø* mod Øst.

20 Kilometer Nordøst for Bornholm ligger Christiansø eller Ærteholmene, 3 smaa Granitoer med 125 Beboere, der lever af Fiskeri.

Undergrunden paa *Møn* (217 Kvadratkilometer, 15 000 Indb.) bestaar

af Skrivekridt, dækket af frugtbar Moræneler. Skrivekridtet træder frem paa Østsiden i Møns Klint. De blændende hvide Kridtvægge, som ofte staar helt lodrette (Sommerspiret, Taleren, Dronningestolen o. s. v.), de mørke buede Flintlag, der tyder paa tektonisk Forstyrrelser, den lyse Bøgeskov foroven og i Klofterne (»Faldene«) og det grønne og blaa Hav gør Klinten til et af de smukkeste Steder i Danmark (Fig. 125). Øen.

Fig. 123. Hammershus.

der er ret bakket, deles ved en mosefyldt Strækning — et forhenværende Sund — i Høje Mon med Aborrebjerget (143 Meter) mod Øst og et vestligt lavere Parti. Paa Nordsiden ligger Byen *Stege*. (Fig. 118.)

Ved Ulvsund er Mon skilt fra Sjælland, ved Grønsund fra Falster, som atter ved Guldborg Sund skilles fra Laaland. *Falster* (514 Kvadratkilometer, 45 000 Indb.) har Form som en næsten ligebeinet Trekant med den lille Grundlinie mod Storstrømmen og Spidsen Gedser Odde mod Syd. Underlaget er Skrivekridt. Overfladen, der dannes af Moræneler, er svagt bakket, men alligevel nærmest Moræneflade. Markerne er omgivet af Pile- og Poppelhegn. Der dyrkes Byg, Havre, Hvede, Suk-

kerroer og Frugttræer. Den største By er *Nykøbing* (14 000 Indb.) ved det flodlignende *Guldborg Sund*. Mod Nordost ligger *Stubbekøbing*. Fra *Gedser* er der Dampfærgeoverfart til *Warnemünde*, fra *Orehoved* til *Masnedø* ved *Sjælland*.

Laaland (1245 Kvadratkilometer, 87 000 Indb.) er Danmarks fladeste O., en helt typisk Moræneflade (Fig. 124), der intet Sted naar 30 Meters

Fig. 124. Moræneflade paa *Laaland*. (P. Andersen.)

Højde, og som mod Syd er saa lav, at den maa beskyttes af *Diger*. Her ligger den nu næsten udtørrede *Rødby Fjord*. Mod Vest skærer *Nakskov Fjord* sig et godt Stykke ind i Landet, og mod Nord danner *Sakskøbing Fjord* en forholdsvis aaben Bugt. *Skrivekridt* findes under det meste af Øen, kun mod Sydvest afløses det af plastisk Ler. Midt paa Øen ligger *Maribo Sø*. *Laaland* er ret skovrig, og Egen er hyppig som *Skovtræ*.

Langs Vejene og Markerne er plantet *Pil* og *Poppel*. Jorden er frugtbar, og her dyrkes *Byg*, *Havre*, *Hvede* og *Sukkerroer*, hvorfor der ogsaa findes flere *Sukkerfabriker*. *Laaland* er *Herregaardenes Ø*, derfor er *Folketætheden* ikke saa stor som paa de andre Øer. *Nakskov* (14 000 Indb.) har *Skibsværft* og *Sukkerfabrik*. De øvrige *Kobstæder* er *Rødby*, *Nysted*, *Sakskøbing* og *Maribo*.

Sjælland (7042 Kvadratkilometer, 1,2 Mill. Indb., med *Amager* 7107 Kvadratkilometer, 1,3 Mill. Indb.) er den mest indskaarne af de større danske Øer. Paa Østsiden ligger *Fakse Bugt* (med *Præsto Fjord*) og *Køge Bugt*, adskilt ved *Halvoen Stevns* (se *Kunstablag*). Ved *Smaalands havet* eller *Vordingborg Bugt* findes flere lavvandede *Laguner* med *Landtænger* og Øer. *Knudshoved Odde* strækker sig langt ud i Havet. Paa Vestsiden ligger *Skelskør Nor*, *Korsør Nor* og *Kalundborg Fjord* mellem *Arnæs* og *Rosnæs* samt den aabne *Sejro Bugt*, der mod Nord begrænses af *Sjællands Odde*. *Isefjord* med *Roskilde Fjord* deler *Nordsjælland* i

Fig. 125. Møns Klint. (D. g. U.)

3 Halvoer: Ods Herred, Horns Herred og Nordøstsjælland eller blot Nordsjælland, som det i Almindelighed kaldes. Fra Isefjord udgaar Bramsnæs Vig, Holbæk Fjord og den nu delvis tørlagte Lammefjord.

Undergrunden paa Sjælland bestaar længst mod Syd af Skrivekridt, medens Limsten og Saltholmskalk forekommer i Sydsjælland, paa Stevns, i Nordsjælland, Horns Herred, det østlige Ods Herred og

Fig. 126. Mogenstrup Aas.

paa Øerne Amager og Saltholm. Ved Fakse findes Koralkalk. Lellinge Grønsandsmergel ligger under Midtsjælland og plastisk Ler under Nordvestsjælland med skridende Klinter ved Røsnæs. Overfladen bestaar overvejende af Moræneler. Morænesand er dog ret udbredt i det nordlige Nordsjælland og i et Bælte fra Sorø til Sejro Bugt. Flyvesand findes paa Nordsjællands Kattegatskyst.

»Heden« (mellem Kobenhavn, Roskilde og Køge) og Halvøen Stevns er svagt bolgede Moræneflader, ellers er Morænebakkelandet den mest udbredte Landskabsform. Aase findes ved Køge og Næstved (Mogenstrup Aas (Fig. 126). Ved Arre Sø og Nordsjællands Kyst ligger hævet

Havbund fra Egeskovstiden. Strandvejen Nord og Syd for Helsingør er anlagt paa hævet Havbund. Skrænten et Stykke inde i Landet er den gamle Klint. De største Højder findes i Morænebakkelandskaberne: Gyldenløves Høj (126 Meter) i Midtsjælland, Kobanke (123 Meter) i Sydsjælland og Vejrhøj (121 Meter) i Ods Herred. Nordsjællands højeste Bakke er Maglebjerg (91 Meter).

Sjælland er rigt paa Indsøer. I Nordsjælland ligger Arre Sø, Esrum Sø og Gurre Sø samt Furesø, der afvandes af Mølleaa. I Vestsjælland ligger Tisso, der gennemstrømmes af Hallebyaa. Susaa afvander de midtsjællandske Soer: Ringsted og Sorø Sø samt Tystrup og Bavelse Søerne.

Sjællands Jordbund er meget frugtbar — »Heden« er endog noget af det bedste i Landet. Kun de nævnte sandede Strækninger danner en Undtagelse; her dyrkes derfor Kartofler i stor Stil. Foruden de almindelige Kornsorter dyrkes mod Syd mange Sukkerroer. I Nærheden af København findes store Gartnerier, der forsyner Hovedstaden med Have- og Grøntsager.

København (587 000 Indb., med Frederiksberg og Gentofte 731 000 Indb.), Danmarks Hovedstad, ligger ved Øresund, den vigtigste Færdselsvej i Norden. Med Forstæder rummer den en Femtedel af Landets Befolkning, og ingen By paa Jorden spiller saa stor en Rolle for sit Land som den. Den er vokset op omkring en Borg, anlagt af Absalon til Værn mod Venderne. Erik af Pommern gjorde den til Landets Hoved- og Residensstand, og under Kristian d. I fik den Universitet (1479).

Nogle af Københavns smukkeste og ejendommeligste Bygninger stammer fra Christian d. IV's Tid: Rosenborg Slot, Børsen og Rundetaarn. Blandt andre monumentale Bygninger fremhæves Frue Kirke, St. Petri Kirke, Marmorkirken, Nikolaj Kirke, Christiansborg Slot, Amalienborg, Raadhuset og den under Opførelse værende Grundtvigs Kirke. København er i det hele en smuk By (»Byen med de skønne Taarne«) med store Parker (det gamle Voldterræn og Fælledparken, Frederiksberg Have og Søndermarken) og aabne Pladser som Kongens Nytorv og Raadhuspladsen; de sidste forbindes ved »Strøget«, der har en overordentlig livlig Trafik og store Magasiner. Som Landets aandelige Midtpunkt har den — foruden Universitetet — Polyteknisk Lærestalt, Landbohøjskole, Kunstakademi, Biblioteker, store Samlinger og Museer (Na-

tionalmuseet, Glyptoteket, Statens Museum for Kunst, Thorvaldsens Museum o. s. v.), Observatorium, Kgl. Teater etc.

København er i stærk Vækst. I de sidste 100 Aar har den mere end femdoblet sit Indbyggerantal, og den breder sig mere og mere udover Sjælland og Amager, der forbindes ved Langebro og Knippelsbro. Frederiksberg er helt omsluttet af Hovedstaden, men udgør stadig en selvstændig Kommune med over 100 000 Indb.

Beliggende ved Øresund bliver København den vigtigste Søhandelsstad i Nordeuropa. Havnen (Fig. 127) i Strædet mellem Sjælland og Amager ligger godt beskyttet og bestaar af Nordhavnen, Inderhavnen og Sydhavnen, hvortil kommer Frihavnen, der blev aabnet 1895; den har gjort København til Midtpunktet for Transithandelen paa Østersøhavnene. Havnen er dyb nok til de største Skibe. Den aarlige Skibsfartsbevægelse er ca. 6 Mill. Tons, og mere end Halvdelen af Danmarks Omsætning med Udlandet foregaar gennem den. Derfor er den ogsaa blevet Sædet for Landets største Damp- og Motorskibsselskaber (Det Forenede Dampskibsselskab, Østasiatisk Kompagni). Foruden Dampskibsforbindelse med Malmø har den fast Dampskibsforbindelse med næsten alle danske Havne, de vigtigste Havne ved Nord- og Østersøen, med Nordamerika, Vestindien, Sydamerika, Middelhavslandene og Østasien, ligesom den er Udgangspunktet for de vigtigste sjællandske Jernbaner. Den er ogsaa Landets største Industriby, da saavel Kul som Raastoffer nemt naar hertil ad Sovejen. De betydeligste industrielle Virksomheder er Burmeister og Wains Skibsbygnings- og Maskinværksteder, de store Bryggerier (Carlsberg, De forenede Bryggerier), Porcelænsfabrikerne (den kgl. Porcelænsfabrik, Bing og Grøndahl), store Maskinfabriker, Tekstilfabriker og Papirfabriker.

I Nordsjælland ligger de fleste danske Slotte (Bernstorff, Sorgenfri, Frederiksborg og Fredensborg) og Slotsruiner (Gurre). Fiskelejerne og Landsbyerne er i de sidste Aartier mere og mere omdannet til Badesteder og Villabyer, saa at hele denne Landsdel snart kan betragtes som en Forstad til København. *Helsingør* (15 000 Indb.) ved Øresunds smalleste Sted har stort Jernskibsbyggeri og Dampfærgeforbindelse til Helsingborg; Byens vigtigste Bygninger er Kronborg (Fig. 128) og Karmeliterklostret. Ved Roskilde Fjord ligger *Frederiksværk* med Krudtmøller og Jernstøberi, *Frederikssund* med Bro over Fjorden til Horns Herred og det vigtige Jernbaneknudepunkt *Roskilde* (14 000 Indb.) med smuk Domkirke. Isefjordens Byer er *Holbæk* og *Nykøbing*. Ved Store-

Bælt ligger *Kalundborg* (Overfart til Aarhus), *Korsør* (10 000 Indb.) med Dampfærgeforbindelse til Nyborg og *Skelskør*. I Nærheden af *Vordingborg* — bl. a. kendt for Gaasetaarnet — ligger Masnedø. Østkystens Byer er *Præsto* og *Køge*. Inde i Landet ligger *Hillerød* med Frederiksborg Slot, *Lyngby*, *Bingsted*, *Soro* med Soro Akademi, *Slagelse* (14 000 Indb.), som har stor Handel med Landbrugsprodukter, *Næstved* med

Fig. 127. Parti fra Københavns Havn.

Herlufsholm, Haslev med stort Mejeri (Tritolium), Fakse med Kalkbrud og *Store-Hedinge* paa Stevns. Sydøst for den sidste ligger paa Randen af Stevns Klint *Højerup Kirke*, hvis Kor i 1928 styrtede i Havet sammen med den fremspringende Del af Klinten. Klinten selv består nederst af Skrivekridd, derover Limsten og øverst Moræneler (se Kunstbilag).

Fyn (2986 Kvadratkilometer, 290 000 Indb.) er den af de danske Oer, som har den mest afrundede Form. Af større Indskærringer er der kun Odense Fjord, som ved Halvoen Hinsholm med Fyns Hoved er skilt fra Kerteminde Fjord. Paa Østsiden findes Nyborg Fjord, paa

Vestsiden Gamborg Fjord og Helnæs Vig med Halvørne Helnæs og Horneland. Undergrundsdannelserne er mod Øst nyere Kridt, mod Nord Kertemindemergel, som ses i en Klint Syd for Kerteminde, og mod Syd og Nordvest plastisk Ler med skridende Klinter ved Lille-Bælt (Fig. 130). Moræneler er overvejende, men Morænesand findes baade Øst for Odense og i det vestlige Fyn. »Sletten« Vest for Odense Fjord er ligesom andre Dele af Nordfyn Moræneflade, Resten af Øen er næsten udelukkende Morænebakkeland. Bakkerne er kraftige, mere sammenhængende

Fig. 128. Kronborg.

end ellers paa Øerne og viser et smukt Eksempel paa Randmoræner, dannet under en Standsning ved Isens Tilbagevigen fra Danmark. Det højeste Punkt er Frobjerg Bavnehøj (131 Meter), men de smukkeste og mest imponerende Landskabsformer træffes i de fynske Alper Nordøst for Faaborg. Mod Sydøst ligger Grønbankeplateauet, i Gennemsnit den højeste Del af de danske Øer. Den eneste større Sø er Arreskov Sø, som afvandes af Odense Aa. Fyn er en frugtbar Ø. Foruden Korn dyrkes Sukkerroer, Humle og Frugttræer i stor Stil. — Bindingsværksbygninger er almindeligere end i nogen anden dansk Landsdel. Som paa Lolland og Falster er Marker og Veje indrammet af levende Hegn, der bestaar af Hassel, Tjørn og vilde Roser. Sydfyn har mange Herregaarde.

STEVNS KLINT

med Højrup Kirke for det store Skred den 16. Marts 1928, der berøvede Kirken hele Korfkyngnutten

Fyns største By er *Odense* (52 000 Indb.). Centralt beliggende, Midtpunkt i det fynske Jernbanenet, ved en Kanal i Forbindelse med Havet og med et rigt Opland er den blevet Øens industrielle og merkantile Hovedby. St. Knuds Kirke er Danmarks mest udprægede Kirkebygning i gotisk Stil. Paa Østsiden af Fyn ligger *Kerteminde* og *Nyborg* (10 000 Indb.) med Dampfærgeforbindelse til Korsør. *Svenborg* (15 000 Indb.) er bekendt for sine smukke Omgivelser og har iøvrigt Skibsbyggerier og livlig Skibsfart. *Faaborg* er Sædet for en betydelig Fabrikation af

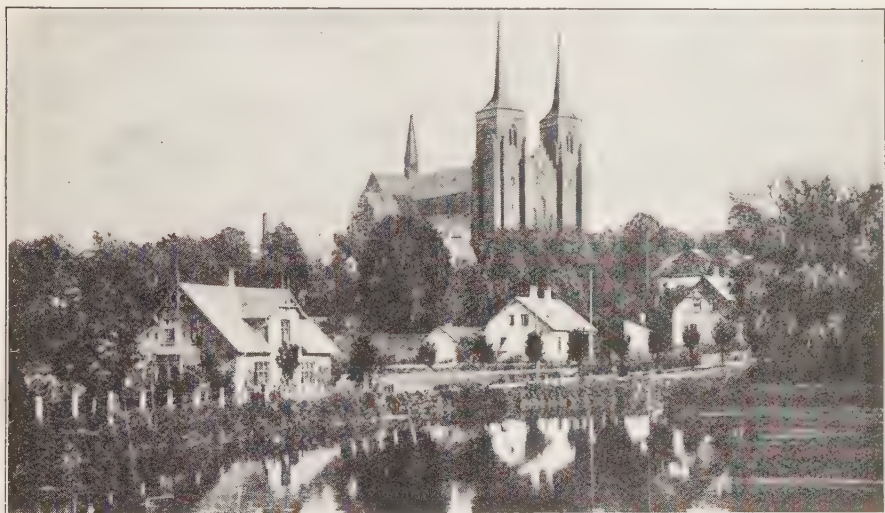

Fig. 129. Roskilde Domkirke.

Frugtvine. Ud mod Lille-Bælt ligger *Assens* (Sukkerfabrik) og *Middelfart*, hvorfra der nu bygges Bro til Jylland. Overfarten til Fredericia sker fra Strib. Den eneste By paa Nordkysten er *Bogense*. Ringe og Tommerup er Jernbaneknudepunkter.

De sydfynske Øer har paa det nærmeste samme Natur som Hovedøen. *Langeland* (285 Kvadratkilometer, 21 000 Indb.) »staar med brede Bøge nær salten Østerstrand« og »bugter sig i Bakke, Dal«. Dens eneste By er *Rudkøbing*. Fra Bregninge Kirketaarn paa *Taasings* højeste Bakke (74 Meter) haves en vidunderlig Udsigt over Øen, *Svenborg Sund* og Sydfyn. Paa Nordkysten ligger Skipperbyen *Troense*. Paa den frugtbare og tæt befolkede *Ærø* ligger *Ærøskøbing* og *Marstal*, den sidste Hjemsted for en stor Sejlskibslaade.

Baade som Folge af Størrelsen og paa Grund af de ret forskellige Naturforhold er det naturligt at dele *Jylland* i fire Dele: Østjylland, Vestjylland, Limfjordsegnene og den norrejyske Ø.

Østjylland strækker sig fra Flensborg Fjord til Limfjorden. Det er ganske overordentlig stærkt indskaaret og oploses derfor i et stort Antal Halvoer, adskilt ved som oftest lange smalle og dybe Fjorde, der er dannet i Istiden af subglaciale Floder, og som fortsættes i Dale ind i selve Landet. Nord for Halvoen Sundevad, der ved Als Sund er skilt fra Als, ligger Aabenraa Fjord, derefter følger Haderslev Fjord, Kolding Fjord, Vejle Fjord og Horsens Fjord. Aarhus Bugt er derimod mere aaben. Paa Dyrslands Sydside skærer Kalvo Vig og Ebeltoft Vig sig ind i Landet og danner Halvoen Mols med Helgenæs. De nordligste Fjorde er Randers Fjord og Mariager Fjord.

I Modsætning til Øerne ligger Undergrundsdannelserne temmeligt højt og kommer mange Steder frem i Klinger og Dalskrænter. I hele den sydlige Del indtil Aarhus dannes Undergrunden af Glimmerler og Glimmersand med Lag af Brunkul. Kun fra Fredericia og nordefter bestaar Kysten af plastisk Ler, der danner skridende Klinger. Fra Aarhus fortsætter det plastiske Ler i et Bælte mod Nordvest til Limfjorden. Nord derfor dannes Undergrunden af nyere Kridt ligeledes i et Bælte fra Dyrsland mod Nordvest til Limfjorden. Ved Grenaa er der Klinger af Saltholmskalk. Det sydligste Dyrsland bestaar af Mergel fra ældste Del af Tertiærtiden. I det østlige Himmerland afloses nyere Kridt af Skrivekridt. Overfladedannelserne er Moræner paa Halvoerne mellem de lange Fjorde, Morænesand Vest derfor og i Dyrsland.

Efter Landskabsformen ligner Østjylland mere Øerne end det øvrige Jylland. Morænebakkelandet er overvejende; det stammer dels fra den baltiske Istids yderste Randmoræne, dels fra et længere Ophold under Afsmeltningen (den østjyske Israndslinie). Moræneflader forekommer ogsaa bl. a. paa Halvoerne og Øst for Ejler Bavnehøj. Da Undergrunden ligger højt, bliver Østjylland den højeste Del af Danmark. Her ligger Danmarks Kulminationspunkt Ejler Bavnehøj (172 Meter), her er talrige andre efter danske Forhold ret høje Bakker: Egnen omkring Himmelbjerget (147, 157 og 162 Meter), Agri paa Mols (137 Meter), Rold Bavnehøj (114 Meter) i Himmerland, Skamlingsbanken (113 Meter) Sydøst for Kolding og Knivsbjerg (97 Meter) Nord for Aabenraa.

En Del af de dybe Dales Dannelse gaar, som allerede for nævnt,

tilbage til Istiden (Tunneldale), men disse og andre Dale er efter den Tid i høj Grad uddybet af Aaerne, hvis Erosionskraft paa Grund af den større Højde i Gennemsnit er større end andre Steder i Landet. Danmarks længste Vandløb Gudenaa (158 Kilometer) har hele sit Løb i Østjylland. Den udspringer Vest for Horsens i Nærheden af Skern Aas Kildeomraade, løber gennem Himmelbjergsoerne (Mosso, Julso, Silkeborg Langso) og udmunder i Randers Fjord. Faldet er ikke ret

Fig. 130. Røgle Klint ved Strib. Plastisk Ler. (D. g. U.)

stort, men ved kunstige Dæmninger bl. a. ved Tange har man skabt Betingelser for Vandkraftanlæg til Elektricitet. I Østjylland findes ret betydelige Skovstrækninger, særlig omkring Himmelbjergsoerne og ved Vejle Fjord. Moræneleret udmærker sig ved stor Frødighed. Af Kornsorterne dyrkes mest Havre og Rug; i de sandede Egne dyrkes mange Kartofler. — Noget afvigende fra det øvrige Østjylland er Himmerland, hvor Morænesand er overvejende, og hvor Jorden derfor er mindre frugtbar. Her ligger Rold Skov, Danmarks næststørste, og de delvis lyng-

dækkede Ræbild Bakker (102 Meter), som er Nationalpark (Dansk-Amerikanere). Langs Kattegat breder den lille Vildmose sig paa hævet Havbund fra Egeskovstiden; den er forøvrigt nu den største danske Højmose.

Paa Als ligger *Sønderborg* (10 000 Indb.) og *Nordborg*. De fleste Byer i Østjylland ligger ved Fjordene. *Aabenraa* er den sydligste, *Haderslev* (14 000 Indb.) den største i det genvundne Sønderjylland; derefter følger *Kolding* (17 000 Indb.) med Ruiner af Koldinghus, *Fredericia* (18 000 Indb.) vigtigt Jernbaneknudepunkt (Jylland—Øerne), *Vejle* (22 000 Indb.) med Munkebjerg (93 Meter) Syd for Fjorden og den dybe maleriske Grejsdal, der fører ind til Jelling, og *Horsens* (28 000 Indb.) med stor Tekstilindustri. *Aarhus* (76 000 Indb.) er Jyllands største og Danmarks næststørste Kobstad. Dette skyldes i første Række dens udmærkede Havn, saa den er blevet Hovedudforselsbyen for Landbrugsprodukter for hele det østlige Jylland, med hvilket den da ogsaa staar i god Jernbaneforbindelse. Da der tillige nemt tilføres Kul og Raastoffer (Jern, Kopra o. s. v.) er Aarhus ogsaa blevet en vigtig Industriby (Oliemøller). *Æbeløft* ligger smukt ved Vigen af samme Navn. Fra *Grenaa* strækker Kolindsund, en mosefyldt Lavning (hævet Havbund), sig mod Vest over mod Randers Fjord, hvis By er *Randers* (27 000 Indb.) med stor Industri (Jernbanevogne) og Handel med Heste. Ved *Mariager* og *Hobro* ligger Cementfabriker. Af Indlandsbyerne har *Viborg* (15 000 Indb.) en smuk Domkirke; *Silkeborg* (11 000 Indb.) har Papirfabrikation; længere østpaa ligger *Skanderborg* og *Odder*.

Vestjyllands Kyst er i sin nordlige Del fuldstændig lige uden naturlige Indskæringer, idet de oprindelig store Bugter (nu Ringkøbing Fjord med Stadil Fjord, Nisum Fjord) er blevet lukket med Sandtanger som Holmslands Klit, der er aflejret af en nord-sydgaaende Strøm. Bag Halvoen Skallingen ligger Ho Bugt, længere sydpaa Øerne Fanø, Mando og Rømø. Undergrunden dannes næsten overalt af Glimmerler og Glimmersand med Brunkulslag; kun helt mod Nord findes et Par smaa Omraader med Blegekridt (Davbjerg-Monsted og Hjerm). Vestjyllands særegne Landskabsformer er Bakkeøerne og Hedesletterne eller Hedefladerne (Fig. 132). Bakkeøerne bestaar overvejende af Morænesand, som stammer fra den næstsidste Istid; der forekommer baade Moræneflader og noget udjævnet Morænebakkeland. De vigtigste Bakkeøer er: Skovbjerg Bakkeo med Tihøje (111 Meter), Varde Bakkeo, Esbjerg Bakkeo, Bram-

minge Bakkeo, Rodding Bakkeo, Toftlund Bakkeo og Abild Bakkeo. Mellem Bakkeoerne ligger Hedesletterne, Flodsletter, dannet i den baltiske Istid af Smeltevandsfloderne, som søgte ud mod Limfjorden og Vesterhavet og aflejrede Sand. Flodsletterne er højest og bredest mod Øst, hvor de danner en næsten sammenhængende Flade fra Nord til Syd, men det Areal, de indtager, er dog betydeligt mindre end Bakkeoernes. De største Sletter er Karup Hedeflade med Alheden, Paarup-Brande

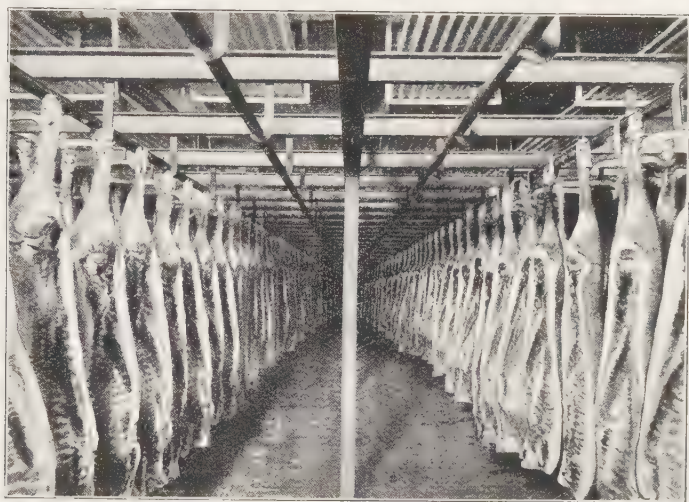

Fig. 131. Andelssvineslagteri.

Hedeflade, Grindsted Hedeflade og Tinglev Hedeflade. En særlig Landskabstype er Klitterne langs Kysten og paa Vesterhavsoerne. Den højeste Klit er Blaabjerg (64 Meter) Nord for Fil Sø. Paa Østsiden af Øerne, ved Vidaa og Ribe samt inde i Ringkøbing Fjord dannes Marsk. Vestjylland gennemstrømmes af mange Aaer, som kommer fra Midtjyllands Bakkeland. Til Limfjorden løber Karup Aa, i Nissum Fjord udmunder Stora. Skern Aa er med sine mange Bifloder Danmarks mest udviklede Flodsystem, den danner Delta ved sit Udlob i Ringkøbing Fjord. Sydligere løber Varde Aa, Kongeaa, Ribe Aa, Bredaa og Grænsefloden Vidaa.

Jordbunden i Vestjylland er kun lidet frugtbar, og Folketætheden er derfor ogsaa mindre her end i nogen anden Del af Landet. Bebyggelsen har altid været spredt. Daarligst er Klitbræmmen, hvor der kun

hist og her i Lavninger findes en Smule Eng med Græsning til nogle Faar, og Hedepladerne, som for Størstedelen er bevokset med Lyng og andre Hedeplanter. I de senere Aar er dog store Dele beplantet med Naaletræer, og ved Mergling er det muligt at dyrke Jorden, selv om Udbyttet bliver ringe. Betydeligt bedre er Bakkeoerne, oprindelig helt dækket af Hede, men Aar for Aar omdannes mere og mere til Naale-

Fig. 132. Hedeslette ved Varde Aa. (D. g. U.)

træsplantager og Agerland. Der dyrkes Rug, Havre, Boghvede, Kaalroer og Turnips. Faareavlen spiller en større Rolle her end noget andet Sted i Danmark. Beboerne ved Kysten lever af Fiskeri, men Mangelen paa gode Naturhavne har altid været en Hindring for Udviklingen af dette Erhverv i større Stil. Alle de gamle Byer er smaa; men i de sidste 50—60 Aar er der opstaaet et Par nye Byer, som ganske har overflojet de ældre. Nær Grænsen ligger *Tonder*, den eneste By i Danmark med stor tysk Befolkning. Marskbyen *Ribe* er kendt for sin smukke Domkirke *Esbjerg* (24 000 Indb.) er Vestjyllands største Købstad; den er opstaaet

omkring en kunstig Havn og er en vigtig Udførselsby for Jyllands Landbrugsprodukter til England; den er desuden en betydelig Fiskerihavn. *Nordby* paa *Fano* er et sogt Badested. *Varde*, *Skern*, *Ringkøbing* og *Holstebro* ligger i et frugtbart engrigt Strog mellem Klitterne mod Vest og Heden i Øst. *Herning* (10 000 Indb.) — Hedens Hovedstad — er ligesom *Esbjerg* vokset op i Løbet af nogle faa Aartier.

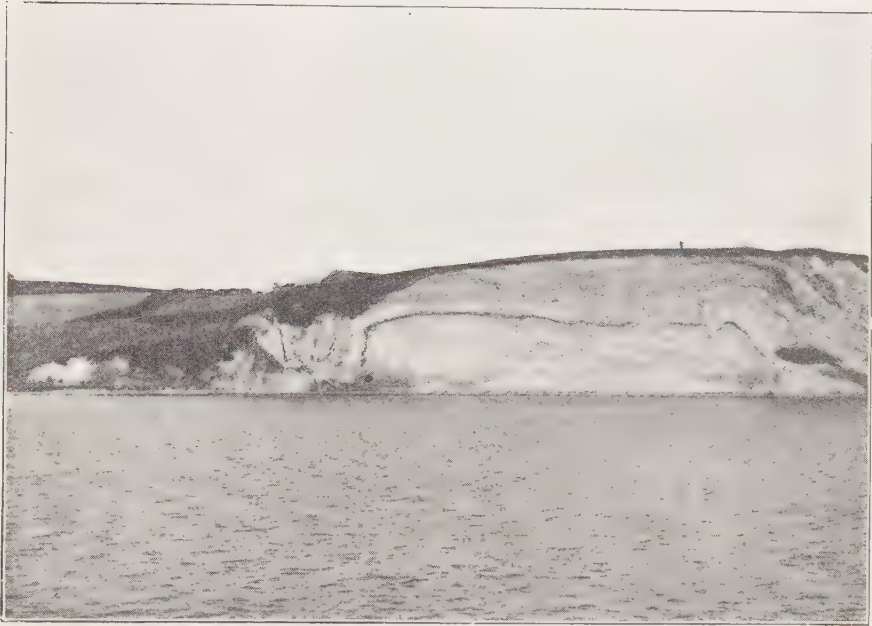

Fig. 133. Silstrup Klint ved Tisted. Moler med vulkansk Aske. (D. g. U.)

Limfjorden (ø: Kalkfjorden) er ikke længere en Fjord, men — efter at Aggertangen er blevet gennembrudt af Stormfloder (1825 og 1863) — et Sund, som sætter Kattegat og Vesterhavet i Forbindelse med hinanden. Den har en meget uregelmæssig Form med afvekslende Bredninger og smalle Sunde. Fra Kattegat forer det smalle, men forholdsvis dybe Langerak til Aalborg og videre til Nibe Bredning med de forhenværende Øer Oland og Gol. Herfra forer Aggersund ind til Logstor eller Livo Bredning med Oerne Livo og Fur. Øst om Halvoen Salling gaar Hvalpsund ind til Skive Fjord og Lovns Bredning med Hjarbæk Fjord. Mellem Salling og Oen Mors ligger Salling Sund, mellem Mors og Ty

Feggesund; det sidste fører ind til Tisted Bredning, det første til Veno Bugt, der gennem Oddesund staar i Forbindelse med Nissum Bredning, hvorfra Tyborøn Kanal fører ud i Vesterhavet. Dybden er meget forskellig; ved Tyborøn og flere andre Steder i den vestlige Del er der saa lavvandet, at kun smaa Skibe kan sejle igennem. — Før 1825 var Vandet fersk i de vestlige Bredninger, men efter Aggertangens Gennembrud er Saltholdigheden her blevet større end i Kattegat, hvilket medførte en fuldstændig Forandring i Fjordens Dyre- og Planterverden.

De geologiske Forhold omkring Limfjorden er meget forskelligartede. I den østlige Del bestaar Undergrunden af Skrivekridt, der i Nærheden af Aalborg danner Klinger, og nyere Kridt, i den vestlige Del foruden af nyere Kridt ogsaa af tertiære Dannelser: Glimmerler og Glimmersand, plastisk Ler og Moler; det sidste, som ses i Skrænter paa Mors, Fur og i Ty (Fig. 133), anvendes til Fabrikation af lette Mursten. Salling og Mors bestaar overvejende af Moræner og er derfor ret frugtbare. Bortset fra de nævnte Klinger er Kysterne lave (hævet Havbund). — Limfjordens største By er *Aalborg* (43 000 Indb.), hvortil store Skibe er i Stand til at sejle. Den er en vigtig Handels- og Industriby med store Cement-, Tobaks- og Spritfabriker. Ved to Broer staar den i Forbindelse med *Nørre Sundby*. Paa Sydsiden af Fjorden ligger *Logstør, Skive, Struer og Lemvig*. Ved *Nykøbing* paa Mors drives Østersavl.

Den norrøjske Ø, som omfatter Vendsyssel, Hanherrederne og Ty, begrænses mod Syd af Limfjorden, mod Vest af Vesterhavet, mod Nord af Skagerak med Jammer Bugt og mod Øst af Kattegat med Aalbæk Bugt. Den nordligste Del er Skagens Odde med Grenen. Skrivekridt danner Undergrunden i Vendsyssel, i det meste af Hanherrederne og i det østlige Ty. Det ses bl. a. i Klinten Svinklov (Fig. 117). Nedbrydningen er forlængst ophørt; foran Klinten er dannet en sandet og stenet Strandbred, og Klinten selv er af talrige Regnskyl spaltet i Klofter, saa den faar Udseende af en Række kæmpemæssige Svinekløve. I Hanherrederne og Ty forekommer iøvrigt Limsten, Moler, plastisk Ler, Glimmerler og Glimmersand. Ud mod Skagerak træder Limstenen bl. a. frem i Bulbjerg, en af Danmarks mest maleriske Klinger, som stadig er udsat for Havets Angreb. Foran den staar ude i Havet den lille Limstensklippe Skarreklit, et Vidne om, hvorlangt Landet tidligere naaede ud (Fig. 109). Med Undtagelse af et ret bredt Klibælte ud mod Havet bestaar Ty af frugtbart Moræner og er derfor tæt befolket. Resten af den norrøjske Ø har siden Istiden været udsat for flere Sænkninger og Hæv-

ninger, saa den snart har været opløst i et større eller mindre Antal Øer, snart været landfast med det øvrige Jylland, hvilket fremgaar af baade Overfladedannelserne og Landskabsformerne. Langs Vest- og Nordkysten ligger et bredt Klitbælte, som paa Skagens Odde naaer helt ud til Kattegat. Her ligger bl. a. Raabjerg Mile (41 Meter). Hist og her er Klitbæltet afbrudt af Klinte-ter, der i Rubjerg Knude ved Lønstrup naaer 74 Meter. De

Fig. 134. Skagens gamle Kirke. (D. g. U.)

fremherskende Terrænformer er ellers Bakkeoer og Sletter (Fig. 113). Bakkeoerne, der bestaar af Morænesand, var i Ishavstiden virkelige Øer og falder ofte med stejle Skrænter (gamle Kystklinter) ned mod det flade Land. De betydeligste Bakkeoer er Hanstholm, Lerup Bakker, Allerup Bakker med Knosen (136 Meter), Tolne Bakker (Fig. 112) og Hirtshals Bakkeø. Sletterne er hævet Havbund, dels fra Ishavstiden, dels fra Egeskovstiden. I de første, der ligger højere (indtil 40—50 Meter) og bl. a. danner det Plateau, hvorpaa Hjørring ligger, har Aaerne eroderet dybe Dale. Derimod ligger den hævede Havbund fra Stenalderhavstiden saa lavt, at Grundvandet er meget nær Overfladen. Her ligger Enge og paa de fugtige Steder Moser. Den store Vildmose er nu — da man i stor Stil har foretaget Dræningsarbejder — knap saa stor som den lille Vildmose i Himmerland. Selv om Sletterne overvejende bestaar af Sand, er de dog ikke saa ufrugtbare som Hedesletterne i Vestjylland, dels paa Grund af den højere Grundvandstand, dels fordi Sandet indeholder Kalkskaller. I Ty ligger *Tisted*, i Vendsyssel *Brønderslev*, Danmarks yngste Kobstad, *Hjørring* (11 000 Indb.), *Sæby*, *Frederikshavn* med god Havn, stor Fiskerflaade og Dampskibsforbindelse med Norge og Sverige,

og *Skagen* ligeledes med Havn for Fiskerbaade; i de sidste Aar er den blevet et sogt Badested. Dets gamle Kirketaarn er delvis begravet af Sand (Fig. 134).

Kallegatsoerne. *Læso* og *Anholt* har som Undergrund Skrivekridt, medens Overfladen er hævet Havbund fra Egeskovstiden. De er lave, sandede, uden Skov, men med en Del Hede. Beboerne lever af Fiskeri og Sofart. *Samso*, der har tertiært Underlag, og hvis Overflade for en væsentlig Del dannes af Moræner og Morænesand, er derimod en frugtbar, veldyrket Ø.

Færoerne (Föroyar) ligger i Atlanterhavet mellem 61° og $62^{\circ} 24'$ n. Br. og $6^{\circ} 15'$ og $7^{\circ} 41'$ v. L. Øgruppen omfatter 24 Øer, af hvilke de 17 er beboet. Arealet er 1399 Kvadratkilometer. De største Øer er Bordo (Borðoy), Østero (Eysturoy), Stromø (Streymoy), Vaago (Vagar), Sando (Sandoy) og Sudero (Suðuroy). Øerne ligger i parallelle Rækker med Retning Nordvest—Sydøst og adskilles fra hverandre ved snævre Sunde med rivende Strømme. Havet omkring dem er dybt helt ind til Kysten, hvor der findes mange Klipper og Skær.

Færoerne bestaar næsten udelukkende af *Basalt*, adskilt ved tynde rødlig Tuflag. Basaltlagene, som formenes at stamme fra den ældre Tertiærtid, skraaner mod Sydøst, hvilket viser, at Lavaen maa være kommet fra Nordvest. Efter al Sandsynlighed er Færoerne kun Ruinerne af en langt større vulkansk Bjergmasse, som maaske har staaet i Forbindelse med Skotland og Island, og af hvilken der findes undersoiske Basaltrygge som Rester. Paa Sudero findes Skifer med et enkelt Lag Brunkul, der dog ikke er af nogen særlig god Kvalitet og derfor kun har lokal Betydning. Mod Nord og Vest er Kystklinterne stejle og utilgængelige; sine Steder falder de næsten lodret ned fra 700 Meters Højde. Mod Øst er Skrænterne mere jævne. Selve Øgruppen kan opfattes som et stærkt sonderskaaret Basaltplateau, op over hvilket rager højere Bjerge som *Slættaratindur* (882 Meter) paa Østero og *Skalingur* paa Stromo. Den haarde modstandsdygtige Basalt danner stejle Skrænter (Hamre), medens Tuffen, som smuldrer let, danner Hylder (Lier), saa Terrasseformen bliver den herskende, især mod Øst. Sundene mellem Øerne er opstaaet som Floddale i Tertiærtiden og er saa i Istiden blevet yderligere uddybet. Halvcirkelformede Circusdale (Botner) ses mange Steder paa Skraaningerne. Talrige Smaaelve med skummende Føsser styrter i rivende Fart nedover Hamrene.

Klimaet er typisk tempereret Kystklima. Thorshavn har i Middeltemperatur for Januar 3,2 Gr. (det egentlige Danmark ca. 3 Gr. lavere), for Juli 10,8 Gr. (som Maj i det egentlige Danmark). Vestlige Vinde er fremherskende og blæser med stor Kraft. Luftfugtigheden er stor; Taage derfor almindelig, og Nedbøren er for Thorshavn 1590 Milli-meter eller næsten 3 Gange saa meget som i København.

Fig. 135. Thorshavn. I Forgrunden ligger Fisk til Tørring.

Det blæsende Klima i Forbindelse med den ret store Højde udelukker Skov. Paa Plateauerne og Bjergene ses mest Fjeldmark. Andre Steder forekommer Høj- og Lavmoser; i Dalene og paa Lierne vokser Græs med stor Yppighed. Af Buske forekommer kun Pil og Enebær. Færoerne har et rigt Fugleliv, men iøvrigt en fattig Dyreverden.

Færingerne (1925: 23 000) stammer fra norske Indvandrere, som for ca. 1000 Aar siden slog sig ned paa Øerne. Sproget ligner derfor ogsaa Norsk og Islandsk mere end Dansk. Statsligt danner Øerne sammen med det egentlige Danmark Kongeriget Danmark, og de sender Repræsentanter til den danske Rigsdag. Et Lagting udarbejder de særlige Lovforslag.

Hovednæringsvejene er Landbrug og Fiskeri. Agerbruget spiller dog kun en underordnet Rolle. Der dyrkes Byg, Kartoffler og Rodfrugter, men kun i enkelte varme Somre kan Byggen blive moden. Langt vigtigere er Husdyravlen og da især Faareavlen. Faareholdet har altid været stort, og det er Faarene, som har givet Øerne Navn. 1924. var Kvægbestanden 64 000 Faar, 3 800 Stk. Hornkvæg og 600 Heste. Faar og Heste gaar ude hele Aaret. Ulden plukkes om Foraaret, forarbejdes paa Stedet bl. a. til islandske Trøjer eller udføres. Om Efteraaret udtages Slagtefaarene. Torret Faarekod anvendes som Skibsproviant. Køerne holdes paa Stald om Vinteren og fodres med Ho. Om Sommeren græsser de nær den af Stengærder hegnede Hjemmemark (Bø), for at Kvinderne nemt kan malke dem. Den store Rigdom paa Fisk i Havet omkring Øerne har gjort Fiskeriet til det vigtigste Erhverv; heraf lever en Trediedel af Befolkningen. De stejle Kyster, Taage, Storm, den voldsomme Brænding og de rivende Tidevandsstrømninger gør Fiskeriet til et ofte farefuldt Erhverv. Det har været i stærk Udvikling de senere Aar, og der anvendes nu foruden Robaade i stor Udstrækning Motorbaade og Smaaskibe. Mange Skibe gaar til Farvandene omkring Island; i de sidste Aar har Færinger ogsaa begyndt Fiskeri ved Grønland. Der fiskes især Torsk, som ved Saltning og Tørring laves til Saltfisk og Klipfisk. Lejlighedsvis fanges ogsaa Grindehvaler, der drives ind i Smaafjorde og dræbes. — Fra Ederfuglens Reder indsamles Dun. Som Bierhverv drives Fuglefangst paa Kystskrænterne. Fangerne hejses ned i et Tov, samler Æg og Fjer fra Rederne og fanger Fuglene i Ketschere. De vigtigste Udførselsartikler er Salt- og Klipfisk. Hovedaftagerne var i 1925 Spanien, England og Danmark.

Øernes eneste Kobstad er *Thorshavn* (3000 Indb.) paa Stroma (Fig. 135).

ISLAND

AF EINAR STORGAARD

Island ligger paa den undersøiske Ryg (500—600 Meters Dybde), som adskiller det dybe Atlanterhav fra det dybe Nordhav. Havet mod Vest er Danmarkstrædet. Rifstangi, det nordligste Punkt, naar netop Polarkredsen. Arealet er 103 000 Kvadratkilometer.

Sydost-, Syd-, Vest- og delvis Nordkysten beskylles af varme Strømme, medens Nordøstkysten berøres af en Gren af den østgrønland-

ske Polarstrøm. Med Nordenvind driver dog undertiden megen Is ind mod Nordkysten, og Smeltningen af denne Is kan nedsætte Sommervarmen betydeligt. Sydkysten er en lav, sandet Lagunekyst uden større Bugter eller naturlige Havne. Men alle de andre Kyster er stærkt indskaarne. De største Indskæringer paa Vestsiden er Faxaflói og Breiðfjörður. Nordvesthalvøen Nord for den sidste er opløst i et

Fig. 136. Yngleklipper paa Vestmanna Øerne ved Island.

stort Antal Halvøer og hænger kun ved en smal Tange sammen med det øvrige Land. Den vigtigste Indskæring er Isafjarðardjúp, Húnaflói, Skagafjarðadjúp og Eujafjörður skærer sig dybt ind i Landet fra Nord. Af Østkystens Fjorde fremhæves Seyðisfjörður og Reyðarfjörður.

Island er som Færøerne opbygget af Basalt, Grus og Aske. Mod Nord fremkommer dog flere Steder tertiære Sedimenter med Brunkul. Basalten er fra Tertiærtiden. Over og mellem Basallagene ligger Moræner, der for de sidstes Vedkommende er hærdet til en fast Masse.

Talrige Brud gennemfurer Landet, og langs Brudlinierne er der sket store Forskydninger.

Lavland findes mod Syd det er dannet af Floderne, af hvilke den største er Þjórsá. Størstedelen af Island er Højland, overvejende Høj-sletter, som ved ovennævnte Forskydninger er kommet til at ligge i forskellig Højde. De højest liggende Plateauer gaar over Snegrænsen og er dækket med Firner eller Jøkler, af hvilke Vatnajökull er lige-saa stor som Sjælland. Her ligger Islands Kulminationspunkt Keglevulkanen Oræfajökull (2120 Meter). Andre store Jøkler er Myrdal-jökull, Hófjökull og Langjökull. Fra Jøklerne skyder talrige Gletsjere (Skridjøkler) sig ned i Lavlandet.

Island har mange virksomme Vulkaner (25—30), og store Arealer er Lavamarker fra Nutiden. Vulkanerne er enten Udbrudsspalter (Eldgjá) eller Lavakupler, der danner store Lavamarker som Odáðahraun mellem Vatnajökull og Søen Myvatn, eller Kraterrækker som Laki Sydvest for Vatnajökull, eller endelig Keglevulkaner. Den mest kendte af Islands Vulkaner er Hekla, en 1446 Meter høj Ryg, hvis Udbrud kan være saa meget mere ødelæggende, som den ligger i Nærheden af forholdsvis tæt beboede Egne. Synlig paa lang Afstand er Snæfellsjökulls Kegle paa Halvøen Snæfellsnes. Askja i Odáðahraun er Islands største Vulkan. Katla ligger under Isen i Mýrdalsjökull. Naar den som i 1918 har Udbrud, smelter Isen, og uhyre Strømme af Vand blandet med Is, Grus og Sand vælter ned over det omgivende Lavland. Lakikraternes Udbrud i 1783 har været det mest ødelæggende, siden Island er blevet beboet. Naar de vulkanske Udbrud anretter saa store Ødelæggelser, som de faktisk gør, skyldes det den Omstændighed, at Askemasserne af Vinden føres langt omkring og ødelægger Græsgangene, saa at der ikke bliver Foder til Kreaturerne. Efter Lakis Udbrud i 1783 døde saaledes to Trediedele af Landets Kvægbesætning, og en Femtedel af Befolkningen omkom af Hungersnød.

Hede Springkilder findes i Hundredevis over hele Øen. Den mest berømte — Geysir — hvis Navn nu er almindelig Betegnelse for den Slags Kilder, springer dog ikke mere, men kunde tidligere sende Dampstraaler 30—35 Meter tilvejs. Svovlkilder og kulsyreholdige Kilder forekommer ogsaa.

Island er rig paa vandrige Floder, som kommer fra Jøklerne. De

har rivende Løb og danner mange Vandfald. Vandet er mælkeagtigt eller gulligt, da store Mængder af Sten. Grus. Sand og Ler er opslemmet i det. Af dette Materiale er saa godt som alt Lavlandet opbygget. I Sommertiden, naar Snesmeltningen er størst, kan Vandmængden blive saa stor, at Landet paa begge Sider oversvømmes. Foruden den allerede nævnte Þjórsá skal paa Sydlandet fremhæves Hvitá med det

Fig. 137. Islandsk Fisker med en stor Kabliau.

pragtfulde Vandfald Gullfoss. Den betydeligste Flod paa Vestlandet hedder ogsaa Hvitá. Mod Nord løber Skjálfandaflljót og Jökulsá á Fjöllum. Paa Østkysten udmunder Jökulsá á Bru og Lagarfljót. Den største Sø er Þingvallavatn paa Þingvalla Sletten, som er dannet mellem to Brudspalter Almannagjá og Hrafnargjá. Hertil stævnedes i gamle Dage Islænderne for at holde Alting.

Island ligger paa Overgangen mellem den tempererede og polare Zone. Reykjavík har -1.2° som Middeltemperatur for koldeste Måned og 11.2° for varmeste. Paa Nordkysten gaar Middeltemperaturen

for varmeste Maaned gerne ned under 10° , og paa Højlandet i det Indre falder Temperaturen ligeledes. Nedbøren er rigelig; paa Sydkysten over 1000 Millimeter, i den øvrige Del af Landet 500—1000 Millimeter.

Landets Beliggenhed paa Grænsen af den polare Zone og dets ret betydelige Hejde over Havet bevirker, at store Dele af Island har en polar *Vegetation*. Paa de unge Lavamarker vokser saa godt som intet. Ellers findes Hede, Mose og Eng. Kratskov af Birk dækkede efter Sagaernes Beretning tidligere Lavlandet, men nu er det meste af denne forsvundet, ødelagt ved Brand og Hugst og hindret i at vokse frem igen paa Grund af Faarenes Afgnaven af de unge Planter.

Island har faaet hele sin *Dyreverden* efter Istiden. Af vilde fastboende Pattedyr har Øen kun eet, nemlig Polarræven. Indført eller indslæbt er Rensdyr, Mus og Rotter samt Husdyr. Ved Kysterne lever Sæler og Hvaler. Fuglelivet er rigt (Fig. 138); der findes Jagtfalke, Ravne, Ryper, Maager, Alke og Ænder. Krybdyr og Padder mangler, da Sommeren er saa kold. Myggene kan i Sommertiden være en ulidelig Plage.

Ligesom Færingerne stammer *Islænderne* fra norske Kolonister, der fra Slutningen af det 9. Aarhundrede — efter at Norge var samlet under een Konge — slog sig ned paa Øen. Det islandske Sprog er det af de skandinaviske Sprog, som har forandret sig mindst, og det staar Norsk nærmere end Dansk. Efter den islandske Kulturs Blomstring i 10—12 Aarhundrede (Sagatiden) fulgte en Nedgangsperiode, efter at Landet var kommet under Norge og Danmark, der ved den Gang almindelige Monopolhandel i høj Grad udpinte Island. Med det 19. Aarhundrede er begyndt en ny Opgangstid. Befolkningen er i stærk Vækst og tæller nu ca. 100 000 Mennesker (1901 var Indbyggerantallet kun 78 000). Befolkningstætheden er saaledes 1 pr. Kvadratkilometer. Island er Europas tyndest befolkede Land.

Siden 1918 er Island et selvstændigt Kongerige i Personalunion med Danmark.

Hovednæringsvejene er *Landbrug* og *Fiskeri*. Heraf lever henholdsvis 43 og 18 pCt. af Befolkningen. Der dyrkes først og fremmest Græs, derefter Kartofler, Roer og Grøntsager. Korn kan dyrkes, men det kan nu bedre betale sig at indføre det fra Udlandet. Husdyravlen bliver derfor her ligesom paa Færøerne den vigtigste Gren af Landbruget. 1925 holdtes 51 000 Heste, 26 000 Stk. Hornkvæg og 565 000 Faar.

LAP FRA TROMSØ

Som det ses, er Faarene i absolut Flertal, hvilket hænger sammen med, at de ikke stiller saa store Fordringer til Pasning og derfor er i Stand til at udnytte de fjernest liggende Fjeldgræsgange, medens Køerne af Hensyn til Malkningen maa holdes i Nærheden af Hjemmemarken. Om Vinteren holdes baade Faar og Køer hjemme ved Bygden, delvis paa Stald; Hestene derimod gaar ude hele Aaret. De bruges som Ride- og Pakdyr. De islandske Gaarde bygges mest af

Fig. 138. Reykjavík.

Græstørv, utilhugne Sten og Gavlen paa Husets Forside af Brædder. De bestaar af flere tæt sammenstillede Smaahuse eller Værelser. Kreaturstaldene findes spredt omkring paa Hjemmemarken.

Fiskeriet har været i stærk Udvikling de sidste Aartier. Størst Betydning har Torske- og Sildefiskeriet, idet Fladsøen omkring Island søges af Torsk og Sild i Gydetiden (Fig. 137). Torsken tilberedes som Klipfisk, Sildene saltes. Hvalfangst drives af Nordmænd i Farvandene omkring Island, og baade Englændere, Tyskere, Franskmand og Nordmænd fisker paa de islandske Banker. Paa Vestmannaeyjar (Fig. 136) og paa Vestkysten er der Fuglefangst lige som paa Færøerne.

Industrien er ligeledes i stærk Vækst. Som Drivkraft benyttes Floderne og Vandfaldene, og her er store Muligheder for en videre industriel Udvikling. Faareuld er det vigtigste Raastof. Andelsmejerier er anlagt mod Sydvest.. Handelsomsætningen med Udlandet er stadig stigende. Udførselen overstiger Indførselen. Der udføres Klipfisk, saltet Sild og andre Fiskevarer, Tran, Saltkød, Uld, Faare- og Lammeskind. Indførselen omfatter Føde- og Industrivarer. Danmark, England og Spanien er de Lande, med hvilke Island har den største Handel. Spanien er Hovedaftageren af Klipfisk. Jernbaner findes ikke. Samfærdselen foregik tidligere udelukkende ved Hjælp af Heste. Efter Krigen er indført mange Automobiler. Over flere af Floderne er bygget imponerende Broer.

Reykjavík (22 000 Indb.) er Islands Hovedstad, Altingets Sæde og Universitetsby. Den har faaet en udmærket Havn (Fig. 138), saa at store Skibe kan gaa ind dertil. I Nærheden ligger Hafnarfjörður. Paa Nordvesthalvøen ligger Isafjörður, paa Nordkysten Akureyri og paa Østkysten Seyðisfjörður. I Reykjavík findes nu mange Stenbygninger, men ellers er Husene i Byerne mest af Træ.

NORGE

VED EINAR STORGAARD

Nordeuropas Kerne er det baltiske Skjold med det dertil hørende gamle Bjergland mod Vest. Politisk falder det i de tre Stater: Norge, Sverige og Finland, som ogsaa geografisk danner mere eller mindre selvstændige Lande. *Norge* indtager den vestlige Del heraf.

Landet grænser mod Øst til Finland og Sverige; Resten af Grænsen dannes af Hav: Skagerak, Nordsøen, Atlanterhavet og Barents Havet. Det sydligste Punkt er Lindesnes, det vestligste Stat, og som det nordligste regnes gerne Nordkap paa Magerö, selv om Knivskærsodden gaar en Smule længere mod Nord.

Den norske Kyst er en Klippekyst med mange Fjorde. Den største af disse er Oslo eller Kristiania Fjord, som er en Gravsænkning. Vestkystens Fjorde er i Almindelighed lange, snævre, stærkt forgrenede og indesluttete af stejle Vægge, som gaar brat ned i Vandet. De er dannet af Floder og senere udhulet af Isen (se senere). De betydeligste er Stavanger eller Bokn Fjord med Lysefjord, Hardanger Fjord, Sogne

Fjord, Nord Fjord og Molde Fjord. I Modsætning til disse er Trondhjem Fjord bred og omgivet af Lavland. Mellem Øgruppen Lofoten og Fastlandet ligger Vest Fjord. De nordligste Fjorde er Porsanger Fjord og Varanger Fjord.

Tektonisk er det meste af Norge en Del af de gamle caledoniske Foldehjerger, kun den sydligste Del tilhører det baltiske Skjold og er

Fig. 139. Gravdalen nedenfor Leinvassbu (Jotunheim).

overvejende opbygget af Gnejs og Granit. Først ved Stavanger paa Vestkysten kommer vi ind i de caledoniske Foldehjerger, som mod Øst er skudt ind over Grundfjeldet og fylder hele Højlandet indtil den nordlige Spids med sine ældre palæozoiske Bjergarter; dog er Lofotens Ørække opbygget af ældre krystallinske Bjergarter, Gnejs og Granit.

Højlandet er en gammel Flage, der tidlig er planeret ved Denudation og Erosion, men derpaa gennemskaaret af dybe Dale og udstykket i enkelte Blokke. Den jævne Højslette er ikke forstyrret derved, enhver af Blokkene ender i den og danner et Stykke af Højlandet, der betegnes

som Fjeld eller Vidde. Kun hvor Fjeldene rager højere op — i det mellemste Norge noget over 1000 Meter — er de nogne, træløse Klippeflader, der ofte dækkes af mægtige Rester af gamle Bjergarter eller ogsaa af Moser, og paa de højeste Hævninger skjult af et Isdække.

Den nordligste Del af Højlandet kaldes Finmarken, den mellemste Kolen med Sulitjelma (1914 m), Syd for Trondhjem ligger Dovre med Snehætten (2321 m) og Jotunheimen, bekendt for sine vilde Bjergformer, da de ikke har været udsat for Isens afglattende Kraft. De højeste Punkter er Glittertind (2481) og Galdhøpiggen (2468 m). Det sydlige Norge er opfyldt af Langfjeldene.

I Diluvialtiden var hele Landet dækket af Is, og formodentlig ragede kun de højeste Bjerge frem deraf som Nunatakker. Sporene af denne diluviale Gletsjerdannelse er endnu tydelig at se overalt og har givet Landskabet et typisk Præg. De dybe Dales stejle Vægge er glattede og skurede, alle fremstaaende Klipper afrundede og omdannede til puklede Bjerge, Dalbundene ofte fyldt af Soer (Fig. 139). De cañonagtige Dale er i Reglen indsenket i brede Daltrug og deres øvre Kanter er afrundede. Undertiden ender de i store Cirkusdale, der her kaldes Botner, hvorved der navnlig i det indre Højland (Jotunheim) er opstaaet Bjergformer af alpin Karakter, som paa en skøn Maade oplever de ensformige Højder (Fig. 140).

Ogsaa i Dalenes Forlob træder Virkningen af den fordums Gletsjerdannelse tydelig frem. De har endnu ikke faaet et ensartet Fald, men afbrydes af Soer, Stromhvirvler og Vandfald. Hovedvandskellet forløber nær Vestkysten; derfra sænker Højlandet sig mod Øst. Derfor har vi mod Vest korte, dybt indskaarne Dale, der er rige paa Vandfald, mod Øst derimod langstrakte Floder med Soer, Stromhvirvler og brede Dalbunde.

De vigtigste Dale er Østerdalen, Gudbrandsdalen og Valdersdalen. Den første gennemstrommes af Glommen, den anden af Gudbrandslaaen, som efter at være kommet ud af Soen Mjosen forener sig med Glommen, der i Nærheden af sit Udlob i Skagerak danner Vandfaldet Sarpfossen. Gennem Valdersdalen løber Bæгнаelv, som gennemstrommer Soen Tyrifjord. Telemarkens vigtigste Flod er Skiens Elv med den høje Rjukanfos. Hvert Dalsystem ligger afsondret for sig, og Dalene stod oprindelig kun i Forbindelse med hverandre ved Fodstier, ja selv langs Kysten har de forskellige Dalsystemer kun let Samkvem ad Sovejen. Dallandskaberne Nord for Dovre kaldes det nordenfjeldske

Norge; Vest for Langfjeldene ligger det vestenfjeldske, Øst for den det østenfjeldske Norge.

Højlandet falder stejlt af mod Vest. Her er Havet trængt ind i dets Dale, og der er derved opstaaet en overordentlig rigt udviklet Kyst. Fjordkysten, som vi navnlig moder der, hvor de gamle caledoniske Bjerge i sydvestlig Retning støder op til Havet. Det er Kysten omtrent fra Stavanger til Kap Stat. Fjordene er Højlandets oversvømmede Dale.

Fig. 140. Jotunheim.

Efter Istidens Afslutning har Landet dernæst undergaaet en ikke ubetydelig Hævning. Havets tidligere Stilling er, som allerede omtalt, afmærket i Bjergsiderne i tydelige Skurer, Strandterrasser. Saa sænkede Landet sig igen, og Havet trængte ind i Dalene. I det Indre naar Fjordene en Dybde af mere end 1000 Meter, ud mod Havet er deres Bund som Regel afsluttet ved en Tærskel.

Men Højlandet grænser i Almindelighed ikke umiddelbart til Havet. Foran det ligger en Bræmme, en Abrassionsflade, hvis Overflade i talrige afrundede Kupler ligeledes viser Spor af en tidligere Gletsjerdan-

nelse. Disse puklede Bjerge rager nu op af Vandet som smaabitte Øer og danner den saakaldt Skærgaardskyst, som ledsager Landet i en bred Stribe. Som nøgne, afslebne Klippekupler hæver disse Øer sig i utallig Mængde op af Vandet; de er kun sjældent beboet.

Den nære Berøring med Havet er ogsaa af afgørende Betydning for Norges Klima. Vestkysten har et overordentlig mildt oceanisk Klima; thi den beskylles af den nordatlantiske Strøms varme Vand, som ogsaa trænger ind i Fjordene, der aldrig fryser til. Lige op til Lofoten er den gennemsnitlige Januartemperatur paa 0 Gr. paa de samme Bredder, hvor Kulden paa andre Steder paa Jorden synker til 50 Gr. Ganske vist er Sommeren til Gengæld kølig, men under Indflydelse af den nordatlantiske Strøm dog ikke saa kølig som i andre oceaniske Omraader. der ligger under samme Bredde. Bergen har en Julitemperatur af over 14 Gr., og selv Hammerfest, der ligger under 70 Gr. nordlig Bredde, omtrent 12 Gr. Dette bevirker, at der Nord for Polarkredsen kan dyrkes Kartofler og Grøntsager, og de mellemeuropæiske Frugtsorter trives langt mod Nord. Da Vestkysten tillige fra Havet faar rigelig Nedbør, delvis over 2000 Millimeter, har Vegetationen, navnlig i det Indre af Fjordene, overalt et frisk og yppigt Udsende.

Saa snart vi er kommet over Vandskellet, ændrer Klimaet sig væsentligt. Saa svækkes Havets Indflydelse mere og mere, og desuden gør Højden sig gældende. Paa det egentlige Højland begynder der at herske Frost, Sne og Is. Højderne er ofte dækket af Bræer og Plateaugletsjere, og i Botnerne ligger overalt smaa Hængegletsjere. Fra Højderne sænker Gletsjerne sig ofte stejlt ned i de omgivende Dale og gaar langt ned i disse, i Sognefjordens Omraade indtil 60 Meter o. H. De betydeligste Snebræer er Svartisen i det nordlige Norge, Jostedalsbræen Nord for Sognefjord, en sammenhængende Firn, som dækker 1250 Kvadratkilomoter, og hvorfra over 100 Isbræer flyder ned til alle Sider, Hardanger Jöklen og Folgefonnen ved Hardangerfjord.

Frostens Herredømme paa det indre Højland gør sig ogsaa tydelig gældende i den vældige mekaniske Forvitring af Klipperne. Klippevæggene er ofte fuldstændig opløst i enkelte Blokke med skarpe Kanter og de øvre Dalbunde saavel som mange Højsletter er dækket af Klipperester. De danner en Ur, bestaaende af Sten, Grus, Sand og finere Materiale (Fig. 141).

Fra Snebræerne og Gletsjerne kommer talrige Vandløb frem, der i Reglen i Vandfald styrter ned i de u-formede Dale. I det ellers

saa stille Landskab spiller Vandet derfor ogsaa en stor Rolle som oplivende Element, navnlig naar om Sommeren Regnen indfinder sig og Regnvandet, som ikke kan trænge ned i Klippegrunden, i utallige Rønder strømmer ned mod Dalen og paa kort Tid fylder Flodsengene, saa de strømmer over deres Bredder. De rivende Vande fører vældige Grusmasser med sig og skubber med tordenlignende Brag selv store Stenblokke fremad.

Fig. 141. En Ur. (Uladalen ved Jotunheim).

Hvor Fjeldene er snefri, har de en lav *Plantevækst* af alpine Urter og Krat af henrivende Dværgbirke, Pile og Revlinger. Ofte er de ogsaa opfyldt af udstrakte Moser. Vi befinder os her i den saakaldte Fjeldregion. I ringere Højde og i Dalene træffer vi ogsaa Træer og Skove. Længst mod Nord og højest op naaer Birk og Fyr. Birken er det karakteristiske Træ paa store Omraader. Det har Betydning derved, at dets Bark leverer Materiale til at dække Huse og Hytter med. I det sydlige Norge findes tillige Gran og Eg som Skovtræ. Her har Landskabet med sine skovklædte Højder, med sine brede, af Enge og Marker dækkede

Dalbunde, hvorfra venlige Gaarde og Huse titter frem, og som oplives af Soer og rivende Elve, ofte et næsten yndigt Præg. Det er ogsaa Tilfældet i det sydlige Kystomraade, hvortil Højlandet sænker sig mindre stejlt, og som er godt opdyrket og tættere bebygget.

Det indre Højland har kun i ringe Grad lokket Menneskene til sig: det er ubeboet paa store Strækninger. *Nordmændene* lever hovedsagelig i Kystegnene og trænger kun i de østlige Dele længere ind i det Indre. Paa Højderne og de højereliggende Dale finder vi kun Bebyggelser for saa vidt, som der der er tilstrækkeligt Græs til Stede til Kvæg. Der ligger Sæterhytterne spredt. Indbyggernes samlede Antal er lille; paa Landets Areal, der omfatter 324 000 Kvadratkilometer, lever kun 2,8 Millioner Mennesker. Aarsagen til den sparsomme Befolkning er Fattigdommen paa opdyrkeligt Land. Næppe 1 pCt. af Jorden egner sig til Agerbrug og ikke engang 3 pCt. benyttes som Græsgange og Enge. Nordmanden har lært at afvinde Jorden det størst mulige Udbytte: alligevel maa der indføres Korn; thi netop Dyrkningen af Korn er meget indskrænket. Ofte modnes det ikke engang, men maa tørres kunstigt i særlige Torrehytter, de saakaldte Badstuer. Mere lønnende er Dyrkningen af Kartofler, hvis Udbytte næsten dækker Landets Behov.

I Sammenligning med Agerbruget er Kvægavlen ret betydelig; dens Produkter, Mælk og Smør kan endog delvis udføres. Der holdes Hornkvæg, Faar, Geder, Svin og Heste og mod Nord Rensdyr.

Landet er desuden fattigt paa Mineralier, navnlig mangler Kul. Derfor er Industrien kun lidet udviklet. Men dog ejer Norge i sine Vandfald og Strømhvirvler en næsten uudtømmelig Kraftkilde, hvis Udnyttelse spaar Industrien et betydeligt Opsving i Fremtiden. I de sydlige Omraader, navnlig Omegnen af Oslo, bestaar der allerede nu en ret livlig Industri, og flere Industribyer er opstaaet i den nyeste Tid. Her blomstrer navnlig Træforarbejdning, Papirfabrikation, Maskin- og Skibsbygning, kemisk Industri samt Fiske- og Mælkekonservering. Industriens Udbredelse besværliggøres af de ugunstige Trafikforhold, der ogsaa hindrer Handelen i selve Landet. Oprindeligt førte kun Stier over Højlandet, og Hesten tjente som Lastdyr; saa blev Landevejene anlagt, hvorpaa man korte med Karjol eller Kærre. Nu fører flere Jernbaner over Højlandet, og i Stedet for Hestekøretojer er der nu Automobiles til Persontrafik. Men Hovedtrafiken foregaar ad Sovejen, der ved Fjordene skærer sig dybt ind i det indre Højland. Dermed kommer vi til Nordmændenes vigtigste Erhvervskilde, Havet. Dette muliggjorde først

et betydeligt Fiskeri, især af Torsk og Sild; Fiskeriet gjorde tillige Nordmændene fortrolige med Havet. De er fra gammel Tid bekendt som dygtige og modige Søfolk. Vi minder om Normannernes og Vikingernes dristige Tog; de naaede over Vesterhavet helt ud til Atlanterhavet og blev Amerikas første Opdagere. Endnu deltager Nordmændene i fremragende Grad i Skibsfarten. Norges Handelsflaade er den syvende største og i Forhold til Indbyggerantallet staar Norge ubestridt som Nr. 1 paa Jorden. Den omfattede i 1926 1800 Damp- og Motorskibe (over 100 Tons) med en Bruttotonnage paa 2,8 Millioner Registertons, og 42 Sejlskibe (over 60 Tons) med 35 000 Registertons. Den samlede beregnede Damp-tonnage (Netto) er 1,8 Millioner Registertons (Danmark 664 000 Registertons). Det norske Flag ses derfor i alle Havne Jorden over. Dertil svarer ogsaa en ret betydelig Udenrigshandel, navnlig da Korn maa indføres i store Mængder. Der udføres især Fisk, Træ og Trævarer, Papir, Olie og Metaller. Der indføres Korn og Tekstilvarer, Kolonialvarer, Olier, Kul, Dyr og dyriske Næringsmidler samt Metalvarer. Udførselsens Værdi var i 1926 799 Millioner Kr. (norske). Indførselen 1080 Millioner Kr. De vigtigste Lande, hvorfra Norge indfører, er England (24 pCt.), Tyskland (20 pCt.) og U. S. A. (14 pCt.). Hovedaftagerne af norske Varer er England (27 pCt.) og U. S. A. (12 pCt.).

Fig. 142. Pige i norsk Dragt.

Fig. 143. Udsigt over Bergen.

Trods Landets Fattigdom er Kulturen højt udviklet. Her lever et kraftigt, ydedygtigt Folk af germansk Afstamning. Kun mod Nord møder vi finsk Blod, først ved Trondhjem hos Kvænerne og længere mod Nord hos Lapperne. Ved Kysten er der ofte indtraadt en Blodblanding med det germanske Element. Den egentlige Nordmand viser i sit Ydre de typiske Tegn for den nordiske Race; han er høj af Vækst og har blond, ja rød blond Haar og lyse Øjne. De unge Piger i deres klædelige Nationaldragt, er ofte yndige (Fig. 142). I sit Væsen er han brav og rolig, alvorlig og tilbageholdende, men overordentlig gæstfri; i sin Tankegang helt igennem demokratisk. Ved Skibsfarten har han erhvervet sig en vis Verdenserfaring. Frihedskærlighed og Nationalstolthed præger ham. Som alle Skandinaver har han en god Skoleuddannelse, skont der er store Vanskeligheder at overvinde ved dens Gennemførelse. Undervisningen ligger overvejende i Forældrenes Hænder eller besørges af omvandrende Lærere.

Vanskeligheden ved Undervisningen beror paa Bebyggelsens Art. Gaardene ligger spredt og egentlige Landsbyer findes ikke; hvor vi træffer Stednavne afsat paa Kortet, betegner disse kun den Bygd, hvortil Gaardene, der ligger spredt vidt over Landet, hører. Gaardene selv be-

staar atter af en Samling Enkelthuse: Stuehuset, Stalden, Laden og Forraadshuset, der alle ligger uregelmæssig ved Siden af hverandre. Alle Husene er opført af Træ, i Reglen rødmaalede, og ofte forsynet med smukke Udskæringer. Træet yder den bedste Beskyttelse mod det kolde og navnlig fugtige Klima. Selv Kirkerne paa Landet er Træbygninger.

Oprindelig var ogsaa Købstadhusene bygget af Træ, men paa Grund af den store Brandfare er dette nu afløst af Sten. Byer findes kun sjældent i det tyndt befolkede Land, og der er kun en eneste Storstad. Det er *Oslo* (258 000 Indb.), det tidligere Kristiania, der ligger malerisk ved *Oslo Fjord*, den yderste Udløber af *Skagerak*. Her ligger det eneste større bebyggede Omraade, og her samler Trafiken sig, da *Højlandets* sydostlige Dale alle vender ned mod Fjorden. *Oslo* er til alle Sider bygget op ad skovklædte Fjelde og omgivet af Villaer og Haver. Den har kun faa arkitektonisk smukke Bygningsværker. De mest fremragende er det kongelige Slot og Stortingsbygningen. Byen driver en betydelig Handel og Industri og er ved sit Universitet ogsaa Midtpunktet i Aandslivet.

Fig. 144. Odde i Hardangerfjord.

Sydvest for Oslo ligger Havnebyen *Drammen* (26 000 Indb.) med Træhandel og betydelige Rederier, *Tønsberg*, *Larvik*, *Skien* og *Kristiansand*, der udmærker sig ved en livlig Fiskehandel; paa Vestkysten ved Begyndelsen af de dybe Fjordindskæringer ligger den gamle Havn *Stavanger* (44 000 Indb.) Den største By paa Vestkysten er *Bergen* (91 000 Indb.) Nord for Mundingen af Hardangerfjorden, rundt om omgivet af Vand, som forgrener sig i talrige Bugter (Fig. 143), engang Hovedsæde for det tyske Hanseforbund, hvorom nogle Huse paa Tyskebryggen minder; den er nu som dengang den vigtigste Fiskehandelsplads i Norge, henrivende bygget op ad Fjeldene, der her stiger til 600 Meter. Byen er forbundet med Oslo ved en dristig Bane, som helt ind i Gletsjerregionen forer over Højlandet i 1200 Meters Højde.

Syd og Nord for Bergen ligger den stærkest udviklede Fjordkyst, som paa Grund af sin landskabelige Skønhed aarlig besøges af Tusinder af Fremmede. Fjordene frembyder et henrivende Billede; fra det stille Vand, der ofte genspejler Himlens dybblaa Farve, hæver de mørke Fjelde sig stejlt paa begge Sider til en Højde af 1000 Meter eller mere. I det fjerne spiller Fjeldene i mangfoldige Farver og i stadig vekslende Former, hyppigt prydet af et Vandfalds solvhvide Skum eller oplivet af et Landsted, der ligger smukt mellem grønne Træer. Højest oppe straa-ler hist og her Bræernes og Gletsjernes hvide Flader. Af de talrige Byer, som særlig udmærker sig ved Naturskønhed, skal vi kun nævne *Odde* ved Hardangerfjord (Fig. 144), *Gudvangen* (Fig. 104) og *Balestrand* ved Sognefjord, *Loen* ved Nordfjorden, i hvis Nærhed Udløerne fra den store Jostedalsbræ ender, og *Molde* ved Romsdalsfjord. Efter Fiskerihavnene *Aalesund* og *Kristiansund* kommer vi mod Nord til Trondhjem Fjord, der er omgivet af lave Bjerge og et ofte frugtbart Land. Her er Handels- og Industribyen *Trondhjem* (55 000 Indb.) blomstret op paa et Sted, der er gunstigt for Samkvemmet, idet en Dalvej forer ind i det bagved liggende Land til Glommens Dalstrøg, Østerdalen, der forer til Oslo og hvorigennem nu Jernbanen er lagt.

Længere mod Nord er Kysten stadig sparsommere bebygget, men ofte landskabelig smuk, navnlig ved Lofotens Øgruppe med et Virvar af højt opragende Fjelde med næsten alpine Former. Beboerne i disse nordlige Egne lever hovedsagelig af Fiskeri, hvorfor der er opstaaet enkelte Havnepladser som Bodo og Tromsø. Den sidste Havn er Hammerfest, der tillige er Europas nordligste By med store Trankogerier; i de to Maaneder, Vinternatten varer, oplyses Byen stadig af elektrisk Lys.

Ved Nordkyn, der stiger stejlt op af Havet, ender det europæiske Fastland. Paa Magerø ligger Nordkap (Fig. 145).

Svalbard (Spitsbergen) Nord for det egentlige Norge bestaar af Vest Spitsbergen og Nordost Land, skilt ved Hinlopen Straede; længere mod Øst ligger Kong Karls Land. Svalbard er dels Bjergland, dels Plateauland. Det højeste Bjerg er Hornsund Tind (1375 m). Det Indre er dæk-

Fig. 145. Nordkap med Midnatssol.

ket af Indlandsis. Ogruppen er omgivet af kolde Have undtagen mod Vest, hvor en varm Strom beskyller Kysten, som derved bliver tilgængelig om Sommeren. Spitsbergen blev opdaget 1596 af Hollænderne og kom 1920 under norsk Overhøjhed. 1925 gav Nordmændene Gruppen Navnet Svalbard, skont det er mere end tvivlsomt, om den har noget med det gamle Svalbarde at gøre — dette sidste maa snarest søges paa Grønlands Østkyst ved Scoresby Sund. Flere Steder findes Kul. Areal-et af Svalbard — med Bjorneoen — er 65 000 km². Ca. 1500 Mand er beskæftiget ved Kulminerne.

SVERIGE

VED EINAR STORGAARD

Sverige udgør den østlige Del af den skandinaviske Halvø. Det grænser mod Vest til Norge, Skagerak, Kattegat og Øresund, mod Syd til Østersøen og mod Øst til Østersøen med den botniske Bugt og Finland.

Med Undtagelse af Skåne er Sveriges Kyster Skærgaardskyster med talrige Holme og Klippeøer. Særlig den stockholmske Skærgaard og Skagerak Kysten er rig paa Øer. Indenfor Skærgaarden ligger den hævede Skærgaard, som i Istiden og lige derefter laa lavere end Havets Overflade, men nu udgør en fladt Kystland med opstaaende Klippepartier, de gamle Øer. I Østersøen ligger Øerne Gotland og Øland, i Øresund Ven (Hveen).

Sverige griber mod Nord ind i det caledoniske Højland, men tilhører iøvrigt det baltiske Skjold og er overvejende opbygget af Gnejs, Granit og krystallinske Skifere. Paa nogle Steder dannes Grunden af mægtige Porfyrblokke og Flager af siluriske Bjergarter. I Højde staar Landet betydelig tilbage for det vestlige Højland og naar mod Nord næppe 500 Meter, mod Syd kun sjælden 300 Meter. I Almindelighed har Landet Fald mod Østersøen og denne Retning følger ogsaa Floderne, som i den nordlige Del løber i sydøstlig Retning mod den botniske Bugt; i Sydsverige er de mere straaaleformigt ordnede og stormmer til begge Sider. Ligesom Norge var ogsaa Sverige dækket af den kvartære Indlandsis, hvis Spor træder tydelig frem overalt. I vid Udstrækning findes der nogne Klipper, der er afrundede og afslebne af Gletsjere og kun undertiden dækket af det lose Morænemateriale. Ogsaa de talrige Søer og de hyppige Strømhvirvler i Floderne er Virkninger af den diluviale Gletsjerdannelse. Det mellemste Omraade er gennemsat af Forskydninger, og her opstod ved Indsænkning de store Søer, Mälaren, Hjälmaren, Vättern og Vänern. Denne midtsvenske Sænkning deler Sverige i et nordligt og et sydligt Højland.

Nordsverige eller *Norrland* udgør den største, men fattigste Del af Landet. Det er helt mod Vest — paa Grænsen til Norge — et højt Bjergland, hvis Kulminationspunkt er Kebnekaise (2135 m). Men ellers er det et gammelt Peneplan, loftet til Vejrs for Istiden. Hævningen har været stærkest mod Vest, saaledes at Landet skraaner mod Øst. Samme Retning har derfor Floderne, som i vildt Løb og afbrudt af mange

Vandfald og Søer strømmer mod Havet. De har efterhaanden gravet dybe Dale i Plateauet. Den nordligste af Floderne er Torneälv, der gennemstrømmer Torne Träsk og paa en Strækning danner Grænsen til Finland. Længere mod Syd følger Luleälv, Umeälv, Ångermanälv og Indalsälv, der danner Afløbet for Storsjön. Den sydligste af Norrlandets Floder er Dalälv, opstaaet af to Arme: Vester og Øster Dalälv, af hvilken den sidste gennemstrømmer Søen Siljan. Langs Kysten findes hævet Skærgaard.

Det *mellemssvenske Lavland* laa lige efter Istiden lavere end Havets Overflade og var da et Sund mellem Skagerak og Østersøen. Det er derfor hævet Skærgaard. Jorden er frugtbar, men det løse Jordlag er mange Steder saa tyndt, at Granitunderlaget stikker frem. Hist og her rager højere liggende Flager op som Horste. Vänern er Sveriges største Sø (5 600 km²); blandt dens Tiløb er det betydeligste Klarälv, som kommer fra Norge. Afløbet er Götaälv, der danner Vandfaldet Trollhättan (Fig. 103), som nu er taget i Industriens Tjeneste. Mellem Vänern og Vättern ligger ejendommelige taffelformede Bjerge, f. Eks. Kinnekulle og Billingen, der er dækket af Diabas. Vättern afrandes af Motala, medens Hjälmaren har Aflob til Mälaren, en rigt forgrenet Sø med talrige Fjorde og Øer.

Sydsverige deles i det *sydsvenske Højland* og Skåne. Det første omfatter Småland og tilgrænsende Dele af andre Landskaber. Småland er et indtil 378 m højt Plateau, hvis Undergrund bestaar af Granit og Gnejs, der er dækket af et tyndt Lag Morænegrus eller Morænesand. Der findes mange Søer, af hvilke Bolmen og Åsnen er de største. Hallands og Blekinges Kystegne er hævet Skærgaard. Småland er et fattigt Land, for Størstedelen opfyldt af vældige Granskove, vekslende med Lyngmoser og Søer. Geologisk bestaar *Skåne* af to vidt forskellige Dele: et Granitområde mod Nordøst og et sedimentært Omraade mod Sydvest. Granitterænet er delt i et Antal Horste: Hallandsås, Söderås og Linderödsås, som strækker sig fra Nordvest til Sydøst. Overfladedannelserne er Morænemateriale. Sedimentomraadets Dannelser stammer fra Jordens Oldtid og Middelalder, men op igennem disse Aflejringer rager dog to Granithorste: Kullen (188 m) og Romeleåsen. Et tykt Lag frugtbart Moræneler dækker denne Del af Skåne.

Ogsaa Øerne *Gotland* og *Øland* bestaar af Sedimenter fra Begyndelsen af Jordens Oldtid (Kambrium og Silur). De danner Plateauer med Fald fra Vest til Øst. Øerne blev i Istiden dækket af Moræner, men

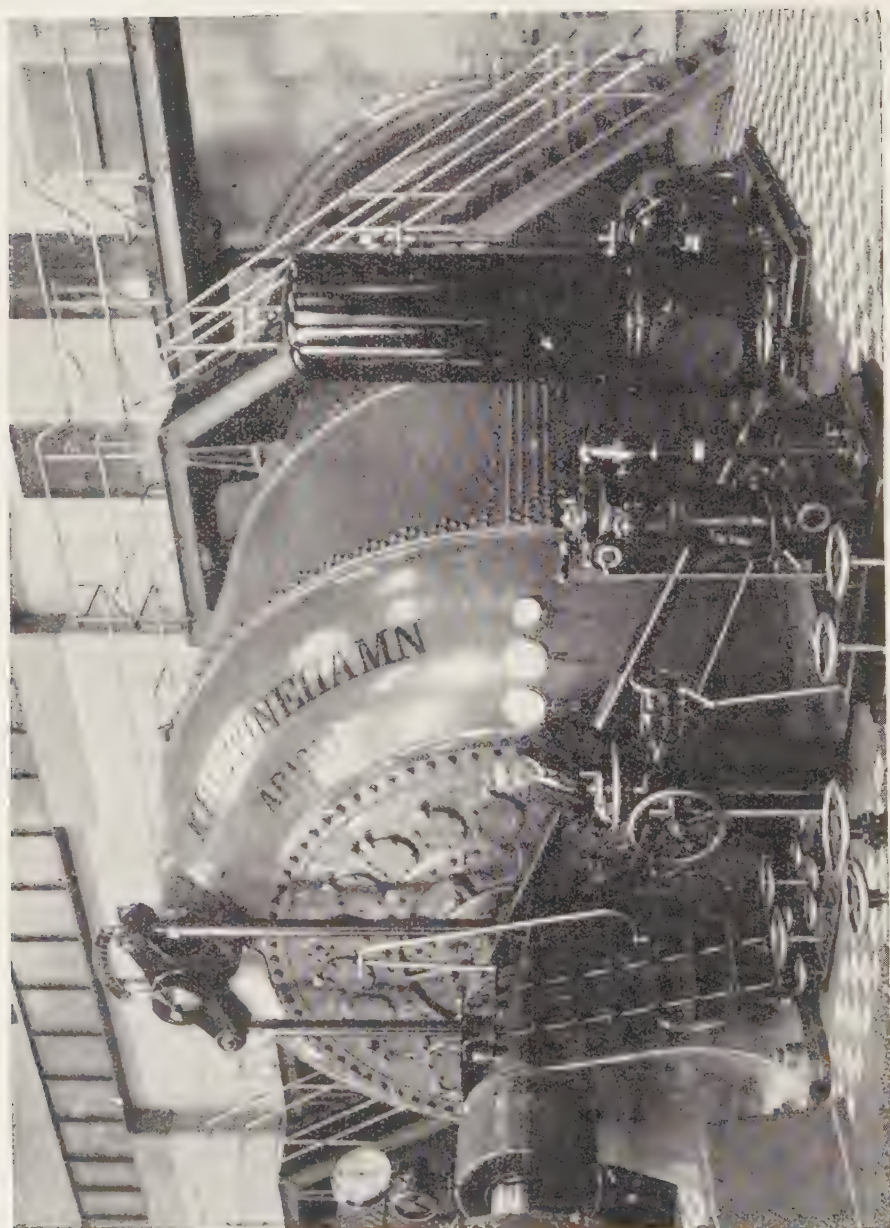
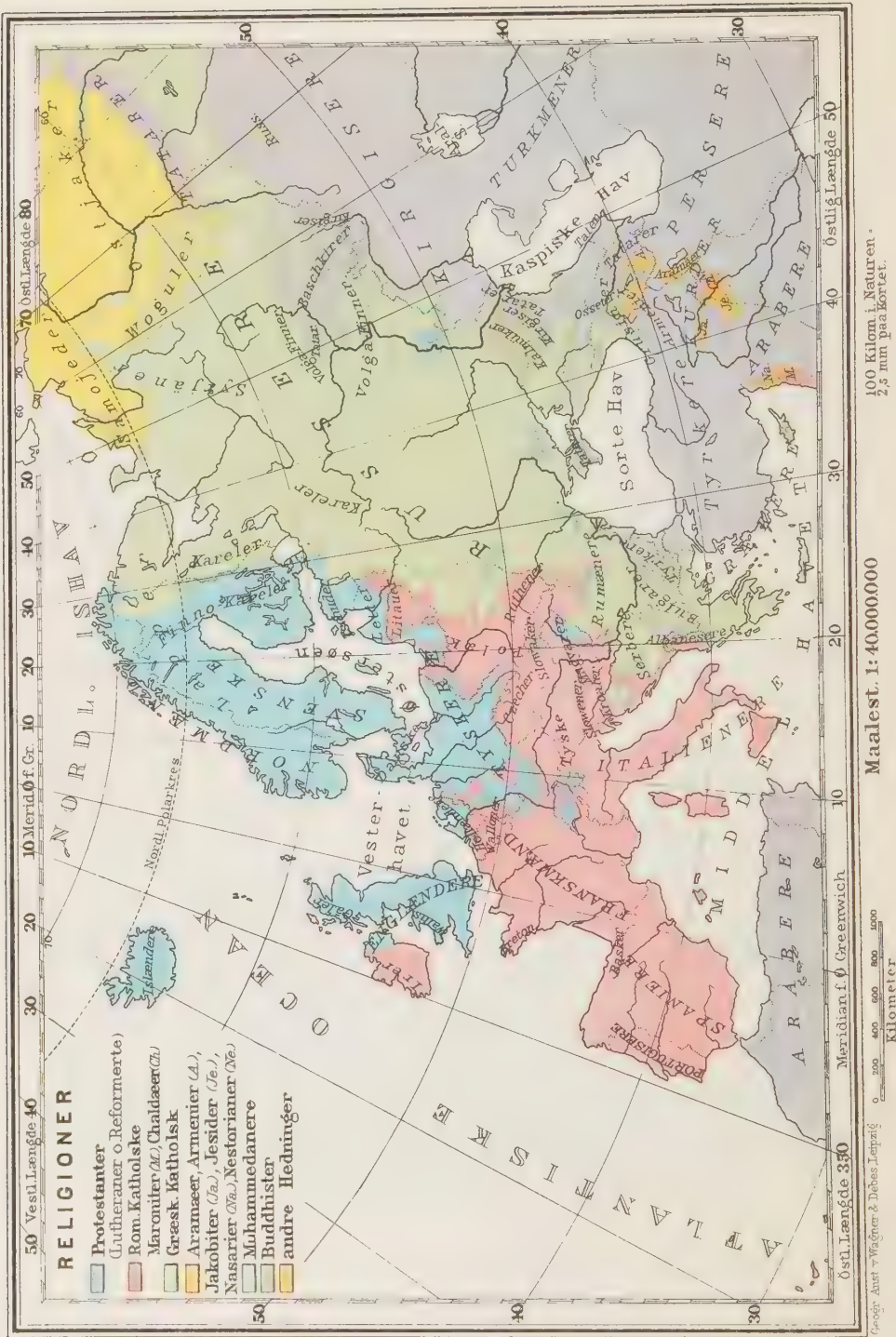

Fig. 145. a. Trollhättan-Turbine paa 13,200 HK.

EUROPA

mange Steder er disse skyllet bort af Yoldiahavet, saa at Kalkstenen træder frem (Alvar).

Paa Grund af den østlige Beliggenhed og dermed Udelukkelsen fra Atlanterhavet som Følge af Højlandet mod Vest, har Sverige et kontinentalt *Klima*, som kun ved Kysterne bliver oceanisk mildere. I Juli stiger Temperaturen i Syd og Mellemsverige til 17 Gr. og naar endog i Nordsverige 12 Gr. I Januar er derimod den nordlige Del og det Indre stærkt afkolet, indtil 14, henholdsvis 10 Gr. under Nul: kun mod Syd er Vinteren mild, og Januartemperaturen synker næppe under Nulpunktet. Alligevel staar Landet under Indflydelse af det varme Atlanterhav, thi Januar er omtrent 10—12 Gr. varmere, end man kan vente efter Breddebeliggenheden. Sydsverige faar ogsaa temmelig meget Regn, i det mindste paa Vestsiden, hvor Nedbøren overstiger 700 Millimeter; den tager saa af mod Øst til 500, mod Nord til 400 Millimeter. Regnperioden er kontinental, den største Mængde falder om Sommeren; dog er ogsaa Efteraaret rigt paa Nedbør; om Vinteren falder denne hovedsagelig som Sne. Vinteren er lang, først i Begyndelsen af April bryder Floderne i Sydsverige op. Til Gengæld har Sommeren de lyse Nætter, der giver disse nordiske Lande en særlig Tiltrækning.

Trods Jordbundens Ensformighed har Sverige mange smukke Landskaber, hvortil den rige *Vegetation* bidrager. Udstrakte Skove pryder navnlig Nordsverige og Småland. Landet er i det hele taget skovrigt, mere end 50 pCt. af Jorden er dækket af Skov; det er overvejende Blandingsskove af Fyr, Gran og Birk med Enebærbuske, Lyng og Revlinger som Underskov. Af Løvtræer findes mod Nord kun Birken, længere mod Syd kommer Egen og til sidst ogsaa Bogen til. Næst efter Skov er Mose det Plantesamfund, som har den største Udbredelse i Sverige. Enge og Græsgange er kun sparsomt forhaanden; de indtager ca. 3 pCt. af Jorden. Agerlandet er ringe, det naar ikke engang 9 pCt. Kun de diluviale Aflejringer egner sig til Dyrkning, men dog er ogsaa disse ofte for stenede og sandede. Den stadige Veksling af Skov og nogle Klipper, af brusende Floder og udstrakte Soer, af grønne Enge og veldyrket Agerland, hvor smukke Bondergaarde og Huse ligger spredt, udbreder over det svenske Landskab en særlig tiltrækkende Ynde (Fig. 146).

Svenskerne er som Danskerne, Nordmændene og Islænderne et skandinavisk Folk, der hører til den germanske Stamme. I Nordsverige bor endvidere en Del Lapper og Finner, som hører til den finske

Fig. 146. Svensk Landskab (Rättvik i Dalarne).

Sprogæt. Lapperne, der har tydeligt mongoloid Præg, og som endnu for en stor Del lever som Rensdyrnomader, udgør kun 0,1 pCt. af hele Landets Befolkning. Finnerne trænges mere og mere af Svenskerne. De lever i det nordligste Norrbotten og udgør 0,5 pCt. af Befolkningen. Derimod lever der mange Svenske i Finland. Svenskerne har udpræget nordisk Udseende. Som de smukkeste Typer gælder Beboerne af Dalarna, Sveriges Hjerter. Her gaar Mænd og Kvinder endnu i den gammeldags Dragt, og mange af Fædrenes Skikke er stadig bevaret. Den skønt beliggende Siljan Sø bliver derfor gerne opsøgt af Fremmede (Fig. 149).

I deres Karakter og hele Væsen er Svenskerne baade høflige, elskværdige og imødekommende og ofte tillige muntre, tilfredse og livlige. Skønt de oprindelig for største Delen var Agerdyrkere, er de dog ogsaa dygtige til Industri og Handel. I social Henseende er de delt i Stænder, Adel, Bønder og Borgere, hvortil i den nyeste Tid kommer Arbejdere. Frihedskærlighed og Nationalbevidsthed har de til fælles med Nordmændene, men de driver en mere ensartet og kraftig Politik og har derfor tidligere erhvervet politisk Selvstændighed og allerede i det 16. Aarhundrede løsrevet sig fra Danmark;

gentagne Gange har de ogsaa forsøgt at udbrede deres Magt over Østersøen, ganske vist uden varigt Held. Aandeligt set staar de meget højt, og den almindelige Folkeoplysning overgaas næppe af noget andet Lands. Den herskende Kirke er som i Norden i det hele den lutherske, men Svenskeren føler mere Trang til at skille sig ud paa det religiøse Omraade; i hans Land er derfor opstaaet mange Sekter.

I Sverige, hvis Areal er 448 278 Kvadratkilometer, lever godt 6 Millioner Mennesker; Befolkningstætheden er altsaa 15, omtrent det dobbelte af Norges. I Mellem- og Sydsverige overstiger den Gennemsnittet; tættest befolket er Vestkysten, navnlig Skåne, og Omegnen af Stockholm. Befolkningen bor spredt paa Landet i Enkeltgaarde og Landsbyer, men samler sig ogsaa ofte i Byer, hvoraf nogle endog er vokset op til Storbyer. Husene opføres paa Landet af Træ ligesom i Norge og bliver ligeledes i Reglen rødmalet.

Næringsveje. Landbruget er Sveriges Hovednæringsvej, selv om det kun er en forholdsvis lille Del af Landet, der egner sig til Kulturland. Storre Marker findes kun i Kystegnene i Sydsverige, navnlig i Skåne,

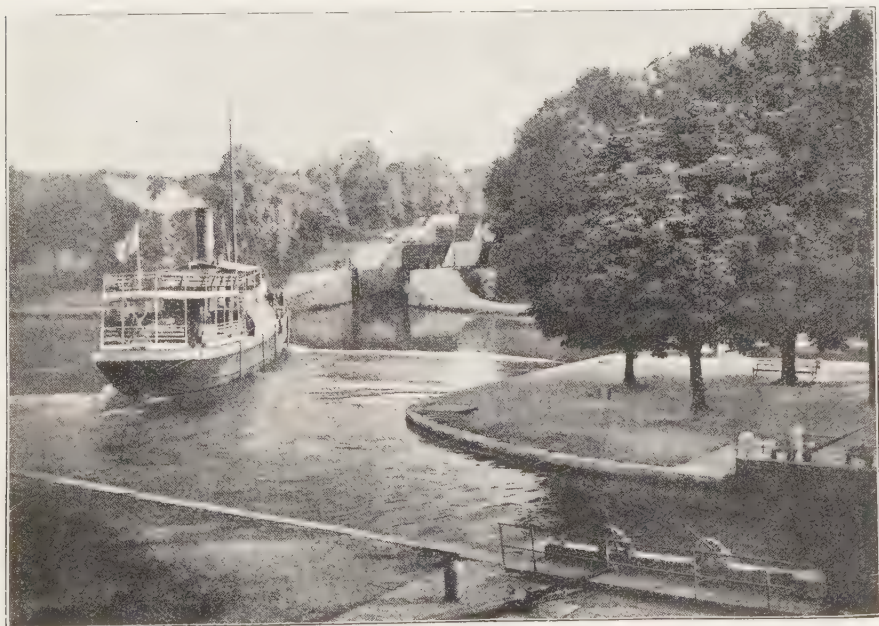

Fig. 147. Sluserne ved Götakanalen (Trollhättan).

i den midtsvenske Sænkning og langs Norrlandets Kyst. Der dyrkes overvejende Rug og Havre samt Grøntsager, i Skåne ogsaa Sukkerroer og Hvede. Kun Byggen trænger frem til Nordsverige. Af Vigtighed for den fattige Befolkning er endvidere den store Kartoffelavl. I Syd- og Mellemsverige har *Husdyravlen* gennemgaaet den samme Forandring som i Danmark. Hovedvægten lægges paa Mejeridrift og Svineavl, og Sverige udforer en hel Del Smør. I Mellem- og Nordsverige drives Landbruget ligesom i Norge i Forbindelse med Skovbrug. Græs dyrkes til Vinterfoder; om Sommeren græsser Kvæget i Skovene. Mod Nord holdes forovrigt talrige Rensdyr. For Udførselen er *Skovbruget* af største Betydning. Træerne fældes om Efteraaret og Vinteren, slædes om Vinteren til Elvene, som om Foraaret, naar Snemeltningen indtræffer, bruges til den videre Transport (Flotning) til Kystbyernes Savværker. Alle Havnebyerne ved den botniske Bugt er vigtige Udførselsbyer for Tømmer. Det bedste Gavntræ kommer fra Småland og udfores fra Västervik og Halmstad. Foruden Tommer leverer Skovene uhyre Mængder Trækul til Jernudsmeltning, Brændsel, Træmasse, Cellulose til Papir og *pilprops* (Grubetommer til Afstivning af Minegange). Halvdelen af Sveriges Udførsel bestaar af Tommer og andre Skovprodukter.

Jagten er kun af ringe Betydning og drives nærmest kun som Sport. *Fiskeriet* — særlig Havfiskeriet — er derimod en vigtig Næringsvej. Der fiskes bl. a. Sild ved Bohus Läns Kyster. Laksefiskeriet er gaaet tilbage; de bedste Laks kommer fra Hallands Aaer (Halmstad Laks).

Da Sverige er rigt paa værdifulde Mineralier, har *Minedriften* altid spillet en stor Rolle. Af størst Betydning er Jernmalmene, som er af fortrinlig Kvalitet, idet de indeholder ca. 60 pCt. Jern. Magnetjern og Jernglans forekommer i et Bælte i det nordlige Mellemsverige fra Grängesberg i Dalarne til Dannemora i Uppland. Sveriges største Malmforekomster (Magnetjern) ligger dog i Lapland Nord for Polarkredsen (Kirunavaara og Gellivaara). En Del af Malmen udsmeltes i Landet selv, men store Mængder udfores. De laplandske Jernlejer er særlig blomstret op, efter at der er fort en Jernbane mod Vest gennem Norge til Narvik, hvis Havn altid er isfri. Tyskland er den største Aftager af svensk Malm. Foruden Jern producerer Sverige Kobber (Falun, Ätvidaberg i Östergötland), Zink (Ämmeberg i Närke) og Solv, det sidste af en solvholdig Blymalm fra Kallmora i Västmanland; derimod er Sala Solvgrube udtømt. Ved Höganäs brydes en Del Kul (fra Trias-Jura) og ildfast Ler.

I de sidste Aartier har *Industrien* været i stærk Udvikling. Ganske vist mangler Sverige Kul, men denne Mangel afhjælpes ved Udnyttelsen af Flodernes Vandkraft. Af stor Betydning er den til Landbruget knyttede Industri: Kornmøller, Sukkerfabrikker og Ølbryggerier. Den arbejder overvejende for det indenlandske Marked og er stærkest udviklet i Sydsverige. Tekstilindustrien arbejder mest med indførte Materialer (Bomuld og Uld). For Udførselen er Trævare- og Papirindustrien af størst Betydning. De vigtigste Savskærerier findes ved den sydlige

Fig. 148. Stockholm.

Del af Norrlandets Kyst. Tændstikfabrikationen er kendt over hele Jorden. Skønt meget Jernmalm udfores, beskæftiger Jern- og Metalindustrien over en Fjerdedel af Sveriges Industriarbejdere. Der fabrikeres Knive, Lokomotiver, Dampbaade, Kanoner, Gevarer, Symaskiner og Cykler. Andre Industriegrene er Lervare-, Cement- og Glasindustrien. Endelig maa nævnes, at svensk Husflid trods Fabriksdriftens enorme Udvikling endnu frembringer smukke Ting. Ejendommelig for den svenske Fabriksvirksomhed i Modsætning til f. Eks. Danmarks er, at den ikke alene er bundet til de store Byer, men at der findes industrielle Anlæg rundt omkring i Landet, navnlig hvor der er Vandkraft og Raa-materialer.

Sveriges *Handel* med Udlandet er gennemgaaende lidt større end Danmarks; udregnet i skandinaviske Guld kroner var i 1926 Indførselens Værdi 1493 Mill. Kr. (svenske) og Udførselens 1417 Mill. Kroner. Det er særlig efter Midten af forrige Aarhundrede, at Handelen er steget, idet den industrielle Udvikling i Europa krævede Jern og Tømmer i langt højere Grad end tidligere. Der udføres især Tømmer og Trævarer, Jernmalm og Jernvarer, Smør og Papir, medens der indføres Korn. Levnedsmidler, Kolonialvarer, Kul, Industrivarer og Raastoffer til Industrien. Eksporten sker i første Linie til England (29 pCt.), der aftager Tømmer, Trævarer, Tændstikker og Papir samt Smør; derefter følger U. S. A. (12 pCt.), Tyskland (10,5 pCt.), Frankrig (7 pCt.) og Danmark (6,6 pCt.), Tyskland er den største Aftager af svensk Jernmalm og samtidigt det Land, som indfører mest til Sverige (25 pCt.), særlig Industrivarer. Fra England kommer lidt mindre (21,6 pCt.) (Kul og Industrivarer); derefter følger U. S. A. (16 pCt.) og Danmark (8,5 pCt.) Naar Danmarks Omsætning med Sverige er saa betydelig, skyldes det den store Mellemlhandel (Kaffe, Søyabønner m. m.). De vigtigste Udførselsartikler til Danmark er Tømmer, Træmasse og Papir.

Udenrigshandelen foregaar mest ad Søvejen, men mindre end Halvdelen af denne besorges af svenske Skibe. Derimod besorges Kystfarten næsten udelukkende af svenske Baade. Sveriges *Handelsflaade* omfattede i 1926 1200 Damp- og Motorskibe (over 100 Tons) med en Brutto-tonnage paa 1.3 Mill. Reg. Tons og 175 Sejlskibe med 44 000 Tons. Den samlede beregnede Damptonnage (netto) var 853 000 Reg. Tons. (Danmark 664 000).

Den indenlandske Handel fremmes ved et Jernbanenet paa 15 700 km, hvilket i Forhold til Landets Størrelse er tyndt, men i Forhold til til Indbyggerantallet er det første i Europa. Særlig Sydsverige har et tæt Jernbanenet. I Mellemsverige spiller de talrige Kanaler en stor Rolle for den lokale Trafik. Den største er Götakanalen, som fra Göteborg føres uden om Trollhättan, gennem Vänerne og Vättern til Østersoen (Fig. 147). I Syd- og Mellemsverige er der et veludviklet Landevejsnet, hvorimod Nordsverige kun har faa gode Køreveje.

Alle Sveriges større Byer og mange af de middelstore og mindre er Havnestæder. Gode Naturhavne findes næsten overalt paa Landets Kyster. Ofte ligger Byerne ved Mundingen af en Flod. Dette gælder særlig Nordsverige, hvor der kun er faa Indlandsbyer og Landsbyer. Her

lever den ensomme Skovhugger endnu i Blokhus. Ved Munden af Torneälv ligger den som meteorologisk Station bekendte Havnestad *Haparanda* og ved Luleälv *Luleå*. Længere mod Syd ligger de vigtigste Udførselshavne for Træ og Træprodukter, *Sundsvall* og *Gävle* (39 000 Indb.). De udstrakte Skove, i hvilke der endnu drives Elsdyrjagt, de store Jernmalmlejer og den vilde Natur lokker aarlig mange Turister til

Fig. 149. Folk sejler til Kirke paa Siljansøen (Dalarne).

Norrland. Inde i Landet ligger Minebyen *Kiruna*, Fæstningen *Boden* og det vigtigste Jernbaneknudepunkt, *Østersund*.

Betydelig rigere paa Byer er Mellem- og Sydsverige. I den nordlige Del af Melemsverige, i Svealand, ligger Hovedstaden *Stockholm* (453 000 Indb., med Forstæder 538 000 Indb.), som overgaar alle andre i Indbyggerantal. Den ligger ved Mälarens Udlob i Østersøen i meget smukke Omgivelser med afvekslende Vand, Skove og Klipper, den spænder over et stort og vidtforgrenet Omraade, og Husene er for en stor Del bygget paa Holme eller Oer (Fig. 148), en moderne Storstad med stærkt pulserende Liv, med megen Industri og livlig Handel, Sveriges første Indførselshavn og tillige et Hjemsted for Videnskab og Kunst (Universitet,

Nordisk Museum, Friluftsmuseet Skansen). Den er Sæde for Regeringen, har mange smukke offentlige Bygninger og et Slot. I Omegnen ligger Villaer og smukke Landsteder, og paa en Ø i Mälaren ligger Sommerresidensen Drottningholm. Ud mod Østersoen oploses Landet mere og mere i Skærgaarde; her er Saltsjöbaden blevet et meget besøgt Badested.

Uppsala, der er et ældre og ærværdigere Hjemsted for Videnskaber, ligger Nord for Mälaren; dens Universitet blev allerede grundlagt 1477. Den er Erkebispesæde. Længere inde i Landet ligger *Falun*, der er beromt ved sit Kobberværk, men hvis Produktion i den sidste Tid er gaaet meget tilbage.

Vest for Stockholm ligger *Eskilstuna* (30 000 Indb.) med stor Fabrikation af Knive og Sakse (Sveriges Sheffield), *Västerås* (30 000 Indb.), med Fabrikation af elektriske Artikler og *Örebro* (36 000 Indb.) med Skotøjsindustri.

Det Omraade, der har den største Befolkning og de fleste Byer er Götaland, der væsentligt falder sammen med Sydsverige, men ogsaa omfatter en Del af den midtsvenske Sænkning. Her giver Landbruget bedre Udbytte, og paa enkelte Steder har der udviklet sig en kraftig Industri. Storre Byer finder vi først ved Götakanalen og dertil hørende Vandløb. Ved den østlige Munding af denne Vandvej ligger *Söderköping* og Nord derfor i umiddelbar Nærhed *Norrköping* (60 000 Indb.), en betydelig Fabriksby med Væverier og Spinderier, og dernæst *Linköping* (29 000 Indb.) ved Roxen; ved Sydspidsen af Vättern ligger *Jönköping* (29 000 Indb.), bekendt for sine Sikkerhedstændstikker, som først blev fremstillet her. Mod Vest følger Vandvejen ved Udgangen af Vänern Götaelven, omgaar i en Kanal Vandfaldet *Trollhättan* (Fig. 147), hvis Kraft nu udnyttes i forskellige Fabriksanlæg og ender ved *Göteborg* (230 000 Indb.) Denne By er under Indflydelse af sin gunstige Beliggenhed for Trafiken blevet en fremragende Industri- og Handelsby og er tillige Sveriges vigtigste Udforselshavn. Det er Landets næststørste By; det Indre af den, der er gennemskaaret af Kanaler, bærer med sine regelmæssig anlagte Gader, sine af Sten opførte Huse og smukke Parkanlæg et storstadagtigt Præg. Anlægget af Gaderne og Kanalerne skyldes hollandske Kolonister. Byen, der har et Universitet, ligger omgivet af et smukt klipperigt Landskab, hvor de rige Borgere har deres Landsteder; udenfor ligger Havet, der i mange Bugter skærer sig ind mellem Skærgaardsøerne.

Ved Vänern ligger *Karlstad*, Syd for Søen den vigtige Industriby *Trollhättan*, og Øst for Göteborg ligger *Borås* (31 000 Indb.) med stor Bomuldsindustri. Hallands vigtigste By er *Halmstad*.

Fra Göteborg forer en Jernbane langs Kysten til den sydlige Del af Sverige, Skåne, den frugtbareste og bedst opdyrkede Landsdel, og til lige vigtig som Udgangspunkt for Trafiken til Danmark og Tyskland. Saaledes er *Hälsingborg* (50 000 Indb.) ved Indgangen til Sundet ved en Færge forbundet med den lige overfor liggende Helsingør og *Trälleborg* mod Syd med Færgeforbindelse til Sassnitz paa Rügen. Skaanes betydeligste By er *Malmö* (116 000 Indb.), Sveriges trediestørste By, der ligger lige overfor København og har en blomstrende Handel og en livlig Industri. Nordøst derfor ligger Universitetsbyen *Lund* (24 000 Indb.) og Nordvest for den Havnebyen *Landskrona*.

Tæt bebygget er ogsaa den sydlige Kyststrimmel. Her har Svenskerne indrettet en stærkt befæstet Krigshavn i *Karlskrona* (28 000 Indb.). Ved den sydlige Østkyst ligger *Kalmar* ved Kalmar Sund, der skiller Öland fra Fastlandet; den er en vigtig Havneby med megen Handel og Industri. Nordøst for Öland hæver Øen Gottland sig op af Osterrsoen med sin gamle By, *Visby*, der engang var en blomstrende Handelsby, indtil den i det 16. Aarhundrede blev odelagt af Lübeckerne; den er endnu rig paa Bygninger (Kirkeruiner) fra hin Tid.

Paa Øen Ven i Øresund ligger Ruinerne af Tycho Brahes berømte Observatorium.

FINLAND

VED EINAR STORGAARD

Finland (Suomi) danner den østlige Del af det baltiske Skjold, men dette strækker sig ud over den finske Statsgrænse og omfatter ogsaa det russiske Karelen og Halvoen Kola. Grænsen gaar gennem den finske Bugt over de store russiske Søer, Ladoga og Onega, til det hvide Hav.

Ligesom Sverige er dette Omraade en gammel Klippegrund opbygget af Gnejs, Granit og prækambriske Skifersten. Sin sidste Udformning fik det i Istiden. Overalt er de højt opragende Klipper afslebet til afrundede Pukler, og Grunden er skuret og aflattet. Som oftest træder det nøgne Fjæld frem dækket af Klippeblokke og nedbrudte Sten, der er opstaaet ved den stærke mekaniske Forvitring. Mægtigere

Fig. 150. Finsk Landskab med Søer.

Lag af lost Morænemateriale findes kun i den sydlige Del af Finland, som gennemskæres af Endemoræner og de vinkelret derpaa rettede Aase. Efter sine Terrænforhold er det et Højland med jævn Stigning mod det Indre, det naar i Finland næppe en Højde af 300 Meter og stiger kun i Lapland over 600, paa Halvoen Kola endog til 1240 Meter. Ved Kysten bliver Klippeplateauet, der i Istiden fik de afrundede, puklede Former, delvis overskyttet af Havet, hvorved det Virvar af Skær er blevet skabt, der her omgiver Fastlandet med et bredt Bælte og naar lige over til Ålandsøerne (Ahvenamaa).

Højfladen, som ogsaa har været udsat for yngre tektoniske Forstyrrelser, er gennemgaaende bolgeformet og bakket. Gennem Finland gaar der svagt hvælvede Bjergrygge, mellem hvilke der er indsenket flade Fordybninger, som er fyldt med Moser, Sumpe og Soer. En uhyre Rigdom paa Soer kendetegner denne østlige Del af det baltiske Skjold. Man har kaldt Finland de tusind Soers Land; og det rummer i Virkeligheden over 35 000 Soer (Fig. 150). Deres Opstaaen skyldes væsentlig Gletsjerisen, hvormed ogsaa det ejendommelige Flodnet hænger sammen. Floderne er ufærdige; de har endnu ikke skabt sig et ensartet Fald, men styrter af Sted over Bakker og Klipper i Stromhvirvler og Vandfald — bl. a. Imatra (Fig. 151) — og bliver i deres Lob ofte afbrudt af Soer.

Rigdommen paa Soer, Sumpe og Moser er ogsaa betinget af *Klimaet*. Under Indflydelse af det nærliggende Hav er Nedbøren rigelig, idet den i Finland gennemsnitlig beløber sig til 600 Millimeter om Aaret; først mod Nord, i Lapland og paa Kola, tager den af og synker paa det arktiske Kola ned til 200 Millimeter. Desuden falder Nedbøren for en stor Del som Sne, hvori Vandet opbevares til om Sommeren; paa den klippefulde og derfor uigennemtrængelige Jordbund kommer dette Vand til at løbe med stærk Fart.

Snemængden er en Følge af den langvarige Vinter; thi dette Omraade ligger under en høj nordlig Bredde. paa den anden Side af 60 Gr., og desuden gør den kontinentale Beliggenhed sig gældende. Der hersker et kontinentalt Klima, som kun ved Kysten bliver oceanisk mildere. Januartemperaturen falder fra 5 Gr. under Nulpunktet mod Sydvest til 14 Gr. mod Nord, hvorimod Julitemperaturen er ret høj, i det sydlige Finland over 16 Gr., i det det nordl. over 10; men selv om Sommeren forekommer der Nattefrost. Vinterens Langvarighed kan man bedst forestille sig, naar man faar at vide, at Floder og Soer først

Fig. 151. Imatrafaldene i Finland.

bryder op i den sidste Trediedel af April i den sydlige Del af Landet, i Slutningen af Maj i den nordlige.

Her mod Nord er ogsaa *Plantevæksten* fattig; her hersker den træløse Tundra med lavt Krat, Mosser og Lavarter, hvor kun Rensdyret kan finde tilstrækkelig Næring; mod Syd følger derpaa et Omraade med lave, knudrede Træer. Men allerede paa Kola og i Lapland begynder Skoven, først dannet af Fyr og Birk, hvortil Granen slutter sig; i det sydlige Finland kommer endvidere Lindetræet til og nær Sydkysten ogsaa Egen. Finland er rig paa Skov; 57 pCt. af Jorden er dækket deraf, og Skovbrug spiller derfor en stor Rolle i Erhvervslivet. Derimod er det opdyrkelige Land kun af ringe Størrelse, kun 5 pCt. er Agerland. Klimaet er ogsaa meget vanskeligt for Dyrkning af Kulturplanter; kun i den sydlige og vestlige Del af Finland faar man et større Udbytte

deraf. Foruden lidt Hvede og Rug dyrkes der navnlig Byg og Havre samt Kartofler, og desuden Hør og Hamp. Ogsaa de almindelige Frugttræer kan trives mod Syd. Husdyravlen er ligeledes forholdsvis lille, da kun 4 pCt. af Jorden omfatter Enge og Græsgange. Der holdes navnlig Faar og Hornkvæg, og det er overvejende i den sydlige og vestlige Del af Landet. Af Betydning som Erhverv er Fiskeriet i de talrige Vandløb, navnlig Laksefiskeriet. Oprindelig var ogsaa Jagt en vigtig Erhvervsgren; men Vildtbestanden er

Fig. 152. Lapkvinde, der ryger Pibe.

gaaet stærkt tilbage. Dog træffer man endnu i de udstrakte Skove de fleste af de for Nordeuropa karakteristiske Dyr, deriblandt Elsdyret. I Søerne og Sumpene lever talrige Fugle.

Det vigtigste *Erhverv* er Landbruget. I Finland er næsten 60 pCt. af Indbyggerne beskæftigede ved det; derimod staar Industri og Handel tilbage. Industrien beror væsentlig paa Forarbejdning af Træ og Fremstilling af Papirvarer, hvortil der paa enkelte Steder kommer Tekstil- og Metalindustri, samt Fabrikation af Nærings- og Nydelsesmidler. Træ og Trævarer samt Produkter af Træforarbejdningen (Cellulose, Papir) er de vigtigste Udførselsartikler. Der indføres foruden Korn (Rug) Metal- og Tekstilvarer samt Sukker. Handelen fremmes ved den lette Adgang til Havet, hvorved der ogsaa er opstaaet en livlig Kystskibsfart. Det indre Samkvem foregaar ligeledes overvejende paa Vandveje, idet der, især i Saimaadistriktet, ved Kanalanlæg er skabt et udstrakt Net af Vandveje. Over Land er der derimod kun ringe Adgang til det Indre.

Dette Indre lokker kun faa Mennesker til sig; det er, for saa vidt det ikke er opfyldt af Soer og Moser, et Skovland og derfor meget sparsomt bebygget. Her gaar Befolkningstætheden ned under 5 pr. Kvadratkilometer. Endnu ugunstigere stiller Forholdene sig i Lapland og paa Kola, hvor Befolkningstætheden synker ned til 0,5 pr. Kvadratkilometer. Tættest befolket er de klimatisk milde og mere frugtbare sydlige og vestlige Kystregioner, hvor Befolkningstætheden overstiger 20, men dog næppe naar 30. Finland, der i sin nuværende Udstrækning omfatter 387 580 Kvadratkilometer, har ialt 3,5 Millioner Indbyggere, altsaa en Befolkningstæthed paa ikke engang 10.

Indbyggerne er i første Række Finner, i det mindste taler langt den største Del (i Finland 72 pCt.) det finske Sprog. Over deres etniske Stilling er man endnu ikke fuldstændig klar. Efter deres Sprog hører de til den ural-altaiske Folkegruppe, men legemligt har de kun faa af den gule Races Kendetegn; de ligner snarere den nordiske Race. De har for længst antaget europæisk Kultur, staar højt paa det aandelige Omraade og har ydet noget betydeligt i Kunst, Literatur og Videnskab. I det 12. og 13. Aarhundrede bosatte der sig ved Kysterne en Del Svenskere, som endnu udgør et ikke ringe Antal af Befolkningen; i Finland taler 26 pCt. af Befolkningen Svensk. Svenskerne medførte Kristendommen til Landet.

Fra Finnerne adskiller Karelerne sig. De kom tidlig under Ruslands Indflydelse og kulturelt staar de tilbage; de bekender sig til den græsk-katholske Kirke. Kulturelt endnu lavere staar Lapperne, som bor mod Nord, et mongolsk Folk med gul Hudfarve og sort Haar, med brede Hovedskaller og fremstaaende Kindben (Fig. 152). De er overvejende Rensdyrnomader. Rensdyret yder dem næsten alt, hvad de behøver til Livets Ophold, især Føde og Klæder.

Fig. 153. Helsingfors.

Kun den vestlige Del har naaet en selvstændig politisk Udvikling; men den har ogsaa i lang Tid staaet under svensk, og derpaa under russisk Herredømme. Først ved Verdenskrigen fik Finland sin Frihed og danner nu en Republik.

Hovedstaden er *Helsinki* (Helsingfors, 204 000 Indb.), der ligger ved den sydlige Skærgaardskyst, med en stærkt befæstet Havn. Det er en smuk By med moderne Huse i vesteuropæisk Stil, (Fig. 153), en vigtig Handels- og Industriby, der desuden har et Universitet. Som Helsinki ligger alle de andre betydelige Byer nær ved Kysten. Mod Øst ved en dybt indskaaret Bugt af det finske Hav ligger *Viipuri* (Viborg, 32 000 Indb.), hvor Saimaakanalen udmunder, med stor Industri og

livlig Handel. Ved den ligeledes af Skær omgivne Sydvestkyst samler Trafiken sig i *Turku* (Åbo, 60 000 Indb.), der tidligere var Hovedstad i det svenske Finland, og som endnu har Betydning ved sin Havn, navnlig for Træhandelen; desuden er det en Industriby (Bomulds-spinderier, Maskinfabriker, Skibsbygning) og Universitetsby. Længere mod Nord ved Kysten af den botniske Bugt bliver Havnene sjældnere. Vi nævner *Vaasa* (24 000 Indb.), *Oulu* (Uleåborg, 22 000 Indb.) og den lille *Tornio* (Torneå) ved Mundingen af Torneälv lige overfor Haparanda, hvor det finske Jernbanenet slutter sig til det svenske. Af Byerne i det indre af Landet er selv Hovedbyerne i de forskellige Len kun Smaabyer som *Hameenlinna* (Tavastehus), *Kuopio* og andre. *Tampere* (Tammersfors, 50 000 Indb.) har naaet en vis Betydning som Fabriksby, der i særlig Grad udnytter den store Vandkraft.

Det russiske Karelen har ingen større Byer; for Erhvervslivet har det ogsaa kun ringe Betydning; det har derimod Nordkysten af Lapland, *Murmanskysten*, dels paa Grund af Havets store Fiskerigdom, dels fordi Udlobere fra den nordatlantiske Strøm her næsten altid holder Havnene isfri. Ved Kolabugten har Russerne derfor anlagt Havnen *Alexandrovska* (Murmansk). Under Verdenskrigen blev denne Berøring med Barentshavet af særlig Værdi og førte til Anlæg af en Bane, som aabnede denne Kyst for Trafiken og bragte et Opsving i Erhvervslivet; og Finland har ogsaa herigennem faaet en Adgang til Barentshavet.

EUROPA

100 Kilom. i. Naturen -
2,5 mm paa Kortet

Maalest. 1:40.000.000

Kilometer

400 600 800 1000

(Wagr. Anst. v. Wagner & Debes, Leipzig)

POLITISK OVERSIGT OVER EUROPA

POPULÆRT FREMSTILLET EFTER TRYKTE KILDER AF S.-N.

Freden i Versailles, Juni 1919, med tilhørende Traktater, der afsluttede Verdenskrigen, danner Grundlaget for de fleste Ændringer af Europas politiske Grænser, der er sket siden Aarhundredskiftet.

Folkeforbundet, der blev til (efter Initiativ af Præsident Wilson under Fredsforhandlingerne), da Versaillesfreden traadte i Kraft 10. Januar 1920, er tiltraadt af næsten alle civiliserede Stater med Undtagelse af især De forenede Stater i Amerika og Rusland.

Forbundet, der udgør en Union for Fred og Samarbejde mellem Staterne, har Sæde i Geneve, og varetager derfra en Række mellemstatslige Opgaver, navnlig internationale Mæglinger, Undersøgelser, Kontrolvirksomhed etc.

De i det nedenstaaende anførte Tal for Landes og Byers Indbyggere etc., der paa enkelte Punkter vil vise sig afvigende fra Tekstens Angivelser, er efter Afslutningen af det egentlige Værk bragt i Overensstemmelse med de sidste officielle Tællinger for Aaret 1928.

Efter Oplysningerne om hvert enkelt Land findes Henvisninger til Teksten, hvor Romertallet angiver Bind I og II og Arabertallene Siderne i samme, hvor Emnet findes behandlet.

ALBANIEN

Ca. 28000 Kvadratkilometer med 831877 Indb.

Landet, der tidligere var tyrkisk Provins, blev ved Konferencen i London 1913 gjort til selvstændigt Fyrstendomme med Prins Wilhelm af Wied som Regent; da Verdenskrigen udbrød, forlod denne Landet.

hvor der dernæst herskede lovlose Tilstande indtil 1917, da Albanien blev erklæret for en uafhængig Republik. 1928 lod Republikens Præsident sig krone til Konge. Hovedstaden: Tirana (12 000 Indb.). II, 178—180.

ANDORRA

452 Kvadratkilometer med 5230 Indb.

En lille Republik i de østlige Pyrenæer, som bestaar af seks Kommuner. Den styres af et Raad paa 24 Medlemmer og staar under Overhøjhed af Frankrigs Præsident og den spanske Biskop i Urgel. Hovedstad: Andorra. II, 109.

BELGIEN

30 444 Kvadratkilometer med 7 874 600 Indb.

Landet er i Følge Forfatningen af 1831 (revideret 1893) et konstitutionelt og arveligt Monarki. Den lovgivende Magt er hos Kongen, Senatet og Repræsentanternes Hus. Hovedstad: Bruxelles (808 600 Indb.). I, 250—259.

DE BRITISKE ØER

244 041 Kvadratkilometer med 45 212 000 Indb.

De britiske Øer bestaar af Kongeriget Storbritannien (England med Wales og Skotland) og Irland. Kongemagten er stærkt indskrænket ved de Rettigheder, der er tillagt Parlamentet, der bestaar af Overhuset (House of Lords) og Underhuset (House of Commons). Hovedstad: London (7 733 000 Indb.). Øen Irland er forfatningsmæssigt siden 1920 delt i to Dele: 1) *Nordirland* (Ulster), bestaaende af 6 Grevskaber og 2) *Den irske Fristat*, bestaaende af 26 Grevskaber.

Nordirland har sit eget Parlament (Senat og Underhus), der med visse Indskrænkninger har lovgivende Myndighed for sit eget Omraade. Den udøvende Magt ligger hos Guvernøren, der er den engelske Konges Repræsentant. Hovedstaden er Belfast.

Den irske Fristat er i Personalunion med Storbritannien, og dens Stilling i Riget ligesom Canadas. Kronens Repræsentant vælges paa samme Maade som Generalguvernoren i Canada. Den lovgivende Magt udøves af Kongen og Parlamentet, som bestaar af Deputeretkammeret (Dail Eireann) og Senatet. Fristatens Parlament traadte første Gang sammen 6. December 1922. — Hovedstaden er Dublin.

BULGARIEN

103 146 Kvadratkilometer med 5 483 125 Indb.

Landet er et arveligt, konstitutionelt Monarki, hvis Konge (Czar) deler Magten med en Nationalforsamling (Sobranjen) paa 227 Medlemmer. Hovedstad: Sofia (213 162 Indb.). II, 192—196.

CZECHOSLOVAKIET

140 394 Kvadratkilometer med 14 356 000 Indb.

Landet er en Republik, der oprettedes 28. Oktober 1918, bestaaende af Landsdele (Böhmen, Mähren, Schlesien og Slovakiet), der tidligere havde hørt til det østrig-ungarske Monarki. Ved Siden af Præsidenten staar det nationale Parlament, som bestaar af Deputeretkammeret (300 Medlemmer) og Senatet (150 Medl.). De to Kamre vælger i Fællesskab Republikens Præsident for et Tidsrum af 7 Aar. Hovedstad: Praha (Prag 677 000 Indb.). I, 137. 170—173.

DANMARK

13 326 Kvadratkilometer med 3 460 000 Indb.

Landet er et konstitutionelt og arveligt Monarki, hvor Kongen efter Grundloven deler Magten med Rigsdagen, der bestaar af Landstinget og Folketinget. Hovedstad: København (731 496 Indb.). II, 210—253.

Siden 30. Novbr. 1918 staar Danmark i Personalunion med Kongeriget Island, hvis udenrigske Repræsentation varetages af Danmark.

DANZIG

1894 Kvadratkilometer med 384 000 Indb.

Byen Danzig med omliggende Land blev ved Versaillestraktaten oprettet som en Fristat under Folkeforbundets Beskyttelse. Landet styres ved en Rigsdag (Volkstag) paa 120 Medlemmer og et Senat, der bestaar af en Præsident, som har Fristadens Administration under sig, en Vicepræsident og 20 Senatorer. Hovedstad: Danzig (205 000 Indb.). I, 236.

ESTLAND

47 558 Kvadratkilometer med 1 117 270 Indb.

Landet, der siden 1721 havde hørt under Rusland, fik sin Selvstændighed i 1917, da den russiske Revolution udbrod; det er nu en Republik, hvis Uafhængighed er anerkendt af Sovjet-Rusland ved Tartutraktaten af 1920. Hovedstad: Reval (Tallinn: 127 000 Indb.). I, 275--276.

FINLAND

388 483 Kvadratkilometer med 3 558 000 Indb.

Finland, der fra 1809 var forenet med det russiske Kejserrige som selvstændigt Storfyrstendomme, blev i December 1917 af Repræsentanternes Hus enstemmig erklæret for en uafhængig og suveræn Stat, og anerkendt som saadan af Magterne. Ved en Grundlov af Juli 1919 blev Landet erklæret for en Republik. Hovedstad: Helsingfors (Helsinki: 215 000 Indb.). II, 280--286.

FRANKRIG

550 986 Kvadratkilometer med 40 743 851 Indb.

Frankrig er siden 1870 en Republik. Den lovgivende Magt udøves af Deputeretkammeret og Senatet, den udøvende af Præsidenten og Ministrene. Hovedstad: Paris (ca. 3 Mill. Indb.). II, 42--87.

GRÆKENLAND

127 000 Kvadratkilometer med 6 600 000 Indb.

I Lobet af Aarene 1821—29 blev Grækenland uafhængigt af Tyrkiet og ved Konferencen i London Februar 1830 gjort til et Kongerige, garanteret af Storbritannien, Frankrig og Rusland. Ved en Folkeafstemning April 1924 blev Landet erklæret for en Republik. Hovedstad: Athen (394 500 Indb.). II, 180—191.

HOLLAND (Nederlandene).

34 218 Kvadratkilometer med 7 526 606 Indb.

Landet er et konstitutionelt og arveligt Monarki; den lovgivende Magt udøves af Kongen i Forbindelse med Parlamentet (Generalstaterne), der bestaar af to Kamre. Hovedstad: Amsterdam (726 500 Indb.). I, 259—266.

ISLAND

103 000 Kvadratkilometer med 101 764 Indb.

Landet er siden 30. November 1918 et selvstændigt Kongerige i Personalunion med Danmark. Den lovgivende Magt udøves af Kongen i Forbindelse med Althinget, der bestaar af 42 Medlemmer. Hovedstad: Reykjavik (23 000 Indb.). II, 253—258.

ITALIEN

309 720 Kvadratkilometer med 40 548 683 Indb.

Landet er siden 1848 et Kongerige, hvor Kongen har den lovgivende Magt sammen med Parlamentet, der bestaar af to Kamre, Senatet og Deputeretkammeret. Hovedstad: Rom (875 119 Indb.). Den af Gabriele d'Annunzio i nogen Tid besatte Grænseby Fiume tilfaldt ved en Overenskomst i Januar 1924 Italien. II, 124—166.

Om den selvstændige Republik San Marino, der ligger i Apenninerne, se Side 296.

JUGOSLAVIEN

248 987 Kvadratkilometer med 12 17 323 Indb.

Kongeriget Jugoslavien, der blev oprettet 1918, bestaar af Serbien, Bosnien og Herzegovina, hvortil Montenegro fojedes i Marts 1921. Ved Siden af Kongen staar Nationalforsamlingen (Skupstina), der tæller 315 Medlemmer. Hovedstad: Belgrad (111 740 Indb.). I, 173—178.

LETLAND

65 791 Kvadratkilometer med 1 844 805 Indb.

Landet, der siden 1795 stod under Rusland, erklærede sig uafhængigt i 1917 og blev anerkendt som saadant af de fleste Lande. Letland (Latvia) er en uafhængig, demokratisk Republik, hvor den suveræne Magt findes hos Folket, der udover den genne Parlamentet, Saimaen, der bestaar af 100 Medlemmer. Saimaen vælger Præsidenten. Hovedstad: Riga (337 000 Indb.). I, 276.

LITAUEN

54 257 Kvadratkilometer med 2 254 668 Indb.

Ved Slutningen af det 18. Aarhundrede kom Storstedelen af Litauen under Rusland. I 1917 krævede en litauisk Konference i Vilna Uafhængighed, og i December 1922 anerkendte Stormagterne den demokratiske Republik Lietuva. Hovedstad Kaunas (Kovno: 93 000 Indb.). I, 276—77.

LUXEMBURG

2586 Kvadratkilometer med 268 000 Indb.

Storhertugdømme med Hovedstaden Luxemburg (46 000 Indb.). I, 252.

MONACO

22 Kvadratkilometer med 23 000 Indb.

Fyrstendømme med Byerne Monte Carlo, Monaco og Condamine. Statens vigtigste Indtægter hidrører fra Spillebanken i Monte Carlo, der aarlig betaler en Afgift paa 90 000 Lire. II, 80.

NORGE

323 793 Kvadratkilometer med 2 772 414 Indb.

Kongeriget Norge, der fra 1814 havde været i Personalunion med Sverige, erklærede den 7. Juni 1905 denne Union for opløst og er siden da et selvstændigt Kongerige. Den lovgivende Magt udøves af Stortinget, der deles i Lagtinget og Odelstinget. Hovedstaden: Oslo (258 000 Indb.). II, 258—269. Ved en Traktat af 9. Februar 1920 (Paris) anerkendtes Norges Suverænitet over Spitsbergen, Bjørneøen og omliggende Øer. Den 14. August 1925 tog Norge officielt hele dette Omraade (Svalbard) i Besiddelse.

POLEN

388 279 Kvadratkilometer med 27 176 717 Indb.

Polen, der siden Slutningen af det 18. Aarhundrede havde tilhørt Rusland, proklamerede sin Uafhængighed November 1918, som blev anerkendt ved Versailles-Traktaten af 28. Juni 1919. Polens Omraade er blevet betydelig udvidet, saaledes at Landet nu gennem »den polske Korridor« har Adgang til Havel. Landet er en Republik. Ved Siden af Præsidenten staar Parlamentet, der har to Kamre, Senatet og Sejmen. Hovedstad: Warszawa (Warschau: 936 000 Indb.). I, 277—283.

PORTUGAL

91 948 Kvadratkilometer med 6 032 991 Indb.

Portugal, der har været en uafhængig Stat siden det 12. Aarhundrede, var et Kongerige indtil 1910, da efter en kort Revolution Republiken blev proklameret. Hovedstad: Lisboa (Lissabon: 490 000 Indb.). II, 112—115.

RUM. ENIEN

294 244 Kvadratkilometer med 17 393 149 Indb.

Kongerige. Landet blev efter Verdenskrigen stærkt udvidet, idet baade Besarabien, Bukovina og Transsilvanien blev fojet til det. Hovedstad: Bukarest (600 000 Indb.). I, 131, 134. II, 196—200.

RUSLAND

Ved Revolutionen i Marts 1917 ophorte Rusland at være et Kejserrige, og Czaren fraskrev sig Tronen. Nu bestaar Landet af flere selvstændige, socialistiske Sovjet-Republikker. Sovjet-Unionens Areal opgives (1927) til at være 21 352 572 Kvadratkilometer med en Befolkning paa over 147 Millioner. Unionens Republikker er ¹⁾ R. S. F. S. R. (Russiske Socialistiske Föderative Sovjet-Republik), der omfatter 11 autonome Republikker og 12 autonome Regioner. Hovedstad: Moskva. ²⁾ Hvide Rusland med Hovedstaden Minsk. ³⁾ Ukraine med Hovedstaden Kharkov. ⁴⁾ Transkaukasien med Hovedstaden Tiflis. ⁵⁾ Turkomanistan. ⁶⁾ Uzbekistan. (De tre sidste ligger i asiatisk Rusland). I. 283—301.

SAN MARINO

59 Kvadratkilometer med 12 952 Indb.

San Marino, der gør Fordring paa at være den ældste Stat i Europa, er en lille Republik, der ligger i Italien. Republikens lovgivende Magt ligger hos det store Raad paa 60 Medlemmer, hvoraf 2 hvert halve Aar udnævnes til Regenter (Capitani reggenti). Regenterne har den udøvende Magt og bistaas af forskellige »Congresser«. Retten udøves af Embedsmænd, der er italienske Borgere. Italiensk Mont gælder i Landet, men det har sine egne Frimærker.

SCHWEIZ

41 295 Kvadratkilometer med 3 959 000 Indb.

Foderativ Republik bestaaende af 22 Kantoner. Den udøvende Magt udøves af et Forbundsraad (Bundesrat), hvis Præsident samtidig er Præsident for den helvetiske Konfederation. Hver Kanton har iøvrigt sin egen Styrelse. Hovedstad: Bern (105 000 Indb.). I. 104—112.

SPANIEN

505 152 Kvadratkilometer med ca. 22 Mill. Indb.

Landet er et konstitutionelt Monarki. Kongen har den udøvende Magt. Den lovgivende Magt udøves af Kongen og Cortes, der bestaar af to Kamre, Senatet og Kongressen. Hovedstad: Madrid (799 894 Indb.). II, 99—112, 116—124.

SVERIGE

448 278 Kvadratkilometer med 6 074 368 Indb.

Landet er et konstitutionelt, arveligt Monarki, hvor Kongen deler Magten med Rigsdagen, der siden 1866 har bestaaet af 2 Kamre. Hovedstad: Stockholm (538 000 Indb.); II, 270—280.

TYRKIET

1 281 000 Kvadratkilometer med 13 649 945 Indb.

Efter Verdenskrigen mistede Tyrkiet det meste af sine Besiddelser i Europa, hvor det nu kun ejer et lille Areal ved Byerne Konstantinopel (Stambul) og Adrianopel (Edirne), saaledes at dets europæiske Besiddelser nu kun er 23 554 Kvadratkilometer med knap 1½ Million Indb. Den 1. November 1922 erklærede den store Nationalforsamling Sultanen for afsat, og Republiken indførtes, og Byen Angora i Lilleasien blev nu Regeringens Sæde. II, 191—192 (kun det europæiske Tyrki).

TYSKLAND

468 718 Kvadratkilometer med 62 410 619 Indb.

Det tyske Kejserrige grundlagdes 1871 efter den fransk-tyske Krig. Da den tyske Kejser abdicerede den 9. November 1918, blev Tyskland en Republik; og Landet bestaar nu af en Mængde Stater:

Anhalt (Republik) 2299 Kvadratkilometer med 351 045 Indb. Hovedstad: Dessau (71 000 Indb.). I, 223.

Baden (tidl. Storfyrstendomme, nu Republik) 15 070 Kvadratkilometer med 2 312 462 Indb. Hovedstad: Mannheim (242 000 Indb.). I, 147. 148.

Bayern (tidl. Kongerige, nu Republik) 75 997 Kvadratkilometer med 7 379 594 Indb. Hovedstad: München (670 000 Indb.). I, 118—19. 159—160.

Braunschweig (Republik) 3672 Kvadratkilometer med 501 875 Indb. Hovedstad: Braunschweig (145 000 Indb.). I, 202.

Bremen (Fristad) 256 Kvadratkilometer med 338 846 Indb. Hovedstad: Bremen (290 000 Indb.). I, 247 f.

Hamburg (Fristad) 115 Kvadratkilometer med 1 169 192 Indb. Hovedstad: Hamburg (1 092 000 Indb.). I, 248.

Hessen (tidl. Storhertugdømme, nu Republik) 7693 Kvadratkilometer med 1 347 279 Indb. Hovedstad: Darmstadt (89 000 Indb.), største By Mainz (109 000 Indb.). I, 148.

Lippe (tidl. Fyrstendomme, nu Republik) 1215 Kvadratkilometer med 163 648 Indb. Hovedstad: Detmold (16 000 Indb.).

Lübeck (Fristad) 298 Kvadratkilometer med 127 971 Indb. Hovedstad: Lübeck (121 000 Indb.). I, 241.

Mecklenburg-Schwerin (Republik) 13 127 Kvadratkilometer med 674 045 Indb. Byer: Rostock (78 000 Indb.), Schwerin og Wismar. I, 240.

Mecklenburg-Strelitz (Republik) 2930 Kvadratkilometer med 110 269 Indb. Hovedstad: Neustrelitz (12 000 Indb.). I, 240.

Oldenburg (Republik) 6121 Kvadratkilometer med 545 172 Indb. Hovedstad: Oldenburg (53 000 Indb.).

Preussen (det tidligere Kongerige, hvis Konge tillige var Tysklands Kæiser, blev den 13. November 1918 proklameret som en Republik). 291 701 Kvadratkilometer med 38 120 173 Indb. Hovedstad: Berlin (ca. 4 Millioner Indb.). I, 229 ff.

Sachsen (tidligere Kongerige, nu Republik) 14 993 Kvadratkilometer med 5 Millioner Indb. Byer: Leipzig (660 000 Indb.). Dresden (608 000 Indb.). I, 209 ff.

Schaumburg-Lippe (Fristat) 340 Kvadratkilometer med 48 660 Indb. Hovedstad: Bückeburg (5384 Indb.).

Thüringen (Republik) 11 724 Kvadratkilometer med 1 609 300 Indb. Byer: Gera (81 000 Indb.), Jena, Gotha, Weimar. I, 199.

Waldeck (Republik) 1055 Kvadratkilometer med 55 816 Indb. By: Arolsen (2440 Indb.).

Württemberg (tidligere Kongerige, nu en Republik) 19 508 Kvadratkilometer med 2 580 235 Indb. Byer: Stuttgart (341 000 Indb.), Ulm, Heilbronn. I, 117. 158.

UNGARN

92 916 Kvadratkilometer med 8 457 852 Indb.

Landet var før Verdenskrigen nøje knyttet til Østrig, men er nu et selvstændigt Kongerige, hvis Trone dog staar ledig, og Ungarn styres af en Rigsforstander der ved sin Side har en lovgivende Forsamling, der er delt i to Huse. Hovedstad: Budapest (929 000 Indb.). I, 134—139.

ØSTRIG

83 823 Kvadratkilometer med 6 576 000 Indb.

Det gamle østrig-ungarske Monarki splittedes ganske efter Verdenskrigen, og det Østrig er nu en Republik, der styres af Præsident, der vælges af Nationalraadet og Forbundsraadet i Forening. Hovedstaden Wien (1 870 000 Indb.). I, 123—126.

FORTEGNELSE OVER KORTENE

	SIDE
Europa, Befolkningstæthed	112—113
Europa, Kulturzoner og Husdyr	128—129
Geologisk Kort over Danmark (Undergrund)	213
Geologisk Kort over Danmark (Overfladedannelser)	217
Januar-Isotermmer	222
Juli-Isotermmer	222
Geologisk Kort over Bornholm	231
Europa, Religioner	273—274
Europa, Folkestammer	288—289

FORTEGNELSE OVER BILAGENE

Skotske Sværdansere	32— 33
Faarehyrder i les Landes ved Arcachon i Sydfrankrig.....	48— 49
Udsigt mod Øst over Bækkenet ved le Puy, set fra Rocher Corneille ovenover Byen le Puy.....	80— 81
Daddelhøst i Spanien	96— 97
Ruiner af det græske Teater ved Taormina	160—161
Athen med Akropolis	176—177
Konstantinopel, Udsigt over det gyldne Horn og Stambul ..	208—209
Østfrisisk Brud	224—225
Stevns Klint før Skredet den 16. Marts 1928	240—241
Lap fra Tromsø	256—257

INDHOLD

	SIDE
EUROPA (fortsat)	5
<i>Vesteuropa</i>	5
De britiske Øer	5
England	19
Skotland	29
Irland	37
Frankrig	42
Pariserbassinet og dets Ransomraader	51
Garonne Bassinet	66
Det franske Central Plateau og Rhône-Saône Dalen	73
Corsica	86
<i>Sydeuropa</i>	87
Den pyrenæiske Halvø	91
Ny- og Gammel-Castilien	99
Ebrobækkenet, de kataloniske Bjerge og Pyrenæerne	104
Det baskiske og cantabrisk-asturiske Bjærgland	109
Portugal	112
Andalusien	116
Murcia, Valencia og Middelhavsoerne	122
Italien	124
Posletten	137
Appenninerhalvøen	147
Øerne	160
Balkanhalvøen	166
Det dinarisk-serbiske Bjærgland, Jugoslavien	173
Albanien og Grækenland	178
Makedonien og Thrakien	183
Bulgarien og Rumænien	192
<i>Nordeuropa</i>	204
Danmark	219
Island	252
Norge	258
Sverige	270
Finland	281
POLITISK OVERSIGT OVER EUROPA	289

Y0-CIR-011

